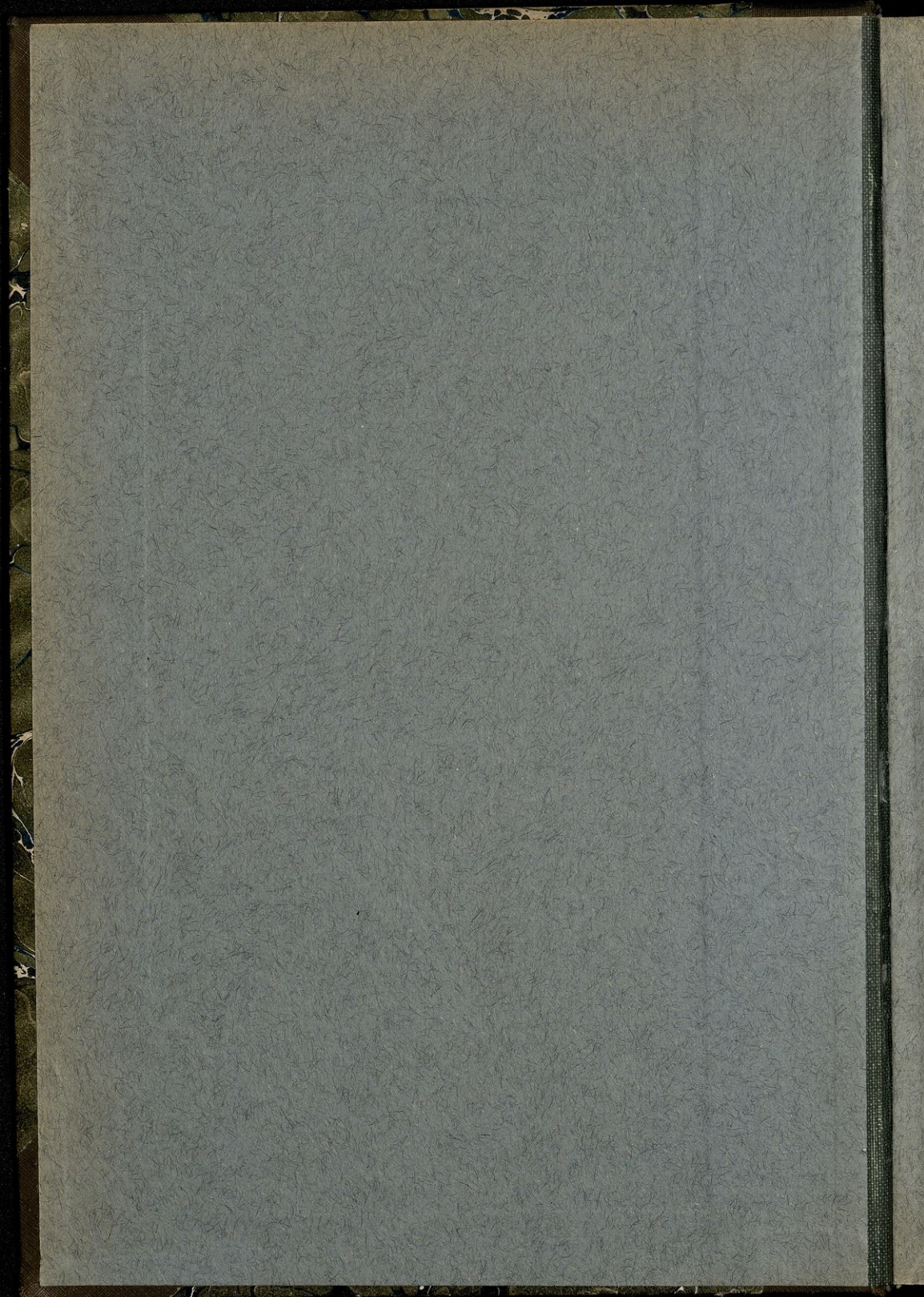

52376

II
LAR
4352

JAN KOLLÁR R. 1838.
DLE OLEJOVÉHO OBRAZU MICH. BARABÁŠE.

JAN KOLLÁR

1793—1852

SBORNÍK STATÍ O ŽIVOTĚ, PŮSOBNÍ A LITERÁRNÍ
ČINNOSTI PĚVCE „SLÁVY DCERY“

NA OSLAVU JEHO STOLETÝCH NAROZENIN

REDAKCI

FRANTIŠKA PASTRNKA

VYDALY

ČESKÝ AKADEMICKÝ SPOLEK VE VÍDNI

A

SLOVENSKÝ AKADEMICKÝ SPOLOK »TATRAN« VO VIEDNI

Kar Vrhovský

VE VÍDNI 1893.

TISKEM J. OTTY V PRAZE. — NÁKLADEM OBOU SPOLKŮ.

II
52376

(25.4.35.)

030026260

PREDMLUVA.

Celý slavianský svet slávi storočné narodeniny veľkého syna Slovenska a genialneho pevca »Slávy Dcery« Jána Kollára.

Akademická mládež slovenská, verná tým idealom a myšlienkam, ktorými Kollár kriesil, budil našich otcov a k životu národnému priviedol spiace Slovensko: nevďačnou mohla by sa nazývať, za nehodnú velikána držať, jestli by nepochopila význam pamätného dňa.

Stredisko slovenskej študujúcej mládeže, slovenský akad. spolok »Tatran«, pred seba si vzal oslaviť pamiatku narodenia Jána Kollára pomníkom literárnym, totiž vydaním II. sväzku »Almanachu mládeže slovenskej«. Vtedy navrhnul univ. docent pán Dr. F. Pastrnek, — ktorý od počiatku sa diela zaujímal a obťažnú redakciu prevzal — vydať zborník statí a prác pojednávajucich o živote a pôsobení Kollárovom.

Aby však pomník mohol byť dôstojný, ideám Kollárovým zodpovedajúci, spojil sa »Tatran« s Českým Akademickým Spolkom vo Viedni, by svorne vystúpili a spoločne vydali dielo na oslavu pamiatky otca tých ideí, ktoré sú nám spoločné.

Cieľ knihy je zrejmý: predstaviť svetu kus vzájomnosti Kollárovej, literárnej, ukázať Slavianstvu češtinu a slovenčinu spojenú duchom Kollárovým, dokázať, že mládež československá pochopila vysoké myšlienky svojho veštea! My púšťame knihu túto do sveta slavianskeho s tým želaním, by dopomôhla k oživotvorení ducha Kollárovho, by dopomôhla myšlienke vzájomnosti slavianskej čo len o krok v pred!

Slovenský akad. spolok »Tatran« vo Viedni je srdečnou vďakou zaviazaný pánu Dr. F. Pastrnekovi, čo redaktorovi, jako aj všetkým tým pt. pp., ktorí prácami a peňažnou podporou k uskutočneniu diela laskave prispeli. Buď všetkým úprimná, vrelá vďaka.

Viedeň, v mesiaci Juni 1893.

Za slovenský akad. spolok »Tatran« vo Viedni

Odbor pre vydanie zborníku Kollárovho

Pavel Blaho,
predseda.

Jaromír Křížko, Ján Trokan,
členovia odboru.

Celá česká vlast oslavuje letošního roku památné jubileum Kollárovo, i nemohla ostati lhostejnou ani česká akademická mládež ve Vídni. Stýkajíce se zde s akademiky všech jinoslovanských národů, mají právě vídeňští čeští akademikové nejvíce příležitosti pěstovati slovanský ideál Kollárův, a bylo by smutným znamením doby, kdyby toto jubileum právě je našlo vlažnými a lhostejnými.

Akademický spolek ve Vídni však slaví letos ještě jiné, vlastní jubileum. Jest tomu letos pětadvacet let, co trvá tato organisace české akademické mládeže vídeňské, jež jí byla vždy zde v moři cizoty nejsilnější tvrzí národního vědomí. Členové našeho spolku roztroušeni jsou dnes po všech českých krajích a pracují tam na základě těch zásad, k jichž zesílení a prohloubení »Akademický spolek« přispěl. Proto má oslava našeho pětadvacetiletého jubilea význam pro celou českou veřejnost.

Akademický spolek se usnesl sloučiti oslavu svého jubilea s oslavou Kollárovou a spojil se za tím účelem se slovenským akademickým spolkem »Tatranem«, jsa přesvědčen, že jest jen důsledkem všeho života a působení Kollárova, když se akademická mládež obou těchto kmenů spojuje k oslavě toho, k němuž obojí pohlíží s úctou a obdivem, a že to poslouží k sesílení pásek, jež oba kmeny k sobě pojí.

Nechtěli jsme jubileum Kollárovo oslaviti pouhou prchavou slavností, chtěli jsme je oslaviti něčím trvalým, co by přetrvalo nadšení jednoho dne a vždy svědčilo o tom, že dnešní čeští akademici ve Vídni ještě neusnuli v moři všednosti, že posud třímají pevně prapor, na němž napsány jsou idee Kollárovy. Proto uvítali jsme vřele myšlenku vydati tuto knihu. Že se dočkala provedení, za to děkujeme především p. Dru. Pastrnkovi, univ. docentu ve Vídni, který nám myšlenku tu navrhnul a obtížnou redakci celého díla převzal, a pak přízni všech spisovatelů, kteří žádosti naší za články ochotně vyhověli. Všem buď za to dík!

Dnes předkládáme tuto knihu obecenstvu s přáním, aby rozmnožovala řady Kollárových ctitelů, šířila a prohlubovala jeho veliké ideály, a kojíme se nadějí, že podnik náš přispěje i k tomu, že se rozšíří kruh přátel a příznivců našeho spolku.

Z »Akademického spolku ve Vídni«, v červnu 1893.

Phil. Dr. F. Karásek,
předseda liter. odboru.

FUC. Fjndřich Vácha,
t. č. starosta.

P R O S L O V

Jak okouzlená kněžna časem dřímá
myšlénka velká v duších mnohý věk,
až slovem plamenným to kouzlo snímá
a k životu ji budí ducha rek —
co v hlavách, srdcích dlouhé, dlouhé časy
jen šerilo se v matném tušení,
to pojednou se noří v plné jasy
a činorodé nítí nadšení
a tisícům se metou jasnou blyští,
k níž chvátají pak mnohé věky příští.

Tak Sláva spočívala v tuhém spaní,
jsouc jedva známa vlastním synům svým;
ti sobě cizí, svárem rozervaní,
v plen, posměch byli sokům hrabivým —
tu hlasem divné lahody a moci
se náhle rozleh' tichých Tater sklon,
ten hlahol zazněl v pusté slávké noci
jak na vzkříšení velkonoční zvon
a prochvěl srdcem nesčíslných davů,
všech bratří od Urálu po Šumavu.

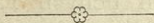
»Jste jedna krev! Zde vizte velkou matku!«
hlas Tvůj, ó Kolláre, tou dálí hřměl.
»Již konec budiž rozbroji a zmatku,
dost dlouho katan Slávu deptat směl,

dost dlouho lkáte v potupě a muce —
 ó vizte polabský ten širý hrob!
 Již v lásce podejte si svorné ruce
 a společně se hajte cizích zlob —
 pak všem vám zora lepších časů vzplane
 a z ponížení k slávě rod náš vstane!«

A vše, co vřelo ve slovanském rodě,
 všech dlouhých věků žaly, stud a hněv,
 stesk na křivdy a touhu po svobodě —
 vše tlumočil Tvůj velkolepý zpěv:
 on lkal a těšil, proti vrahům hřímal,
 lil v srdce bratří sílu, naději — —
 on prapor shody všeslovanské třímal
 nad kalnou přítomnosti přeje,
 jenž shromáždil pod jasné třísně svoje
 za krátko branců zanícených voje.

Ó pěvče, proroku! Ty ještě věky
 jak titan budeš nad Slovanstvem čnit
 a zpěvu svého velebou a vděky
 žár svatý v srdcí milióny lít,
 Ty budeš zářit slávkým šikům v čele,
 až do poslední bude písmeny
 vše vyplněno, dovršeno skvěle,
 co předpovídal zpěv Tvůj nadšený,
 až v slávě vznese synů zástup svorný
 máť Slávii na prestol nerozborný.

S. Čech.

Jána Kollára detinský vek a školárenie v Mošovcach i Kremnici.

(Životopisné príspevky.)

Nesmrtelný spevec »Slávy Dcery« nakreslil, ako známo, svoju mladost' v spise »Paměti« zvanom tak obšírne a podrobne, že je nie malou a ľahkou úlohou dodať k tomu ešte četnejšie a zaujímavejšie zprávy, nechceme-li opakovať to, čo nám už on sám sdělil o sebe a o osobách i pomeroch, s ktorými a v ktorých žil a vyriastol; no napriek tomu nebudú snáď nezaujímavými a pre jeho životopis bezcennými z čiastky rozpomienky iných ľudí na Jána Kollára a ústne zprávy o ňom, zachované až po túto dobu, a z čiastky i stručné líčenie Kollárom nespomenutých, lebo jemu samému snáď budto celkom neznámych, budže aspoň nie dosť jasných pomerov a okolností, v nichžto sa nachádzal a rozvíjal. A tieto rozpomienky písmom i najďalšiemu potomstvu zachovať a o školárení Jána Kollára v Mošovcach a v Kremnici, na koľko možno, jasný obraz podať, má byť hlavnou úlohou prítomného článku.

Prv však, než bych pristúpil k dielu, cítim sa byť povinným udať žriedla, z ktorých som čerpal látku k tejto práci, a vysloviť úprimné vďaky i na tomto mieste svojim zpravodajcom a pomocníkom.

Na mošovskú dobu Jána Kollárovho života vzťahujúce sa zprávy obdržal som hlavne od tamojšieho evanj. učiteľa p. Petra Zgútha a mimo toho i od mošovského ev. farára, p. Miloslava Krčméryho a od slečny Miliny Chorváthovskej z Blatnice; o kremnickom školárení rozprával mi pred tridsiatimi rokmi ústne jeho bývalý rovesník a spolužiak, nebohý p. Andrej Košina, bývalý farbiarsky majster a mešťan kremnický, a pred nedávnom i tohoto až posiaľ tu žijúca dcéra, p. Zuzanna Martínička, okrem toho však čerpal som zprávy o tejto dobe i z tunajšieho evanj. cirkevného a čiastočne i z mestského archívu; konečne o slovensko-pravnianskom Kollárovom pobyte sdělil mi tamojší ev. farár, p. Samuel Chorváth, a jeho pričinením i p. Juraj Fontány, tamojší mešťan a bývalý žiak Jána Kollára niektoré zprávy, k nimžto pripojil blatnický ev. farár, p. Andrej Chorváth dáta, vzťahujúce sa na Kollárovu liečbu

v Budiši a na jeho priateľské pomery s bývalým ivančianskym ev. farárom, nebohým p. Andrejom Šoltisom. Ústne zprávy pochádzajú napospol buďto od nášho oslávencovej rodiny, buďže od iných slavného nášho básnika osobne známych hodnoverných ľudí a čiastočne i očitých svedkov.

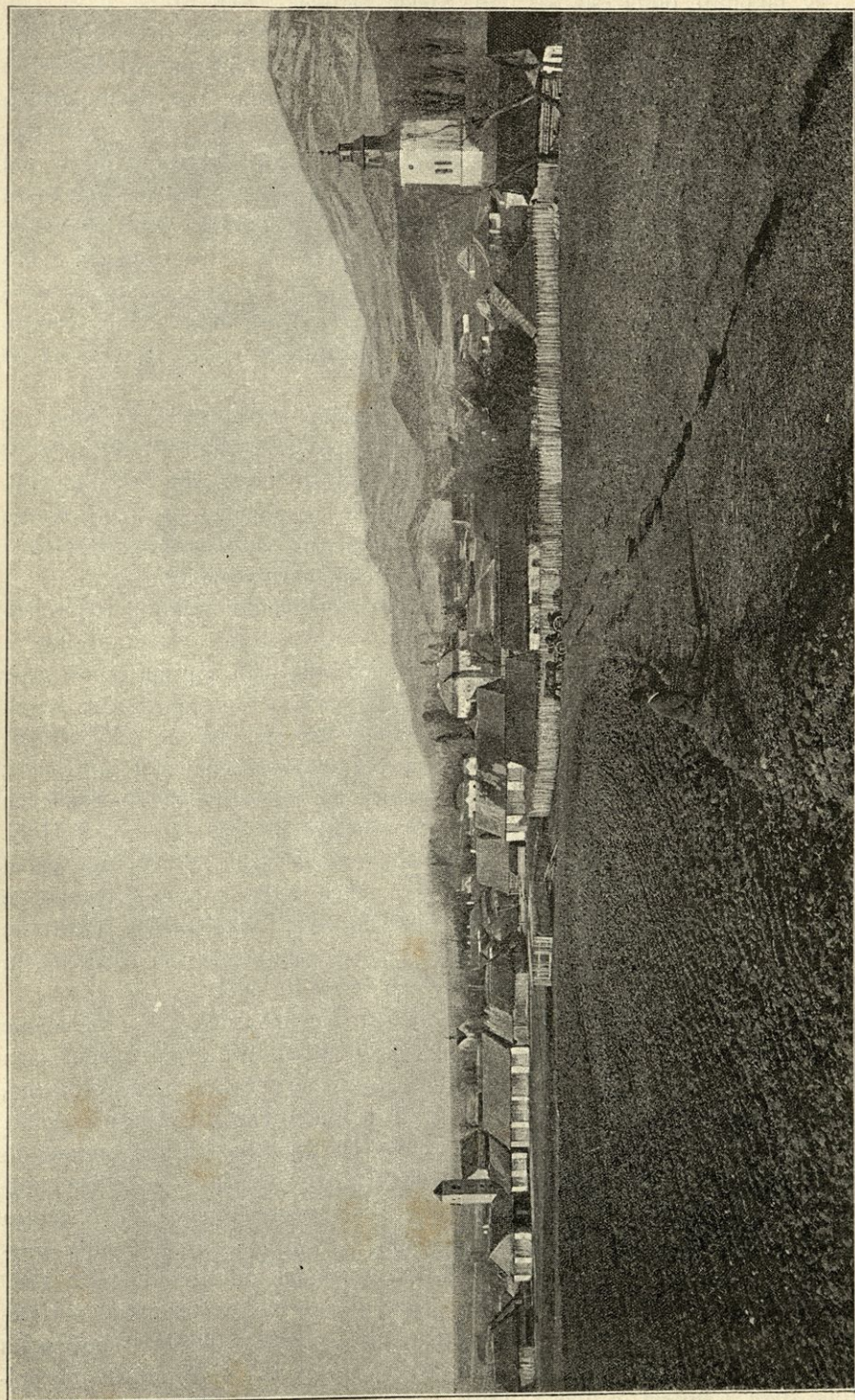
Mošovce.

Rodiskom Jána Kollára sú — ako známo — v turčianskej stolici ležiace mestečko Mošovce, jehožto svetlopisný obraz je tu pripojený. V tomto nevelkom, avšak čisto slovenskom mestečku stál neďaleko dolného konca, poniže r. k. kostola v ševcovskej, teraz dolnou zvanej, ulici pod číslom 16 ten dom, v ktorom slavný prorok náš a horlivý spevec slovanskej vzájemnosti dňa 29. júla 1793 uzrel svetlo božie.

Tento jeho rodný dom záležal z jednej väčšej, prednej izby, majúcej dva obloky obrátené do ulice a dva do dvora, a z druhej menšej — i radnou zvanej — izbice s dvoma na dvor obrátenými oblokmi, medzi ktorými chyžami ležal pitvor, slúživší zároveň i za kuchyňu a majúci hlavný domový vchod na juhovýchodnej strane. Pred domom až po hradskú cestu rozprestierala sa nevelká, skladmi čiže okrajkami (krajnicami) opravená zahrádka a v nej stál pri lavom uhle domu veľký a starý vlaský orechový strom, ktorý pozdejšie Jánov Kollárov mladší brat, Matej, dal vyňať, pretože veľmi tienil všetky štyri obloky na prednej chyži a robil ju príliš tmavou. Za domom bola bezprostredne komora, za tou sypáreň a kôleň a konečne iné hospodárske stavby. I tieto budovy, i dom sám, záležali vonkoncom z dreva, iba sypáreň vystavil Jánov otec, Matej Kollár, pozdejšie z pevných látok na miesto predošlej, tiež pôvodne drevenej a pre starobu už značne porúchanej sypárne.

Všetky tieto drevené stavby lahly popolom dňa 16. augusta 1863 vo veľkom mošovskom požiari, spustošivšom celú ševcovskú ulicu, ktorý povstal následkom toho, že všetečný zámočnícky učeň, N. Janovec, poslaný svojím majstrom pre zápalky, idúc úzkou uličkou pomedzi dve humná, zapálil jednu z nich a odhodil horiacu; táto zápalka padla náhodou do slamy a prv, než učeň došiel domov, celý dom stál už v plameňoch. Námahy ľudské pri hasení tohto požiaru dokázaly sa byť marnými, a v krátkom čase zasiahol a pohltil zúrivy živel i dom slavného nášho spevca, zanechav z neho iba sypáreň z pevných látok vystavenú stáby na pamiatku. Teraz, keď slávime pamiatku prvého storočia Jánových Kollárových narodenín, vyzerá to miesto, na ňomžto stál jeho rodný dom, tak, ako nám ho predstavuje fotografický obrázok tu pripojený.

Šťastlivej náhode nutno pripísať, že v Mošovciach jestvuje dľa jednosvorného svedectva všetkých starších mošovských obyvateľov ešte až posiaľ dakoľko iných, niekdajšiemu Kollárovmu domu nielen celkom podobných, ale i úplne rovných domov, a jeden z nich vykreslený je na fotografickom obrázku tu pripojenom k tomu cieľu, aby tvárnosť jeho rodného domu bola zachovaná i najďalšiemu nášmu potomstvu a živo predstavená všetkým ctiteľom nášho oslávenca.

Mošovce.

V takomto dome sa náš Ján Kollár narodil, v tom dome trávil svoj detský zlatý vek a s týmže a takým domom rozlúčil sa roku 1810 po útrapách v svojich »Pamätech« (pražské vydanie z r. 1862) na str. 152—155 opísaných s krvácajúcim srdcom, aby hľadal sťa vyhnanec bez vlasti prítulok u iných dobrých ľudí. On nežehral na príliš prísneho a svojhlavého otca svojho, ani niet najmenšieho znaku po všetkých jeho četných spisoch, že by bol zanevrel na svoje rodisko a v ňom i na ten dom, ktorý býval často nemým svedkom jeho horúcich slz a premnohého trápenia, ale predsa vkročil pozdejšie už iba sťa peštiansky kňaz a hosť dakoľkokrát do tohože domu, a tento svedok jeho múk staby ťažkou kliatbou stihnutý zmizol s tváre zeme a posiaľ nepovstal z rumov svojich. I hromada kamenia na dvore nasväžaného, z nejžto mal byť na mieste shoreného, starého vybudovaný dom nový, zostala až po dnes netknutá a zariastla machom a burinou.

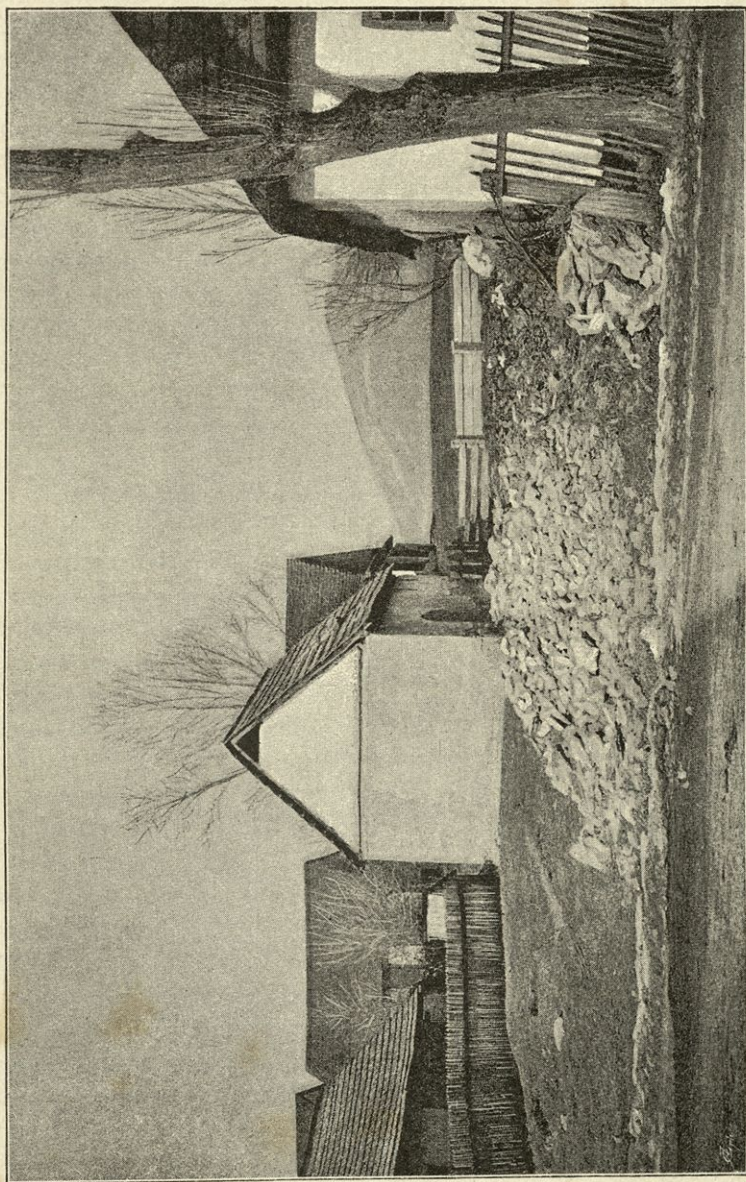
Z rozpomienok na detský vek Jána Kollára zachovaly sa v jeho rodisku iba dve, z ktorých jedna hovorí, že náš oslávenec ešte sťa malý chlapec spadol do hlbkej, Jurajovi Kuzmovi patrivšej studne, a len zvláštnou milostou božou a dost včasným prispením tohože súseda bol zachránený životu, a druhá vypráva, že hrajúc sa s inými deťmi, hádzal kamene do oblokov istému Mešovi a že bol za ten čin svojím otcom ukrutne zbitý.

Druhý tento prípad nespomína náš oslávenec ani slovíčkom vo svojich »Pamäťach«, o prvejšom však i on vypravuje dosť obšírne na strane 92.

Písomné pamiatky o Jánovi Kollárovi zachovala nám zápisnica mošovskej evanjelickej školy, počínajúca rokom 1799 a končiaca sa rokom 1852. Avšak i v tejto začínajú sa chudičké zprávy o ňom iba v školskom roku 1801/2, totiž iba od tej doby, ako začal starať sa o túto zápisnicu učiteľ Ján Šulek; jeho predchodca, Juraj Hruz, nevpísal do nej ani jedno jediné zo školských detí, a tak i nemožno určiť, kedy vlastne náš spevec vstúpil do verejnej školy. Že bol i Hruzovým žiakom, o tom nám sám zanechal zprávu, no neudal nikde výslovne, ako dlho chodil k tomuto učiteľovi do školy, a o tejto dobe len tolko vieme, že sa pod Hruzovou správou veľmi málo naučil. Pravde je veľmi podobné, že čítať a písať už niečo znajúci náš Ján Kollár v školskom roku 1800—1 daný bol sťa sedemročný chlapček do školy.

Veľkým šťastím bolo pre Jána Kollára a jeho rovesníkov, že kadenáhle Hruz odišiel, mošovská evanj. cirkev zvolila za učiteľa pre svoju mládež Jána Šuleka, muža značne vzdelaného a učiteľa šťastného, neunavného a výborného, o ňomžto i náš slavný spevec hovorí vždy a všade s vrelou láskou a úctou.

Dľa jeho životopisu, vpísaného z väčšej čiastky jeho vlastnou rukou do školskej zápisnice, narodil sa tento — dľa Kollárových slov — »vládný muž a znamenitý učiteľ« dňa 29. júna 1774 v Rajci v trenčianskej stolici z otca Michala, pôvodne obuvníka a potomne učiteľa vo Veličnej a Istebnom v oravskej župe, a z matky Anny rodenej Kavec, a chodil do škôl od roku 1780 v Istebnom, vo Veľkej Paludzi, v Niredháze, v Štiavnicí, v Kežmarku a v Debrecíne; školy dovŕšil zase v Kežmarku r. 1797, a ešte v októbri tohože roku bol povolaný za učiteľa do Hýb v liptovskej stolici, kde však ztrávil iba pol-druha roka a prešiel v máji r. 1801 do školy mošovskej. Tu pôsobil blahodarne až do októbra r. 1805, a potom sa odobral za kazateľa najprv do obce

Miesto, kde rodný dom Kollárov v Mošovcach stál.

Pržno na Moravu a pozdejšie asi r. 1815 odtiaľ do Sobotišťa v nitrianskej stolici, kde pracoval na šírení osvety až do svojej smrti. Šta mošovský učiteľ spísal medzi iným i knihu »Latinská Grammatyka k dobrému slowenské mládeže slowenským gazykem od Gana Schuleka sepsaná. W B. Bistřicy 1801«. a menšie dielce pod názvom »Rozmlauwánj o Ohni. Nákladkem Slawných Stawů Sl. Stolice Turčánské. W Bistřicy 1804.« Hned po jeho príchode do Mošoviec a síce hlavne Matejovým Kollárovým, nášho oslávencovho otcovým horlivým pričinením bola vystavená i nová školská budova z pevných látok.

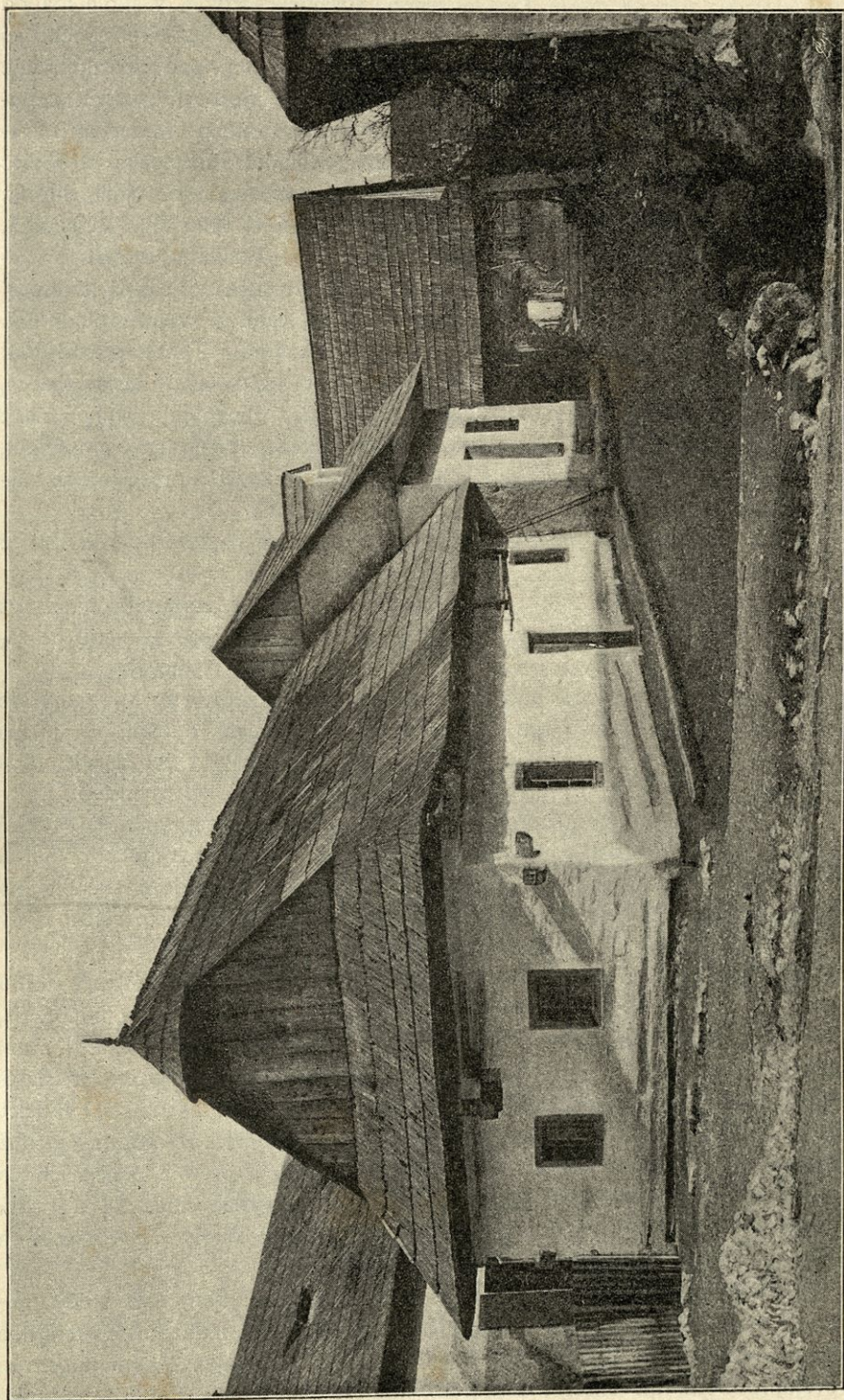
Ako pôsobil Ján Šulek, tento vekom síce mladý, avšak duchom zralý muž na mládež, sverenú jeho vodcovstvu a opatere a obzvlášte na 8—12 ročného svojho žiaka Jána Kollára, o tom rozpráva tento sám dosť obsérne, i bolo by istotne nemiestné opakovať tu všetky jeho reči; dosť bude snád, keď jednoducho spomneme, že Šulekove verné námahy donášaly pri jeho žiakoch a žiačkach žiadúce ovocie. No nutno nám obrátiť zrak na to, o čom niet v »Pamäťach« ani šlaku, a vidieť, ako Ján Šulek bol prinútený konať ťažkú a namáhavú prácu, aby sme si mohli tým jasnejšie a vypuklejšie predstaviť úspech i pri učiteľovi i pri jeho chovancoch, i aby sme mohli pochopiť, prečo tak znamenitého učiteľa verná práca nemohla sa domôcť ešte skvelejších výsledkov.

Odhliadnuc už celkom od toho, že na začiatku tohoto storočia — a práve vtedy Ján Kollár počal chodiť a chodil do školy — nebolo v školách vôbec a v chudobných evanjelických školách, k nimžto patrila i mošovská, obzvlášte ani slychu, ani chýru o rozličných tých a takých vyučovacích prostriedkoch a pomôckach, ktoré a aké za našej doby značne obľahčujú každému učiteľovi jeho trdnú prácu: obťažovala vtedy i učiteľovi i jeho učeníkom školské diela a žiadúcný pokrok v učení i stará, ťažká metóda a prílišne veľký počet dietok, pridelený jednomu jedinému človekovi, i konečne ten stály neriad, že žiaci a žiačky nevstupovali všetci razom na začiatku školského roku do školy, ale dochádzali vše noví a nové až do konca zimy, ba práve až do júna, a vytrácali sa po jednom a po dvoch zase zo školy, kadenáhle sa otvorila jar a bolo možno pásť statok na poli.

So všetkými tymito ťažkosťmi zápasila stále i mošovská evanjelická škola.

Keď sa započal dňom 14. septembra školský rok 1801/2, dostavilo sa do školy iba 24 žiakov a 6 žiaček, teda iba asi jedna štvrtina všetkých v tomže roku do tejto školy chodivších dietok. Jejich počet rozmnožil sa do konca septembra ešte o 11, v októbri o 35, v novembri o 23, v decembri o 1 a do mesiaca júna ešte o 18 dietok, tak že jich v tomto školskom roku bolo súhrnom 118, a síce 77 chlapcov a 41 dievčat. A ako nepopríchodily tieto dietky razom do školy, práve tak dialo sa celkom neriadne i jejich vystupovanie zo školy, započavšie sa už v decembri r. 1801 (vystúpili 5 žiaci a 4 žiačky) a trvavšie až do začiatku júna r. 1802; na konci školského roku mošovská škola počítavala už iba 52 žiakov a 29 žiaček, súhrnom 81 dietok.

Náš malý Ján Kollár dostavil sa hneď na samom začiatku a vytrval v škole až do úplného zakľúčenia tohože školského roku; jeho bratanec a pozdejšie slovensko-pravniansky učiteľ, tiež Ján Kollár, došiel do školy iba 4. októbra a završil úplne koncom tohože školského roku svoje školárenie

Domček mošovský, rodnému domku Kollárovmu úplne podobný.

v Mošovcach; naproti tomu Jánova sestra Zuzanna sotrvála v škole iba od 22. novembra až do 12. decembra 1802 a to bolo celé jej školárenie, lebo jej meno je viac nie zaznačené v školskej zápisnici. I tento prípad charakterizuje verne otca nášho oslávenca. Matej Kollár, rychtár mošovský, jeden z poprednejších a majetnejších obyvateľov a dľa jednosvorného svedectva mestských i cirkevných zápisníc muž o prospech a zveladok i mestečka Mošoviec i tamojšej evanjelickej cirkve a školy horlive zaujatý a stále pečujúci, doprial svojej jedinej, vtedy práve jedenáštočnej dcére (krštená bola dňa 30. januára 1790 v Mošovcach) sotva jednomesačné školárenie! V skutku verné je svedectvo, aké náš spevec bol prinútený vystaviť svojmu otcovi. Prílišná hrabivosť urobila tohoto muža postrachom jeho dietkam: videl v svojom plode iba lacné nástroje ku práci a shŕňaniu zemských majetkov. Tento prípad znázorňuje nám verne a robí pochopiteľným i stav a polozenie nášho spevca, keď mu bolo nutno bojovať o svoju budúcnosť s vlastným otcom a riešiť otázku, či má zakrnúť v práci telesnej sta roľník a potažne sta remeselník, alebo či má dôjsť svojho cieľa a stať sa veľkým prorokom a presláveným básnikom veľnároda slovanského.

V školskej zápisnici Ján Šulek zaznačil jeho meno na školský rok 1801/2 pod 16tým číslom.

Nasledujúci školský rok 1802/3 započal sa dňom 7. septembrom, a náš Ján Kollár bol zase medzi tými nepočetnými dietkami, ktoré sa hneď od začiatku do školy dostavily a v nej až do hlavnej zkúšky i sotrvaly.

I v tomto roku trvalo neriadne vstupovanie do školy, no vystupovanie stalo sa o niečo zriedkavejším; v školskom roku zaiste opustili ju už iba 18 žiaci a 4 žiačky. V celku ju navštevovalo 82 žiakov a 32 žiaček, teda 114 dietok, medzi ktorými náš Ján Kollár je pod číslom 10 zaznačený.

V oboch posiaľ spomenutých školských ročníkoch zapísaná je školská mládež bez všetkého roztriedenia ohľadom na pokrok vo vedách alebo ohľadom na vek; jedine dľa pohlavia tvoria žiacke menoslovy v každom ročníku po dve skupeniny. Avšak tretí, totiž školský rok 1803/4, poskytuje už dosť jasný obraz, ako si Šulek roztriedil školské dietky.

Dľa jeho zápisu mal v škole predne 7 syntaxistov, potom tiež tolko starších a šesť mladších grammatistov (*»grammatistae majores et minores«*), ďalej 9 deklinistov (tak sám zove tých žiakov, ktorí boli v iných školách zvaní donatistmi), za tým 16 takých žiakov, ktorí sa učili písmeny poznávať, šlabikovať a čítať (*»legentes, syllabisantes et literas congnoſcentes«* napísal Šulek), nadto 16 starších a 16 mladších Slovákov (*»Slavi majores et minores«*), totiž žiakov nezamýšľajúcich pokračovať v ďalších štúdiách a preto i neučiacich sa latinskú reč, a konečne dve triedy žiaček, z níchžto vyššia čítala 12 a nižšia 18 dietok. V celku v tomže roku chodilo do tejto školy 72 chlapcov a 30 dievčat, teda súhrnom 102 školákov.

Ako vídať z tohoto roztriedenia školskej mládeže, zahrňovala vtedy mošovská evanjelická škola nielen celú počiatočnú školu, ale nad to ešte i terajších asi šesť gymnasiálnych tried, a jej učiteľ musel byť ozaj zručným majstrom v svojom obore, ak chcel pri tolkom množstve žiakov a žiaček rozličného veku a pri tak rozšírených učebných predmetoch preukázať dajaký zrejmy

výsledok svojej práce. Šulek bol istotne takýmto šťastným učiteľom, lebo keby sme i nemali o ňom výslovného svedectva od nášho oslávenca, teda máme zrejmy dôkaz o všeobecnej dôvere rodičov k tomuto učiteľovi v tom, že i prespolní rodičia radi posielali svoje dietky do jeho školy. Tak navštevovalo túto školu v školskom roku 1801/2 dvanásť, v nasledujúcom sedemnášť a v treťom roku štrnásť prespolných čiže nemošovských žiakov a žiaček, kdežto hneď po Šulekovom odchode zostala tam, okrem jedného jediného blatnického chlapca, výlučne iba mládež mošovská.

Nášho Jána Kollára nachodíme v školskom roku 1803/4 už medzi syntaxistami a síce na piatom mieste, kdežto jeho posavadný a potomný spolužiak a obzvlášte od roku 1805/6 až do roku 1808/9 horlivý školský súper, Andrej Košina, v tomto sozname úplne chýba.

Podivné je, že Ján Kollár vstúpil iba 2. októbra do školy, kdežto sa riadne vyučovanie už 5. septembra bolo započalo. Žeby bol býval snád chorý a pre nemoc zameškal riadny príchod do školy a takmer celomesačné vyučovanie, to nezdá sa byť pravde podobným, pretože o nejakej nemoci v tomto čase nepíše ani slova v svojich »Pamäťach«; skôr možno uveriť, že jeho otec uznal za lepšie upotrebiť svojho desiatročného synka za ten čas pri poľných, hospodárskych prácach, než poslať ho dosť včasne do školy.

Nasledujúci školský rok 1804/5 nie je v zápisnici zaznačený a tak ani neznať ničoho v tomže čase o mošovskej škole, ktorú i vtedy náš oslávenec navštevoval. Divno, že pilný ináč Šulek nezachoval nám ani o tomto, ani o začiatku nasledujúceho 1805/6tého školského roku žiadnu pamiatku. Času mal dosť k tomu, lebo opustil Mošovce iba v októbri r. 1805.

S odchodom Šulekovým mošovská evanjelická škola utrpela nemálo na svojom chýre, bárs jeho bezprostredný nástupca, Adam Burian, tiež bol dobrý učiteľ a vzdelaný človek.

Počet školskej mládeže v školskom roku 1805/6 klesol až na 53 žiakov a 31 žiaček, a prespolné dietky, ako sme už prv spomenuli, prestaly všetky, okrem jedného, navštevovať túto školu. Tým činom dokázali rodičia, že nemajú toľkú dôveru k novému učiteľovi, Burianovi, koľkú mali k jeho predchodcovi.

Adam Burian, vpísavši tiež vlastnoručne svoj životopis do školskej zápisnice, narodil sa 10. októbra 1783 v Nemeckej Lupči, v liptovskej stolici, z otca Andreja a matky Evy, rodenej Solárik, a chodil do škôl najprv vo svojom rodisku a potom v Baňskej Bystrici, v Ožďanoch a v Kežmarku, kde i zavŕšil svoje učenie. Mienil síce oddať sa kňazskému stavu; avšak sotva bol započal pokračovať v bohosloveckých štúdiách, už ho odporúčal rektor kežmarskej školy, Adam Podkonický, na žiadosť mošovskej evanj. cirkve za učiteľa a táto cirkev ho vokátorom dňa 5. decembra 1806 vystaveným i skutočne povolala za rektora a učiteľa svojej osiralej školy. Tu potom pracoval až do svojej smrti, totiž takmer do konca roku 1856.

Burian ustanovil sa do Mošoviec bezodkladne a započal dňa 9. decembra tohože roku vyučovanie 24 žiakov a 4 žiaček, podržav šulekovské roztriebenie školskej mládeže s tým jediným rozdielom, že nepodelil grammatistov,

(bolo jich krem toho dohromady iba päť) a »Slovákov« na starších a mladších a že »deklinistov« nazval donatistmi.

Ján Kollár dostal sa hneď v prvý deň do školy a zostal v nej sťa tretoročný syntaxista až do konca školského roku. Okrem neho boli syntaxistmi, tiež od začiatku, Ján Klaudiny a Ján Varga a dňa 28. januára došlý Andrej Košina, z týchto však vystúpil Ján Klaudiny už dňa 29. marca úplne zo školy, a tak Burianova syntaxis záležala takmer stále iba z troch žiakov, medzi ktorými náš oslávenec po odchode Klaudinyho zaujímal prvé miesto.

Čomu všetkému a v kolkej miere sa títo mošovskí syntaxisti učili, nemožno vypátrať žiadnym spôsobom, ale že súhrn jejich známostí nerovnal sa vedomostiam syntaxistov na iných dobre šriadených a obyčajne viac učiteľmi opatrených školách, ba že nemali ani grammatické vedy úplne v moci, to vídať najlepšie z tej okolnosti, že mošovskí syntaxisti museli ešte raz opätovať grammatiku, keď prešli do iných škôl, ako sa to stalo i samému nášmu oslávencovi a jeho priateľovi Košinovi.

Medzi inými príčinami tohoto neutešeného stavu bola a dľa mojej skromnej mienky je hlavnou tá, že k vôli akémusi zovnútorému lesku i Šulek i Burian neuspokojili sa výlučne iba správou a vedením počiatočnej, čiže ľudovej školy, ale snažili sa dokázať, že sú v stave vyučovať i vyššie triedy a tomu k vôli prednášali okrem počiatkov literného umenia i predmety a vedy také, k jejichžto pochopeniu a stroveniu jejich chovanci boli ešte až príliš nedospelí a nezralí. Náš Ján Kollár, ku príkladu, doplnil len deviaty rok svojho veku a už stal sa syntaxistom. Mladušký teda chlapec bol prinútený učiť sa a mal chopiť to, čo sa teraz prednáša asi v tretej alebo vo štvrtej gymnasiálnej triede. Že takúto školskú výchovu nemožno nazvať rozumnou, to — tuším — každému bude jasné; ona bola istotne nie učením, lež radšej mučením a nemiestnym kolomutením mladušských duchov, a že vzdor takejto výchove Ján Kollár stal sa tým, čím pozdejšie vskutku bol, totiž veľduchom, to nutno pripísať popri zvláštnej milosti božej jedine jeho železnej pilnosti a a obdivu hodnej vytrvalosti.

O Burianovi hovorí náš slavný spevec vo svojich »Pamětech«, že mu býval hneď z prvu viac priateľom než učiteľom; iné hodnoverné svedectvá predstavujú tohoto muža sťa pilného a svedomitého učiteľa a vodcu sverenej mládeže.

Náš oslávenec a spolu s ním i celé Slovanstvo majú hlavne Adamovi Burianovi čo ďakovať, že úzkoprsým svojím otcom až k zúfalstvu dohnaný veľký slovanský básnik neztratil sa v barine každodenného života, ale, odba viac mošovskú, že prešiel i na iné školy a pripravil sa v nich k smelému a mohutnému básnickému letu.

Kremnica.

Už po odbavení mošovskej školy hrozilo Jánovi Kollárovi nebezpečenstvo, že totiž nebude môcť pokračovať ďalej v školárni, lebo jeho otec váhal, či má svoliť k synovej túžbe a poslať ho i ďalej do školy. Avšak snažné prosby

Jánove, vrele prímluvy jeho dobrej matky, ako i bratanca Jána, ktorý vtedy už štvrtý rok bol skončil v Kežmarku, hlavne však a nadovšetko rady Burianove a pochvaly, nimižto obsypal svojho bývalého žiaka, pohly a primaly ešte tentokrát Mateja Kollára k tomu, že svolil, aby jeho syn šiel na vyššie školy. Okrem toho pôsobila na priaznivé riešenie tejto otázky i okolnosť, že i jeden z rovesníkov a mošovských spolužiakov Jánových Kollárových, totiž Andrej Košina, sa sberal do kremnickej školy. Tomuto bol zomrel otec už pred rokom, no matka vdovica chcela mať syna vzdelaného, a tejto vdove »mošovský rychtár«, Matej Kollár, nechcel sa dať zahanbiť.

Avšak jeho nerozhodnosť trvala predsa ešte za dosť dlhý čas po prešlých školských prázdninách, a tým sa stalo, že náš Ján Kollár a spolu s ním i jeho priateľ Košina zmárnili daromne skoro celé dva týždne, kým sa vydali na cestu do Kremnice.

Prečo si náš oslávenec vyvolil práve Kremnicu, o tom nás poučuje sám vo svojich »Pamětech« (str. 121—123).

Dňa 11. októbra 1806 vybral sa konečne Matej Kollár so svojim synom a mladým Košinom do Kremnice a odovzdal tu oboch do hospody a opatery vdove Žofii Špánikovej, ujednav sa s ňou, že jej bude platiť za svojho syna mesačne jeden zlatý a tiež tolko i Košinova matka za svojho syna, za tento plat však že bude Špánička povinná dať obom byt, kúrido i svetlo a variť jim to, čo jim budú každý týždenne posilať z domu. Hneď so sebou Matej Kollár priviezol a oddal Špáničke niečo múky, hrachu, fazule, pohanky, vajec a slaniny, ako i celé štyri chleby (tak mi to rozprával sám nebohý Košina), a z toho vídať, na akej strave žili naši šuhajci v Kremnici. O mäsitých jedlách alebo o nejakých lahôdkach veru ani len nechyrovali, a najväčším márnотratníctvom bolo jim, keď si — a i to len veľmi zriedka — kedytedy dovolili kúpiť za groš slivák alebo iného ovocia, o ktoré sa potom celkom svedomite delievali. Keď nebola z ďakej príčiny možná úplne rovná delba, teda si oba písomne zaznačili, komu z nich sa viac ušlo, a pri najbližšej príležitosti vyrovnali verne celý rozdiel. Najhoršie bolo pri tom, že Jánovi Kollárovi otec nedal zhola žiadne peniaze do ruky a len jeho starostlivá matka mu z času na čas mohla potajomky doručiť dakolko krajciarov, kdežto Košinova matka bývala štedrejšia oproti svojmu synovi. V čas núdze teda náš oslávenec musel sa utiekať o pomoc k tomuto svojmu priateľovi a ten mu i vypomohol, ale i zapísal si každý krajciar a nedaroval ani jeden svojmu druhovi. Tento vracal a platil síce dlžoby vždy a všade, kedy a kde len mohol; predsa však koncom tretieho školského roku v Kremnici nebol v stave všetko poplatiť, i zostal Košinovi dlžen dva groše, a tieto dva groše, alebo dľa tehdajšej peňažnej meny celých šesť šajnových krajciarov, omínaly Košinu ešte roku 1862, teda po uplynutých 53 rokoch, keď mi o nich rozprával.

Spomenutá Žofia Špánička bola už asi od roka vdovou a chudobnou síce, ale pobožnou a v dobrej povesti stojacou ženou. Tak svedčil o nej i mestský »otec chudobných«, keď narádzal, aby jej, počnúc od začiatku roku 1810, bola dávaná týždenne 10 krajciarová podpora z mestskej pokladnice. I náš básnik rozpomína sa na ňu vo svojich »Pamětech« s uznalosťou a povďačnosťou. Jej nebohý muž bol krajčírskym majstrom a vládol i ne-

veľkým domcom, ktorý však postúpil ešte roku 1804 svojmu budúceму zaťovi, Jurajovi Kurhajcovi, a vymienil si v ňom iba doživotný bezplatný byt pre seba a svoju manželku.

I tento, u vchodu do tak zvanej Zvolenskej Doliny, totiž východnú časť kremnického mesta tvoriacej ulice ležiaci domec bol celý drevený a záležal z jednej väčšej, štyrmi oblokmi opatrenej chyže, z jednej menšej izby s jedným oblokom, z jednej komory, z drevárne a zo stajne, a bol obtočený z troch strán ovocnou zahradou. Kollárovi a Košinovi bola bytom spomenutá menšia chyža, a i táto i celý ten dom boli výmluvnými svedkami, že naši mladíci už vtedy borili sa s biedou.

Ako vyzeral tento kremnický byt nášho oslávenca, znázorňuje verne obrázok tu pripojený.

Dom ten tiež už nejestvuje. Roku 1890 odkúpilo ho mesto Kremnica od Špáničkinej vnučky a dalo ho zrucať hneď v nasledujúcom roku, pretože špatil celé okolie a obťažoval premávku. Teraz rozkladá sa na jeho mieste nevelká promenáda.

Obznámivše sa takto v stručnosti i s opatrovatelkou i s bytom nášho básnikovým a jeho druhovým, obráťme teraz už svoj zrak na to, čo jich priviedlo sem, totiž na školu.

Vtedajšia evanjelická škola v Kremnici mala dva osobitné oddiely, totiž školu dievčenskú a školu chlapčenskú, ktorá poslednejšia bola rozdelená na počiatočnú, na donát a na grammatiku spojenú so syntaxou.

V počiatočnej škole chlapčenskej vyučoval Andrej Štúr, dievčatá učil Augustin Páleš a po jeho smrti (zomrel 2. okt. 1807) táto škola bola dočasne sverená Jánovi Groszmannovi, ktorý bol vlastne učiteľom donatistov a pomáhal si tak, že predpoludním vyučoval týchto a v odpoľudňajších hodinách dievčatá; konečne staral sa o výučbu grammatistov a syntaxistov Štefan Komáry, súc už od 19. júna 1787 súčasne i rektorom celej školy. Dozor nad učiteľským sborom a celou školou sverený bol cirkvou miestnemu nemeckému slova božieho kazateľovi, Jurajovi Lačnému a cirkevnému poddozorcovi, Jánovi Freyseysenovi.

Pre našich Mošovčanov bol hlavnou osobou v Kremnici — rozumie sa — sám rektor a jejich nový učiteľ, Štefan Komáry. Charakteristika tohoto muža v Kollárových »Pamětech« (str. 124—125) srovnáva sa úplne s úsudkom Andrejovým Košinovým, ktorý som počul od neho, keď už bol 70ročným starcom, a súhlasil i so zprávami v konventuálnej zápisnici a v iných v tunajšom evanj. cirkevnom archíve uložených listinách o tomže Štefanovi Komárym zaznačenými a zachovanými. Len v jeho veku mýlil sa náš oslávenec o celých šesť rokov, lebo ho mal za muža 55 ročného, kdežto čítal vtedy už 61 rokov, keď Ján Kollár prišiel do Kremnice.

K tomuto učiteľovi vstúpili naši mošovskí šuhajci hneď v najbližší pondelok do školy, kde našli už iných deviatich žiakov, a každý z nich oboch bol ešte v ten istý deň sťa »diligens« (=pilný) klasifikovaný.

Klasifikovanie jedného každého žiaka v kremnickej škole dialo sa i pred obedom i popoludní, kedykoľvek vydržiavaly a skončili sa učebné hodiny. Ono bolo návodom Komáryho nariadené konventuálnym uzavretím vo všet-

kých triedach a stalo sa tiež jedným z prostriedkov, vedúcich školskú mládež k pilnosti a poriadku milovnosti.

Klasy čiže triedne stupne boli: diligens (= pilný), correptus (= po-
karhaný), petulans (= neposedný), negligens (= lenivý), tarde veniens (= pozde
prišlý) a absens (= neprítomný).

Šťastnou náhodou zachovala sa v cirkevnom archíve až po dnes celoročná,
Komárom vlastnoručne písaná klasifikácia z roku 1806—7, a z nej vídať jasne
i nášho oslávencovu a jeho mošovského priateľovu pilnosť a všetky jejich
klasy. Dľa tejto úplne hodnovernej listiny zaznačil Komárom:

v októbri	1806 Kollár	27 dilig.,	— abs.	a Košina	27 dilig.,	— abs.
» novembri	»	»	38 » 2 »	»	40 » — »	
» decembri	»	»	30 » — »	»	29 » 1 »	
» januári	1807	»	37 » 4 »	»	37 » 4 »	
» februári	»	»	33 » — »	»	32 » — »	1 tarde ven.
» marci	»	»	32 » 1 »	»	32 » 1 »	
» apríli	»	»	29 » 6 »	»	29 » 6 »	
» máji	»	»	28 » 8 »	»	27 » 8 »	1 correptus
» júni	»	»	37 » 1 »	»	37 » 1 »	
» júli	»	»	16 » 1 »	»	16 » 1 »	

Náš oslávenec bol teda už celý školský rok buďto pilným, buďže chy-
boval pri vyučovaní.

Januárové, aprílové a májové Kollárove a Košinove »absencie« dokazujú,
že i títo pilní žiaci svätievali tak zvané turčianske školské prázdniny, totiž že
sláviac vianočné, veľkonočné a turčine sviatky v Mošovcach, nevracávali sa
v riadny čas odtiaľ do Kremnice, ale čakávali vždy až do najbližšej po sviat-
koch soboty a potom dochádzavali s inými, na trh do Kremnice idúcimi
Mošovčanmi.

Iný, na pilnosť mládeže nie menší vplyv majúci Komáromho prostriedok bol
takzvaná provokácia čiže našsky preteky.

Každý jeho žiak totiž mal právo označiť a vyzvať ku školskému súboju
daktorého iného, pred ním sediaceho svojho súdruha. K tomu cieľu teda
oznánil, kto k tomu mal chuť, Komáromu, s kým sa chce merať, a Komárom,
vypočúvav prednášky a odpovede oboch sokov, určil, ktorý z nich lepšie znal
označený predmet a posadil tohoto na vyššie miesto. Tieto provokácie nielen
vzbudzovaly, ale i stále udržiavaly v Komáromho žiakoch horlivú revnivost. Tí
zaiste z nich, ktorí sedeli na prednejších miestach, chránili si jich, ako len naj-
lepšie mohli, i museli byť stále dobre pripravení, ak jich nechceli utrátiť,
naproti tomu zase žiaci sediaci na nižších miestach usilovali sa všemožne
dostať sa do predku, a k vôli tomu napínali všetky sily v učení, lebo v tejto
škole každý žiak bol tým viac hoden, čím na prednejšom mieste sedel.

Ján Kollár dostal hneď v prvý deň svojho kremnického školárenia ôsme
a jeho priateľ Košina deviate miesto, kdežto už pred nimi, totiž dňa 8. októbra
do tejto školy vstúpivšieho Antona Vladára Komárom posadil na desiatom
a súčasne s týmto prišlého Žigmunda Čepčányho na jedenástom čiže na po-
slednom mieste. Pred Kollárom zostali predbežne sedieť už starší kremnickí

žiaci, totiž Štefan Zimány, Michal Komáry, Ján Freyseysen, Karol Medvecký, Ján Kastner, Ján Jakšovský a Andrej Žiak. No už v nasledujúcom mesiaci, novembri, bol i Kollár i Košina vradený medzi starších grammatistov a obdržal tento medzi nimi piate a tamten tretie miesto. Kollárovi síce odobral v decembri provokáciou Karol Medvecký toto miesto, tým ho však popudil len k väčšej pilnosti, a náš oslávenec, napnuv všetky sily, zkusil i na sebe úplnú pravdivosť toho, čo pozdejšie tak krásne vyslovil, totiž že »vôľi pevné, tužbë ušlechtilé rádo dáva nebe dojsť cíle«, lebo nielen že v januári tretie miesto Medveckému zase odňal, ale vstúpil v zápas i s Freyseysenom, cirkevného poddorcovým a mestského radného pánovým a pozdejšieho mešťanostovým synom a výtečným žiakom, i neustal, kým i tohoto, totiž druhé miesto nezaujal, čo medzi tým jeho priateľ a tiež pilný žiak i veľmi dobrá hlava, Košina, svoje piate čiže medzi staršími grammatistmi posledné miesto vzdor všetkým námahám a provokáciam až do konca mája podržal a len v júni na tretie miesto šťastne sa vyškríbal.

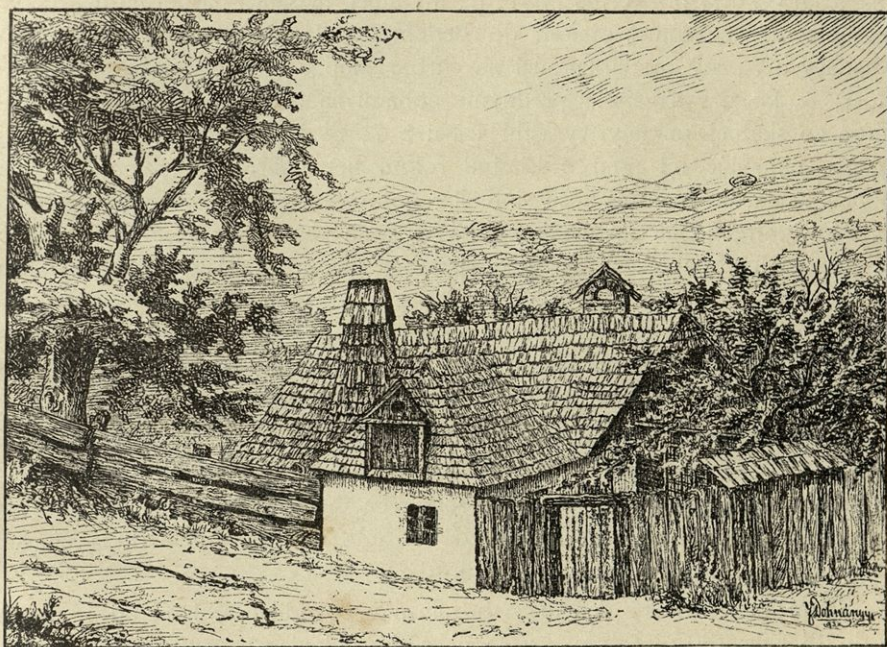
Prvého miesta medzi svojimi spolužiakmi domôcť sa nebolo možno Jánovi Kollárovi, lebo to zaujal za ním, totiž len dňa 3. novembra do školy vstúpivší Jakub Goldberger už v januári a podržal nepretržite až do konca školského roku. Jeho otec bol od konca októbra 1806 slovenským ev. slova božieho kazateľom v Kremnici a zabýval sa i sám ustavične výchovou oboch svojich synov, ktorí boli mladíci už od prírody vysoko nadaní a k tomu i pilní. Že nemožno viniť Komáryho, akoby on sám bol snáď nadržoval Jakubovi k vôli jeho otcovi a akoby z tejto príčiny nebol chcel povýšiť Jána Kollára na prvé miesto, to vysvitá najlepšie z toho, že ani jeho vlastný syn Michal, vradený do syntaxi, ač ináče tiež pilný a nadaný mladík, nesedel na prvom mieste, ponevác Zimány bol lepším žiakom od neho. Komáry videl v škole iba svojich žiakov a mal ohľad výlučne iba na jejich pilnosť a pokrok, nikdy sa neobzeraúc na jejich rodičov. Akby mu zaiste bol smerodajným býval stav a vplyv rodičov pri utriedňovaní žiakov, to by Kollár a Košina boli museli zaujímať vždy posledné miesta.

V kremnickej škole videli a zkusili oba naši Mošovčania, ako málo známostí vyniesli z mošovskej školy oproti tým triedam, do ktorých boli tam vradení. Odbaviac zaiste úplné tri roky v syntaxi, museli i Ján Kollár i Andrej Košina naprúžiť v Kremnici všetky schopnosti a sily, len aby sa tunajším starším grammatistom v známostach vyrovnali. Jakub Goldberger stál v tomto ohľade ďaleko pred nimi; preto i nemožno viniť nášho oslávenca z akýchkoľvek iných slabostí, že i tohoto svojho spolužiaka nepredhoni.

O podržanie druhého miesta Ján Kollár musel stále zápasit s Freyseysenom a s Košinom, ba zavše i s Medveckým. Obzvlášte Košina bol na toto miesto veľmi upriamený a nechcel ustúpiť v pretekách vzdor všetkým nezdarom, kýmkoľvek chodil s Kollárom v Kremnici do školy.

On bol od Jána Kollára asi o polštvrta mesiaca mladší (narodil sa v Mošovcach a bol tam krstený dňa 17. novembra 1793), no od útleho detinstva stálym spoločníkom i v hrách i v učení. Spolu riasťli, spolu žili a sta úprimní priatelia i do Kremnice spolu sa odobrali. Tu však pohýbaly a otriasly v základoch jejich priateľstvo spomenuté školské preteky.

V Košinovi totiž ctižiadost dosiahla časom toľkého stupňa, že i zanevrel na svojho spoludruha, keď ho nemohol úplne premôcť v školských pretekoch. S tým sa neuspokojil, že sa mu zavše podarilo sedieť i na druhom mieste, lebo jeho sláva nikdy za dlhší čas netrvala; Kollár ho shodil obyčajne už v najbližších školských hodinách. Keď teda nebolo možno Košinovi ukojiť túto svoju ctižiadosť, snažil sa s Kollárom nadpriasť hádky a škriepky a protirečil mu, kde len mohol, aby sa na ňom vyvršil týmto spôsobom. Kam konečne dospely tieto neblahé pomery, o tom nás náš oslávenec poučuje vo svojich »Pamětech« (str. 129 a 130), a z Košinových úst som počul, že keď mu ne-

Domček v Kremnici, v ktorom býval Ján Kollár.

bolo možno iným spôsobom vyniesť svojho druhu z trpelivosti, chcel a odhodlal sa ranit ho tým, že začal vychvalovať Nemcov a hanit Slovákov. Tým ovšem došiel svojho cieľa; vášeň jeho bola ukojená a Kollár pokorený, avšak olutoval nerozvažný ten krok Košina a ešte v svojej starobe žiaľil, že to urobil. I Košina zaiste bol a zostal horlivým Slovákom až do svojej smrti (umrel dňa 21. októbra 1864 sta farbiarsky majster a vážený mešťan v Kremnici).

Keď boli dobré a priateľské medzi nimi pomery, a také bývaly najviac, vtedy Košina poskytoval vďačne Kollárovi i svoje knihy k učeniu, lebo bol nimi lepšie než Kollár zaopatrený, zdediv niektoré po svojom bratovi

a obdržav iné od svojho ujca, Michala, evanj. farára. Jedna z takých kníh, totiž »M. Tullii Ciceronis XIV orationes selectae«, vydaná v Norimberku r. 1781 a patrivšia od r. 1798 spomenutému Michalovi Košinovi, z ktorej sa Ján Kollár a Andrej Košina v Kremnici spolu učievali, zachovala sa až po dnešný deň a bola postúpená darom mne kroz Andrejovu Košinovu dcéru, vdovu p. Zuzannu Martíničku. Kniha táto umožňuje nám predstaviť si aspoň približne ten stupeň, na ktorom v latinskej reči stál náš oslávenec už sta kremnický syntaxista, totiž vo svojom 14—15tom roku.

V tejže knihe a spolu s ňou zachovaly sa i niektoré maliarske práce Kollárove a Košinove, totiž betlehemske obrázky a síce: 1., v jaslach ležiaci novonarodený Spasiteľ a vedľa neho jeho matka i pestún; 2., letiaci anjel s nápisom »Gloria in excelsis Deo«; 3., iný anjel, hlásajúci pastierom narodenie Spasiteľovo a ukazujúci prstom do Betlehema; 4., pastier, nesúci v košíku dve husy a 5., iný pastier, nesúci na chrbte snop v obeť narodenému Spasiteľovi; 6., koza, vyskočivšia prednými nohami na bok akejsi skaly a obhrýzajúca zo skalnej pukliny vyrastlú trávku a 7., osol samotne stojací. Andrej Košina, ukazujúc mi pred tridsiatimi rokmi tieto obrázky, hovoril, že jich spolu s Kollárom maľoval a že si Kollár hotovením a odpredávaním takýchto obrázkov potrebné na zakúpenie školských kníh peniaze zarábala a jeho otec že za neho iba Špáničke mesačne po jednom zlatom a školský plat štvrtročne po 45 krajciarov, ako i za drevo na okúrenie školy niekoľko krajciarov platieval. Že mi Andrej Košina správne uďal výšku školského platu, o tom som sa presvedčil i z konventuálnej zápisnice, kde je tenže plat uzavretím zo dňa 19. júna 1787 štvrtročne v skutku na 45 krajciarov ustálený.

Komáry preberal so svojimi syntaxistmi, ako vídať i zo školského denníka z roku 1807 i z programu pre hlavnú zkušku z roku 1808, hlavne dielo Corneliovo Nepotovo v škole; o Ciceronových dielach niet ani v denníku ani v programoch najmenšieho šľaku; zdá sa teda, že naši Mošovčania čítali Ciceronove reči iba zo súkromnej pilnosti.

Spomenutý školský denník zachoval sa v pôvodine a siaha od 1. marca až do 14. júla 1807 i zahrňuje v sebe väčšiu polovicu z prvého roku Kollárovho kremnického školárenia. Zapísané sú v ňom všetky i pred- i odpoldňajšie učebné hodiny a súčasne i všetky učebné predmety a síce tak, že vídať z týchto zápiskov, ktorú čiastku z každého predmetu sa žiaci v patričnej hodine učili a ako v učení časom postupovali, i poskytuje táto listina jasné svetlo o činnosti Komáryho a jeho žiakov. Bolo by snáď priobširným opisovať podrobne všetky v tom denníku zaznačené školské práce; no dovoľujem si sdeliť aspoň to, že Komáryho žiaci prekladávali Cornelia Nepota nie len do nemčiny, ale i do slovenskej reči a že sa učili a v škole prednášali vedľa latinských, nemeckých a maďarských i slovenské básne a rečovanky.

Čomu všetkému sa učil Ján Kollár a jeho spolužiaci v kremnickej škole, to znázorňujú v cirkevnom archíve uložené programy pre hlavné zkušky v rokoch 1806/7, 1807/8 a 1808/9.

Dľa svedectva týchto Komárym tiež vlastnoručne písaných listín prednášal tenže učiteľ: 1., z náboženstva článok o hriechu, o posvätení a o krste

a z biblických dejín počnúc od babylonského zajatia až po Krista a v nasledujúcich školských rokoch od Kristovho narodenia až po nasledujúce časy (*»ad tempora sequiora«*, napísal Komáry), oboje dľa Seilerovho compendia; 2., z filozofie o Bohu, o zákonoch a o auktorite zlatého a strieborného veku dľa spisu *»compendium classicum«*; 3., z prírodopisu o človeku, o živočíchoch vôbec a o vtákoch dľa tohože spisu; 4., zo všeobecného dejepisu o pôvode Grékov a zrástie svobodných umení u tohoto národa a za tým začal prednášať dejiny od stvorenia sveta a dospel až po časy Abrahama (učebný spis neudal); 5., z vlasteneckého dejepisu o počiatkoch maďarského národa, o panovaní kráľov Karla VI a Márie Terezie, o Avaroch a o panovaní uhorských kráľov v jedenástom storočí až po Kolomana; 6., zo zemepisu o kniežatstve sedmohradskom, o tureckej Azii a Afrike; 7., z latinskej reči o analysach, resolúciach, variáciach, syntaktických konstrukciach a o tvorení jednoduchých i složených period dľa spisov Gedickových a Corneliových Nepotových a dľa *»Compendium Thekuschianum«* a 8., z maďarčiny o čítaní, písaní a skloňovaní. Okrem toho Komáryho žiaci zabývali sa i počtovedou; neznať však, s ktorými jej čiastkami, a konečne i cvičbou v rečnení, v ktorom Komáry bol veľkým majstrom.

Jeden a ten istý odsek z daktorého predmetu učebného prednášal Komáry iba raz cez celé tie tri roky, kým náš oslávenec bol jeho žiakom; len vyučovanie latinskej a maďarskej reči bolo obmedzené na užšie hranice i točilo sa každoročne v tých istých medziach a každá hlavná zkúška končila sa divadelným kusu podobnými dialogmi, v ktorých súčastňovali sa viacerí žiaci. K tomu cieľu Komáry zvolil pre prvú zo spomenutých zkúšok úryvok z Luciana, pre druhú dejiny Jozefa syna Jakubovho a pre tretiu boj Dávidov s Goliašom. Tento obyčaj však nepanoval výlučne iba v Komáryho škole, ale bol za oných čias i v iných školách značne rozšírený a obľúbený, a vo veršoch československy spísaný taký kúsok o boji Dávidom s Goliašom, ako býval predstavovaný na baňskobystrickej škole, na ktorú prešiel, skončiv štúdiá v Kremnici, i Ján Kollár, zachoval sa v rukopise až posiaľ v úplnom znení.

Už prv bolo spomenuto, že sa naši Mošovčania i maľbou radi zabývali a z Kollárových *»Pamětí«* vídať (str. 126—128), že za jejich školárenia bolo kreslenie a maľovanie nielen jejich obľubou, ale že malo horlivých prívržencov a pestiteľov takmer vo všetkých vrstvách kremnického obyvateľstva. Ono stalo sa obľúbeným spolu i s hudbou už koncom minulého storočia, no prešlo takmer v maniu práve v tých časoch, keď náš Kollár študoval v Kremnici, tak že malo u žiactva neprajný vplyv na pokrok v literom umení. Učitelia a medzi nimi i sám rektor Komáry videli sa teda byť nútenými brojiť proti hudbe, kresleniu a maľbe, a keď sa tieto jejich snahy nepotkaly so žiadúcny výsledkom, bol konečne prinútený i evanj. cirkevný konvent zabývať sa touto otázkou.

Riešil ju doplnením a rozšírením školských zákonov, do ktorých bol vnesený osobitný — dvadsiaty siedmy — bod, že žiakom dovoľuje sa pestovať hudbu, kreslenie a maliarske umenie súkromne iba v tolkej miere, aby

tým užitočnejšie veci a učebné predmety neboly zanedbávané a nikdy žiadnej ujmy aby neutrpely. Úplne zakázať pestovanie krásnych umení nevidelo sa byť konventu žiadúcny ani ospravedlneným, preto snažil sa mu vykázat len užšie medze.

V osnove týchto školských zákonov, obnovených r. 1809 i vyhlásených hneď v školskom roku 1809/10 a záležitostiach v celku z 34 bodov, zrači sa školský život i v samej škole i mimo nej, a ony sú jasným dôkazom, že vtedajšie žiactvo nemalo ani z ďaleka toľké svobody, ako jeho terajšie potomstvo. Snaha zachovať hlbokú nábožnosť a čisté mravy i poistiť pilnosť a pokrok vo vedách u žiactva prísnu disciplinou sú hlavnou známku tohoto až posiaľ zachovaného spisu.

Náš oslávenec a jeho spolužiaci, ktorých počet (rozumieme len grammatistov a syntaxistov) zrástol v školskom roku 1807/8 na 24 a v nasledujúcom vystúpil až na 40, ako to i sám udáva v svojich »Pamětech«, žili teda v takých pomeroch, akými sú vylíčené v prítomnom článku, a že sa dobre cítil v Kremnici, že miloval i on svojho učiteľa a že bol navzájom i on učiteľom svojím milovaný, to je známo z jeho vlastných rečí.

Po výročnej, dňa 13. júla 1809 odbývanej zkúške Ján Kollár opustil sta druhoročný syntaxista Kremnicu a málo za tým složil i jeho učiteľ, Štefan Komáry, tunajší svoj úrad a odobral sa ku svojej sestre do svojho rodného mesta, Baňskej Bystrice, sta 65 ročný starec na zaslúžený odpočinok.

P a b e r k y.

S odchodom Jánovým Kollárovým z Kremnice mohla a mala by byť prítomná práca úplne završená; pamätajúc však s jednej strany na to, že pre úplný a podrobný životopis nášho oslávenca treba sosbierať a zaznačiť všetko, čo stálo s ním v spojení, nakoľko je posiaľ ešte nie zvečnené písmom, a s druhej strany i na to, že bývalí druhovia, žiaci a známi nášho oslávenca kam diaľ, tým viac rednú a jejich svedoctvá a zprávy o ňom že vstupujú spolu s nimi do hrobov i miznú až na podiv ešte i v samom jeho rodisku, vidí sa mi byť žiadúcny a potrebným zaznačiť aspoň tie, ktoré sa až posiaľ udržaly, aby týmto spôsobom byly zachované i budúcim vekom.

Dľa týchto ústnych a hodnoverných správ chcel a žiadal silou-mocou Matej Kollár, otec nášho oslávenca, aby jeho syn Ján, dokončivší kremnické školy, stal sa krsnárom, čím bol i jeho otec, a vedľa toho roľníkom.

Poslušný syn poddal sa z prvu vôli otcovej a pracoval pri poľnom hospodárstve. Raz mu však, keď šiel orať, voly po nohách poskákaly a nad to mu i pluh prešiel cez nohy. V boľastach a s plačom osvedčil sa tedy celkom určite pred otcom, že nebude ani roľníkom, ani krsnárom, a prosil ho úpenlive, aby mu dovolil v školských štúdiach pokračovať. Jeho bývalý spolužiak, Andrej Košina, ktorý z počiatku tiež mienil oddať sa kňazskému stavu, zmenil

prvotný úmysel na radu ujcovu Michalovu, a stal sa remeselníkom hneď po skončení kremnickej školy. Týmto svojím krokom a príkladom, nechtiac, poslúžil veľmi zle nášmu oslávencovi.

Tvrdocitý zaiste a svojhlavý otec, odvolávajúc sa stále na príklad Košinov, zavrhol oprávnenú žiadosť synovu po školách, a keď tento nikam nechcel byť krsnárom a hospodárom, dal ho za učňa k mäsiarovi Kučesovi. Tu trápil sa náš oslávenec takmer za úplného štvrťroka. No i toho sa konečne oslobodil. Jeho srdce nebolo dosť tvrdé, aby sa bol mohol chladnokrevne dívať na zabíjanie volov a rezanie teliec i oviec; v tom zlatom srdci sídlily už v tej dobe jemné, básnické city. Dochádzajúc sta mäsiarsky učeň pre telce i do Slovenského Pravna, žalovával sa tam horko na svoj žalostný stav svojmu bratancovi, Jánovi Kollárovi, ktorý bol tam učiteľom, a ten sľutoval sa nad ním i dal mu radu, aby opustil mäsiarstvo, a priskúbil mu súčasne i hmotnú pomoc a ochranu, akby týmto krokom otca až príliš popudil.

Následky boli ovšem veľmi smutné pre mladíka po vedách túžiaceho, tak že konečne musel opustiť rodičovský dom a hľadať prístrešie u svojho bratanca v Slovenskom Pravne.

Pomocou tohoto bratanca a hlavne prispením Burianovým podarilo sa konečne nášmu oslávencovi po prečkanom strašnom pre neho roku 1809/10 dostať sa do škôl baňsko-bystrických, no školské prázdniny trávil i pozatým v Slovenskom Pravne a pomáhal pri výučbe svojmu bratancovi, ktorý dosť včasne upadol do suchôt a umrel v mladom veku. Medzi iným predpisoval tu školským dietkam krásopisné úlohy, a jeden z jeho bývalých tamjších žiakov, p. Juraj Fontány, rozpráva ešte i teraz, ako mu náš oslávenec naprával pero, ukazujúc, ako ho má pravidelne držať, i ako mu zavše vodieval ruku pri písaní.

Tento Fontány sišiel sa pozdejšie ešte raz so svojim bývalým učiteľom i píše mi o tom takto: »O ďalšom jeho pokračovaní vedomosti som nemal, až, ako myslím, bolo to v rokoch 1836 alebo 1837. Ako som z Lučenca zo školy prišiel a môj otec ma pri domácnosti potrebného zadržal, pojal mňa do Pešte, kam on sám každý rok raz chodil pre turecké koziny (kordován). Keď sme sa tam prez nedeľu bavili, môj otec mňa osloví, že pôjdeme do kostola, lebo že je tu ten Kollár za farára, čo mi ukazoval, ako mám písať, a tak s chuťou veľkou som sa poberal. Bolo to na nešporné služby. V chráme, vtedy nemecko-slovenskom, sadli sme oproti kazateľni do malých stolíc. Po službách božích p. farár kostolníka upravil, aby nás do fary priviedol, kde nás veľmi vlúdne prijal a i počastoval. Pri dlhšom rozhovore povedal, žeby rád, aby Slováci boli vyplatení z tohoto spoločného kostola a samostatný aby si vystavili, čo i uťá vykonať, lebo že má dobrého priateľa baróna Alexandra Prónaya, s ktorým sa častejšie navštevujú. Tvrdó lúčiac sa so svojimi krajanmi, prepustil nás s duchovným požehnaním. Večná budiž jeho pamiatka.«

Po smrti bratancovej prestaly i nášho oslávencove návštevy v Slovenskom Pravne na dlhší čas, a už len po rokoch, už sta peštiansky kňaz prišiel zase v tieto strany, aby liečil sa kúpaním na Budiši v tamojšej slatine, ktorú si dal sohríevať rozpáleným železom, a pitím tejto vody.

Tu v blízkom kalamenovskom háji trávil často svoj čas a napísal i niekoľko svojich zneliek.

Svoj pobyt na Budiši spomína i on sám vo svojich »Pamětech« (str. 156), neudáva však bližšie rok, ktorý tam ztrávil. No hovorí, že ho tam navštívil i jeho otec, a z tejto okolnosti môžeme s úplnou bezpečnosťou určiť, že sa liečil na Budiši začiatkom dvadsiatych rokov tohoto storočia, lebo jeho otec, oženivší sa druhýraz dňa 9. novembra 1821 s 54ročnou vdovou Katarínou Liškovou, rodenou Bodorovskou, zomrel dňa 28. mája 1826 v 63tom roku svojho veku, a tak náš oslávenec musel byť na Budiši pred týmto časom. Jeho dobrá matka, Katarína, rodená Trnda, upadla v päťdesiatom roku svojho života do vodnatieľky a odobrala sa už dňa 11. decembra 1820 do večnosti.

Z Budiša Ján Kollár navštevoval v okolí bydliačich kňazov, nosiac vždy so sebou papier a olovko za sárrou.

Medzi inými turčianskymi kňazmi bol až do Jánovej Kollárovej smrti vyznačený jeho priateľstvom a dôverou obzvlášte Andrej Šoltis, najprv evanj. farár mošovský a pozdejšie ivančianský.

S týmto náš oslávenec bol už od detinstva známy, lebo Andrej Šoltis bol tiež rodom Mošovčan a chodili v školskom roku 1805/6 spolu do tamjšej evanjelickej školy. Sťa muži pracovali potom spoločne na národa roli dedičnej, a pod vplyvom Kollárovým spísal tenže Andrej Šoltis dakoľko česko-slovenských diel, ktoré zasielaval Kollárovi v rukopisoch, a tento, prezrev práce, starával sa o jejich vytlačenie, ako o tom svedčí i Šoltisov vlastnoručný a až posiaľ v pôvodine zachovaný list, písaný dňa 17. sept. 1841 trnavskému kníhkupcovi Felixovi Vachterovi.

Medzi iným bol napísal tenže Šoltis s vedomím Kollárovým i brošúrku, apologiu Slovákov, ktorá bola bez mena vydaná a narobila u nepravníkov národa slovenského a obzvlášte Slovanstva mnoho hluku i zapríčinila nemalý poplach. O tomto Kollár písal Šoltisovi: »Nepriatelia naši po mene auktora apologie pátrajú a nejaký zlosyn vraj Vaše meno i prezradil; ale nebojte sa, budeme sa brániť.«

Andrej Šoltis, pravda, nebol tak smelý, ako Ján Kollár, a majúť daktoré výtisky tejž apologie u seba, dal jich v strachu na čas do opatery svojmu vernému cirkevnému kurátorovi.

Početné listy nášho oslávenecove, písané Andrejovi Šoltisovi, tento dal do matičného musea, kde jich teraz prach a mole žerú. Podobný osud zastihol i tie listy, ktoré Ján Kollár bol písal kremnickým evanj. farárom Hlaváčovi a Burrayovi a v ktorých rozhodne bojoval proti zavedeniu slovenskej literárnej reči na miesto bibličtiny až do tých čas obvyklej. Dva z týchto sú uverejnené v časopise »Sokol«, ročník 1866, str. 107.

Spomenutý Šoltis bol i horlivým pomocníkom Kollárovým pri sbieraní prstonárodných slovenských spevov. Hovorieval, že ho Kollár splnomocnil v prípade potreby i platiť po päť groší tým, ktorí mu také spevy predriekali, a on že to dakoľkokrát i urobil, avšak tie peniaze že mu náš oslávenec ne-

prinavrátil. O tom, či jich i pýtal od Kollára a či vôbec tento niečo znal o takých výdavkoch Šoltisových, nemožno už teraz zvedieť istoty.

I sám Ján Kollár, baviac sa v Budiši, sbieral tu i v okolí prstonárodné piesne; ba jim k vôli dochádzal ešte i pozdejšie z Pešte do Mošoviec a ztrávil raz tu celé jedno leto. Čo nemohol posbierať sám, toho sbieraním poveril iných ľudí.

Jedna taká sbierocka pod názvom »Písně swetske Lidu Slawenskeho w Uhrach. 1827.«, písaná v Mošovciach údajne pre Jána Kollára, zachovala sa až po dnešnú dobu a nachodí sa teraz v mojich rukách. Ona obsahuje 95 prstonárodných pesničiek, za ktorými na konci je dopísaný »Recept Na lekarstwy gedneg každeg nedobreg a dudraweg žene«, potom »Nowa Hadka« ve veršoch a konečne »Kazen Ruska« v prostomluve.

Dochádzajúc náš oslávenec občas do Mošoviec, býval hosťom svojho bratovým, Matejovým, ktorý bol od neho o deväť rokov mladší, lebo bo krstený dňa 30. sept. 1802.

Tento Matej Kollár zdedil po otcovej smrti rodičovský dom a bol tiež jedným z prednejších a váženějších občanov a stať sa taký v rokoch 1831/5 mestským notárom a r. 1843 pokladníkom mošovským. Jeho druhá manželka a posiaľ v Mošovciach žijúca vdova bola poslednou obyvateľkou Jánovho Kollárovho rodného domu. Tú vyhnaly z neho plamene.

Jej muž, Matej Kollár, zomrel asi 60ročný v Mošovciach a mal šesť dietok; tieto sú: 1. Matej, ktorý žije až posiaľ v Mošovciach; 2. Ján, bývalý hrušovský ev. farár, zomrevší roku 1891; 3. Michal, tiež už nebohý; 4. Jozef, terajší učiteľ v Rajci, v trenčianskej stolici; 5. Mária, ktorá bola vydaná za Miškócim v Mošovciach, už mrtvá, a 6. Zuzanna, vydatá za Padejom v Rakši, v turčianskej župe.

Čože ešte povedať načím?

Jeden z českých básnikov — nemýlimli sa, Jablonský — hovorí, že »všecko mění se valem, jenom ostane sám Bůh věčný« a pravdivosť tejto výpovede dokázala sa i pri našom oslávencovi.

Ešte len teraz chýli sa prvé storočie od jeho narodenia ku koncu, a koľké už badať premeny nielen na ľuďoch, ktorí nášho oslávenca osobne znali a s ním žili, ale i na hmotných, trvácejšími ľudského života zdajúcich sa byť predmetoch, ktoré sa s jeho osobou nachádzaly v tesnom súvisi.

Jeho rodný dom a kremnický byt od tých čias už úplne zmizly s tváre zeme, mošovská i kremnická škola utratily svoj vtedajší ráz a značenie a zmenily úplným prestavením základne i svoju niekdajšiu tvárnosť, a to isté stalo sa i s jeho bývalými bytmi baňsko-bystrickými; a konečne na sklonku prvého storočia má byť zničený i jeho viedeňský hrob a postúpiť miesto snád skvostným palácom.

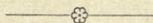
Ešte i jeho rodinné meno v priamom potomstve vyhynulo a jeho rod zostal ztratený pre národ slovenský a pre Slovanstvo, naším oslávencom tak

vrelo lúbené, lebo pojav Nemku za manželku, Ján Kollár vychoval i svoju jediná dcéru Nemkou, ktorej ako i jej potomstvu je Slovanstvo cudzím národom. Práve tak stalo sa i s Jánovým Kollárovým dávnym druhom a priateľom, Andrejom Košinom, ktorého manželka bola tiež rodilou Nemkou i vychovala jediná Košinovu dcéru sta Nemkyňu.

Zmizly hmoty na Jána Kollára upomínajúce, no zostaly jeho spisy a v nich i jeho duch.

Kým žije Slovanstvo, bude žiť a skvieť sa v nevädnucej kráse i slavného slovanského spevca »Slávy Dcera«.

Pavel Križko.

Z básnických prvotín Jána Kollára v Baňskej Bystrici z roku 1812.

Jedna z najvýznamnejších dôb Kollárovho života je zaiste jeho pobyt v Baňskej Bystrici od r. 1810/12, lebo nielen že tu duch jeho dosiahol voľnosť, v rodičovskom dome preťažko postrádanú, ale pod vplyvom Magdovým našiel aj smer, ktorým sa celý svoj život tak mohutne hnal. On sám dáva tomu výraz v svojej autobiografii: »Ačpráve od štěstí opuštěn byl jsem, nicméně však zplnilo se při mně to slovenské přísloví: »Za živa v Bystřici a po smrti v nebi.« Rány od otce učiněné počaly celiti v dobročinném přívětivých lidí povětrí. Srdce mé zaplašené opět se otvíralo a svět šířil se i ve mně i přede mnou. Hlava a oči předtím tajným želem bezděčně k zemi se nesouce, nyní pomalu braly přirozenou postavu a zpřímily se.« O Magdovi píše: »S tou největší uctivostí a vděčností přicházím nyní k mluvení o mužovi, který nejpodstatnější zásluhy má o můj duchovní život.« Z tej příčiny musí každému čitateľovi Kollárovmu všetko to byť vítané, čo sa na jeho osobu v tejto dobe poťahuje, zvlášť vtedy, keď ono hádže svetlo na postupný vývin jeho ducha. Bohužiaľ, takýchto pamiatok, okrem v jeho autobiografii spomenutých, málo ostalo. Príčinou toho je okolnosť, že ev. gymnasiálny a cirkevný archív z tejto doby ničoho neobsahujú, čo by s Kollárovou osobou v spojitosti stálo a že jeho školské práce z tejto doby pri jeho častom sťahovaní sa v Pešti potratili sa. A tak nenie div, že aj ja, čo do počtu len máličko môžem pri tejto slavnostnej príležitosti podať ct. obecnstvu. A predsa šťastným sa cítim, že aspoň toto málo môžem širšiemu obecnstvu slovanskému predostreť, lebo je ono dľa môjho zdania veľkého významu pre toho, kto Jána Kollára ako duševného velikána uvážiť a pochopiť chce. Táto významná pozostalosť je nasledujúca latinská báseň:

Deploratio praesentis status Hungariae.

Ó! miseram, nostris male dum sic vivitur annis,
Pannoniam! quo te, quo mala fata ferunt?
Siccine, et in tantum rigidus exarsit in iras
Fortuna, et tetrico volvit in ore ruinas?

Heu; veluti vasto cum saevit in aequore caeca
 Tempestas, adfert mille pericla rati,
 Sic quoque fatum in nos atro spuit ore cruorem,
 Infestat nostrae dissita membra ratis.
 O! igitur tristem tu nunc Elegeia vestem
 Indue, nunc mitte questus ab ore graves.
 Ecquis nam non cernit! En ardent proxima tecta!
 Ardent, vixque ulla pendet ab arte salus.
 Undique praeruptis resonant singultibus ora,
 Undique lugubri murmure cuncta sonant.
 Armorum fera tempestas nos undique cinxit,
 Fervebat rabidi Martis ubique furor.
 Et quid erat tandem sperandum Marte furente
 Nos circum? quam ut mox turbine cuncta ruant,
 Quam certum exitium, quam fata novissima mundi,
 Quam sors Sisyphea, pomaque Tantealea.
 Vix tamen haec hominem tangunt incommoda quemquam,
 Votis illa suis nemo levare studet.
 Scilicet et dira vitiorum semina florent,
 Luxuries, fastus, fasque nefasque viget.
 Nummorum cui farrago, qui vivere quaestu
 Novit, (nam virtus nunc iacet) ille valet;
 Et pretium annonae et rerum constringit egestas,
 Mortalesque fames pernicioosa premit,
 Ex his tot casus, tot luctus, tristitia tanta!
 Pandora est nostri pyxis aperta mali!

Joh. Kollár.

Táto básnička nachodí sa v tak nazvanej »veľkej bibliothéke gymnasiálnej«. Sú tam totižto dva »Programmy« od tehdajšieho správcu gymnasia, Pavla Magdu z r. 1811 a 1812, ktorými on koncom školského roku rodičov a priateľov žiactva a školy k verejnej zkuške pozýval. Aby zánímavosť týchto zkušok zvýšil a čím väčšiu pozornosť v obcensťve vzbudil: v poslednom »Programme« z r. 1812 uverejnil okrem mien najvýtečnejších žiakov, aj najlepšie práce prvých piatich eminentov z primy. Medzi týmito prácami, ktoré sú napospol básnické pokusy, nachodí sa aj táto tu uvedená elegia Kollárova. Pre porovnanie nech stoja tu aspoň nadpisy básničiek od Kollárových spolužiakov. Prvá je: »Hymnus in laudes Christi« od Sim. Lehotzkého, za ňou: »Vivitur parvo bene«, od Georga Scholtza; potom nasleduje Kollárova, a za touto: »Laudata virtus crescit« od Steph. Mešku, a naposlady »Laus mulierum« a »Epigramma« od Alex. Knošku. Pred básničkami stojí poznámka od Magdu, že ich tým cieľom uverejňuje, aby s jednej strany obcensťvo, čítajúc básničky od takých žiakov, ktorí ešte pred poldruha rokom ani počiatky básnictva neznali, videlo, s akým zdarom napreduje mládež v gymnasiume, s druhej ale strany, aby týmto spôsobom vyznačení žiaci mravne odmenení sú, s tým väčšou chuťou básnictvo pestovali. Sám Magda na prácach ničoho nezmenil a nenapravil, aby sa ony cele, ako výlučné plody duševné patričných žiakov predstavily.

Týmto som predložil ct. obcensťvu básničku J. Kollárova, ktorá dosiaľ snáď menej známa bola, lebo okrem spomenutého programu Magdovho len

v »Dejinách ev. gymnasia b. bystrického« od C. Rosenauera bola uverejnená. Je ona len školská, a tak počiatočná práca, následkom čoho pod dlhú mieru literárnej kritiky nepadá; ale školskej kritiky sa jej dostalo výsuvedenou poznámkou Magdovou a samým uverejnením, lebo keby Magda prácu nebol našiel výbornou, iste nebol by ju uverejnil tým cieľom, aby poukázal na znamenité výsledky svojej výučby.

Vzdor tomuto všetkému, tak sa nazdávam, že ona vo veľkej miere zasluhuje zvláštneho povšimnutia, jestli chceme jasne vidieť, v akom smere a akým postupom rozvíjal sa duch Kollárov. Mne ona tak prichodí ako jasný lúč svetla, ktorý na predmet, hustou tmou zahalený, padá a jeho veľkosť i polozenie odokrýva: vidím v nej vernú a určitú akoby podobizeň tehdajšieho ducha Kollárovho. Keď vezmeme za vrchol duševného zrastu Kollárovho tú výšku, ktorú on v najvýznamnejšom diele svojom, v »Slávy Dcere« prejavil a sám takto označil:

»Aj zde pode širým nebem твоjím
Slávo! s podivem a s velebou,
Jednou nade Tatrou stolebou,
Druhou nohou nad Uralem stojím;

Hvězdy plynou přede zrakem mojím,
Zem jak hrudu vidím pod sebou,
Skrytý přede nízkou pochlebou,
Nedostupný nenávisťi zbrojím« —

výšku ohromnú, s ktorej celé Slavianstvo na nesmiernych priestranstvách v jeho dávnovekosti, prítomnej »rozkydanosti« a mnohosľubnej budúcnosti vidí a spieva:

»Co z nás Slávů bude o sto roků,
Cože bude z celé Evropy?
Slavský život, na vzor potopy,
Rozšíří svých všudy meze kroků« —

nuž nám básnička táto jasne a určite pred oči stavia ten stupeň, na ktorom stál Kollár ako 18ročný šuhaj pod vplyvom Magdovým, ktorý o jeho duševný rozvoj má najväčšie zásluhy. Ona nám udáva, ako Kollár už v tomto čase »na temeni Tatry« stojí, zkadiaľ na širu, zúboženú vlast svoju slziacim okom hľadá. Výška to veľiká, keď povážime, že Kollár v tom čase ešte len bol žiakom: ale ešte značnejšou sa nám ukáže, keď Kollárovu prácu prirovnáme ku prácam jeho spolužiakov. Kým títo motívy k prácam svojim zo srdca mravno-nábožnými alebo mládeneckými citami preplnených čerpali: vtedy Kollár rozopnúť svoje silné krídla, priamo do výšky letí, a zazrúc svoju milú vlast následkom dlhotrvanlivých vojen v hlbokom smútku, v hmotnej biede a v mravnom úpadku: zaplače srdcom bôľnym, a to tým viac, že nevidí nikoho, kto by ponáhlal sa hynúcej vlasti pomocou prispieť. To je nielen výška myšlienok, ale aj hĺbka a šlachetnosť citov skutočne vlasteneckých. Vlastenectvo toto nenie naučené, ani namyslené, ale reálne; výlevy srdca jeho po-

vstaly následkom skutočných bied vlasti. Keď on však ako mladý šuhaj tak hlbokú a horúcu lásku prechovával k užšej vlasti svojej: akože by ju nebol pozdejšie na celé Slavianstvo preniesol, keď raz zbadal a pocítil, že je i tohoto členom, a keď aj toto následkom jeho »rozkydanosti« v otroctve hynúť videl?

V znamenitom súlade s touto bystrou myslou a hlbokým citom stojí tá nezlomná vôľa, ktorú Kollár prejavil v boji proti všednosti, do ktorej ho jeho otec zahrabať chcel, nútiac ho byť remeselníkom. »Ja od školy neodstúpim, ja žiadnym remeselníkom nebudem!« zvolal rozhodne náš »Martyr Musarum« brániac sa otca, ktorý palicou v ruke chcel udusiť synovu chuť k štúdiám. »Oj, často svet netuší, čo z mladých svitne duší!« — Kollár radšej opustil dom rodičovský, len aby sa všednej nízkosti ducha zbavil. Bez peňazí, bez priateľov a šťastia dal sa na cestu do Baňskej Bystrice; a hľa, našiel voľnosť duch jeho, tu počal sa do výšky vznášať!

Jestli tedy s tohoto stanoviska hľadíme na básničku, skvie sa nám ona ako vzácný drahokam.

Okrem tejto básne uvádzam ešte mená Kollárových eminentných spolužiakov v tehdašiej rhetorike a prime, lebo z toho tiež vysvitá, že v jeho triede bola znamenitá revnivosť. Náš Kollár zaujímal tretie miesto:

I. Primani: 1) Simeon Lehotzky z Turca, 2) Alexius Kmosko z Lip-tova, 3) Joh. Kollár z Turca, 4) Jos. Velics z Turca, 5) Georg Scholtz z Lip-tova, 6) Guill. Lissovini zo Zvolena, 7) Steph. Mesko z Novohradu, 8) Lud. Braxatoris zo Zvolena.

II. Rhetores: 1) Fraňo Kubini z Novohradu, 2) Joh. Ruhmann z Novo-hradu, 3) Joh. Benedicti z Novohradu, 4) Car. Braxatoris zo Zvolena, 5) Adam Hlobík z Oravy, 6) Joh. Mojsisovics z Turca.

Pri priezviskach som podržal Magdov pravopis.

Všetkých primanov bolo 21, medzi nimi 8 eminenti; rhetorov bolo 31, medzi nimi 6 eminentov.

Pri príchode do gymnásia zapísal Kollára do svojich súkromných »Zá-pisiek« Koch, toho času správca školy. V týchto »Zápiskách« len tá jediná na Kollára vzťahujúca sa poznámka zaznačená je, že Kollár pri zápise jeden zlatý zaplatil.

Na základe ústneho podania podarilo sa dosť hodnoverne zistiť, v ktorom dome Kollár býval počas svojho študovania v Bystrici: bol to dom pod č. 177 v Hornej ulici v bezprostrednom susedstve s Andrejom Drexlerom, ako to on sám udáva. Jeho gazda bol čížmárskym majstrom.

Z druhej doby (1815—1817) Kollárovho pobytu v Baňskej Bystrici ne-môžem nič nového udať, lebo ako súkromý vychovavateľ Kolbenhayera a Cil-chesta s ev. cirkvou a jej školami v žiadnom užšom spojení nestál. V tomto čase býval v dome Kolbenhayerovom pod č. 218 tiež v Hornej ulici.

V tom predpokladaní, že ct. obecnosť slovenské aj osobnosť Pavla Magdu, ako muža, ktorý dľa slov Kollárových »nejpodstatnejší zásluhy« má o jeho duchovný život, zaujíma: podávam tu dvoje mienok o Magdovi. Prvá mienka pochodí od Karola Rosenauera, ktorý v svojej histórii ev. gym-nasia b. bystrického takto o ňom píše: »V nich (t. j. v hore spomenutých programoch) sdelené, duchaplné pojednávania vydávajú skvelé svedoctvo

o vážnom ponímaní života, vznešenom smýšľaní a neunavnej horlivosti pôvodcu (Magdu). Na mravnom základe stojací, výbornými intelektuálnymi silami obdarený a na život s vysokoideálneho stanoviska hľadiaci tento duch mohutne vplýval na vnímavé duše jemu sverenej mládeže, vstępujúc jej do srdca cit krásy, dobroty a pravdy, a chráňac ju pred poľutovania hodnou prázdnotou a mrzkou otupelosťou, ktorá v mladíkovi každú túžbu po šlachetnej ideálnosti v zárodku udúša.»

Druhá mienka pochodí od Mathiasa Müllnera, pôvodcu »Dejín šopronského ev. gymnasia« a znie: »Er (P. Magda) war unstreitig einer der begabtesten u. geschicktesten Lehrer seiner Zeit, bewandert auf jeglichem Gebiete des menschlichen Wissens; sein Vortrag war klar und deutlich und höchst anziehend.«

Na základe viacerých dissertácií, ktoré po Magdovi máme, možno tvrdiť, že kresťanský humanizmus bol jeho ideálom; najpríhodnejším prostriedkom k jeho rozširovaniu je škola, ktorá je len vtedy dobrá, jestli ducha času v smysle toho humanizmu zošľachťuje. Toto je základ jeho duševného sveta, a v podobnom duchu usiloval sa aj mládež s najväčšou horlivosťou vzdelat. Nie div, že muž takýchto ideálov Kollárovho, nepriaznivými pomerami utlumeného ducha obživil, áno k úplnému rozvitiu priviedol, ako slnečné paprsky vylúdia puky, kvet a ovocie z pod tvrdej kôry jablone. Nebyť Magdu, sotva mali by sme Kollára: táto myšlienka mnohokrát mi tanula na mysl, ač práve dopúšťam, že Kollárov veľduch aj sám bol by si cestu prerazil, lenže snáď ťažšie a neskoršie.

Šlachetný tento muž predsa nemal miesta stáleho a pokojného: nie menej ako osem je tých škôl, ktoré jeho menom čo učbárovým honosia sa. Všade sa za pomerne krátky čas zdržiaval.

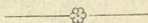
Keď takýmito zbožnými citami obdivu a vďačnosti storočnú pamiatku narodenia Kollárovho slávime: nemožno nemysleť na storočie prvého vydania »Slávy Dcery«, ktoré Slávia len tak zasväťí dôstojne, keď bude tým, čím jej Kollár o sto rokov byť prorokoval:

»Slávský život na vzor potopy
Rozšíří svých všudy meze kroků;

Vědy slavským potekou též žlabem,
Kroj, zvyk i zpěv lidu našeho
Bude módným nad Seinou i Labem.«

Splň sa proroctvo!

Krivdou prebudený.

Ján Kollár v Pešti.

»Dunaji! ty i všech toků kníže,
I všech Slávů děde nádherný.«

Tam na brehoch mohutného veletoku Dunaja prežil slávny genij a veľký syn Slovákov krásnu časť života svojho; tam uplynul jeho mladý, ideálny vek, tam strávil dlhé roky v mládenectve, opustený, nešťastný a vzdialený od svojej Míny! Chlad cudzoty obkľučoval od počiatku až do konca jeho horúce srdce, nepriatelia so všetkých strán stavali sa v cestu jeho šlachetným snahám, kládli mu prekážky, prenasledovali ho a ztrpčovali mu i tak dosť ťudný život. »Celý Kollárův život v Pešti — píše D. Lichard — jest vlastně jedna dlouhá řada utrpení!« a predsa Pešť je to mesto, v ktorom vytryskly z prorockého ducha jeho myšlienky predtým v Slavianstve neslýchané! Tam zrodila sa idea vzájemnosti slavianskej a dostala určitú formu, tam vyšla na svetlo »Slávy Dcera«, ktorá urobila ho nesmrteľným!

Na podzim roku 1819 Kollár prišiel zo Slov. Pravna, od svojho bratancia Jána Kollára do Pešti, a zaujal miesto diakona pri boku farára Jána Molnára, ktorý už dlhší čas bol chorľavý a žiadne funkcie nevykonával. Niesol tedy Kollár hneď v prvom roku svojho kazateľského účinkovania celú farchu úradu sám. Nebola to úloha ľahká. Cirkev evanjelická, rozptýlená v Pešti a Budíne, bola z najobťažnejších staníc čo do vykonávania úradných povinností; Kollár nútený bol ďaleké, neschodné cesty konať, keď navštíviť chcel chorých, keď pochovával; pritom navštevoval nemocnice, domy chudobných a žaláre, kázal nemecky a slovensky. Avšak úrad a s ním spojené práce nerobily farchu jeho srdcu tak, jako biedny stav jednej časti cirkve, totiž časti slovenskej. Cirkev evanjelická a. v. v Pešti bola vtedy nemecko-slovenská, ale len dľa mena: Slováci boli údami cirkve, platili, prispievali na potreby cirkevné jako Nemci, no rovného práva nemali; slovenské služby božie vykonávaly sa len raz za mesiac, slovenskej školy vôbec nebolo, dieťky rodičov slovenských nútené boli navštevovať školu nemeckú a počúvať prednášky v reči jim nesrozumiteľnej; Kollár zhrozil sa, keď medzi 15 slovenskými mladíkmi, — ktorých ku konfirmácii pripravoval — len jeden jediný vedel slovensky čítať! Tento

neprirodzený stav vecí bol mu odporný, a preto zaumienil si v najbližšej budúcnosti premeniť ho.

Stav nemoci Molnárovej nezlepšoval sa: čím ďalej viacej chradnul, blízka smrť jeho dala sa predvídať, i zomrel 28. novembra 1819. Po smrti Molnárovej všeobecne myslelo sa, že Kollár, — ktorý už 12. okt. t. r. na úrad kňazský od superintendenta Adama Lovicha v Baňskej Bystrici vysvätený bol — stane sa jeho nástupcom. Ale veľká časť Nemcov hneď od prvopočiatku nedôverovala Kollárovi; jeho smelé vystúpenie, otvorené odsúdenie odstrkovania Slovákov, znepáčilo sa panujúcim v cirkvi Nemcom. Tak sa stalo, že nie Kollár, ale Jozef Kalchbrenner z Agendorfu ešte pri konci života Molnárovho za jeho nástupcu a kazateľa nemeckého bol povolaný. Novovyzvolený farár bol čiročistý Nemec. Čoho tým strana nemecká chcela dosiahnuť, je viditeľné: zbaviť sa Kollára a prinútiť Slovákov k nemeckej bohoslužbe; Slováci poznali nástrahu, videli nebezpečie, a poznajúc v Kollárovi horlivého obrancu svojich práv, jednomyselne chceli ho voliť za vlastného kazateľa. Túto voľbu strana nemecká nepripustila, — nebolo jej to ťažko, mala všetku moc i pokladnicu cirkevnú v rukách. Kollár, nemajúc k ďalšiemu úradovaniu žiadneho právneho základu a vidiac tisíce prekážky, opustil Pešť; a ponevác necítil sa celkom zdravým, uchýlil sa do Turčianskych Teplic, kde sa liečil. Osud chcel tomu, aby Kollár zase len vrátil sa do Pešti: dobrodušný Adam Lovich zaujal sa biednych Slovákov peštianskych, dal previesť voľbu farára slovenského, a rozumie sa, že vyzvolený bol Kollár. Keď navrátil sa do Pešti, fara bola celá Nemcami zaujatá; musel si najst byť v dome cudzom. V najbližšiu nedeľu šiel konať služby božie. Nemci úradným nátlakom prekaziť chceli vydržiavanie slovenských služieb božích. Stoličný úradník a hajdúch chceli mu zabrániť vstup do chrámu. Kollár ohradil sa mužne oproti tomuto zneužitiu úradnej moci a odpovedal, že stoliční úradníci vo veciach cirkevných a náboženských nemajú žiadneho práva a že on v tom okamžení ide do chrámu vykonávať svoje povinnosti! Vo farskom dvore našiel veľké množstvo shromaždených Slovákov, čakajúcich na služby božie; ale dvere chrámu boli zamknuté, nemecký kurátor cirkevný zamkol bol dvere a kľúč vzal k sebe: k tomuto poslal Kollár dvoch vyslancov s vyzvaním, aby kľúč vydal, lebo ináč že dá zavolať zámočníka a kostol otvoríť, — a kurátor kľúče vydal.

Takýmto spôsobom musel si Kollár vydobývať cestu k chrámu a slovenskej bohoslužbe. Jaké to prekážky, sklamanie a jaké uníženie pre nadšného, ideálneho ducha jeho hneď pri prvom kroku na dráhu života verejnú!

Divné city búrily v mladistvom srdci jeho, keď videl krivdu a nepravosť víťaziť, keď presvedčený bol o pravde svojej a nevinnosti ľudu; tajný bôľ a trpkosť zachvátily útroby jeho. Dokazuje to i tá vrúcna, prenikavá modlitba, ktorú sa v osudný ten deň pred kázňou modlil:

Bože svatý, milostivý!
 Mně dej víry plamen živý
 Posluchačům smysl chtivý,
 Sousedům a bratrům smysl snášenlivý,
 Aby řeč a svobodu
 Nebral národ národu!

Po tomto smutnej pamäti dni Kollár prestal váhať, odhodlal sa zostať, vytrvať v Pešti, neustúpiť neprajníkom, vyvieť ľud svoj zo zajatia, vybojovať mu rovnosť, svobodu a všetko čo s ňou súvisí!

Slovákom slovenská škola! vyslovil on: a heslo toto prijala za svoje tá malá hrstka slovenských ľudí, ktorí pod vplyvom horúcej rodolásky a dôraznej výmluvnosti Kollárovej, stali sa skutočnými, prebudenými Slovákmi a dobrovoľne priniesli žertvy na oltár školy slovenskej v Pešti. Už roku 1820 ježž založená a 1821 v predmestí Josefovskom umiestená bola škola slovenská, prvým učiteľom a kantorom slovenským bol Sam. Matejkovský. Toto bol prvý výsledok ideálnych snáh Kollárovych, ale aj začiatok nepretržitých, krutých bojov z ktorých až do konca svojho pobytu v Pešti nevyšiel.

Dojmy prinesené z Jeny boli vážne a silné, prenikly ony všetky záhyby citeľného srdca jeho; nič nebolo v stave utlumiť a zadusiť city lásky a ľúbosti k jeho Míne, s ktorou nedovolil mu osud spolužiť a ktorú tým viacej miloval čím vzdialenejší bol od nej! Úrad, práca, boje, všednosť každodenného života, nepriatelia neúčinkovali na jeho ducha; Kollár nevidel, nečul, miloval a spieval:

Tatry zlaté, Tokaj, ticho luny
Prst se tytýž hrátí pokouší,
Ale klamně vždycky do uší
Mína jen a Mína znějí struny:

Mína bola jeho nádej, šťastie, budúcnosť, Mína tešiteľ a lekár! Prvé plody svojej lýry, »Básně«, vydal r. 1821 v Prahe. Bola to číra, samá láska; ale aj medzi týmito milostnými veršami boli otvorené, k rodoľubstvu povzbudzujúce a oduševňujúce slová. »Básně« tieto boli len začiatkom a úvodom k veľkému dielu; Kollár pracoval a spieval ďalej, hluk sveta netešil ho, v trudných myšlienkach utiekal sa k prírode, v domácom živote, keď pocítil niekedy opustenosť a samotu, tešil sa hlasom lubozvučnej svojej lýry!

Roku 1821 oživil mládenecký byt Kollárov: dostal mladého spoločníka v osobe Ludevíta Žellu — neskoršie básnika slovenského — ktorý práve v tom roku do Pešti so svojou matkou prišiel, by osadili sa stále v Pešti pri svojom otcovi Bohumilovi Žellovi. Jako cirkevníci Kollárovi boli s ním dobre známi: Kollár, — ktorý k roznášaniu listov, kníh, k behaniu po kníh-tlačiarňach a kníhkupectvách, jako aj pre svoju osobu pomoc potreboval — ponevác nikoho pri sebe nemal, vyprosil si od rodičov malého, 12ročného Ludevíta, ktorý čo oddaný famulus Kollárovi celé tri roky verne slúžil a pritom aj do školy chodil.

Slovenská škola prekvitala zo dňa na deň a konala dobré služby opustenej a zanedbanej Slovači peštianskej. Kollár chodil po zámožnejších Slovákoch, prosil, pýtal podpory, povzbudzoval k obeťam a priťahoval vždy nových údov k cirkvi slovenskej. Nemci krivo hľadeli na vzťahujúci sa slovenský sbor, protivili sa všetkým snahám slovenským a každému kroku, ktorý viedol k samostatnosti; no Kollár nezľakol sa a neustúpil. »Smrt nebo vítězství« — písal roku 1822 Palackému, »jen neustáňme v počatém boji!« Z týchto treníc povstal ostrý cirkevno-národný spor v lone cirkve a prenesený bol neskoršie

na generálne konventy a cirkevné súdy. Kollár nezastal v práci a pokračoval v realizovaní myšlienok svojich. Začiatok učinенý bol so školou slovenskou: táto stala sa základným kameňom budovy, ktorej obraz a plán utvoril si Kollár hneď v prvom roku účinkovania svojho v Pešti, keď videl ten opustený, do duševnej tmy vrhnutý ľud slovenský. Všetky jeho práce, námahy a sily smerovali k založeniu samostatnej, neodvislej cirkve slovenskej! A nastaly Kollárovi nové boje, nové útrapy, k nimž pridružila sa i nemoc. Zaujímavú udalosť zo života Kollárovho, pofahujúcu sa na jeho onemocnenie, rozpráva životopisec Ľudevíta Žella. Stalo sa to bezpochyby 1823. Žello išiel si k jednému kožušníkovi pre šaty. Keď vracal sa do bytu Kollárovho, strhnul sa naraz krik, že horí, horí! Ľudia utekajúci k ohňu hovorili všeličo, niektorí povedali, že kasárň, iní zase, že ev. fara horí; rozumie sa, že takéto reči ho nastrašily. Keď ale presvedčil sa, že oheň nezachvátil faru, uspokojil sa, no nešiel na svoj byt ku Kollárovi, — bolo už trochu prineskoro — vybral sa tedy na nocľah ku svojej matke. Na druhý deň ráno, keď vstúpil, jako obyčajne, do ložnice Kollárovej, našiel jeho obuv — Kollár nosil čižmy, ktoré, mimochodom rečeno, musely sa pravidelne mastiť — celkom zablatenú a šaty od vody a blata ťažké, jeho samého však povážlivo nezdravého v posteli. Neskoršie zvedel, že Kollár vybral sa v ten večer podľa zvyku svojho na prechádzku, ale následkom zvonenia na poplach obrátil sa nazpät a zamotal sa medzi hasičov. Vo veľkom stisku nebolo možno ani pomyslieť na odstránenie sa. Bol tedy s nimi strhnutý na miesto požiaru, kde — bezpochyby hrozbami ohňových dohľadačov — prinútený bol vodu nosiť a striekačku ťahať. Následkom prechladnutia a presilenia pritiahnu si Kollár ťažkú a dlhotrvanlivú nemoc. Kollár bol slabej sústavy človek, jemných kostí, i najmenšia námaha telesná škodila mu, — duševná práca, trebárs strávil pri nej dne i noci, nevadila mu tak: ale jestli dlhšie kázal alebo hovoril, pocítil slabosť na celom tele; mnohokrát soslabil vraj po kázni tak, že si musel s kazateľne rovno do postele lahnúť. Okolo Turíc (svätodušných sviatkov) r. 1823 bolo s Kollárom zle: bol nebezpečne chorý, kašlal a hádzal krv a nemoc trápila ho celé leto. Na podzim povolaný bol generál. inšpektorom — srdečným priateľom a veľkodušným mecénom svojim — na jeho statky do Tót-Almášu, by zotavil sa tam; pri výbornej opatere sobral sa Kollár na tolko, že po novom roku 1824 zase vykonával úradné povinnosti. Úplne nevyzdravel Kollár nikdy, zdravie jeho nebolo stále; on sám najlepšie cítil svoju slabosť a ťažko niesol dlhotrvajúcu nemoc, preto i žaluje sa:

Zdlouha spějí hoře mého kroky,
Pozdě mne čas pout mých zbavuje,
Už své dvakrát čerstvým věncuje
Karpát révím, co já chřadnu, boky.

Onemocněl jsem byl, chřadlo tělo,
Bolest zápolila v útrobě,
Už jsem odpoly byl ve hrobě,
Lékařství pak všechno neprosspělo;

Aby ještě ovlažení mělo
 Srdce v té a jazyk chorobě,
 Kapku tokajčiny ve mdlobě
 Posléz mi se okusiti chtělo.

Náš Ludevít Žello opatroval ho samojediný a on jako Ganymed podával mu tokajské víno k ovlaženiu úst a k posilneniu soslablého tela. Mám-li umřít — volá — sem ten důraz dejte,

Řeknu, ale v onu stříbrnou
 Lyžici jej, co mám od Ní, lejte!

Všade len ona, jej duch, jej srdce: ani nemoc nebránila jeho myšlienkam, nie jeho fantázi; za okamih preletel svety a more, putoval v dialne kraje, opustil na čas prózu života pozemského, len aby videl jej obraz, ducha drahej svojej Míny! Videl ju v tichom tajnom háji, pri kryštálovom prameni, na kvetnatej lúke, pod slovanskou lipou, na nebotyčných Tatrách; videl ju v oblakoch, v zrkadle Dunaja, vo snách hneď jako Musu, tu jako Nymfu, tam jako Psyché. On objal šlachetným srdcom svojím celú jej bytnosť; na Tě myslím, Tě jen vidím, Tebe slyším, s Tebou žiji, volá Kollár! ... Mnohý by myslel, že Kollár žil len sebe, svojmu ideálu a svojmu obrovskému myšlienkovému svetu, že svoj mladý vek len v túžení, len v snoch lásky strávil. Ale prizrime sa len bližšie jeho verejnému účinkovaniu, predstavme si ho v kostole, v škole, na cirkevných shromaždeniach, pri písacom stolíku, v knižniciach a spolkoch, predstavme si ho v ťažkom boji za práva ľudu slovenského a uznáme, že činnosť jeho na každom poli bola ohromná, vytrvalosť neobyčajná, neohrozenosť podivuhodná!

Roku 1824 náhle popustila ho trošku nemoc, a keď lepšie sa cítil, usporiadal nové, valne rozmnožené vydanie svojich básní v Budíne pod menom »Slávy dcera«. Touto novou sbierkou učinil ohromný krok napred; rozvinul prapór národnej idey, nespieval viacej len lásky báje, ale káral, volal, učil milovať rod a reč, budil, posiloval a krišil Slavianstvo zo spánku tisícletého:

Miluj vlast a horli ohněm patře,
 Kde by pravdu polkla mrákota,
 Hlasem, který skály ztroskotá,
 Slovanství každ hluché vřkol Tatře.

A v nových znelkách svojich hlásal to Slovanstvo takým mohutným, kategorickým, neohrozeným hlasom, že i jeho vlastní priatelia ustrnuli nad smelosťou nevídanou a nepriatelia boli ohromení. Ale vzpomätali sa skoro; vydanie »Slávy dcery« prinieslo mu nových a silných odporcov; Maďari, ktorí práve vtedy chystali sa založiť maďarskú »akademiú«, zľakli sa Kollárových ideí a počali ho považovať za nebezpečného nepriateľa. Spojili sa tedy nielen proti Kollárovej osobe, ale aj proti »Slávy dcere«. Bohatí Nemci a zemani sháňali a kupovali výtisky »Slávy dcery«, aby jich potom ničili a pálili. Takýmto smiešnym spôsobom mstiť sa chceli na Kollárovi a jeho myšlienkach — niečo iného, vznešenejšieho, veľkému sokovi dôstojného nemali

a nevedeli: ved' Kollár čo do vedomostí literárnych i všeobecných, názorov národno-politických a svetových vysoko stál nad úrovňou svojho času, najmä v Uhorsku, a svojimi, k činu a kultúrnej práci povzbudzujúcimi, Slavianstvu veľkosť a slávu sľubujúcimi ideami, ďaleko predbehol celý slaviansky svet! Kollárovi nebolo sa tedy báť vedeckých, literárnych bojov zo stránky odporníkov svojich, on bol si povedomý svojej duševnej prevahy; avšak slovenská škola, cirkev, konventy boli prístupné i nepriateľom, ba čo viac, tí viedli tam prvé slovo a tam napádali, osočovali, urážali ho až do krve. Kollár nezúfal nikdy; a keď rozčúlený a popúdený nesčíselnými krivdami pre nával prác ani len matke prírode sa vyžalovať nemohol a chvíľami klesal na duchu, ako vyznáva to v nasledujúcej znelke:

Sám jsem někdy myslel, že už svému
 Losu vzdorovati nebudu,
 Ani odpor klásti osudu,
 Jenž můj národ tlačí, ohromnému —

predsa pochybnosť, smútok a žiaľ, bedákanie nad utlačeným národom, neboly vlastnosťou Kollárovou, a keď aj kde tu zalkal nad minulosťou Slavianstva, vzpomáľal sa ihneď, duch jeho vzrúšil sa a volal k rodu svojmu:

Ne z mutného oka, z ruky pilné nádeje kvitne!

Koniec roku 1824 priniesol Kollárovi radostnú udalosť; slovenský sbor povolal ho v tomto roku 26 decembra vystaveným vokátorom za definitívneho kazateľa svojho. Bola to rázna odpoveď pre nepravínikom a veľké zadoštučenie pre neho samého. V nasledujúcom roku mal Kollár trochu pokoj a venoval sa horlive záležitosťam cirkevným a slovenskej škole. Roku 1825 zostavil a vydal Kollár »Čítanku pro slovenské školy«, zariadil školu s najpotrebnejšími prostriedkami a zaopatril pre slovenský sbor vlastnú pečať, ktorá neskoršie mnoho hluku narobila v cirkvi. V tomto roku opustil Kollára i Pešť Ľudevít Žello; zaujímavé a zvláštne je, že mladý Žello vyšiel z domu proroka slovanského vedomia a otca básnikov československých úplne pomenčený! ... »Nevšední geniovia — píše životopisec Žellov — málo zapodieľajú sa so svojou domácnosťou; neviem, či jim je to prichatné, primálo momentózne, či pripzoaické. Čo deje sa v širom svete: to všetko vidia; čo robí sa ale v jejich vlastnom dome: pre to sú slepí. Oni znajú ako smýšľa ten a ten diplomata o tej a tej dosť nepatrnej otázke; ako smýšľa žena, dcéra, syn o snahách otca, o jeho túžbach a ideáloch: o to nestarajú sa. Túto vlastnosť mal i náš Kollár; on Slovanstvu nie len že ženu svoju nezískal, lež ani len jedinú dcéru svoju nezachoval. Nečudujme sa teda, že všetky práce a trudoviny Kollárove i malého Ľudka chladného nechávaly v odnošení národného upovedomenia.«

Žello dychtil po čítaní a knihách, ale z veľkej knižnice Kollárovej nedostalo sa mu ani jedného diela slovanského do ruky: vyjmúc nemecké »Rittergeschichten«, nečítal u Kollára nič. Na prešporské školy prišiel Žello bez všetkého národného povedomia, jako Nemec; no panujúci tam vtedy živý

národný ruch účinkoval i na neho, a keď roku 1832 navštívil v Pešti Kollára, nastal v duchu jeho úplný obrat. Kollár — spomenúc verné služby svojho famulusa — daroval mu jeden výtisk svojich básní. »Slávy dcera« učinila Žella básnikom!

Po odchodu Žellovom Kollár cítil sa osamelým:

Osamelým na života hladkém
Chlumu stojím, kam už — nevěda:
Vůkol nohou propast škaredá,
Ani k předu, ani nelze zpátkem.

Akúsi prázdnotu cítil v srdci, vůkol seba, bol rozmrzelý, nespokojný. Dopisovanie s Mínou prestalo, z Jeny písali mu, že zomrela; zvest mocne účinkovala na silného inak ducha jeho, k tomuto pridružila sa i nemoc. Stará choroba obnovila sa, a Kollár bol koncom roku 1825 tak ťažko nemocný, že na radu svojho priateľa Dr. Martina Suchániho 25. nov. aj závet urobil. Početní priatelia navštevovali a tešili ho počas nemoce, tak že mnohokrát bol vraj skromný príbytok Kollárov celý naplnený peštianskymi národovcami. Úprimným priateľom jeho bol v tomto čase spanilomyseľný Martin Hamulják, člen školy Bernolákovej. Kollárovým pričinením stalo sa, že i Šafařík vstúpil s Hamuljákom do priateľského dopisovania, s ktorým sa potom na jar 1825 — keď navštívil v Pešti Kollára — aj osobne obznámil. Zdravie Kollárovo nebolo stále a mnoho bol si na prčine i on sám: jakonáhle zotavil sa trochu, chytil sa hneď do svojich duchamorných prác, celé noci sedával pri písacom stolíku, a prílišné námahy duševné, časté psychické rozčulenia boli príčinou mnohých recidív. Tak bolo aj pri tejto nemoci jeho: nechránil sa, a chorľavel potom aj v nasledujúcom 1826 roku. V tomto roku vyšlo v Budíne významné dielo Šafaříkovo: »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten«. Pri vydaní a rozposielaní diela tohto pracovali Kollár i Hamulják mnoho. Kollár súc v spojení so všetkými kníhkupcami v Pešti a Budíne, upozorňoval mnohopočetných priateľov svojich na vyšlé diela slovanské, ba čo viac, i zakúpenie a rozposielanie obstarával sám; tak zasielal knihy Šafaříkovi, prof. a spisovateľovi srbskému Magaraševičovi do Nového Sadu, a iným. Bernolákovci, na čele s kanonikom Palkovičom a Hamuljákom, mali už v týchto časoch veľké zámery, chcjúc založiť slovenský časopis. Do veci zasvätený bol i Kollár: no on jako človek odvislý, zo všetkých strán ohrozený, nemohol účasť brať pri podniku; spomína okolnosť túto i Šafařík v liste na Hamuljáka písanom: »Kollár tých a takových vecí pre svoje polozenie nerád sa týka.«

Cirkevný spor ťahal sa do nekonečna a nabýval vždy väčších rozmerov; Kollár nútený bol veľkú časť svobodného času svojho venovať na obranu cirkve, slov. školy a osoby svojej. Ale teraz nevidíme bojovať Kollára samojediného; predvídal on soslňnenie stránky nepriateľskej, a preto postaral sa i on o pomocnú družinu; a trebárs marnými zdajú sa mu námahy a zťažuje si:

Že jsme hlas jen v poušti volající,
Že to lid náš nezná cítiti,
Zotročilý jsa a nedbající —

predsa myšlienky jeho — keď aj nepodmaňovali svety a nešírili sa takou mierou, jako by si bol želal — vnikaly pomaly, ale iste do srdca Slovenstva, privádzaly k povedomiu, sústredňovali rozdrobené sily!

V Pešti Kollár nevolal nadarmo, hoc účinok svojich myšlienok a prác pre mnohostranné zamestnanie ani nezbadal: prekvapilo ho, keď videl — za tak krátky čas — oduševnenú, odhodlanú cirkevno-národnú stranu stáť verne pri svojom boku. Že Slováci peštianski vážne ponímali vec a že pred seba si vzali, zabezpečiť cirkev a slovenského kazateľa navždy, dokázali roku 1828 šlachetnými skutkami Samuel Hajnal, veľký ctiteľ Kollárov, a Žofia Hvizdák: ten prvý složil 500 zl., táto 10.000 zl. jako základinu na udržiavanie slovenského kazateľa a na slovenský chrám. Kollár tešil sa nevýslovne, pocítil spokojnosť a nelíčenú radosť, lebo videl, že porozumeli mu!

V rokoch tridsiatych Kollár pracoval na svojich archeologických a dejepisných dielach, usporadoval svoje kázne a reči a chystal pod tlač úplný materiál »Slávy dcery«. Roku 1831 zúriaca v celej Europe cholera zachvátila i Pešť; strachu bolo mnoho, no Kollár jako nikdy, ani teraz nebál sa. Pekný dôkaz humanity a kňazskej horlivosti svojej zanechal nám z tohto času. Upadol tiež do cholery aj jedon evan. kupec, rodom Nemec; farár nemecký zo strachu pred cholerou odoprel svojmu cirkevníkovi poslednú útechu. Zavolali Kollára, a ten vyprosiac si dovolenie od farára nemeckého, išiel k nemocnému a pripravil ho k smrti. Povešť, že nemecký farár nechcel ísť zaopatriť nemocného, rýchlo rozšírila sa v meste, a keď Kollár vyšiel z domu chorého, s hlučnými pochvalami prijal ho tam shromaždený ľud a odprevádzal neohrozeného, svoju povinnosť verne konajúceho kňaza až do jeho príbytku. Kollárovi nestalo sa nič a kupec tiež vyzdravel, a z úprimnej vďačnosti naproti Kollárovi vstúpil do sboru slovenského a obdaroval cirkev i školu. Boj o samostatnosť cirkve slovenskej zdal sa blížiti ku koncu, lebo slušnú žiadosť Slovákov odmrštily všetky cirkevné i politické fora, a okolnosť tá zadala príčinu i Kollárovi rozmýšľať o budúcnosti svojej.

V Pešti hovorilo sa, že Kollár bude musieť ísť preč, lebo že nebude mať úradu. Kollár bol už netrpelivý a nevedel sa dočkať výsledku. Nie je to ani div u človeka prírody horkokrevnej: veď od 1820-ho roku vlieklo sa právo. Dobrý priateľ jeho Šafařík, človek chladnej rozvahy, i tu potešoval ho a vyzýval, aby vytrval až do konca.

Roku 1832 Kollár vydal úplne »Slávy dceru«, a tým rok tento stal sa pamätným v československej literatúre zvlášť a v slovanskej vôbec. Účinok tohoto arcidiela Kollárovho bol v literárnom svete slovanskom ohromný. »Slávy dcera« otriasla driemajúcim povedomím národov, vzrušila mysle, rozpálila srdcia mládeže, otvorila pred ňou nové svety, stvorila školy a kruhy literárne, dala národu bojovníkov, vlastencov veľkých a slavných! Konečne poprial osud Kollárovi faktických výsledkov, víťazstva i slávy; po hrozivých búrkach mal zavládäť pokoj, po dlhotrvajúcej zime malo nastať jasné, nádejné jaro, po mnohoročných krivdách a útrapách — jako on sám hovorí:

Od cizinců nad to dlouhověkou
 Křivdu snáším v srdci zmužilém,
 I jáť sem Hus: jen s tím rozdílem,
 Že mne Němci deset let už pekou!

Ideál Kollárov stal sa skutkom, prešiel v život; vytrvalosť, energia jeho ducha, neústupnosť vydobyly pravde slovenskej uznanie na mieste najvyššom. Sám cisár-kráľ František I. rozhodnul r. 1833, po 13 rokoch, spornú otázku, a síce v prospech cirkve slovenskej; potvrdil jej samostatnosť a neodvislosť od nemeckej! Kollár plný radosti a šťastia písal 19. febr. 1833 Palackému: »Aspoň sem světu ukázal, že sem za spravedlivou věc bojoval«, a povedomý súc svojho zástoja a svojich prác pri spore tomto, plným právom mohol honosiť sa, že »dvanáct let, v nejnebezpečnější době a bouři, lodičku Slovenstva v Uhřích od utonutí chránil — a to téměř sám jediný«.

Doba od r. 1820—1834 môže sa pomenovať najvýznamnejšou z jeho pobytu peštianskeho, ba smelo môžeme povedať, že je ona v celom živote jeho zlatou dobou Kollára kňaza-učiteľa, básnika-spisovateľa, neohrozeného borcu a bojovníka! Sťa kňaz-učiteľ založil slovenskú školu, dal život slovenskej cirkvi. Už sám tento skutok budiť musí v nás obdiv a udivenie: Kollár samojediný s hŕstkou chudobnej, nesorganisovanej, neprebudenej a od svojich opustenej Slovače, ide zakladať samostatnú cirkev pre Slovákov a odváži sa vypovedať mohutným a vplyvným Nemcom boj, pod zástavou Slovanstva a svobody, v časoch tmy a nevedomelosti národnej! Jaký to nepomerný boj v centrum krajiny, oproti vládnúcemu nemectvu a prebúdžajúcemu sa maďarstvu! Tam sila, všetky prostriedky — tu chudoba a jeden slabý človek, jeden duch! To bol heroizmus, v dejinách nášho prebudenia rovného nemajúci!

Jako básnik a spisovateľ vytvoril z citných a vznešených myšlienok a z bohatej zásoby vedomostí svojich, — pobádaný láskou k deťom a láskou k národu — svoje najdokonalejšie dielo, perlu poesie slovanskej, naše národné evangelium, svoju nesmrteľnú »Slávy dceru«. Jako povstala, jako zrodila sa idea »Slávy dcery«, o tom píše nadšený cititeľ a priateľ Kollárov, Ludevít Haan, nasledovne, nazývajúc ho Petrarcom československým: »Castus amor virginis sacerque in patriam ardor inspiravit et hujus et illius pectus, ut divina canerent. Quod illi Avenio, ubi nimirum Lauram suam conspexit; id nostrum fuit Jena. Amor itaque omnia vincens et ad sublimia quaevis casta impellens praecordia accendit pectus iuvenis, cumque ei iungeretur ardor in gentem, quo inflammata phantasia ante oculos posuit praeclara facinora patrum in solo Germaniae, cui olim dominabantur, perpetrata, neque tamen aliud inveniret ex pristina gloria, quam rudera arcium et profanatos lucos et dejecta altaria, quid mirum, prorupisse in flammam desiderium avitae gloriae atque convulsis cordium repagulis viam sibi carmine effuso aperuisse? Sic enata est »Slávy dcera«!

Spomenuté už udalosti v období tomto zavŕšené boli neočakávane veľkou, v živote Kollárovom najpamätnejšou udalosťou. Rok 1834 priniesol základnú zmenu do jeho života; prinavrátil mu ztratený raj, vzkriesil jeho Minu!

Ludevít Blázy, ev. kňaz z malého Kérešu, bol študoval tiež v Jene, a jako mnohí z Uhorska pochádzajúci theologovia i on našiel si tam budúcu družku života. Roku 1834 poberal sa cez Pešť do Jeny, aby priviezol si snúbenicu svoju domov, a poneváč vedel, že Kollár — s ktorým on tiež bol v priateľstve — dopisuje si s prof. Ludenom, ohlásil sa v Pešti u neho a pýtal sa, či neodkáže niečo do Jeny. »Nie!« hovoril Kollár, »ale o niečo Vás budem prosiť: buďte tak láskavý a vyhľadajte na hrobitove jenskom hrob bývalej mojej snúbenice Wilhelminy Schmidtovej a doneste mi z neho niekoľko kvetov alebo stebiel na pamiatku!« Blázy mu prisľúbil.

V Jene veselo bavili sa pri svadobnom stole; hovorilo sa o všeličom, hlavne o Uhorsku, kam mladá nevesta mala ísť, a Blázy, aby rozptýlil predsudky svojej ženy a predpojatých Nemcov, vychvaľoval prírodné krásy Uhorska, jeho ľud, napredovanie atd. V tom obrátila sa k neveste jej súseda a hovorila: »Ó ty šťastná žena, ty bývať budeš v tej krásnej zemi, ktorá druhou vlastou stať sa mala i mne, keby snúbenec môj nebol v mladom veku zomrel.«

Blázymu napadly tieto slová i pýtal sa: »Kto bol Vaším snúbencom?« »Ó pane môj,« odpovedala ona, »dávno pred 17 rokmi to bolo, vy nepoznali ste ho. Moj snúbenec menoval sa Ján Kollár!« Blázy udivene pozrel na ňu a zpytoval sa ďalej: »Ale prosím Vás, ako sa menujete?« »Mína Schmidtova som« hovorila ona. »Čo?« zvolal Blázy, »vy ste Mína Schmidtova? farárova dcéra z Lobdy a Kollárova snúbenica? No toto je skutočne zvláštne! Ved Kollár žije, a v hlavnom meste krajiny je významným kňazom, ale Vás za zomrelú považuje. Pred mojím odchodom do Jeny poprosil ma, abych priniesol mu na pamiatku kvietok alebo len jedno steblo z Vášho hrobu.« Celá svadobná spoločnosť vzrušená bola týmto zaujímavým priebehom. Mína ostala omráčená! Blázy vrátil sa do Pešti a hneď sdělil Kollárovi radostnú zvesť. Poneváč dorazil do Pešti večer okolo 9-ej, a v pozdnej hodine nechcel Kollára znepokojovať, išiel k svojmu priateľovi Samuelovi Petényimu (Petény) a rozpovedal mu vec. S. Petényi bol kustos maď. národného musea, a za dlhé roky srdečný a najvernejší priateľ Kollárov; od tohto dozvedel sa Haan romantické podrobnosti o láske Kollárovej a jeho živote. Petényi vypočujúc Blázyho bol skoro bez seba od radosti: poznal on duševný život Kollárov vo všetkých jeho záhyboch a vedel, jaký prevrat spôsobí táto novina v srdci Kollárovom. Vybrali sa aj s Blázym ihneď na faru. Bolo už hodne neskoro. Petényi silno búchal, Kollár rozmrzený otvoril oblok a pýtal sa, kto je? »Ja som, S. Petényi,« bola odpoveď. »Otvorte dvere lebo radostnú zvesť nesiem Vám! Slávy dcéra pozdravuje Vás z druhého sveta.« Kollár nerozumel; Blázy konečne vyrozprával mu všetko. Kollár bol vtedy 42 rokov starý, a prv, nežli by bol ďalšie kroky podniknul, dobre rozmyslel si vec. Začal pochybovať, či dobre urobí, keď ožení sa v tomto veku; potom rád by bol niečo vedel o pomeroch Míny a o jej držaní sa cez toľké roky.

Konečne odhodlal sa a písal prof. Ludenovi. »Nasledujúce rozprával mi Luden sám, píše Ludevít Haan: Raz, hovoril, prišiel mi list od Kollára, v ktorom ma prosí, by vyzvedel som niečo o istej Míne Schmidtovej, dcére bývalého farára z Lobdy a napísal mu otvorene, jaká povest' ide onej? Ja hneď chytil som sa veci, ale otáznu ženskú z mojich známych ani jeden ne-

poznal. Veľmi utiahnuto žila. Po dlhom sem i tam chodení podarilo sa mi vynajst' ju. A preto napísal som Kollárovi, že povesti nemá práve žiadnej, je o nej tedy len dobrá mienka. Lebo ktorá žena nemá povesti, má práve preto dobré meno. Kollár nepotreboval viacej, pretrhnuté dopisovanie zase oživilo. Roku 1835 navštívil Kollár Nemecko, a 22. septembra boli svoji tak dlho rozlúčení zaľúbenci! O 28 rokov neskôršie sobášená bola vo Weimare v tom istom chráme Ľudmila, jediná dcéra Kollárova, s professorom Schellenbergom.

Posledné mesiace r. 1834 Kollár prežil v radostnom očakávaní a túžení; o šípy nepriateľov málo sa staral, vychádzal často do budínskych hôr, a v čarovných dolinách strávil na jar 1835 celé dni. V cirkvi započatý bol život nový, svobodný, slovenský, základina na slovenský chrám sa utešene zmáhala, a všetko úsilie protivnej strany, zahatiť zrast slovenského sboru, dokázalo sa byť marným. Kollár svojim príkladným životom, svojim mužným vystupovaním získal si úctu aj pred nepriateľmi. Pri pozdravení novovyvoleného superintendenta Jána Seberinyho shromaždené kňazstvo vyvolilo si jeho za slavnostného rečníka. Kollár povedal oduševňujúcu reč, a spomenúc Komenského, Tranovského a iných, napomínal svojich spolubratov: »Prestaňme že už raz bláznive sa hádať a vadiť o reči a jazyky, káž a píš každý vo svojej reči, svojmu ľudu a národu, účinkuj každý v tej reči, ktorá Ti je najbližšia, v ktorej najviac ľudí vzdelat', osvietiť a spasiť môžeš.«

Tak hovoril nesnášlivý Kollár! Nazvali ho nesnášlivým, keď bránil svoje.

V týchto časoch už rýchlo šíril sa ruch katolickej slovenčiacej strany, a zasiahol až do hlavného mesta krajiny. Roku 1834 založili v Pešti horliví vlastenci slovenskí na čele s Martinom Hamuljákom a Dr. A. Ottmayerom »akciový spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej«, a členami tohoto spolku boli väčšinou katolícki kňazi, medzi nimi viacej cirkevných hodnostárov. Za prvého predsedu vyvolený bol protestant Kollár; bol to zvláštny znak pokročilosti a tolerantnosti oboch strán.

Do almanachu »Zora« spolkom týmto vydávaného prispieval aj Kollár a učiteľ školy slovenskej Ladislav Jesenský. Tento posledný prišiel na miesto učiteľa Matejkovského, ktorý Kollára urazil a potom bez stopy zmiznul. Zápisnica slovenského sboru z roku 1836 písaná je nemecky (!) a plná žalôb na stranu nemeckú, ktorá neustále ukracovala Slovákov v chráme a pri všetkých výkonoch cirkevných. Roku 1837 — zápisnica maďarská! — dostal Kollár po smrti Blahovej vokátor od cirkve svätomikuláškovej, predložil ho konventu na znak vzájomnej dôvery a žiadal si vedieť mienku svojich cirkevníkov, aby odvolávať sa mohol na nich vo svojej odpovedi. Shromaždenie vyslovilo sa v tejto veci nasledovne: »Vzácné a chvályhodné povolanie dvojcejtihodného, učeného pána Jána Kollára je novým a nepochybným dôkazom toho, že zvláštne zásluhy muža výborných vlastností a zriedkavej učenosti nielen medzi nami, ale v celej vlasti sú známe; a ponevác záujmy, ktorými ctený pán kazateľ k vedeckému svetu je pútaný — hlavne v Pešti, kde všetky skoro vedy a učenici sa sústreďujú — najlepšie dosiahnuť by sa dali: za primerané cieľu držíme, aby pán kazateľ aj na ďalej v známych spojeniach a literárnom kruhu zostal. S druhej strany však slovenská cirkev chová sa s tak veľkou láskou a dôverou k tomuto ctenému a obľúbenému duchovnému pastierovi, že bez veľ-

kého srdečného bólu a trpkosti nemožné by bolo od neho sa odlúčiť. Preto učeného pána kazateľa prosíme, aby výborné, väčšie výhody — ktorými teraz sa chlubiť nemôže — sľubujúce povolanie neprijal a ohľadom na veľkú lásku cirkevníkov svojich tú obeť priniesol.« Usnesenie konventu dala Kollárovi deputácia na známosť, a vyzvala ho, by osvedčil sa tiež v tejto záležitosti. Kollár vyslovil sa, že on svetské výhody a postupovanie nikdy tak vysoko necenil, žeby tieto mohli byť dostatočnou príčinou na zanechanie úradu; a spomenúc svoj tunajší pomer, od ktorého ani s radosťou sa rozlúčiť nechce, ba čo viac, vidiac dôveru a lásku cirkevníkov svojich, ktorú poslal vždy za najvyššiu svetskú odmenu považoval a považovať bude: hotový je aj napozatým bárs jak skvelé povolania neprijat', a preto želá si aj ďalej medzi veriacimi a v cirkvi zostať, kochajúc sa stálou nádejou, že milostivá starostlivosť dobrého Boha, na sklonku už už hynúceho života jeho, požehná ho svätou milosťou svojou a posilňovať ho bude v pokračovaní svojho úradu.

Kollár neprijal výnosnú stanicu sv.-mikulášsku, ale odporúčal miesto seba Michala Hodžu.

Myšlienka vzájomnosti slovanskej, vyslovená v »Slávy dcere«, nezdala sa byť Kollárovi úplnou, dokonalou a všetkým srozumiteľnou, i vypracoval ju v zvláštnom, roku 1837 v Pešti vyšlom dielci: »Ueber die literarische Wechselseitigkeit der Slaven«.

Spisok tento vyvolal pravú revolúciu v Pešti. Mládež demonstrovala pred bytom Kollárovým; meno jeho hanobili a vláčili po časopisoch, a od tohto času Maďari i Nemci videli v Kollárovi strašidlo »panslavismu«; on stal sa rušiteľom pokoja, revolucionárom, vlastizradcom! Nebolo prostriedku, nie spôsobu, ktorých neboli by použili proti nemu. Keď nemohli sa na ňom, mstili sa na jeho cirkevníkoch, Slovákoch, prepúšťali jich z práce, vytvárali zo spolkov a cechov.

Ale Kollár, otúžený v bojoch a strastach, nebál sa hrozieb ani nových útrap; on pripravený bol na všetko, len na ústup nie, a preto bránil Slavianstvo a hájil svoju rodnú vlasť, neboť Tatry — hovoril — jsou a zůstanou kolébkou všech Slovanů.

V novembri roku 1837 cirkev ev. peštianska slávila 50ročné jubileum svojho založenia. Aj slovenský sbor oslávil túto pamiatku dôstojným spôsobom. Kollár napísal krátky dejepis cirkve a dal ho vytlačiť spolu so svojou na deň Všetich svatých povedanou »kázňou«, s modlitbami, básňami a príhlasmi, ktorými mnohé cirkve slovenský sbor k jubilejnej slavnosti pozdravili. Vo všetkých týchto básňach javí se čistý národný duch a slovanský cit, vo všetkých vidno účinok blahonosných ideí Kollárovych; Kollár jako duchovný pastier, jako buditel, jako vodca skoro v každej je spomenutý a oslavovaný.

Tak Pavel Jakubovič, farár na Cinkote, spieva:

Za správce a za ozdobu
Jenž ti dán jest Kollár náš,
Blaž tě dlouho; v pozdní dobu
Zprávců stejného způsobu
Ducha bohdá míti máš,

K čemus při nynějším plesu
 Obracela toužení
 Své ve svatém nadšení,
 O tom já ti heslo nesu:
 To vše přijde k splnění.

Vdačný Kollárovi Michal Hodža menom cirkve sv. mikulášskej oduševnenými slovami privoláva peštianskym Slovákom:

Ó rodáci! ty naše rodiny
 Čerstvé, pracovité, pokojné
 Zalidnily města, pustatiny,
 Zalidnily v počtu přehojné;
 Nu kdež oni život povzbudily
 Za věc mrtvou, by se odrodily?
 Mají v srdci, v řeči otčinu.

V nasledujúcom verši líči zásluhy Kollárove a napomína Slovákov, aby verní zostali svojeti:

Kollár, pastýř věrný Vašich duší,
 Ontě za Vás život položil,
 Nebo mladost, pokoj, jako sluší,
 V životě svém za Vás zubožil:
 Čiňte mu tu radost, krev našincův,
 Nechoďte už do cizích ovčincův,
 Nade vše jest pastva domácí.

Karol Bende menom cirkve tót-komlóšskej (slovensko-chmelovskej) pozdravuje vrele slovenský sbor, lebo z neho vyšla »Slávy dcera«:

Z tvé půdy posla Slávie nám Dcera,
 Milenka to všech, jenž Slované slují;
 Znik jí Kollár tvůj dal: pak od ní
 Sláva na Tě plyne věčně nazpět.

»Spoluradost Čaby« vyjail učitel Karol Straka; on nazývá cirkev peštiansku mostom medzi južnými a severnými Slavianmi:

Buď mostem nám Dolňozemcům
 Mezi Čechy, Tatrami,
 Přivazuj nás k Slavoplemcům
 Vzájemnými knihami.

Ani mládež bratislavská nezabudla na cirkev peštiansku. Vzletnými slovy prejavujú svoju radosť:

Hleďte, ó Slováci, do Budína,
 K zámku vlasti naší slavnému,
 Tam jasný vtíp vznešeného syna
 Učí jazyku se vašemu,
 A potřebu i čest jeho cítí:
 Ó kým nám všem příklad tento svítí!

Daniel Sloboda, kazateľ a horlivý vlastenec v Rusave na Morave, v oduševnených slokách povzbudzuje bratov svojich v cirkvi:

Nuž již vzhůru letem zbožným se vynes k Bohu, jenž ti
Dal z nebe posla osláveného; vzhůru
K Slávě, ku matce to, jejížto kněz

Odpíral patnácte roků za tebe vztekající
Záhube. Tento podal ti právo, volnost,
Víru onen pak a milost Božstva.

Mimo týchto poslali blahoželajúce prípisy a básne »národom, jazykom a sousedstvím s námi sbratření Moravané, Poláci v Haliči a Serbové«.

Srbské básne niesú v knižočke uverejnené, no je tam jedna poľská, a z tej zavieva zdravý duch brata Poliaka-Slaviana a priateľa Slovákov. Poliak čuje radostné spevy Slovákov, sú mu známe, blízke:

To bratnia nóta! bratnie zwyczaj —
Ha! co za pociąg nieznany —
Przenikł mą lutnią — patrz — już ustaje!
Witaj Słowaku — bracie kochany!

Ściśnij odważnie prawicę moję,
Polska się s tobą raduje;
Widzi niestety! — zna kolej twoję
Braterstwo tobie zwiastuje.

Ciągną gromady — w nich widzię siebie —
Duch dawnych Sławian z oczu wytryska,
Duch nieskażony, jak obłok na niebie,
Ach widok taký łyzy nam wyciska! —

O by w nieskończone lata
Dni podobne Wam jaśniały!
Kochajcie Polaka brata,
Który życzy Wam téj chwały.

Nikodem Bełkowski.

Koncom roku 1837 Kollár bol zase, a ťažko nemocný, a sotva zotavil sa na jar 1838, navštívila Pešť hrozná katastrofa, známa to povodeň dňa 13. marca. Kollár utrpel tiež veľkú škodu, byt jeho bol značne poškodený, nábytok, knihy a mnohé veci zkazila mu voda, a rodina jeho vo veľkých úzkostiach prežila tieto hrozné dni. On sám bol tak soslabnutý a vyčerpaný, že 22. apríla pýtal si prázdniny k zotaveniu; vice-inšpektor Palčo podporoval jeho žiadosť. »Wie sehr (zápisnica nemecká!) unser geliebte und geschätzte, aus der schweren Krankheit dem Tode zwar glücklich entrissene, aber noch immer sehr schwache Seelsorger, Se. Wohlehrwürden Herr Kollár, einer Erholung bedürfe, und derowegen dem ärztlichen Anrathen zu Folge 3 oder 4 Wochen lange die stärkende Mailuft im Freien zu geniessen müsse.«

Na konvente roku 1838, 2 septembra Kollár vyslovil svoju a viacerých údov žiadosť, aby sa zápisnica »oddílného« sboru slovenského jazykom slo-

venským viedly. Na tomto konvente oznámil Kollár, že 50 zl. — ktoré mu niektorí priatelia a Česi v Prahe sossbierali a jako náhradu za škodu pri povodni utrpenú poslali — daruje sboru slovenskému za fundáciu na chrám slovenský; k tomu pridal ešte 30 zl., utŕžených za jubilejné kázne, a oddal sboru 80 zl. s žiadosťou, by sa táto fundácia Pražsko-Kollárovskou nazývala. Medzitým prichádzaly so všetkých strán podpory pre chudobných, povodňou poškodených Pešťanov. Prišla i z Prešporka jedna loď: sprevádzali ju dvaja mladí žiaci, vezúci 100 chlebov a 60 funtov syra — bola to almužna, jakých prichádzalo so všetkých strán veľké množstvo, ale ani jedna nenarobila tolko hluku jako táto. Po novinách strhol sa krik, šprihanie proti darcom, rozdávatelom a obdarovaným. Prečo ten krik proti tým, ktorí dobre robili? Tí dvaja žiaci boli slovenskí šuhaji; Jozef. M. Hurban a Daniel Bórik priviezli dar od slovenskej študujúcej mládeže prešporskej, Štúra, Škultétyho a iných, priviezli dar pre svojich rodákov slovenských, poškodených povodňou. Mnoho vytrpel za tento šľachetný skutok kresťanskej dobročinnosti a lásky aj Kollár jako rozdávatel! V shromaždení dňa 28. dec. 1838 žaluje sa Kollár, že vo výbore — spoločnom s Nemcami — »citedlně a tak obražen byl, že nejen on sám, ale větší díl slovenských údů z výboru odebrati se museli,« a Kollár osvedčil sa, že pokiaľ pred podobnými urážkami nebude zabezpečený, zasadania výboru budúce navštevovať nemôže. Gen. konvent potvrdil 6. januára roku 1839 žiadosť slov. sboru, by Kollárovi daný bol kaplán, ktorého on, odvolávajúc sa na svoje nestále zdravie a nával prác, žiadal.

Roku 1839 zvolený bol za slovenského učiteľa Ján Kadavý. Na tomto shromaždení prišlo tiež do reči časté zamieňanie učiteľov. Istý Thaisz — ktorý neskôršie i »Slávy dceru« do maďarčiny preložil — napadnul Kollára a jeho »zlému zacházení a nesnášenlivosti« pripisoval, že sa učitelia stále premieňajú. Kollár ohradil sa proti tejto výčitke; učiteľa, ktorý urazil ho v národných citoch, pomenujúc Slovákov »koszos nemzet« — »prašivý národ«, nemohol viacej trpeť. Sbor vyslovil súhlas s jeho pokračovaním a odmietnul všetky nápady na Kollára činené, »ponevác ohľadom na jeho zásluhy, vek a nestále zdravie zasluhuje šetrnosti.« V tomto roku zomrel gener. inspektor Alex. Prónay, Kollárov priateľ, ochranca a mecén. Na jeho pohrabe Kollár povedal krásnu reč, plnú najsrdečnejšej vďačnosti: »Myslím na ten krásny sväzok duší, v ktorom som od 20 rokov s týmto zomrelým stál, myslím na tie mnohé dni a večery, ktoré som v dôverných rozmluvách a učených zábavkách s ním prežil, myslím na tie rady, návštevia, poučenia, ktoré mi on v obťažných okamženiach úradu a života udeľoval; myslím na tie dôkazy priazne a priateľstva, ktoré som vo zdravých a nemocných dňoch od neho prijal.« V Prónayovi Kollár ztratil mnoho: on bol jeho ochrancom v konventoch a vyššej spoločnosti, on miloval ho jako priateľa a preto aj hájil ho proti úštiptom strán nepriateľských, ktoré práve v tomto čase zmáhaly sa, takže prenasledovanie Slovákov vždy väčších rozmerov nabývalo. Maďarisácia šírila sa. Roku 1840 naloženo všetkým cirkvám po maďarsky viesť matriky, a aj Kollár jako senior, za ktorého už 1837 zvolený bol, musel nariadiť svojim kňazom, aby pridržali sa tohoto inak nespravodlivého nariadenia. I nastaly Kollárovi trpké dni; maďarisačné snahy v cirkvi, pripravovaná »Unia« čili spojenie evan. a. v. s kalvinmi, myšlienka, že všetko to,

čomu celý svoj mladý vek venoval, má byť ztroskotané, naplnila rozžialené srdce jeho strachom o budúcnosť.

Jak vysoko ctili si zásluhy Kollárove, a s jakou láskou lnuli k nemu cirkevníci jeho, to dokazujú aj slová S. Polóniho, ktorý, keď podakoval sa z úradu kurátorského, ďakuje Kollárovi »za jeho vytrvalú trpelivosť, a za tú podporu a stúp, ktorý zakopal do stredy sboru slovenského. Ďakujem mu za jeho nepodvrtnú stálosť, ktorá sa vždy pri ňom nachádzala; lebo musím vyznať, že sme draho vykúpili a vybojovali slovenskú našu školu, nášeho slov. učiteľa, ba i nášeho dôstojného pána farára«.

Roku 1841 Kollár bol na cestách; netešilo ho v Pešti nič viac: protivné mu bolo, keď cirkevné záležitosti, a s nimi jeho meno, násilne vtiahnuté boli do novín a bojov politických. Náruživosť a vášeň riastla vždy viac, a miesto chladného uvažovania a vážneho jednania, ony začínajú panovať v shromaždeniach cirkevných. Roku 1842 Kollár povedal na gen. konvente fulminantnú, ostrú reč proti maďarisačným snahám v cirkvi, a zaslal ju Ludevítovi Gajovi do Záhreba, by uverejnil ju vo svojich novinách, kde aj skutočne uverejnená bola. Neunavnný učiteľ slov. školy Ján Kadavý založil roku 1843 »Nedeľnú školu«, čili Besedu, ktorá vytkla si za cieľ, poučovať, vzdelávať roztratenú Slovač peštiansku, viesť ju k riadnemu životu a brániť ju pred pálenčným morom, ktorý sa vtedy veľmi šírila a ktorému najviac chudobní Slováci v Pešti padali v obeť.

Roku 1844 na Nový rok vydržovaná bola prvá slavná Beseda; prítomní boli i Kollár so svojou paňou a dcérou Ludmilou, a pretriasaná bola medzi iným aj myšlienka o založení spolku miernosti. Kollár bol veľkým nepriateľom pálenky, ktorú mal za otravu a nešťastie národov; preto mu myšlienka táto bola vhod a hovoril: »My Slováci máme väčšie príčiny k založeniu spolku miernosti než iné národy v Uhrách, lebo náš národ hlboko klesnul pre pitie pálenky; nás Pešťanov to musí boieť, keď vidíme tu mnoho nášho ľudu do nemoci tejto upádať, a preto musíme na vykorenení tohoto hriechu najviac pracovať.«

V lete 1844 Kollár vydal sa zase na cesty aj s rodinou. Po návrate svojom oznámil sboru smutnú zvesť, totiž smrť S. Hajnala, veľazaslúženého člena sboru ktorý prvý prispel k základine na slov. kostol a školu. Kollár v »kantáte«, oslávil jeho pamiatku. Na podzim zasvätil Kollár v úzkom priateľskom kružku 25ročné jubileum kazateľského účinkovania svojho v Pešti. Z príležitosti tejto povýšili mu plat. Cirkev bola chudobná a tak aj pláca biedna: z prvu mal 300 zl., potom cez 14 rokov 600 zl., a od 1845 až do konca 900 zl. — všetko v »šajnách«.

Jako roku 1838 Pešť, tak r. 1845 Čechy a hlavne Prahu navštívila veľká povodeň. Zpráva o nešťastí rozniesla sa skoro. Kollár nečakal úradné vyzvanie k zbierkam, ale pripomenúc »ochotnú štedrosť Pražanů, ktorú r. 1838 zvlášť naproti sboru tomuto proukázali,« vyzval k obeť; členovia cirkve usporiadali medzi sebou zbierku, ktorá vyniesla 50 zl., a odovzdali ju pánu Kollárovi »tím cieľom, by ji na pána J. Šafaříka pro ubohé Pražany zaslal.« Ku zbierke prispel Kollár 2 zl., paní Kollárova 1 zl. a Ludmila Kollárova 20 kr. V tomto roku Kollár napísal životopisy S. Hajnala a Žofie

Hvizdák, ktorá na snažné prímluvy Kollárove poručila cirkvi svoje dva domy v cene 50.000 zl. a tak umožnila vystavenie slovenského ev. chrámu v Pešti. Pravda, Kollár nedožil sa už vystavenia tohoto chrámu; ale že on v Pešti ešte aj dnes stojí, to je dielo a zásluha Kollárova.

Boj o spisovnú slovenčinu bol v rokoch týchto už v plnom prúde, a veľké rozčúlenie zaujalo mysle české i slovenské. Účinky tohoto boja môžeme badať i v najbližšom okolí Kollárovom. Kollár, rodom Slovák, bol k vôli jednote prívržencom češtiny, Kadavý rodom Čech, pripojil sa k prúdu slovenskému a bol horlivým zastancom spisovnej slovenčiny. Divná to hra osudu! Z tohto povstala medzi Kadavým — ktorého Kollár predtým rád mal — a ním roztržka. Kollár vykázal nedeľnú školu z miestnosti školy slovenskej a žiadal suspendovanie Kadavého. Dozorca školy zadal proti nemu na konvente obžalobu; medzi inými chybami Kadavého sú tam i nasledujúce: Nedělní školy, roztržitosť pôsobící v cirkvi. Katolicko-Bernolácká Štúrovčina.

Kollár bol temperamentu cholerického — a jako taký známy bol v Pešti — bol básnik, tedy človek citu, mnohorož súdil dľa prvého dojmu, často nerozvážil vec dosť jasne, bol citlivý a popudlivý. Nemožno sa tedy diviť jeho chovaniu sa, jaké pri niektorých veciach dával na javo. V škole bol veľmi prísny, dietky triasly sa pred jeho pohľadom; aj býv. uhorský minister Teofil Fabiny bol jeho žiakom v Pešti.

Avšak všetky domáce záležitosti, vnútorné nesváry a boje literárne zatíchnuť musely pod hlukom blížiacich sa veľkých udalostí politických. Kossuth opanoval uhorský snem, on stal sa pánom situácie, ženal si svobodu — ale len pre národ maďarský, o nemaďarských národnostiach nechcel ani počuť; bol nepriateľom urovnoprávnenia národností. Kollár vystavený bol rozličným nápadom a pouličným insultom. Roku 1848 v marci maďarská mládež pripravila mu mačacinu a vytĺkla obloky na jeho byte. Kollár a jeho rodina vystáli hrozné muky v búrných časoch týchto. Vo dne v noci strážili jeho dom a na každý jeho krok dávali pozor. Keď Pešťania robili ochranné hradby proti cisárskym vojskám, bolo mu vyhrožované rozličným spôsobom: Kollár, aby uspokojil rozhúkaný ľud, tiež vyviezol dvakrát hlíny na násypy, čo mu mnohí rodáci snáď za jedinú slabosť v živote vyčítali. Položenie jeho bolo každý deň nebezpečnejšie, sám Kossuth písal mu výhražný list! Osudu neušiel: bol tiež, jako mnohí národovci, chytený a uväznený, a vyslobodil sa až po dobytí Budína cisárskym vojskom.

*

Obdobie druhé od r. 1834—1849 v pešťianskom živote Kollárovom je celkom rozdielne od prvého. V tom prvom vidíme mladý vek, silu ideálneho ducha, horlivosť, oheň srdca junáckeho, bojovnosť, bezpríkladnú dôslednosť a neústupnosť, v tom výsledky, vydobytie pravdy, pokojné chvíle, ľahké snášanie krívd, odrážanie nápadov nepriateľov pomerne pokojných, nie politických! A v tomto poslednom čo vidíme? Únavu ducha, nemocami oslabené telo, starosť o rodinu, ustavičné prenasledovanie, nesčíselné sklamania, neprekonatelné prekážky, nepriateľov zúrivých, neludských, celú kliku politickú;

v tomto poslednom období vidíme bezvýslednosť práce, šliapanie práv, bezohľadné nivočenie jeho diel, rušenie pokoja, nepretržitú reťaz utrpenia, žiaľu a bóľu!

Skoro vo všetkých oboroch verejného účinkovania bol nemožným učinený, hlavne v rokoch posledných. Len spisovanie a priateľstvo ostaly mu otvorené. Jedinou útechou bola mu jeho Ľudmilka, príroda a priatelia. Mal ich v tomto čase mnoho. Mimo spomenutých už hlavne stýkal sa so Srbmi, Hrvatmi a s mnohými v Pešti usadilými Čechmi. Ctili si ho a vyhľadávali jeho priateľstvo aj čestní Maďari: tak aj šľachetný Štefan Széchényi, ktorý nenávidel utláčanie národností a predzvestoval záhubu násilníckemu systému, jaký pred rokom 1848 zavládol v politike maďarskej. Kertbeny alias Benkert, ktorý poznal sa s Kollárom a často i prechádzal sa s ním, uverejnil vo svojich »Erinnerungen« zaujímavú rozpravu s Kollárom: Vtedy práve preložil Dr. Hensselman — píše Kertbeny — tie sonetty »Slávy dcery« ktoré, údajne, veľmi nepriateľsky znely oproti Maďarom, druhé zase ostro byly namierené proti Nemcom. O týchto znelkách hovorili spolu. Kollár — rozumie sa — nepokojne krútil hlavou, a pohnúc pleciami vzdychol si:

»Ó jak těžko člověk bývá od lidí pochopený! Tito Maďari nechcú uznať a nepochopujú, čo vlastne slovanský básnik takými náhľadmi myslí, čo by sa z riadkov vyčítať malo! Ostatne nechajme to — hovoril Kollár — príde konečne deň a Maďari budú musieť uznať, že oni len s nami môžu ísť a že nepriateľ je spoločný. Čo osožia tieto trenice, do ktorých sa Maďari práve tak slepo pustili jako aj veľká časť Slovanov? A príde-li naposledy k silnej srážke — tým lepšie, potom len uvidia, že obidvaja sú drážení a huckaní! Ten deň príde!«

Velmi chválil a odporúčal Kollár Kertbenymu ľudové piesne Slovákov. Sú, — vraj — najväčším pokladom poesie slovanskej, a čo do bohatsva a krásy môžu sa merať s poesiou gréckou! Dľa Kertbenyho Kollár bol postavy nižšej, drobného zrastu; mal vysoké čelo, malú plešinu na hlave, končitý nos, bystré, prenikavé oči; vrásky okolo úst dodávaly jeho tvári energický, mužný výraz. Nosil dlhý barnavý kabát a čižmy, a s malou Ľudmilkou svojou chodil vždy po obede na prechádzku.

Jako súdili o ňom Maďari, dokazujú nasledujúce riadky: »Politické ciele, z ktorých ho niektorí upodozrievali, nedokázaly sa ešte celkom. Napriek všetkému upodozrievaniu pokojne (!) pokračoval v stredu Uhorska vo svojom vedeckom bádani a liter. účinkovaní, len r. 1848 strhla sa v Pešti malá populárna demonštrácia, ktorá vážnejších následkov nemala. Budúcnosť ukáže, nakoľko schválne alebo mimovoľne zasiahol do pohybu tých časov. Poddal sa vnútornému pudu, ktorý však mal väčší význam, nežli by si bol sám pomyslel. Toto chceme veriť hlavne o smutných následkoch antipathie protimaďarskej, ktorá pred vypuknutím revolúcie z väčšej čiastky jeho prácami podnecovaná, zjavila sa vo vlasti našej.«

Život Kollárov v Pešti bol práca a boj. A keď po vysvobodení zo žalára na jar roku 1849 lúčil sa od tých, ktorí pririastli mu k srdcu a ktorých tak verne miloval, slzy zaliali šedivých, s ním spolubojujúcich starcov, otcov, matky

a mlad slovenskú. On, buditel, vodca, kriesitel, kňaz, učitel, opustil svojich,
a Slovenstvo osíralé zažialilo s naším Michalom Hodžom nad jeho ztrátou:

O Kolláre! čím vyplatit Tebe?
Pro Tebe zem nemá odměny:
Tvůj duch sobě i nám stvořil nebe,
Tam, tam láskou k vlasti nadšený,
Věněn budeš nesmrtností,
Uslastěný citem blaženosti —
Věčně, věčně tu i tam žiješ!

P R A M E N E:

- Haan Ludovicus: »Jena Hungarica« 1858.
Haan Lajos: Kollár János és »Slávy dcérája« v illustr. časopise: Magyarország és
a Nagy világ 1874.
Zápisnice ev. a. v. cirkve slovenskej v Pešti 1836—1847.
»Ujabbkori ismeretek tára« Pešt 1858.
Kertbeny: Silhouetten u. Reliquien. Erinnerungem. I. svázok.
»Řeči, modlitby a básně« vztahující se na jubileum. ev. cirkve Peštanské r. 1837.
Miloslav Bohutiensky: Životopis Jána Kollára 1893.

Pavel Blaho, stud. med.

Listy Kollára Kopitarovi a Miklošičovi.

Podává Dr. M. Murko.

V pozůstalosti Miklošičově zachovaly se tři listy Kollárovy, které psal Kopitarovi, a dva Miklošičovi, jehož synům děkujeme za jejich sdělení.

Listy psané Miklošičovi z Pešti dne 28. a 30. října 1844 nemají zvláštní důležitosti. Kollár byl nucen poslati svá »Díla básnická« k cenzuře do Vídně, »da wir in Ungarn namentlich in Pest und Ofen noch immer keinen slavischen Censor haben«. Po Kopitarově smrti stal se Miklošič censorem slovanských, novořeckých a rumunských spisů. Kollár mu píše (dne 28. října): »Es wird dies schon die vierte Ausgabe, oder Ausgabe letzter Hand sein,« a dovolává se k tomu, že dřívější vydání vyšla v rakouských státech a s rakouskou cenzurou, pokračuje:

Ich hoffe demnach, dass auch gegenwärtige nur sehr wenig veränderte oder vielmehr berichtigte Ausgabe unsere k. k. Censur zulassen und genehmigen werde. Die geschriebenen Zusätze und Einschaltungen sind auch nicht neu, denn sie erschienen schon auch im Drucke und zwar theils in den böhmischen Zeitschriften, wie in der Zeitschrift des Prager Museums, theils in den slavischen Almanachen Zora, Nitra, von welcher jener in Ofen, dieser in Pressburg im Drucke erschienen. Ich glaube, dass bei einer solchen Recensierung oder Revision eines schon so oft gedruckten Werkes es nicht nöthig sei, ein Doppel-Exemplar der Censur einzureichen. Dennoch hätte ich dies gethan, wenn ich ein zweites gedrucktes Ex. hätte bekommen können, aber auch dieses eine habe ich nur mit Mühe erhalten, und solches abzuschreiben oder abschreiben zu lassen und dann korrigiren und durchsehen, ist mir bei der Schwäche meiner Augen beinahe nicht möglich.*)

Z listů psaných Kopitarovi důležitý jsou zvláště první dva, protože Kollár v nich líčí zkrátka své boje s Němci a Maďary. Kromě toho nám svědčí o dobrém poměru Kollárovi ke Kopitarovi a doplňují listy Šafaříkovy ke Kollárovi ze dne 7. dubna 1828 a 8. června 1828 (Časopis Českého Museum

*) Také ten list není psán Kollárovou rukou.

Jan Kollár.

1874, str. 75, 141). Šafařík radil Kollárovi, aby své stížnosti nejen Jungmannovi, nýbrž i Kopitarovi důvěrně svěřil a nemohl se smířiti s myšlénkou, aby Kollár svou vlast opustil, a také Kopitar psal Šafaříkovi: »Auch ich wünschte ihn für die Literatur seines Stammes erhalten; et fiet spero.« Že si Kollár Kopitara také potom, když roztržka mezi vídeňskými a pražskými slavisty pokročila příliš daleko, zajisté vážil, dokázal tím, že ho proti vůli své manželky a vídeňských přátel a Slovanů navštívil na smrtelném loži, o čem nám podal důtklivou zprávu v »Cestopisu druhém« (Sebrané spisy, IV. str. 3, 4).

Poslední dopis Kollárův je charakteristický pro jeho vědecké pracování a zachovává nám paměť o jednom z nejhrubějších falsifikátů. Podvrženost toho »psaníčka« vysvítá již z toho, co bylo samému Kollárovi nápadno.

22. Apr. 1828 Pest.

Hochgeschätzter Herr und Freund!

Jene Last des Schicksals, die mich und die meinigen schon zehn Jahre drückte, ist nun so schwer geworden, dasz es nicht möglich ist, sie weiter zu tragen. Nec Hercules contra plures. Die Slav. Gemeinde vertheidigte sich so ziemlich gegen einen Feind (die D.), aber sie ist nicht im Stande zwey mächtigen zu widerstehen. Schon früher musste ganz besonders unser Volk viele Ungerechtigkeiten von den Magyaren dulden, aber seit dem Pressburger Landtag geht es gar zu arg, und die geheimen und offenen Verfolgungen übersteigen beynahe allen Glauben. Man will die magy. Sprache die allein herrschende machen, sie auf alle mögliche Art und Weise im Lande verbreiten. Der Eifer wäre begreiflich und verzeihlich, wenn er nur die Grenzen nicht überschritten und sich in eine wahre Wuth verwandelt hätte. Diese Magyarisirungswuth raset aber gegen keine hier wohnende Nation so sehr, als gegen die Slowaken. Prediger, Schulmeister, Gottesdienste werden ihnen, unter verschiedenen Vorwänden, entrissen und magyarische aufgedrungen. Es werden sogar physische Zwangsmittel, Stockschläge und Einkerkierungen dazu gebraucht, wovon wir leider erst vor einigen Wochen ein trauriges Beyspiel erlebten in der Stadt Wesprim, wo das Comitatz vier Slaven aus dem Dorfe Lajos-Komarno (ihre Namen sind Junatschek, Bartosch, Rus und Wrabec, alle als ehrliche und arbeitsame Leute bekannt) öffentlich mit 50, 40, 32, 24 Stockschlägen prügeln liesz, bloß darum, dasz sie nach Pest und Ofen gingen, um hier bei den höheren kirchlichen und weltlichen Obrigkeiten eine Bitte einzureichen wegen der Beybehaltung ihrer Slavischen Muttersprache bey ihrem evang. Gottesdienste. Man hat ihnen einen Prediger gegeben, den sie nicht verstehen.

Es ist Ihnen zum Theil bekannt, wie viel selbst ich hier in Pest in dieser Hinsicht leiden musste, bald von den D., welche meine Zuhörer germanisiren, bald von den M., welche sie magyarisiren wollten. Gerade vor Ostern wurde nun hier ein sogenannter General-Convent gehalten, dessen Mitglieder meist zu jener Deputation gehörten, die vom Landtag ausgeschiedt wurde, um an der Errichtung einer magyarischen Akademie zu arbeiten. Dieser magyarisirende Convent hat nun über unsere Sachen geurtheilt, und zwar so ungerecht, wie es von einem Richter, der selbst Parthey ist, zu erwarten war. Nach seiner

Sentenz sollten die Slaven (800—900 Seelen) künftighin keinen ordentlichen slavischen Prediger, wie ich und mein Vorgänger Molnar war, sondern nur einen Vikär oder Kaplan haben. Selbst dieser soll nicht von den Slaven allein, sondern auch von den Deutschen und Magyaren durch Stimmenmehrheit erwählt werden, und nicht bloß slavisch sondern auch magyarisch predigen, da doch bey der hiesigen evang. Gemeinde kaum 15—20 Seelen Magyaren sind. Man hat es sich zum Grundsatz gemacht: im Herzen Ungarns keine slavische Gemeinde zu dulden!

Da ich nun magyarisch zu predigen nicht im Stande bin, so bin ich gezwungen mein Amt abzulegen, was ich auch gerne thun werde, um auch meine Gesundheit und meine Ruhe zu retten vor diesen Menschen, denen jeder Slave ein Dorn im Auge und jeder Slavist ein Verbrecher ist. — Wie wünschte ich es sehnlichst, wenn mich Gott aus diesem Elend erlösen und in irgend ein anderes slavisches Land führen möchte. Freund Schaffarik ist in dieser Hinsicht glücklicher. Unter den Serben können ihm die M. nicht so bekommen.

Schätzbarster Freund, Ihre Ansichten galten bey mir immer viel, ich bitte Sie mit vollem Zutrauen auch in dieser Angelegenheit um einen freundschaftlichen Rath. Mit dem Amte ändere ich auch den Stand, und wünsche lieber eine Professur, oder so was, wo ich von den slavischen Studien nicht isolirt wäre. Freund Schaffarik schreibt mir, Bischof Muschitzky wolle zu Carlstadt ein Gymnasium errichten. Allein aus Croatien und Slavonien sind alle Protestanten legetenus ausgeschlossen. Und selbst mit Muschitzky bin ich in gar keiner Connexion. Wie beneide ich unsern glücklichen Kucharski! — Ich verbleibe mit Hochachtung

Ihr aufrichtiger Verehrer
Joh. Kollár.

Meine Adresse ist — — auf der Landstrasse bey'm wilden Mann.

4. Oct. 1828 Pest.

Wohlgeborner, Hochgeschätzter Herr und Freund!

Nur einige Zeilen, denn das Uebrige werden Sie ja ohnehin ausführlicher aus dem Munde dieser unserer Abgeordneten vernehmen können, die Ihnen dieses Schreiben einhändigen. Wegen der Abwesenheit Seiner Majestät konnten sie die Reise nicht früher antreten. Doch ist's immer noch Zeit genug. Bitte herzlich die Güte zu haben diesen unsere Abgesandten zu sagen, wo der Herr v. Zarembo wohne. Ausdrücklich trug er mir auf, als er bey uns war, unsere Leute sollten, wenn sie nach Wien kommen, vor allen Dingen ihn aufsuchen und sprechen. Leider hab' ich jetzt keinen Staats-Schematismus, um sein Quartir zu finden. Seine Adresse ist: Adalbert de Zarembo Conseiller actuel et Sous-Directeur de la Chancellerie intime du Cabinet de Sa Majesté Im. & R. &

Was uns wegen eines schlecht verstandenen Nationalismus in unserm Vaterlande auf dem Wege des Rechts nicht gelungen, das wollen wir auf dem Wege der Gnade bey Seiner Majestät, als dem gerechten Vater aller

Seiner Völker versuchen, und das mit desto grösserer Zuversicht, da die Slaven, ausser den beyden Partheyen gemeinschaftlichen Foundationen, jetzt noch einen neuen, besondern Fond von 16.550 Fl. W. W. blosz zur Salarisirung ihres Predigers zusammengeschossen haben.

Seyen Sie versichert, dasz Ihnen niemand mit mehr Achtung und Gesinnung ergeben ist als

Ihr aufrichtiger Verehrer
Joh. Kollar m. p.

Bey uns hat die Presse verlassen:

1 Jmenoslow,

2 Ueber den Ursprung d. Slaven v. Sch.

Pest 13. Oct. 1829.

Wohlgeborner Herr, Hochgeschätzter Freund!

Zwey Gegenstände sind es, die mich nöthigen, oder vielmehr mir einen erwünschten Anlazz geben, Ihnen diesen Brief zu schreiben.

Erstens: Haben Sie die Gefälligkeit mir über das altslavische Wort *un, uny**) eine möglichst erschöpfende etymologisch-lexikalische Nachricht mitzutheilen. Ist das Wort ursprünglich slavisch, woran ich kaum zweifeln dürfte. Welche und wievielerley Bedeutungen hat es in den Wörterbüchern der altslavischen Sprache? Beyspiele des Wortes in einigen Phrasen; die Bibelstellen, wo es vorkommt; wird es in Zusammensetzungen auch gebraucht? Ist es nicht in einigen lebenden slav. Mundarten (Krain. Rus. etc.) noch heutzutage im Gebrauch, wenn nicht rein, wenigstens in veränderter Gestalt? Kommt es, ausser der Bibel, in andern Büchern nicht vor? (Bey Beyspielen bitte ich auch die Citaten.) — Ich habe leider, ausser J. Dobrow(sky's), Mrazow(ich's) Gramm. und andern Kleinigkeiten nichts vor der Hand, wo ich alles das nachsuchen könnte, und es ist mir daran gelegen.

Zweytens. Beyliegendes gedrucktes Blatt ist Abdruck eines alten slavischen Briefchens, dessen Original sich im Neograder Comm. bey der adeligen Familie v. Etre befindet. Gedruckt erschien es zuerst in einer magyarischen Beschreibung des Neogr. Com. (Pest 1826, bey Trattner), von Herrn Botsani oder Motsani, wo ich es zufällig fand, und sogleich einige Exemplare davon extra abdrucken liess, um solche an unsere Slavisten zu vertheilen. Eben schickte ich Ex. auch an Freund Schaffarik und Hanka. Es ist ganz in der Ordnung, dasz wir auch zu Ihnen unsere Zuflucht nehmen, und uns Ihre Ansichten über diese seltsame, auf alle Fälle merkwürdige Erscheinung unserer Literatur ausbitten. Herr von Motsani liest den Text (einige kleinere Fehler ausgenommen z. B. jedan statt jedem, tebe statt tobe, Hlnek statt Hinek etc.) folgendermaassen:

Ja pan od Turych z Hradu a z Ttwrze našj Uzdin mile Sestronce Kačone pozdrawenj.

*) Má býť stsl. оуный, оуньши, оуниѣ melior, sr. Miklosich, Lex. palaeoslov.

Ja jedem s pacholky mymi naproti Tatarum až (k) Šajawskemu brodu.
Pro twoji bezpečnost přijdi na můg hrad Uzdin a buď wždy zdrawa.

Tobe žada až do smrti aupřjmny
W Twrzi našj Uzdin po Neděli 1282. Bratrik pancjrem a lebku ozbrojeny
Hinek pan od Turych.

(:Das heiszt wörtlich deutsch:)

Ich Herr von Turich (oder nur Oturič?) von unserer Burg und Feste Uzdin, dem lieben Schwesterchen Katharina Grusz!

Ich reite mit meinen Knechten gegen die Tataren bis Schajo-Furt. Wegen deiner Sicherheit komm auf meine Burg Uzdin und sey immer gesund.

Dir wünscht (dein) bis zum Tode
In unserer Feste Uzdin nach Sonntag. aufrichtiger, mit Panzer und Helm be-
(Montag) 1282. waffneter Bruder Hinek (Ignatz?) Herr
von Turich.

Was ist wohl hierüber zu denken? Was für Orthographie ist das? Was bedeuten die unzähligen Zierrathen, Kreutze und andere Striche in und über den Buchstaben. Dasz das griech. Alphabet zum Grund liege, ist ersichtlich. Ist diese Orthogr. nicht etwa ein Ueberbleisel der Kyrillica unter den Slowaken? — Aber, waren damals schon die Arabischen Zahlen in Europa gebräuchlich? Schrieb man schon zu jener Zeit *Manu propria*? Die Schajower Schlacht mit den Tartaren war bekanntlich 1241—42, also 82 [!] Jahre später [!], als es hier steht. Man sagt, die Tartaren hätten auch späterhin noch, in kleinern Haufen, Einfälle nach Ungarn gemacht. Oder ist die zweyte Zahl nicht 2 sonder 4 zu lesen, wo unter Matth. Corvin Kriege mit den Türken waren, die das Volk per abusum auch Tataren nannte. Dasz dieses Schreiben falsch und untergeschoben wäre, dazu sehe ich keinen Grund, indem es ja kein Diplom, Document, Schenkungsbrief und dgl. ist. Die Ruinen der Burg Uzdin, jetzt Ozdin, sind noch jetzt zu sehen, und gleich unter ihr im Thale liegt ein Dorf Turitschka genannt. Man sagt, dasz selbst der Name der Etre'schen Familie, durch Vermagyarisirung aus Otur — ich, Etur Etre, entstanden sey. Wenn man alle diese Fragen beantworten und alle Dunkelheiten aufhellen würde, so wäre dies allerdings das älteste geschriebene Denkmal der böhmisch-slavischen Sprache unter den Slowaken in Ungarn. Die Sprache ist nicht rein böhmisch (man findet z. B. kein ř), doch auch nicht slowakisch. Die Ausdrücke und Formen: twrze, pozdrawenj, gedem, mými, můg, tobě sind böhmisch; sestronce spielt ins Polnische hinein, wenn es nicht etwa blosz ein error calami sey. Dasz nicht blosz mit Giskra und unter Ferdinand II., sondern auch früher schon, unter den gemeinschaftlichen böhmisch-ungarischen Königen, viele Böhmen nach Ungarn gekommen sind und sich da angesiedelt haben, ist eine ausgemachte Sache. — Doch ich will Ihnen nicht vorgreifen. Mit Sehnsucht Ihre gütige Antwort erwartend verbleibe

Ihr aufrichtiger Verehrer
Joh. Kollar m. p.

Dva listy Kollárovy Samoslavu Hroboňovi.

Zaslal Ján Cimrák, ev. farář v Sielnici.

I.

Přemilý Příteli!

Veliké potěšení způsobilo mi onehdejší psaní Vaše, v němž ste mi zprávu sdělili o nadějném zrůstu naší národní věci, na Vašich školách a v sousedství. Já se raduji, když i jen jednoho Slováka vidím k sobě přicházeti a k národní povědomosti procitovati: tím větší rozkoší plápolati musí srdce mé, vida celé zástupy mládeže z dlouhého snu povstávati. Při této radosti, aby se v zármutek neobrátila, jednu prosbu vzkládám na srdce Vaše, totiž: účinkujte na stálost charakteru našich slovenských mladíkův, aby tento oheň k národu nebyl jen slaměný, okamžitý: ale aby trval anobrž víc a více se zmáhal v celém životě. Smutná zkušenost poučila nás tomu: že mnozí, pokud ve škole byli, věřili a hořeli plamenem k národu a k řeči, přišedše ale potom do života, do úřadu, mezi protivníky a utrhače naše, ochladli aneb aspoň lhostejnějšími se stali. Pokud tento charakter nezměníme, nezpevníme a nestužíme, nic z nás nebude, vždy budeme předmětem opovrhování. Sama láska k národu a známost materčiny nás ještě nespasí: musíme tyto věci i ze srdce a z hlavy do života přesaditi, je i před světem ukázati, s nimi žíti i mříti.

Budete-li mi ještě jednou psáti, prosím, nestěžujte sobě poznamenati ty knihy ode mne vydané, které ve Vaší knihovně už máte: co ještě chybí, snad budu v stavu Vám to poslati, ač právě z některých starších spisův svých už ani sám výtisku nemám.

Bohyně Slávy tiskne se právě dvanáctý arch: toho týdna poslali Slávové Břetislavští 13 předplatitelů na toto dílo: ze zvláštního ohledu k našim mladým bratrům zpustil sem jim z předplatku co jen mi možné bylo, totiž dva dvačátníky, tak že místo 2 zl. stříbra oni jen 1 zl. 20 kr. složili. Tuto levnější cenu předplatku podávám i Vám, jestli se Vám líbiti bude: a však tak, abyste mi to čím skůr oznámili a předplatky asi na budoucí pešťanský jarmark poslali,

naleznou-li se u Vás některé. To však jediné na žáky se vztahuje, a prosím Vás, aby ste se raději ani nikomu nezjevili, abych omrzlost od jiných proto zkusiti nemusel. Račte to i svým v Kežmarku a v Prešově studujícím přátelům pod ruží sděliti.

Vyřídte srdečné mé pozdravení pp. Hlaváčkovi a Tomášíkovi. Mějte se blaze.

Váš upřímný příznivec
Jan Kollár m. p.

V Pešti, 29. října 1838.

Sr. Wohlgeboren Herrn Samoslaw Hrobony Theologie Studirenden am evangel. Lyceum in Leutschau p. Kaschau.

II.

V Pešti, 22. listopadu 1840.

Milý Příteli!

Psaní Vaše ode 17. listopadu takovou radost mi působilo, jakovou zahrádník cítí při uzření krásně rozvíjícího se počínajícího květu v zahradě své v jarním čase: do jeho radosti míchá se péče a bázeň, aby mrazy, červí, vichřice neb jiné příhody květu tomu neuškodily. Proto prosím a napomínám Vás, zůstaňte do smrti, při všech proměnách a pokušeních, těmto ušlechtilým úmyslům věren, které ste v listu svém tak upřímně a slibně projevili. Jsou hodiny, kde bych sobě žádal Vás všechny, mladí Slováci a bratři moji, vůkol sebe míti, náručím svým obejmouti a k srdci přitisknouti; ale jsou i zkušenosti a okamžení, která nevymluvnou trpkost a bolest v útrobach mých rozlévají. Kdyby ještě těch několika stálých a neproměnitelných Slováků mladších mou naději jakž takž nepozdvihovali, již by cele byla padla, a já téměř všecku důvěrnost ztratil a zoufal nad možným zkvetnutím naší uvadlé lípy. Nehněvám se já na naše protivníky, každý z nich dělá pro svůj národ co může: ale na ty tak mnohé chabé a slabé, plitké a vrtkavé duše synův našeho národa, kteří ve školách a v mladosti takovým ohněm plápolají, že by se domníval, že Tatry někdy z kořen vyvrátějí: ale sotvy do skutečného života přicházejí, chlebík a přízeň Domini Splis jest jim nade vše. Nechcít jich jmenovati, ale známt jich celé pluky. Hoden-li jest takový národ vzkříšení a života? Chvalitebněji bylot nám věčité dřímati, nežli procítiti k takové hanbě celého světa. Proto jako ten tam: Nemo ante mortem beatus —: tak já již nyní nikoho za Slovana nedržím, prvé nežby rovník přešel a ne pěkným slovem a počátkem, ale skutkem a celým životem toho dokázal.

Toto však Vás mýliti a zarmoutiti nemá, nýbrž raději vésti ku přisvojení sobě pevné, mužské stálosti, k nezlomné a nezmordované setrvalosti národní až do smrti. Předkem sobě myslíte, co Vás a každého horlivého Slavomila čeká: aby Vám potom i to nejhorší nic nového a odstrašitelného nebylo. Musímeť skrze mnohá soužení vcházeti do království božského, do jehož hranic i národ a řeč patří. Co mně nejvíce večer mého života zhorčuje a nejhlubší vnitřek

srdce mého trýzní, to jest tato častá bezcharakternost, větrnoduchost, nespolehlivost našich Mladoslavákův: my stavíme na písku a ne na skalách. Dokud sobě, co do charakterů, pokolení špartanské nevychováme, kteréby všudy, ve všech okolostojnostech, při hladu i sytosti, na růžích neb bodláčích, totéž nezůstávalo: až potud nic nebude z nás, nejsme hodni národ a národnost míti.

Vy můj soud o Vás a Vašich prácech žádáte? Počátek tak pěkný a výborný, že Vás do počtu těch zaječích duší nikoli nekladu, které naděje zbužují, aby je potom tím bolestněji zmařily. Následujte jen tah a šept svého Genia, kam Vás nejmocněji vede či k básnictví, či k řečnictví, či k libomudrctví: my všeho potřebni sme. Stojíce na půdě československé neste se všudy ku vzájemnosti kmenův celého národu. Vzdělávejte ne pouze hlavu a ducha, ale i srdce a charakter svůj, jako na muže sluší. Od politických šumilebů se chraňte: ale za národ a řeč se střízlivým hrdinstvím bojujte co lvové.

Mějte se blaze.

Váš upřímný přítel
J. Kollár m. p.

Hloupé matlaniny o Jitřence v Táršalkodó asi před týdnem tištěné, snad ste již četli: i mne tam ten ztřeštěnec lživou pomluvou osočil, to všechno však ani opovržení hodno není.

Blahorodému Pánu Samoslavovi Bohdaru Hroboňovi posluchači bohosloví na evangelických školách v Břetislavě.

Dobrotou.

Drobnosti zo života Kollárovho v Pešti.

Andrej Lanšťák, teraz ešte žijúci ev. farár hornozelenický v nitr. stolici, strávil skoro poltrefa roka pri boku Kollárovom. Kaplanoval u neho od r. 1846—1848, práve v tých búrlivých časoch, v ktorých mnoho Kollárovských pamiatok zahynulo. Šedivý a roduverný starček tento píše: »len pieta k zvečnelému, u ktorého som vyše dvoch rokov domácim bol, vedie ma k tomu, bych mimo tých dát, ktoré do hrobu so sebou vezmem, to, čo verejnosti, bez rozdielu rodu a národu patrí, sdelil«.

Jedonkrát, majúc snáď úmysel mňa k činnosti povzbudiť, sdelil mi dôverne, o svojej mladosti toto: Keď išiel som do Nemecka na universitu, matka dala mi na cestu jeden tvrdý toliar t. r. tereziánsky a nič viacej. Tento toliar, trebárs aj v núdzi postavený nestrovil som, lebo preň otec môj a strýc, čo o pozostalosť otcovskú, preli a potýkali sa. Lpela tedy na ňom krev buď otca alebo strýca môjho; preto za hriech pokladal som zbaviť sa ho. V istom čase boli na universitnej tabuli v Jene thesy k vypracovaniu vypísané a tiež odmeny pre študentov určené. Jednu vypracoval som a obdržal odmenu — bolo mi pomôženo. K toliaru tomuto Kollár choval sa so zvláštnou pietou: nepremenil ho nikdy, a keď vrátil sa z Jeny, odovzdal ho zase matke svojej.

Roku 1837 Kollár volaný bol na lepšiu, výnosnejšiu faru. Povolanie neprijal a povedal: »Mňa Pešť Kollárom učinila!« Tu našiel tedy primerané miesto pre seba. Kollár neprijal ponúknutú mu faru sv. mikulášsku, trebárs mu cirkev peštianska aj tých 600 zl. ťažko splácala. A koľko musel pre ňu trpieť!

Mal on dlhotrvajúcu pravotu, ponevác Nemci a Maďari nechceli samostatnú cirkev slovenskú uznať a Slovákov chceli spoločného chrámu a príbytku farského zbaviť, o čom aj mnohé v rukách Kollárových nachádzajúce sa aktá svedčily; ale pomocou svojich ochrancov — medzi ktorými aj jej Výsost pani palatinova bola — Kollár zvíťazil. V dobe, keď pravota príliš dlho sa tiahla, bolo to r. 1830—33, Kollár písal Mladenovi, by mu v Čechách jakúkoľvek faru našiel. Jungmann odpovedal mu: »Pýtal som sa u ev. a. v. pána seniora,

či nenašlo by sa pre Vás dáke miesto, ale zápornú odpoveď som dostal; nepozostáva nič iného, než nejakú vychovateľskú stanicu pre Vás hľadať u našej vysokej šľachty; avšak lepší je chlieb vlastný, bárs aj skromný, než cudzí, čo aj skvelý.»

Bol som mladík asi 26ročný, po dennej práci vždy som si rád pospal, obyčajne na ráno dobre sa mi spalo; ale zvečnelý, držiak sa snáď toho: »Aurora musis amica«, už svojím kašlom — bol som oddelený od jeho pracovne len dvermi — a vôbec každé ráno skoro ma budil. Pri prácach svojich radil sa mnohokrát so všetkými slovníkmi: pozrem ešte do tohto — hovorieval — jak poníma vec ten a ten. Svoju povestnú prácu »Staroitalia« odporúčal najprv spoločnosti jazykov (Societas linguarum) v Ríme. Prosba bola latinská, mnou odpísaná. Zaujal sa za ňu vraj aj Jeho Veličestvo cisár-kráľ, ale bez výsledku.

Na slávnosť, usporiadanú na oslavu srbského básnika Milutinoviča pešťbudínskymi Srbmi, Kollár povolal aj mňa. Tam rečnilo sa mnoho, a reči mladíkov často pretrhované boli hlučným »Živio« poslucháčov. Ja poznal som, a divil som sa nie tak krásnej reči Polky, nie hrdinstvu Česky, nie otvorenému srdcu Slovenky, jako kráse Srbkyně! Po mnohých rečiach povstal Kollár a prehovoril československy asi toto: Milutinovič kedykoľvek cestoval do Viedne, u mňa sa zastavil, a ja jako všetkým, tak aj Vám Srbom prajem dľa toho srbského: »Klas slabý, snop pevný!«

Na tieto slová ozvalo sa zo všetkých prítomných hrdiel: »Živio Kollár!«

Jakou láskou choval sa k národu, vysvitá aj z tohto. Mal sluhu katolíka z Oravy; posluhoval on aj u predavača, ktorý svoj stan a veci zo sklepu farského denne pred faru vynášal a vnášal. Raz predavač nebol spokojný s jeho prácou a povedal mu: »Dummer Slovak!« Mimo idúci Kollár to začul a povedal predavačovi: »Sie beleidigen damit eine ganze Nation; ich werde sie sammt ihrem Kram hinauswerfen lassen!«

Rokom pred povstaním Kollár dokončil svoje diela, vyjmúc »Staroitaliu«. Na tejto dľa toho »nonum prematur in annum« najviac pracoval a dal jej »Ultimum Colophon«. Najdú sa možno niektorí, čo myslia, že Kollár zabudol na to, čo povedal o Homerovi Dankovského, že ho totiž Dankovský za vlasy do slavianskej lebky ťahá. Avšak dielo toto je na etruských, oských, umbrických tabellách, na dejepise a jazykozpytu založené, na materiále, ktorý si v Széchénovskej (teraz museálnej) a v iných zahraničných knižniciach nadobudnul. Kollár bol slabý, nezdravistý človek; mimo rozsiahlych prác »na národa roli dedičnej« venoval sa aj svojej cirkvi, tak že, dľa svedectva grófa Zayho, prebóriac menoslovu cirkevnému cestu, prišiel o oči, a predsa pracoval vždy mnoho a len jednu hodinu obetoval na prechádzku, po večeroch: keď čítanie veľmi obťažné mu bolo, poprosil svoju paniu, dcéru Ludmilku alebo mňa, by čítali sme mu a vybavili niektoré dopisy.

Najviac hneval sa, keď vytrhovali ho ľudia z práce: niekedy sa mu ani dvere nezatváraly.

Raz prišiel k nemu istý Bobček, rodom z Oravy, bol presbyterom. Kollár bol práve v práci pohrúžený, obložený kopami kníh a papierov: »Len rýchle, rýchle, nemám času,« povedal komótno vykladajúcemu presbyterovi. Tento však zase začal poznovu »ab ovo Laede« celú históriu. To rozčulilo

Kollára: »Povedzte, čo chcete, a nehovorte daromnice,« povedal mu zkrátka. »Ale veď ste vy náš pán farár,« začal zase; toto ho dohnevalo a ukiaľal mu v náhlosti dvere. »Ohó!« zkríknul presbyter, »tu som ja farárom!...« Kollár urazený a rozhorčený klesol na pohovku.

Jako známo, Kollár mal na vrch hlavy plešinu. Ponevác oproti prievanu bol veľmi citlivý a v kostole ináč chrániť sa nemohol, kúpil si malú čiapočku a tú si v kostole dával na hlavu. Z tohto povstala celá vojna medzi ním a cirkevníkmi. Títo nechceli ho v čiapočke ani vidieť a odporúčali mu paruku; on nechcel a povedal, že nebude zo zvierat chlpy alebo vlasy z mŕtvých a Boh vie z koho na hlave nosiť. Ináče obľúbený bol aj u Nemcov: keď nemeckému farárovi pokrevná zomrela, jeho nemecká trúchloreč všetkých k slzám dojala.

Jako kazateľ, tak sa choval i sta občan. Keď roku 1848 pred maďarským museum veľké shromaždenie ľudu sa vydržiavalo, povedal, že sila a moc pochádza z jednoty. Na tomto shromaždení súčasťníci sa aj Poliaci; Kollár zalieval jim to. V búrných dňoch revolúcie celá Pešť chodila národnými (maďarskými) kokardami ozdobená; kto nemal kokardy, bol insultovaný a hanobený od uličníkov. Kollár, aby vyhnul nepríjemnostiam, pripnul si tiež takú kokardu. Jako lnul ku svojmu kráľovi, dokazuje aj to, že, keď v čele povstania stojací Kossuth onemocnel, povedal: Už tá nemoc ukazuje, že predsavzatie jeho je nad možnosť.

Avšak čo týka sa toho ohlasu »peštianskych Slovanov« z r. 1848 v »Kvêtech« vyšlého, musím vyznať, že nebolo tak myslené, jako bolo písané. Kollár sám uznal ho neskoršie za prehnané!

Kollár mal raz kázeň o »jazyku«. Vyznať musím, že mnoho duchovných i svetských klassikov čítal som; krásne hovorí aj Jakub apoštol o jazyku; Cicero bol slávny rečník: ale tak hovoriť o jazyku, jako na kazateľni Kollár, som neočul nikdy, nikde nemôhol som sa podobného dočítať, nikde tak obrazy reči makať, slyšať a vidieť som nemohol, lebo zrejme perly jasaly zo slov jeho reči. Lutujem, že pri odchode svojom nevypýtal som si túto reč na pamiatku.

V rodine našej nachádzajú sa aj dva obrazy z doby Jenskej. Tieto daroval Kollár svojmu spolužiakovi Scholtzovi, neskoršie farárovi sv. mikulášskemu, na pamiatku. Jedon predstavuje filosofiu bez čepca, druhý theologiu s čepcom.

Roku 1848, keď nepriatelia jeho pripravili mu mačacinu, o 11. hod. v noci všetci vyrušení sme boli zo spánku. Niečo podobného som nikdy neočul. Na druhý deň pýtal sa ma Kollár, či som aj ja s ním účasť bral na mačacine? To bola tedy tá mačacina! Áno, hovoril Kollár, a kričali stále: »Kollár ki« = »Kollár von!«

V prvých časoch revolúcie bol verným jeho priateľom a ochrancom kráľ. radca Schedel-Toldy, literárny historik maďarský; neskoršie barón Prónay otvoril cestu jeho rodine do Viedne.

Kollárov list.

Moja nebožká dobrá matka bývala za istý čas i so svojou matkou vdovou v Pešti, keď slávnej pamäti Ján Kollár bol ev. farárom tamže. Moja nebožká matka nielen že znala Kollára osobne, ale ho počítvala k svojim priateľom, ktoré priateľstvo Kollár dokázal i tým, že moju matku vyzval, aby otvorila v Pešti slovenskú dievčenskú školu, v ktorej ručným ženským prácam vyučovala, a sám Kollár povzbudzoval svojich slovenských cirkevníkov k tomu, aby do tejto školy svoje dietky posielali. Tejto škole Kollár bol vždycky úprimným priateľom a dobrodincom. Priateľom zostal Kollár mojej drahej matke i vtedy, keď sa z jeho cirkve vzdialila a odišla k svojmu vtedy ešte svobodnému bratovi, Samuelovi Kokešovi, ev. farárovi na Laze v Trenčansku. O Kollárovi mne moja matka už jako chlapcovi mnoho pekného rozprávala a zostala jeho veľkou ctiteľkou až do smrti. O jeho priateľstve k mojej drahej matke a jej velikej úcte k nemu svedčí i ten list, ktorý jej vlastnoručne písal a ktorý ona bedlive opatrovala celý svoj život a mne ho jako vzácne dedičstvo poručila. Adresa a obsah listu je tento:

Šlechtné a poctivé panně

Zuzanně Kokešově

k odevzdání

s balíkem knih
a s obrazy

na Lazech
v Trenč. stol.

Velectěná Přítelkyně!

Posílám zde připojený valec, v němž ony obrazy se dobře skroutěné nalézají. Potom posílám a sice za sníženou totiž polovičnou cenu 2 ex. mojich Kázní a 1 ex. Díla básnická, z každého 1 ex. za 1 šl. stříbra; snad se u nich a v Jejich dolině za tuto tak malou cenu mine.

Naše cirkev vydala nyní i moje nejnovější kázání, z něhož též 6 ex. posílám, 1 ex. za 1 groš stříbra.

Pan učitel Kadavý složil již úřad svůj u nás dobrovolně a odebral se dnes ráno do své vlasti Čech. Zdejší městská vrchnost (Maďaři) velmi neslušně s ním nakládali, ze školy od dítek ho do vězení mezi obyčejných areštantů odvedli atd. Bůh ví, co z toho bláznivého pronásledování Slováků bude.

S pozdravením pana bratra zůstávám Jejich

k službám hotový
Jan Kollár.

8. června 1848 v Pešti.

Sděluje *Julius Žarnovický*, ev. farár v Pezinku.

Jan Kollár ve Vídni 1849-1852.

Sebral Josef Karásek.

Bouřlivý rok 1848 přinesl s sebou mimo jiná překvapení ministerstvo Schwarzenbergo-Stadionovo, od něhož očekávali slovanští národové splnění mnohých tužeb svých. »Politika císařského domu byla posud výhradně německá, nyní prý bude přízniva Slovanům« — toto thema probíraly české listy nejrozmanitějším způsobem. (Sv. p. J. Helfert: »Vznik ministerstva Schwarzenbergo-Stadionova«, Osvěta 1891.) Běh událostí přinutil státníky rakouské, že hleděli národy dynastii Habsburské věrně odměniti rovnoprávností a zaručením práva, jaké jim přirozeně patří. Na nejvyšších místech podporovala se myšlénka, aby Slovensko bylo vyloučeno z Uher a nabylo jisté samostatnosti. Za tím účelem povolán také Kollár do Vídně jako »důvěrník« vlády čili, jak se podpisoval, »Vertrauensmann des k. k. Ministeriums in ungarisch-slavischen Angelegenheiten«.

Na vyzvání ministerstva přijel Kollár do Vídně dne 18. března 1849 (podle zprávy sl. Šemberové), ač byl ještě dne 15. března v Pešti, odkud psal žádost za podporu vévodovi Meklenburskému. Z počátku bydlel ve Wallner-Strasse č. 265, III. posch. a teprve později přistěhovala se za ním choť jeho s dceruškou, při čemž se Kollár nebezpečně nastudil, a katarrh, který si utržil, neopustil ho nikdy. Z Vídně psal již 22. března list »Mině«; dopisy tyto, právě uveřejněné v »Časopise Mus. král. č.« 1893 byly pro mne tím zvláště důležitý, že řadu mých domněnek potvrdily.

Kollárovi jako »důvěrníku vlády« bylo uloženo, aby vypracoval plán, jak by se bez odkladu měla rovnoprávnost na Slovensku zavést. Obdržel čtyři otázky, na které měl se vsí upřímností a dle nejlepšího svědomí odpověděti. Otázkám těmto věnoval Kollár veškerý čas po svém příjezdu do Vídně, a pilně se memorandem oním obíral. Hned z počátku představil se Kollár všem ministrům a rozhodujícím osobám, které měly pro něho laskavá slova, ba i sliby. Vědělo se totiž ve Vídni, jak těžké postavení by měl Kollár po svém návratu

v Pešti, a proto se hledělo, aby mohl zůstat zde ve Vídni buď v státní tiskárně nebo v bibliothece, ježto do Olomouce se nechtělo zase Kollárovi jíti. Z dopisův jeho, které zasílal v této době své »Míně«, vyznívá starost o budoucnost, rodinu a zvláště o rukopisy. — Vídeňská slovanská společnost přivítala slavného pěvce »Slávy dcery«, jenž byl naposledy ve Vídni r. 1844, kdy Kopitar ležel na smrtelné posteli (Cestopis II. 2.), s náležitou úctou a pozorností, ba i Němci znali jeho spisy. Obzvláštní příznivci jeho byli Stadion, a »pravá ruka jeho«, stát. sekretář p. bar. Helfert, a min. Bach, kurator Akademie nauk. V prázdných dobách stýkal se Kollár s bývalými známými svými z Pešti, nejvíce Doležálkem, jenž hledal také zaopatření ve Vídni; s ním zacházeli odpoledne do kavárny Gerlovičovy, střediska zdejší slovanské společnosti, kde Doležálek seznámil Kollára s Rybičkou a Vukem.

Za první měsíc obdržel Kollár jako důvěrník čtyři otázky, na které měl odpovědět. Laskavostí J. Excell. pana barona J. Helferta obdržel jsem dvě z těchto dosud neznámých dobrozdání, jež podáváme tuto v krátkém výtahu; týkají se školství a správy církevní. Psány jsou německy, v archovém formátu, a jsou obsahem důležitý příspěvek k životu a zásadám Kollárovým.

Obširné dobrozdání o školách slovenských má tento titul: »Gedanken und Plan zu einer zeitgemässen Reorganisirung der Schulen und des gesammten Volkserziehungswesens in der österreichischen Monarchie besonders in der Slovakei von Johann Kollár«, a jest již čtvrté a poslední dobrozdání, jak se z úvodu dovídáme.

Vysoké ministerstvo uložilo Kollárovi jako důvěrníku tyto čtyři otázky:

1. Co jest na Slovensku bez prodlení nyní činiti, aby byli Slovinci přesvědčeni, že jest jejich národnost s uherskou nejen theoreticky, nýbrž i prakticky stejně oprávněna;
2. O organizaci protestantské církve v Uhrách a dotaci jejího kněžstva;
3. Zavedení řádu obecního na Slovensku a k tomu nutné rozdělení této země na kraje a okresy;
4. Jakých prostředkův jest třeba, aby byla slovácká národnost v budoucnosti proti maďarským přehmatům zajištěna? následovně, co jest ustanoviti ve školách?

Poněvadž již Kollár na první tři otázky odpověděl a své operaty o tom zadal, zůstává ještě tato poslední otázka o školství. Že dobrozdání toto bylo psáno k rukám Excell. Helferta, vysvítá z konce jeho: »V ostatních bodech týkajících se školy a výchování, jichž se zde (Kollár) nedotýká, na př. o návštěvě škol, školní radě, budovách, ustanovení, propuštění učitelův etc., souhlasí spisovatel s tištěným rozvrhem p. min. rady Exnera o veřejném školství v Rakousku a se správou obecných škol od pana státního podsekretáře Helferta, kterou mu v rukopise sdělil, a proto považuji za zbytečné, abych ony výborně řečené věci a vhodné pro všechny školy rakouské monarchie také zde ještě opakoval.«

V celku obsahuje toto dobrozdání 94 stránek na půl archu; zadáno bylo r. 1849, jak z noticky na první stránce (psané rukou Excell. Helferta) vysvítá.

V úvodě slibuje Kollár, že bude přihlížeti jen k praktické stránce, a proto se bude paedagogického theorisování vystříhati. Školy byly ode dávna jeho zamilovaným předmětem vedle jeho úřadu, který byl bez toho se školou úzce spojen; školství a vychování národa věnoval vždy největší pozornost: byl po dva roky představeným a učitelem na sirotčím ústavě v Prešpurku a privatním vychovatelem u několika rodin; navštívil na svých cestách po Německu, Švýcarsku, Itálii a Chorvatsku velmi mnoho škol, universit a vychovávacích ústavů s pozorným účastenstvím; měl účast na výročních sjezdech učitelův a profesorů z celých Uher v Pešti; byl jmenován členem skoro všech kommissí a deputací, které měly nové školní plány vypracovati, nové metody zkoušení a navrhovati, nebo dokonce nové knihy školní spisovati. Tyto náhledy jeho nejsou tedy nic jiného než výsledek 30leté zkušenosti ve školství a vychovatelství. — V II. hlavě 3. oddělení pod 3, kde o lyceích a fakultách mluví, ponechává dosavadní rozdělení, jaké panovalo v Uhrách.

I. hlava: podává 13 všeobecných, paedagogických zásad nebo rad pro všechny, zvláště pro školy. St. 7.

II. hlava: Rozdělení škol 10.

I. oddíl: obecná škola 11.

1. škola mateřská (opatrovna) 11, návod k tomu podává »Školka« od Jana Svobody. — 2. obecní nebo místní škola 12.

Na obecné škole musí býti dítě čtyři roky, a navštěvovati

1 rok: názornou školu (Anschauungsschule) 16.

2 » Nachzeichnungsschule 19.

3 » Begriffsschule 22.

4 » Reiseschule 23.

Při každé třídě odporoučí knihy žákovi a rovněž učiteli, a vytýká jednotlivé případy, kterým jest učiti.

II. oddíl: měšťanská škola 24.

1. rozdíl mezi městskou a venkovskou školou.

a) Lehrschule (naukovna) 33.

b) Gewerbschule (průmyslna) 35.

c) Wissenschaftsschule (vědovna) 37; zde se měla podávati také populárně filosofie, populárně právní věda, h) »úplná znalost mateřštiny a její srovnávání s ostatními dialekty a jazyky«.

III. oddíl. Učené školy 43.

A. Gymnasium (nižší) 43.

1 rok Grammatika 43.

2 » Syntax 45.

3 » třetí grammatika 45.

4 » čtvrtá grammatika 46.

Ve všech třídách bylo po 8 hod. latiny, v třetí a čtvrté po dvou hod. řečtiny.

B. Vyšší gymnasium nebo škola humaní.

1 rok 47.

2 » 48.

Mateřský jazyk: »Srovnávání spisovného jazyka s ostatními nářečními znalost klasikův. V druhém roku: literární historie a mythologie.«

C. Lyceum nebo vysoká škola.

1. filosofické oddělení 49.

1. logika 50.

2. fysika 51.

V druhém roce: dějiny slovanské (4 hodiny týdně).

2. právnické oddělení 53.

1 rok —.

2 » 54.

3. theologické oddělení 54.

1. rok —.

2. rok 55.

U všech středních a vysokých škol má býti učitel tělocviku.

4. oddělení: Zemská škola a universita 56.

O tom se rozepsal již v »Organisaci protestantské církve v Uhrách«. Stěžuje si na to, že Slováci nemají svého centra.

III. hlava, velice důležitá »O řeči vyučovací v čistých a smíšených obcích« 58.

Největší neštěstí Slováků se zakládalo v tom, že neměli dosud svých škol; duch jejich nebyl národní. Maďarský jazyk opanoval školu, církev a veřejnou správu. Tou příčinou se intelligence odnárodnila, a každý milovník vlastního jazyka pokládán za nepřítele Uhrů; na to si stěžuje na maďarisované a nešťastné následky toho pro život. Tomuto smutnému stavu musí se státi podle císařského slova »rovnoprávnost všech národností« (»Gleichstellung aller Nationalitäten«) konec. Že v tom má Slovák právo, toho mu nebude v 19. stol. žádný humanně smýšlející občan rakouský, ba ani Maďar upírat. Mimo právo přirozené mají k tomu Slováci nároky pro své zásluhy o rakouskou monarchii. Jen při rovnoprávnosti zmizí nepřátelství mezi jednotlivými národy. Ač se Košutovci i konservatisté budou rovnoprávnosti opírat, třeba pravdě zadost učiniti. Vyučování má se díti vždy v mateřštině. Ve smíšených obcích jest škola většiny obyvatelstva, ač se k menšině musí přihlížeti (zvláště při náboženství). Za nových poměrů bude se třeba více držeti vzdělanější, společné spisovné řeči, které Čechové několik století užívají; to bude mít tu výhodu, že učebnice budou lacinější než dosud.

IV. hlava Topografické rozdělení škol. Kde mají býti nižší školy na Slovensku 72. Vyšší školy 74.

I. hlava. Školní potřeby 75.

II. hlava. Učitelské praeparandy 80.

1. Jejich potřeba.

2. Kdy a kde mají vstoupiti v život? 82.

3. Věk kandidatův — 18 let 83.

4. Praktické a theoretické vzdělání 84.

5. Rozvrh učení 85.

6. Odb. učitelé, methoda pro vzdělání učitelů pro slepé, hluchoněmé a blbé 87.

7. Další vzdělání učitelův již ustanovených 88.

III. hlava: Denní listy, volná asociace, aby mohl národ volně své mínění vysloviti.

Podobné myšlenky, týkající se rovnoprávnosti českého jazyka na školách, podal Šafařík v »Čas. Mus. kr. č.« 1848 II. 171—197. pod názvem »Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých« následkem čtvrtého článku ústavní listiny od 25. dubna 1848 »pojištěna jest všem národům neporušitelnost jich jazyka a národnosti«. V podobném smyslu psal tehdejší redaktor Musejníka Vocel r. 1849 II. 63. »O zvelebení středních škol«.

Následek dobrozdání Kollárova byl, že se na slovenských školách počalo bedlivěji přihlížeti k českému jazyku, zvláště na gymnasiích; bohužel trvalo to jen zcela krátce, asi dvě léta.

Druhý spis týče se organizace protestantské církve v Uhrách (40 stránek archových) a má titul »Entwurf einer Organisierung der protestantischen Kirche in Ungarn nach Grundsätzen der Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich dto. 4. März und des Gemeinde-Gesetzes — auch für das Kaiserthum Oesterreich dto. 11. März d. J. so wie auch mit gebührender Berücksichtigung der neuen Organisierung der protestantischen Kirche in anderen europäischen (sic) Ländern, vorzüglich in Deutschland von Johann Kollár«.

Spisovatel tohoto rozvrhu obdržel od p. hrab. Mailátha dne 13. dubna (1849) tyto otázky (cf. Čas. Č. M. 1893 str. 203):

1. Má se organizace protestantského duchovenstva v Uhrách podržeti?
2. Jaké změny je třeba v organizaci protestantského duchovenstva zavésti?
3. Jak má býti protestantské duchovenstvo v Uhrách dotováno?

Obsah je tento:

I. díl. Všeobecné zásady:

1. Křesťanská církev vůbec, protestantská zvláště 5.
2. Poměr církve k státu 6.
3. Protest církve a nově zřízené císařství Rakouské 7.

II. díl. Zvláštní užití těchto zásad na protestantskou církev v Uhrách.

1. Místní a církevní obce 9.
2. Seniorat 14.
3. Superintendence 18.
4. Říšská synoda ve Vídni 24.

III. oddíl. Jiné otázky a předměty týkající se protestantské církve.

1. Nemožnost protestantské zemské obce v Uhrách 26.
2. Protestantská církev a mateřský jazyk 30.
3. Vědecké ústavy protestantské církve 34.
4. Dotace duchovenstva 36.
5. Poměry protestantské církve k ostatním vyznáním 39.

Dobrozdání toto je celkem rázu praktického, a proto by zajímalo pouze kruhy odborné; 1. a 2. III. dílu jsou však kulturně i historicky důležité.

Jako důvěrník dostával Kollár denně 4—5 zl. (cf. Čas. Č. Mus. 1893, str. 197.)

Najdeme-li časopis nebo nakladatele, uveřejníme tato dobrozdání německy jako materialie k životopisu Kollárovu.

První měsíce pobytu Kollárova ve Vídni zaměstnala jej hlavně tato dobrozdání; s počátku bydlil ve Wallnerstrasse, později v Bockgasse (Ungargasse) 364., v domě řeckého obchodníka Diamantini-ho, v II. poschodí, a pod ním zůstával v témž domě přívětivý přítel studentstva, prof. A. Šembera.

Krátce po příjezdu Kollárově do Vídně nastal v životě jeho důležitý obrat — Kollár se stal universitním professorem na zdejší universitě — »Professor der slavischen Archäologie«. Nechybíme, tuším, řekneme-li, že se tím dávné přání jeho vyplnilo; universita byla asi dlouholetým idealem Kollárovým, jestliže si dobře vykládáme dosti temná slova Jungmannova z r. 1824, dne 22. srpna: »Vaše počínání z strany školy na universitě jest velikánské! Bůh žehnej!« (Čas. Mus. král. č. 1880.) Rovněž s Chorvaty vyjednával ještě nedlouho před svým příjezdem do Vídně, nemohl-li by přednáseti slovanských starožitností. Cf. zprávu o tom od Kukuljeviče v »Nevenu« a »Vesně« 1852 č. 15. a krátce ve Vídeňském »Světozoru«.

V ministerstvu vyučování pod č. 3343/515 ode dne 29. dubna z 1849 jest rozhodnutí Jeho Veličenstva (vlastnoruční podpis, datovaný v Olomúci), kterým dovoluje, aby se stal J. Kollár mimoř. prof. slovanské archäologie na Vídeňské universitě s ročním platem 1000 zl. konv. m. a 100 zl. příbytečného; povinností jeho bylo, aby týdně pětkrát bezplatně přednášel; nastoupiti měl neprodleně. Cf. Čas. Č. Mus. 1893 str. 201. Dekret pro něho přejal státní sekretář Helfert. Jmenování Kollárovo bylo uveřejněno ve »Wiener Zeitungu«. Ale z obsahu dekretu v min. vyuč. uloženého musíme souditi, že Kollár sám zadal již dříve žádost Jeho Veličenstvu, v níž upozorňoval na důležitost slovanských starožitností; k žádosti této připojil svou autobiografii, kterou (dosud neznámou) mám také v rukou a jinde uveřejňuji. Je proto důležitá, že sahá až do r. 1849, tedy na sklonek života Kollárova, a pak že vykazuje vlastní přehled jeho spisův. Následkem tohoto curricula vitae podal teprve ministr vyučování dobrozdání k císaři, které došlo nejvyššího potvrzení. V dobrozdání ministerském byl předložen J. Vel. obšírný výtah o životě a spisech Kollárových — »jichž více jak 20 vydal«.

Přednášky své Kollár měl počíti v zimním semestru r. 1849—50, četl »Über Umbrische Alterthümer und Inschriften«, insbesondere über die Iguvinischen Tafeln, in Beziehung zu dem Altslovenischen, wöchentlich 5 Stunden, 4—5.

Přednášky byly uveřejněny v seznamu »Veřejných přednášek na c. k. universitě ve Vídni« (Jahrbuch tato léta právě nevycházel), a česky ve »Vesně« 1851, str. 200, 455. Kollár čítal v budově akademického gymnasia. Na úvodní jeho přednášce byli též zdejší slovanští vynikající mužové, a konala se v Theresianu.

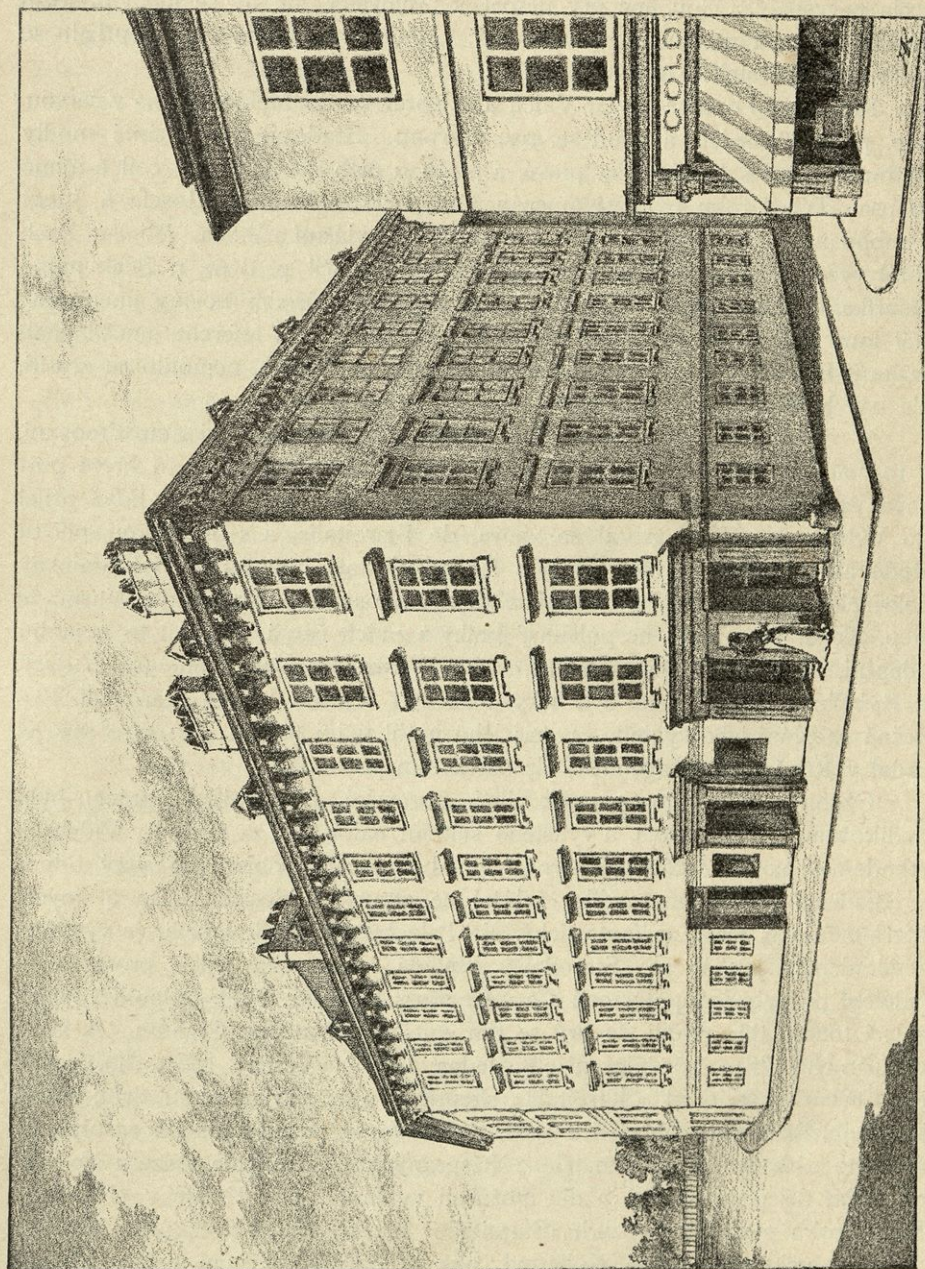
Podáváme tuto přehled přednášek, které měl o slovanských starožitnostech:

Zimní semestr 1850—51: »Über slavische Alterthümer in Norddeutschland, besonders über die Rhetra-Prilwitzer Götzen«, po své cestě do

Meklenburka. Letní semestr 1851: »Pokračování prvního běhu«. Konec 15. čce. Zimní semestr 1851—52: »Über den zweiten mythologisch- astronomischen Theil der Rhetraischen Alterthümer, oder über den Zodiakus der alten Slaven, verglichen mit dem indisch-ägyptischen Thierkreis, und über die Ächtheit der zu Rhetra-Prilwitz ausgegrabenen Alterthümer«. Úvodní přednáška jeho: »Přímůva při otevření archäologických přednášek« ze dne 15. října 1851 se zachovala, a jest otištěna ve »Vesně« 1851, str. 487. Bylo by dobře čtení toto, které nese známky romantického, a přece upřímného snažení Kollárova, znova vydati.

Posluchačů nemíval Kollár mnoho, 5—8, jak je pochopitelno jednak z předmětu samotného, jednak pro tehdejší smutné poměry národnostní. »Vesna« 1851 str. 336. »Trpce se musil p. K. vyznati strany navštěvování přednášek, že není ještě doba, kdež by naši synové do chrámu slovanské vzájemnosti dychtivě chodili, obdivující se pozůstatkům bývalé slávy a velikosti národní umy a vzdělanosti.« Jako o učiteli psal o něm Sojka ve spise »Naši mužové« str. 126 takto: »I hovořili jsme dlouho o vlasti své, a když jsme dohovořili, podal mi svou pravici a pravil: »Doufati velím — zoufati bráním.« Poznal jsem otce milého, jenž miluje ty, již k němu se utíkají, poznal jeho nezkalené, věčně pro národ slovanský láskou nadšené srdce — za nedlouho i přítele svého.« Podařilo se mně, že jsem našel bývalého posluchače Kollárova, pana F. Hübschmanna, vrchního kommissaře námořnictví. Kollár byl spíše přítelem studentstva nežli učitelem; obyčejně přednášel z paměti, a když vykládal »Slávy dceru«, tedy citoval celá místa z »Výkladu«, latinská, řecká, německá nazpamět. Přednášel se zápalem, upřímně, tonem přívětivým, takřka sousedským jako v rozmluvě. Obzvláště rád etymologisoval, a tu vše dokázal; o jednom slovu dovedl půl hodiny, nebo i hodinu mluvit. Přehazoval hlásky a dokazoval tak dlouho, až byl tvar — slovanský. K posluchačům se choval přátelsky. Později zamýšlel přednáseti o »Libušině soudu« a o »Igorovi«, ale nedošlo k tomu.

Roku 1849 musíme zaznamenati ještě činnost Kollárovu v »terminologické kommissi« (Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs« 1850), která se sešla návodem dvor. r. p. dr. A. Becka, jenž řídil také praktické potřeby této kommise. Předsedou její byl P. J. Šafařík, a členy českého oddělení p. Beck, Erben, Rybička, Šembera; Slováky zastupoval Kollár a Kuzmány. Z ostatních mužův uvádíme Miklosicha, Vuka Karadžiće, Mažuraniće, Holovackého. (Popis této kommise se nalézá v uvedené knize od Šafaříka.) Kommissi tato zasedala tři měsíce, totiž po srpen, září a listopad, a proto se členové její denně vzájemně navštěvovali. Jednotlivé zprávy sdělil mně slovutný p. dvor. r. Rybička, který vypisoval frase z dosavadních slovníkův; on a Erben byli právníky. Zvláště v hornictví konaly p. Rybičkovi výborné služby jeho vědomosti, a byl takřka jediný, který znal hornickou terminologii. Kommissi se rozešla začátkem prosince. Šafařík bydlil pohromadě s Erbenem, jemuž do Prahy posílal Rybička korektury. V Kommissi této snažil se Kollár, aby se všude měl ohled na Slováky. To se také stalo, a proto byla některá slova položena též slovensky, lku př. Wucher, lichva, slov. užera (totiž z lat. usura). Mimo to chtěl, aby se terminologie tiskla

Úmrtní dům Kollarův ve Vidni.

s *w* a *au*, proti čemuž se Šafařík se vši rozhodností postavil a rozhodl se pro *v* a *ou*; Palacký, jenž právě meškal ve Vídni, prý jim to měl za zlé. Zvláště Šafaříkovi působily nové termíny těžké sny; jednou přišel do schůze zcela nevyspalý. Celou noc prý nespál a přemýšlel, jak by se mělo přeložit »Ministr ohne Portefeuille«, a navrhoval: »Ministr bez úřadu«, ale neprijalo se to; v slovníku stojí: »ministr poradní«.

Roku 1850 opustil Kollár Vídeň a odebral se do Měklenburska v červnu, kde pobyl 9 neděl, a vrátil se zase v srpnu. Studoval tam známé modly Retranské, které pokládal za pravé, a proto o nich na universitě četl a mimo to psal. Téhož roku byl vyznamenán řádem císaře Františka Josefa I., který s sebou nese titul rytířský. Při tom se udála zvláštní náhoda. Ministr Bach chtěl vyznamenati vynikající učence, a tu mu označil p. dvor. r. Beck mimo Šafaříka, Vuka a jiné též Kollára. Když přinesly úřední noviny jmenování, stál tam jiný Kolár — totiž kustos Musea, jehož znal referent, muž i jinak zasloužilý. Ježto bylo vyznamenání již oficiálně oznámeno, nemohlo se zrušiti, ale náš Kollár obdržel také řád.

V době této obíral se Kollár velice pilně slovanskými starožitnostmi, a to zmíněnými Retranskými modlami a Staroitalií Slavjanskou, o které pracoval již dříve několik let, tak že v podstatě bylo dílo toto hotovo, když přijel do Vídně. Ve Vídni zabral se znova do Staroitalie, a s obrovskou pílí tu studoval; o Itálii četl vše, co bylo lze jen dostati, bohužel zvláště prameny nekritické, a proto o něm říkával tehdejší kustos univ. bibliotéky, Wusin, že si p. Kollár bere zcela nespolehlivé knihy a z nich čerpá. »Já mu to nemohu odepřít, ale bojím se, že propadne,« říkal Wusin, jak nám vypravoval p. dvor. r. Rybička. Takřka celé dva roky 1850—51 věnoval hlavně Staroitalii. Konečně se přání jeho vyplnilo, a spis jeho mohl vyjít tiskem. Již dříve prý jej zadal v Římě v »propagandě«, ale sotva tam pochodil.

Ohromné dílo toto, pomník pilné, obrovské, ač nekritické práce, bylo dedikováno J. Veličenstvu, a vytištěno státním nákladem za podpory Vídeňské Akademie nauk v státní tiskárně. Hned z počátku objevil se silný odpor v Akademii proti tomuto dílu, zvláště se strany Miklosicha, Ilka a jiných, kteří měli spis tento za fantastický, ale Palacký a Šafařík hrozili, že vystoupí z Akademie, jestliže se »Staroitalie« nevydá, a autorita jejich prorazila — (sdělení p. Rybičky, potvrzené Čas. Č. Mus. 1893 str. 201). Jednotliví nepřítelové tohoto díla tvrdili, že prý se tím způsobí jen nečest Čechům. A když vyšlo »Návěští o předplacení« 8. ledna 1851 (»Vesna« 1851, 31), počali i v Čechách býti proti »Staroitalii« skeptičtí; »ale slavjanskému živlu, ačkoli jest nejbližší a nejrozšířenější v Itálii, nedostalo se posud žádného zastupitele, žádného sběratele a zkoumatele. Níže psaný citiv živě tuto mezeru ve všeobecném dějepisu, hledal ji dle možnosti vyplniti«, píše Kollár v »Návěští«. Téhož roku podán byl rozvrh »Staroitalie« na str. 156. v Jirečkově »Vesně«.

Ale nebylo dopřáno Kollárovi, aby se dočkal vytištění svého díla, jež v druhé části korigoval přítel jeho A. Šembera.

Vzácnou laskavostí dvor. rady p. dra. Becka dostal jsem k nahlédnutí všechna akta, týkající se uveřejnění »Staroitalie«, a proto podám zde stručně genealogii tisku a vydání tohoto díla.

Dne 26. června 1850 (č. 1000) vyzval min. Bach ředitele státní tiskárny Auera, aby podal rozpočet na tisk spisu Kollárova s tabulemi (v 1000 exemplářích s přiměřenou úpravou). Na to odpověděla státní tiskárna dne 2/7 1850, kolik bude arch tiskový přibližně státi. Dne 4/10 1850 přijala státní tiskárna »Staroitalii« do tisku, »dílo pro vědu tak užitečné«, a dále proto, že soukromé tiskárny neměly potřebných liter k tomuto spisu, ač byla jinak velice zaměstnána (č. 1546 ao. 1850). Téhož roku dne 25. října obdržel Kollár vyrozumění z min. financí, že bylo určeno »Staroitalii« v státní tiskárně vydati. Jeden díl bude tištěn na lepším papíru pro bibliotheky a musea; na vydání přispěla Vídeňská Akademie nauk 1500 zl. Dílo toto počalo se v listopadu r. 1850 tisknouti, a dokončeno bylo v posledních dnech dubna 1853. Poněvadž Kollár zemřel mezi tiskem, právě když byla první část vysázena, vedl další korekturu přítel jeho Šembera, který si dle č. 1087 ao. 1853 ze dne 4. máje žádal 1 zl. 30 kr. za korekci tiskového archu.

Podle makuláře 1245 z 1853 se dovídáme, že bylo tištěno 1000 exemplářů »Staroitalie«, a to 900 ex. na obyčejném papíru, 100 na lepším.

Vydání za 1000 knih a 34 tabulí obnášelo 5040 zl. 47 kr.

Za korekturu prof. Šemberovi 72 » 45 »

Celkem 5113 zl. 32 kr.

Rozpočet tento jest do jednotlivostí proveden.

Pro bibliotheky a musea mělo býti rozdáno 168 exempl., vdově po Kollárovi 250 ex. (225 na obyčejném papíru a 25 na lepším; autograf její dali jsme odtud reprodukovati), ostatek: 582 exempl. mělo se skrze knihkupectví rozprodati, a to obyčejný exemplář po 8 zl., lepší po 10 zl., aby se náklad, k němuž Akademie 1500 zl. přispěla, aspoň částečně uhradil. Poslední akt, týkající se »das slavische Altitalien«, je datován dne 23. června 1853.

Ale dílo toto mělo jen nepatrný odbyť a leželo dlouhá léta v státní tiskárně; proto učinil ředitel její, dvor. r. p. Beck návrh ministerstvu, aby rozdalo učelištím zbývající náklad, což se také stalo.

»Staroitalia slavjanská« nalezla sice své ctitele, cf. A. Sojka (»Naši mužové« 149), ale ve vědeckých kruzích nebyla přijata příznivě. Mimo Ilka vystoupil proti ní se zdrcující kritikou Schleicher; pražští literáti poznali hodnotu »Staroitalie« z ukázky její v »Čas. Mus. král. č.« 1849. Paní Kollárová chtěla věděti, jaký úspěch měl spis jejího chotě, a když jí Šembera sdělil, že nepříznivý, byla velice dojata.

Roku 1851 meškala u Šemberův a Kollárů návštěvou Bož. Němcová, když se ubírala Vídní na Slovensko. Téhož roku měl Kollár potyčky v Akademii s prof. Lischem, který odsuzoval modly Retranské; cf. Vesna 1851, str. 336.

Ale dlouho nepobyl si Kollár ve Vídni. Dne 24. ledna 1853 skonal, nejsa ani 60 let star.

O konci jeho života píše H. Jirečka »Vesna« 1852 (25) takto: »Choroba, které následovalo úmrtí, ukázala se nejprve v úterý dne 13. ledna. Přijda Kollár do kollegium a chtěje přednáseti dále, po několika slovích ve čtení ustal a řka: »Páni moji! Nejsu v stavu dále pokračovat!« opustil kollej. Tuhá zimnice chopila se ho, ze které se však vypocením přes noc potud zotavil, že ve středu skoro celý den o dílech svých pracovati mohl. — Na to zase ulehl,

Náhrobek Kollárův na hřbitově Sv.-Markském ve Vídni.

Medaillon s náhrobku Kollárova.

aby již nevstal, konec svůj již již předpovídaje. V pátek dne 23. k večeru dal se ještě v loži pozdvihnouti řka: »Abych se posledníkrátě podíval na Boží tento svět!« Avšak ihned klesnul do lože zpět. Sama smrt byla pokojná; nebo jak mu v sobotu ráno dne 24. před úsvitem maličko vody podali k ovlažení zapálených vnitřností, tiše a pokojně zesnul — na věky. Zpráva tato jest přejata ze »Světozora« 1852, »Z posledních dnů živobyti J. Kollára« od L(icharda).

V pondělí, dne 26. po 4. hod. odpoledne byl pohřben Kollár na hřbitově St. Mareckém (Marx), za účastenství veškeré zdejší slovanské, zvláště české intelligence; smuteční řeč měl v domě smutku farář Porubský.

Ve Vídeňském »Akademickém spolku« nalézá se ve »Varia« č. 11 jedno číslo litografovaného časopisu »Lipa« z 1/12 r. 1867, který vydával spolek »Slavie« — jeden ze tří předchůdců nynějšího spolku. Redaktorem byl V. V. Zelený —? Zde uveřejněna jest ve feuilletonu »Kollárova poslední vůle«, již tuto beze změny podávám, ač za její autentičnost nemohu ručiti.

»Každého roku ozdobují slovanští spolkové zdejší pomník velikého pěvce ideje slovanské a scházejí se s pietou u hrobu toho srdce, jež celý svět slovanský nezměrnou láskou objímalo; budiž dovolena i mně vzpomínka, kterouž vděčně hodlám lásku Kollárovu k svému národu přivést v čerstvou pamět: i jeho závět jest skvělým důkazem šlechtného vlastenectví. I v nevelikém jmění jeho měl míti celý národ díl svůj. Dědička jeho, dcera Bedřiška, měla ze zděděného jmění (v celku 7620 zl.) odevzdati 100 zlatých slovenské škole v Pešti, 100 zl. stolici slovenského jazyka v Prešpurku, jemuž odkázána jest i knihovna, obsahující dle slov Kollárových všechny knihy českoslovanské (což v 1851 v podstatě bylo ještě možno) a mnoho jinოსlovanských a cizojazyčných, týkajících se slovanského světa.

Zlatá medaille ruská (od cárs. akademie) v ceně 60 dukátů, poručena jest dceři se závazkem, aby po její smrti odevzdána byla slov. ústavu v Prešpurku, neb, kdyby jeho trvání nebylo bezpečno, museu českému zároveň s ostatními věcmi, které tam Kollár uložil.

(Ústavu toho není již, i jest nyní museum dědicem oné medaille).

Kromě toho vyslovil Kollár v závěti své i to přání, aby dcera jeho prodala se za slovanského kazatele.

Ten jest epilog k životu nadšeného pěvce Slávy dcery, jenž, pokud dýchal, nepřestal pamatovati na národ svůj. *)

Na památku manžela svého Kollára založila Mína později stipendium (1500 zl.) na zdejší protestantské theol. fakultě, ba i z Němec posílala Šembe-

*) Proti pravosti této závěti svědčí, že dcera Kollárova jmenována »Bedřiškou«, kdežto zvala se Ludmilou. Také vyznamenání Kollárovo medailí ruskou není jinak dosvědčeno. Na titulním listě »Staroitalie slavjanské«, vydané jak známo po Kollárově smrti, zní jeho úplný podpis: Jan Kollár, doktor filosofie, professor slav. starovědy na cis. král. universitě Vídeňské, rytíř řádu Františka Josefa; čestný úd společnosti českého musea, úd společnosti náuk v Praze a v Krakově; čestný úd společnosti pro dějiny a starožitnosti jihoslovanské v Záhřebě, srbské slovesnosti v Bělehradě, společnosti pro dějiny a starožitnosti pomoranské ve Štětíně; společnosti pro dějiny a starožitnosti ruské v Moskvě a společnosti přátel dějin i starožitností v Oděse. Podle dra J. Jakubce obdržel Kollár medaili od ruské Akademie.

rovi ob čas peníze na podporu slovanských studujících — u bezpříkladně šetrné »Míny« skoro neuvěřitelné (cf. »Vzpomínky« sl. Zd. Šemberové).

Ještě v témž čísle »Vesny«, dne 28. ledna, kde jest oznámena smrt Kollárova, nalézá se ruská (lépe řečeno malo-velkoruská) báseň od Bohd. Dědičského, jež byla výrazem smutku zdejší slovanské společnosti:

Ot voľn Dunaja do Voľtavy,
Po šumnyj Karpotov chrebet
Moľva pečalnaja idet:
Pěvec-lubimec vseja Slavy,
Velikij Kollar ne živet!*)

Rovněž zdejší Světozor přinesl elegii na Kollára od Poděbradského.

Ba také učitel Kollárův Burian byl vyznamenán tehdejšími vlastenci básní (»Vesna«, 1852, čís. 21.) za to, že nám dovedl vychovati takového zdárného žáka.

»A dědem se »Dcery« můžeš jmíti,
Národ v jejím otci i Tě bude ctíti.«

V ruském chrámě sloužil panichidu na Kollára tehda velice známý Rajevskij, který vydal též 3 díly Euchologia. Zvláště pak slavná byla »pohřební počestnost k zasvěcení památky« Jana Kollára, dne 29. února v protest. kostele v Doretheergasse.

Slavnostní řeč měl přítel Kollárův K. Kuzmány, kazatel a professor na takultě evang., o němž jsme se zmínili při terminologické kommissi.

»Zpěv církve« má slova od Furcha (f.), hudbu k němu složil Pivoda. Kázání toto vyšlo také tiskem pod názvem »Nábožné kázání« u Mechitaristův. »... chcete skrze slovo boží posvětit památku Kollárovu v citu národnosti Vaší.« »Uznejtež se vzájemně: Váš je i Hus, i Nepomuk i Cyrill.« A já dodávám: »Váš je i Nestor z mnichů pravoslavných, i Krasický z biskupů katolických, i Komenský z nejvyšších správců bratří českých; Váš jest i Mušický, biskup pravoslavný, i Dobrovský jezuita, i Kollár evanjelického slova božího kazatel.«

Hluboký byl dojem slavnosti na četné shromáždění — tak referuje »Vesna« 1852, str. 48 a »Světozor«.

Na počest Kollárovu ražen památný peníz od V. Sejdana se slovy »Pracuj každý s chutí usilovnou na národu roli dědičné« z bronzu a stříbra.

Také poprsí Kollárovo v dvojí velikosti zhotovil Melnický — zdařilé dílo toto má p. dvor. r. Rybička, dříve »Slovanská Beseda«, nyní spolek »Kollár«. S tváří mrtvého učinil sádrový odlitek Gasser, který chová p. dvor. r. Beck.

Mimo to postavila paní Kollárová muži svému pomník, k němuž udělal plán inž. Bergmann. Znamé heslo »Živ jsa...« složil na pomník Kollárův *Klácel* k vyzvání Šemberovu (sdělení p. Rybičky).

Po smrti Kollárově bydlela vdova nějaký čas pohromadě s Šemberou, který jí byl dobrým přítelem a pomocníkem. Později se odstěhovala ze starého bytu. Podle sdělení dvor. r. Rybičky obdržela pí. Kollárová pensi, při

*) Od vln Dunaje do Vltavy, po šumný hřbet Karpat jde smutná zvěst — pěvec-miláček vši Slávy, veliký Kollár nežije!

čemž jí byl Excell. Helfert opět pomocen. Krátce po smrti Kollárově vyšlo nové vydání »Slávy Dcery« s 22 novými znělkami, složenými mezi 1845—1851.

Deset let zůstala ještě pí. Kollárová ve Vídni, stýkajíc se s přátely chotě svého. Jak známo, česky se nenaučila nikdy, ale rozuměla přece aspoň kuchyňské češtině. U Kollárův a Rybičkův měli služby sestry; za to pí. Šemberová, ač rozená Němkyně, naučila se správně česky. Nicméně chodila pí. Kollárová s dceruškou svojí Ludmilou hlavně do slovanské společnosti; Ludmila mluvila z mládí slovensky, později se naučila zde česky; ona, m. pí. Sklenářová-Malá, sl. Zd. Šemberová, m. pí. Zdeňka Bennewitzová (dcera arch. Bočka), Ludmila Kuzmanyiho a dcery Rajevského scházely se v pátek k tanečním hodinám u »Římského císaře« na Freyungu; tančily prý se tam všechny slovanské tance. »Mína« nebyla prý kráska, ale milá, jemná paní, velice spořivá; v domácnosti u nich se žilo jednoduše, kdežto dům Šemberův byl znám svým pohostinstvím; byla prostřední velikosti jako dcera její Ludmila.

Ke konci vrátím se opět ke Kollárovi.

Když se Kollár přesídlil do Vídně, byl takřka unaven neustálými boji a příkořimi v Pešti. To bylo hlavně příčinou, že býval někdy rozmrzelý a nechodíval často do zdejší společnosti; mimo to nesmíme zapomenouti, že byl neustále pohroužen do svých prací starožitnických. Přátely jeho byli Šembera a Ant. Doležálek, se kterým se znal již dříve z Pešti, pak Exc. Helfert, Rybička, Beck, Jireček, Furch, Kuzmány, advok. Dvořáček, pořadatel slavných českých plesův, a Kazda. Obvyčně se scházeli tehdejší vlastenci zdejší u Šemberův, nebo v oblíbeném centru zdejších Slovanů, v kavárně Gerlovičově (Bauernmarkt), kam též denně Vuk Karadžić přicházel. V kruzích zdejších těšil se Kollár veliké vážnosti, a úsudek těch, kteří ho osobně znali, vyznívá takto: »Kollár byl velký básník, ale podivín se svými Slovy.«

Pro Slovy byl ohnivě nadšen, všude chtěl mít Slovy a soukromě rád mluvil o svém zamilovaném tematě. Ale právě tu byl velice nedůtklivý; s Palackým i Šafaříkem se dostával do půtky, až se s nimi i někdy rozkmořil; odpor těžko snášel. Pro své čechofilské smýšlení měl mezi Slovy, tedy mezi svými lidmi, málo přátel. Ideální své Slovanstvo miloval až vášnivě a o teoriích svých byl zcela přesvědčen. K studentstvu se choval přátelsky, ba až otcovsky. Pro úplnost jest nám se zmíniti o boji Havlíčkově proti Kollárovi, jenž byl zásad konservativních.

Když Kollár zemřel, rozpomněli se též Uhři na něho, a časopis »Hölgyfutár« napsal o něm: »Svět pláče nad hrobem zvěčnělého génia, a my (Maďari) ani nevíme, koho ztratil vzdělaný svět v uherském tomto synu.« A když Jenská universita slavila své jubileum, napsal Haan latinsky »Jena Hungarica« r. 1858, v níž sestavil všechny kandidáty uherské, kteří kdy v Jeně studovali, a mezi nimi podal životopis Kollárův. — Škoda, že jsme ani tu, ani v Praze nemohli obdržeti »Vídeňského denníku«, kde je mimo jiné dopis ze Střelice (23. čce. 1850) a 15. října »Něco z retranských starožitností« a zajisté zprávy o jeho pohřbu.

Na hřbitově sv.-Mareckém odpočívá tělo jednoho z největších a nejdůležitějších básníků slovanských. Každoročně ozdobují zdejší spolky hrob jeho, zvláště pak Tatran, Pokrok, Kollár, Akademický spolek. Již před lety povstala zde myšlénka, aby tělesné pozůstatky Kollárovy přeneseny byly do slovanské

Prahy (následkem čehož se ustavil nynější spolek »Kollár«); o témž předmětu psal p. Ferd. Menčík a autor těchto řádkův, ale vždy nadarmo. Bylo výslovným přáním pí. Kollárové, aby choť její byl ponechán tam, kde odpočívá; věřila, že Vídeňští Slované budou lnouti s láskou k mohyle Kollárové.

V tom se neklamala...

Ke konci mám jedno zbožné, upřímné přání. Snad za nedlouho zruší se hřbitov sv. Marka; bude povinností našeho národa, aby důstojným způsobem byly přeneseny kosti nesmrtelného poety na centrální hřbitov. A tu se vřele přimlouvám, aby na hrob Kollárův byla zasazena lípa, aby se tak vyplnila slova Kollárova:

»Pod lípkou mne také pochovejte,
Aneb na hrob, místo mramoru
Slavostrom ten zasaditi dejte.«

Pokládám si za milou povinnost, abych vyslovil své nejsrdečnější díky všem příznivcům svým, kteří s netušenou laskavostí mně jakýmkoliv způsobem přispěli, zvláště pak Jeho Excell. p. bar. J. Helfertovi, mil. pí. Sklenářové-Malé, mil. sl. Zdeňce Šemberové, mil. pí. Benewitzové, pp.: dvor. r. Beckovi, Rybičkoví, Hermen. Jirečkovi, p. vrch. rev. J. Horovi a p. vrch. kom. J. Hübschmannovi.

J. Karásek.

*Friderika Kollár,
Pragerstr. 14. Wien.*

Podpis paní Kollárové.

Drobné vzpomínky.

Stoletý výroční den narození slavného pěvce »Slávy dcery« se blíží, a před ním se probouzejí vzpomínky z mnoholeté dřímoty nejen na vznešeného, horlivého buditele lásky k národu a vlasti, ale i na člověka vzácně poctivého, šlechtetného, jemnocitého, velmi skromného a obětavého, přítele věrného.

Dne 18 března 1849 přijel do Vídně znamenitý kazatel evang. církve v Pešti, Jan Kollár, s chotí svou a dvanáctiletou dceruškou Ludmilkou. Stal se professorem archaeologie na universitě vídeňské.

V Pešti byl v posledních letech velice pronásledován mocnými nepřátely Slovákův, i ve Vídni nemohl žít dle přání svého klidně a spokojeně. Nejmilejší útěchu a zábavu měl v rodině své a s několika upřímnými přátely. Nejvíce přilnul k univ. professorovi Aloisu Vojtěchu Šemberovi, s kterým divnou náhodou bydlel v jednom domě. Oba přátelé měli stejně veliký byt. Básník psal nad přítelem svým v druhém poschodí č. 15, v pokoji s jedním oknem a vyhlídkou na hlučnou ulici. Dva veliké pokoje, alkovna, předpokoj a kuchyň byly určeny pro malou rodinu. Starý tichý dům jest podnes zachován beze změny v III. okresu v Uherské ulici (Ungargasse) č. 364, nové 5. Před mnohými lety věrní přátelé zvěčnělého Kollára žádali majitele domu, bohatého řeckého velkoobchodníka Diamantiniho o dovolení, aby mohli vsadit v průčelí domu památní desku s nápisem, že tam zemřel básník Jan Kollár. Domácí pán přání nevyhověl.

Neustálé rozechvění a duševní přepracování drtilo slabé zdraví Kollárovo. V čas si nedopřál posílnění, odpočinku. V lednu r. 1852 ulehł na divan; horečka v desíti dnech umořila sílu tělesní, a dne 24. ledna o půl šesté ráno tiše zesnul v pokoji, v kterém sedával s rodinou svou. V nebezpečné nemoci se všemožně staral důvěrný přítel rodiny, professor Šembera, o zachování drahocenného života; povolal k poradě druhého zkušeného lékaře Dr. Michala Lacknera, ale zarmoucených potěšiti nemohl. Několik hodin po skonání obložil sádkou ctihodnou, vyschlou tvář výtečný rytec medaillí V. Seidan. Na památku zvěčnil v malé krásné medailli bronzové jako ve spánku na podušce lipovým listím ozdobené odpočívající hlavu básníkovu.

Jan Kollár a udání dne narození a úmrtí se stkví na přední straně, na spodní lýra ovinutá stuhou s nápisem »Slávy dcera« a kolem kraje vryto:

Pracuj každý s chutí usilovnou
Na národu roli dědičné.

Známý vídeňský sochař Melnický modeloval veliké poprsí v přítomnosti znalců živé tváře Kollárovy. Vyznamenal se dílem svým.

Pohřeb slavný byl z bytu přímo na krásný hřbitov sv. Marka dne 26. ledna ve 4 hodiny. »Pohřební počestnost« byla slavena teprve dne 29. února ve 3 hodiny v chrámě evang. a v. v Dorotské ulici.

Pomník z pevného pískovce (z dílny Wasserburgerovy) věnovala vdova. Důstojnou okrasou jest veliký medaillon bronzový, v kterém vyniká polotvář Kollárova, zvěčněná rukou mistrovskou, Seidanovou. Veliký citel pěvce »Slávy Dcery« professor filosofie v Brně, Matouš Klácel, přimyslel na památku a v pomníku vytesáno:

Živ jsa nosil v srdci národ celý,
Zemřev žije v srdci národu celého.

O udržování hrobu a pomníku se pečlivě starala paní Kollárová, dokud byla ve Vídni. Když dne 2. června 1863 pro vždy s dcerou svou opustila Vídeň, odevzdala »nejdražší místo« do ochrany věrně oddané rodiny Šemberovy, která neopominula svědomitě vykonávati smutnou dohlídku, dokud žila ve Vídni. Od úmrtí dcery Kollárovy (16. června 1880) neopominul choť její zasílati příspěvek na udržování hrobu, květinami vždy ozdobeného. I pomník jest zachován. R. 1864 projevila ovdovělá »Slávy dcera« přání, aby pozůstatky »drahého muže« zůstaly v ochraně a lásce Slovanů vídeňských pro vždy. Jen o zničení hrobu měla velikou starost a proto chtěla založiti stipendium k udržování místa, na kterém odpočívá slavný básník. Ale nevyplnila toto své přání, jakoby byla tušila, že vděčnost a úcta Slovanů vídeňských bude bdíti nad hrobem, aby — zničen nebyl.

Paní Kollárová byla od r. 1863 třikráte z Weimaru ve Vídni, naposledy v květnu 1869 s dcerou svou a čtyřletým čiperným a hezkým vnukem Janem. Toužila po drahém rově a věrných přátelích. Vysoce si vážila chotě svého, »velkého Slovana«, který nikdy nežádal, aby se stala Slovankou — miloval ji, jak byla a smýšlela, a proto přilnulo srdce její k Slovanům vůbec a Čechům obzvláště. Zajímalo ji vždy, co se dělo v národním životě slovanském, českém. Posílala spolehlivému příteli professorovi Šemberovi peníze, aby dle dobrozdání v zimě podporoval studenty pilně kollegium navštěvující. Z Čech a Moravy měli přednost. Ale jmenována nechtěla býti.

Paní Kollárová uvedla sedmnáctiletou dcerušku do slovanské společnosti, v které byla vyznamenána jako dcera »Slávy dcery«. Byla ozdobou skvělých plesů slovanských a besed velkolepých. Mluvila česky, ale mnohé slovo prozradilo, že v dětských letech hovořila po slovensku. Po oslaveném otci zdědila nadání k hudbě, kreslení a malování květin, zpívala příjemně »alt« a mluvila

stejně plyně německy a francouzsky. Byla vycvičena ve vši ženské ruční práci a ve vedení domácnosti ve vzorném pořádku. Byla jako matka ve všem šetrná, opatrná a nadaná bystrým rozumem. Mnohý toužil se státí chotěm jedinké dcery Jana Kollára. Ale teprve ve Weimaru, kde bývala s matkou na návštěvě u příbuzných, poznala toho, kterému celé srdce věnovala, a dne 24. prosince r. 1862 se zaslíbila s Ph. Dr. E. Schellenbergem, mužem vysoce vzdělaným a vši úcty hodným.

V sličné tváři se podobala více otci, vlasy měla barvy kaštanové, lehce kadeřavé, oči modrošedé, pleť čistou, bledou, líce vždy bez ruměnce i při tanci. V postavě prostřední velikosti, neštíhlého vzrůstu byla po matce, která v mládí svém vynikala krásou, po které i ve věku pokročilém zůstaly stopy v tváři, obyčejně velmi vážné. »Slávy dcera« ale nemluvila ani slovo české — jí k počtě se mluvilo vždy německy, francouzsky neuměla. Docházela s dcerou svou jen do několika rodin, v kterých byly dorůstající dívky, zejména k arcikněži M. Rajevskému u ruského velvyslanství, kde bývala často skvělá a pestrá společnost slovanská. S rodinou superintendenta a profesora bohosloví evang. Karla Kuzmányho byla v přátelském styku. I s váženými rodinami německými se seznámily a žily příjemně, tiše. V nejdůvěrnějším přátelství však žila vážná paní Kollárová s velmi přívětivou, o dvacet let mladší paní Šemberovou. V nerušeném spojení přátelském zůstaly až do smrti paní Kollárové. Z jara roku 1871 byla raněna mrtvicí, změkl mozek, a po trapné nemoci tiše zesnula v rodině dcery jedinké dne 13. října 1871.

Roztomilá, bystrá dceruška Kollárova přilnula k mladším dítkám Šemberovým, a když Zdeňka dospěla, stala se Ludmilčinou nejvěrnější přítelkyní. Dopisovaly si až do předčasného náhlého po mnoholeté chorobě úmrtí dcery Kollárové.

Zanechala hluboce zarmouceného chotě (nar. 30. listopadu r. 1827), dvorního radu Dr. Schellenberga, muže, s kterým žila v šťastném manželství od 27. září 1863. Syn Jan, nar. 5. ledna 1865, jest nyní cestujícím zástupcem velikého obchodu saského, jeho sestra Ludmila, nar. 10. prosince r. 1865, vyniká vzdělaností svou a 11. září 1870 též ve Weimaru narozená krásná Frida bude slaviti v měsíci květnu t. r. zasnoubení své s JUDr. Karlem Parowem ve Weimaru. Celá rodina Schellenbergova si vysoce váží oslaveného slovanského básníka Kollára a těší se z oznámeného oslavení stoletého výročního dne narození. Zeť Kollárův vydal vlastní básně a sepsal před lety veselohry, provozované s pochvalou na divadle.

Slavný básník Kollár byl skromný, v chování svém velice uctivý ke každému a přívětivý. K choti a milené dcerušce byl něžný a velice pozorný. Miloval nadšeně květiny, již jsa malé dítě, a pěstoval je málem až k smrti své.

K štědrému večeru r. 1851, poslednímu, který slavil s rodinou svou, chtěl mile překvapiti svou »paní« a proto prosil vždy ochotnou paní Šemberovou o pěstování kvetoucí primula veris. Pod řasnatým pláštěm přinesl sám od zahradníka tři rozkvetlé květinky a těšil se na radost vánoční. A o měsíc později odpočíval v rakvi, ověnčený vavřínem! Kollár rád navštěvoval k důvěrné vlastenecké rozmluvě přítele svého Šemberu, u kterého se často scházivali přátelé české literatury a umění. Z vynikajících vlastenců a učenců, spisovatelů

a umělců slovanských, nejvíce ale českých, neopominul jeden shledati se s horlivým národovcem Šemberou, který každého srdečně uvítal a uhostil, jak nejlépe možno bylo. Neočekávaně časné úmrtí Kollárovo hluboce došlo tohoto citlivého přítele a velikého ctitele jeho. Stal se i dobrým rádcem paní Kollárové při prodeji vzácné knihovny.

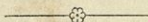
Když se náhodou dověděl jemnocitý básník, že věrný přítel Šembera v rodině ročně slaví výroční den šťastného zasnoubení svého, věnoval k 18. lednu 1851 významnou báseň. V přednášení vycvičená otcem Ludmilka se ustrojila do šatu Slovenky a večer s rodiči překvapila »snoubence« v tichém štěstí památného dne tonoucí.

Velikou cenu má poetická pocta ta. Kollár v ní naznačil, že Šembera Čech se zasnoubil s Moravankou, a on sám jako Slovák s dceruškou se účastnil při oslavě dne výročního zasnoubení (r. 1840).

Byla to poslední báseň »Slávy dcery« a proto na památku se uveřejňuje:

Moravičko, Moravo, ty krajino hezká,
 Tvé sestry jsou dvě země, slovenská i česká!
 Jednu matku máme my, jejíž jméno Sláva!
 I řeč jednu mluvíme, Praha naše hlava.
 Dunaj vezme Vltavu, a Hron vezme Hanou —
 Budem svadbu národní slavit nevídanou.
 Ověňčíme ženichy i mladé nevěsty —
 Vonné kvítí budeme stláti jim na cesty.
 Písně zpívat budeme k tomu jejich sňatku
 Moravanky, Slovenky i Česky ve krásném zmatku.

Zdeňka Šemberova.

Колар у успомени код Срба.

Мало је још живих Срба, који су познавали Колара; али они који су га знали, који су га виђали и с њим бивали, сећају га се врло живо. Велики дух његов силно је утицао на њих: његова реч била је калем дубоко урезан у срце њихово, али калем племенит, калем, који облагорођава — те се пријатна појава његова упила у душу њихову: и они га се свагда живо и радо сећају.

И онима, који га нису лично знали, који су га само по делима познавали, и њима је драгоцен био сваки податак о животу његову: чували су га као драгоцену амајлију, да га предаду нараштајима млађим. Тако нам се сачувао спомен о »Првој љубави Јана Колара«.

Професор Доброслав Ружић оде једне недеље са три своја друга из Јене у оближње место Лобеду на игранку. На игранци се г. Н-у (једном од пријатеља г. Ружића) особито допало »једно црномањасто девојче, чија је коса рапуштена падала преко рамена и у чијем је погледу било толико страсти и привлачности, да је г. Н. био занеста потресен и узбуђен.« За мало па се г. Н. упознао са лепим девојчетом и разговарао с њом.

»Смем ли знати за вашу народност?« питала је она.

»Госпођице, ја сам син једног потлаченог и раскомаданог народа, који својим јунаштвом задивљава, а својим песмама осваја свет« говорио је госп. Н.

»А то је?«

»Српског.«

»Мило ми је, и сматрам за част, да познам кога од Срба, о којима смо овде у последње време много слушали и читали,« — после кратке паузе запитаће она: »ви као Србин, нема сумње, знаћете да ми кажете што о словенској узајамности.«

Госп. Н. се трудио да јој на то питање што јасније одговори, спомевуши нуз реч и име Јана Колара, које као да је она и ишчекивала да чује. »То ми је име познато« рећи ће она. »Читали сте ваљда што о њему?« питао је мој ланцман.

»То не, али пре једно педесет година учио је у Јени богословију један ђак из Аустрије, који се звао Јан Колар.«

»Јесте« рећи ће нестрпеливо г. Н., »у Јени постоји још и данас таблица, која казује кућу, где је Колар становао, и то ако се не варамо у Lobderstrasse. Но откуд да ви то знате?«

»Ја не знам њега, али знам нешто о његовој љубави.«

»Љубави?« питао је зачуђено г. Н.

»Да, о љубави,« отпоче она, »ви знате обичај, да богослови иду недељом у околна села и проповедају у црквама. Тако је било и с Коларом, коме се особито наша Лобеда допала, које због лепог положаја, које због доброг и разборитог свештеника, а које — што је главно — и због лепе ћерке попине, спрема које Колар није могао бити равнодушан. Није прошло много, а његова је љубав већ нашла одзива, и Колар јој обрече, да ће је узети, чим сврши и уреди своје ствари код куће, а она њему да реч, да ће га чекати. То је трајало неколико година, и поред свију интрига и наваљивања, она је ипак остала верна датој речи. Најзад пакосни људи јаве Колару, да је она удата, а њој, да је он умро. Мало било за дуго не било, кад једног лепог дана у попиној кући орила се песма сватовека, и у сред весела Јан Колар ступао је у кућу пошину. Шта је после било зна се: она је била његова.«

»Госпођице, смем ли знати за ваше име?« питао је радознали Н.

»Н. Н., учитељка из Лобеде и рођака Коларове драге.«

Било је подоцкан, кад смо се враћали, а сва тројица смо нехотице певали ону познату химну словенску:

»Ој Словени, јоште живи дух ваших дедова.« *)

*

За борављења свога у Пешти могао је Колар развити сву снагу свога великог духа; тек ту је могао остваравати своје идеале. Окружен одушевљеном омладином сакупљеном из свију словенских крајева, проповедао је Колар ону идеју, за коју је живио и борио се, због које је много патио. Његова блага реч силно је утицала на омладину: његова реч била семе, које је падало на плодно земљиште, и за мало па је плод никао по целом Словенству. Његови идеали нису се могли потпуно остварити, али је његов рад спремао земљиште за »узајамност словенску«!

Из тога доба прича г. др. Љубомир Радивојевић ово:

Срби су много одлазили Колару. »Узајамност словенска« и »Slávy dsega« били су на дневном реду; сви су били заузети идејама за слог и јединство словенско. У то доба већ је на Колара била вика, и он се због тога клонио јавних зборова, али је увек био stiller Apostel: одушевљавао је омладину, кад код би се код њега сакупили. — На првом сло-

*) »Јавор« 1882. стр. 917—920. Под чланком је подписан Д. М. Р. — Госп. др. И. Огњановић уредник »Јавора« (1874—1892) рекао ми је, да је то писао Доброслав Ружић.

*

венском балу (14. Јан. 1844. г.) био је и Колар са Јос. Јарославом Калином. — У то доба био је илиреки покрет и борба за српски правопис. О борби због српског правописа нерадо је говорио (сматрао је то за »ситнице« према својим идејама), али је свагда одушевљено говорио о српским народним песмама.

»Сећам се — пише ми 2./14. IV. 1893. г. Јов. Ђорђевић — да је једном приликом било говора о Коларовој »Словенској узајамности«, па да је онда казао, да би ваљало, да у књижевни језик примамо из других словенских књижевности оне речи, којих немамо у свом језику, пре но што бисмо таке речи сваки за се кројили. Примера ради навео нам је реч »предмет«, за коју рече, да је нема у чешком језику, али да су је Чеси од нас примили; и том је приликом рекао, да и ми Срби немамо у свом језику прикладну реч за немачко »Gegenwart«, па да бисмо могли од Чеха позајмити њихову реч »притомност«. Знам да смо то покушавали, али се није примило.«

Колар је био познат са Симом Милутиновићем.*) Кад је у Пешту стигао глас о смрти Симиној, пештанска омладина закључи, да приреди посмртну свечаност Сими Милутиновићу. Успомену на ту свечаност отргло је од забораваш вешто перо г. Јована Ђорђевића.**)

Било је решено, да се на посмртну свечаност Симиноу позове и »дика Словенства, песник »Slávy dcere«, и покретач словенске књижевне узајамности« — Јан Колар.

»Колара је пријатно дирнуо позив. Захвално је, што смо га се сетили (као да би Србин могао једног Колара заборавити!) и обећао је да ће доћи зацело.«

»И одржао је реч. Дошао је и довео са собом своје љубимче, своју ћерку Лудмилу, девојче од 10—11 година «

»Када је свршен програм свет се поче разилазити. На свачијем лицу могло се видети задовољено осећање народне свести и народнога поноса. У еред те задовољне вреве, на једанпут се зачу јасан глас Коларов: »Драхи братри Срби а сестре Срикиње!« »Чујмо Колара!« повика се с више страна и наједанпут у великој дворани, где је више стотина људи стајало, завлада мртва тишина. Који већ беху напољу, журно се врате у дворану. Колар продужи чешким језиком овако: »Допустите ми, да и ја рекнем реч две овом приликом, кад српска омладина овако свечано прославља спомен свога великог песника Симе Милутиновића. Сима Милутиновић био је мој пријатељ! Често смо по читаве ноћи проводили у разговору о несрећној судби нашега народа, тужећи се један другоме, и тешећи један другог на надом на срећнију будућност. Ми Словени лишени смо јавног живота; ми немамо својих земаљских сабора, немамо ни жупанијских конгрегација, где би се могли купљати и договарати о народним потребама; нама остају само још оваке прилике, где се можемо састајати, да се

*) Ђ. С. Ђорђевић: Сима Милутиновић Сарајлија, стр. 69.

**) »Отаџбина« г. 1891. Прештампано у »Бранику« г. 1892. бр. 28. и 29.

исплачемо над гробовима наших пријатеља! Али ми не треба да клонемо духом; ми то не смемо чинити. Ми морамо с напрегнутим силама радити свака за свој народ; али сви скупа треба да негујемо братску слогу једнога племена с другим. Што један не може учинити, могу сви, кад се сложе. Прут сам слаб, у снопу је јак!»

»Ове речи, изговорене јасним, ватреним, од унутрашњег узбуђења задрхталим гласом, произвеле су неописано одушевљење. »Живео Колар!« загрми са свију страна. Звонки глас говорников допрљо је и до оних, који су у дну дворане стајали; али говорника самог, који беше маленога раста, могли су видети само они, који су близу били. Исидор Николић, који је до Колара седео, ухвати га својим снажним рукама и дигне у вис као перце, уз бурно усклицавање, које се једва једном стишало.»

»Приређивачи светковине са многим гостима из дољњих крајева оду на вечеру »код ловачког рога.« Ту је било доста патриотских здравица и пријатељска разговора. Међу гостима највише се одликовао Михаило Крестић, трговац из Титела. Он предложи, да сутра оде нарочита депутација Колару, и да му захвали на вечерашњем говору. Предлог се прими и одлучи се, да у тој депутацији буду од гостију по један из Бачке, Баната, Срема, Хрватске и Србије, а од стране приређивачког одбора Јован Ђорђевић и Лазар Марковић. Из Бачке је био одређен предлагач сам; имена осталих нисам запамтио, само се сећам, да је представник Србије био један трговац из Београда, човек пун, средњег стаса, лепог и интелигентног лица, у ерпеком оделу. Могло му је бити око 40 година. Сви да се састанемо у једанаест часова у Текелијануму, а оданде да се иде Колару.»

»Сутрадан, 1. (13.) марта (1848. г.) у уговорено време, сви се нађемо у скромном стану Јана Колара. Он се пријатно изненадио нашим доласком и нашом мисијом. Са сваким се разговарао, а највише с београдским гостом. Питао је и за неке своје познанике Словаке и Чехе, који су онда у Београду живели.»

»Колар је имао велику збирку слика знаменитих Словена, и ту нам збирку показивао, додајући код сваке слике реч две ради објашњења. И Срби су били у тој збирци заступљени. Код Симине слике дође се опет на синоћну тему. Коларово лице добије наједанпут озбиљан, брижан изражај. Говорећи о несрећном стању Словена, измакну се Колару ове речи: »Словени имају много непријатеља, а ови су силни.« На то ће га Београђанин погледати мало зачуђено и рећи ће: »То је све тако, али и нас има доста; а знате, шта сте нам синоћ казали: прут сам слаб, у снопу је јак!« Колар се трже и погледа га; задовољан осмејак прелете му преко брижних лица и он пољуби брата Србијанца у чело. Више нико није ни речи прословио; али је у толико речитије говорила суза, која је у свачијем оку заблистала.»

»Опростимо се с Коларом. Испраћајући госте, замоли Колар, да му дође један од нас двојице после подне; имаће нешто да нам каже.»

»Одмах после ручка одемо му обојица. Колара затечемо мало забринута. Он нам покаже јутрошњи број немачког листа »Der Ungar«, у ком

је већ био извештај о нашој синоћној свечаности. Извештај био је нешто нетачан, али у главном прилично симпатичан. На крају извештаја било је још и ово: *Zuletzt haranguirte der evangelische Pfarrer Herr Kollar die Anwesenden.*»

»Ствар је била у овоме. Један од приређивача однео је позивницу и Лазару Петричевић-Хорвату, уреднику мађарског белетристичног листа »Honderű« и немачког дневног листа »Der Ungar« Петричевић је лично био на синоћној светковини и сам написао о њој извештај, по ком је изгледало, као да је и Коларов говор спадао у програм светковине. Колар нас је замолио, да то исправимо, и ми смо одмах написали изјаву, да Колар није никог »харангирао«, него да је само дао израза својој жалости за изгубљеним пријатељем. Исправка та штампана је одмах у првом броју истога листа.«

»Није се чудити страховању Коларову. Он је због свога спева »Slávy dcera« (»кћи славе«) био извикан код мађарских шовиниста, а то ће рећи код свију Мађара, као панслависта, као издајника отаџбине, и био је изложен гоњењу и свакојаком сумњичењу. Чиста савест словенских непријатеља, назирала је авети и у најневинијим стварима.«

*

»Када је између Срба и Мађара дошло до рата (1848. г.), Колар је морао напустити Пешту и побећи у Беч, да спасе живот, који му је у опасности био од мађарских терориста.«

Реакција, која је наступила после револуције утишала је све бурне духове. И Колар као да није у Бечу био оно, што је био у Пешти. Можда је увидео да његова замисао о узајамности словенској још није сазрела, па је остварење њено оставио млађим нараштајима; а млађи нараштај место напред коракнуо је — натраг!

Међу слушаоцима Коларовим у Бечу био је и др. Михајло Полит-Десанчић, који је као гимназиста ишао на Коларова предавања. Он прича о Колару:

Колар је предавао у близини старог универзитета. Имао је мало слушалаца: обично 10—15, али је он био задовољан, кад му је само било кога на предавању. Она два одсека, кад га је др. Полит слушао предавао је о старинама словенским. Када је говорио о вери старих Словена, доносио би на предавање мале кипове старих Словена и показивао их слушаоцима. Доказивао је, да је северна Италија словенска,*) а када је говорио, како су у целој Пруској некада становали Словени, онда је — плакао.

*

*) Покојни проф. Венцел причао је моме брату Браниславу, како је Колар пре поручивао својим слушаоцима, да читају латинске писце (особито Ливија), јер су то Словени. »Уживају — говорио би Колар — и други народи у њима, а како да не уживамо ми, кад знамо, да су они крв од крви наше.«

И за живота Коларова и после смрти његове, поштовали су Срби дела и рад његов: скупљали се на гробу његову и читали словенски*) молитве за спас душе његове.

Колар је подједнако љубио све Словене, али Србин врло добро зна, да је Колар три дана у години постоио: на дан, када су Чеси разбијени на Белом брду, на дан када је потучен Косћушко, и на — Видовдан!

Станоје Станојевић.

Pan St. Stanojević šťastně zachytil v předcházejícím článku vzpomínky několika Novosadských Srbů na Kollára. Prof. Rod. Ružić vykládá, co roztomilou náhodou dozvěděl se od krajanky Míminy, jak Kollár svou milenku našel, jaké překážky se jejich spojení v cestu kladly (srovn. článek Blahův) a jak konečně touha jejich se vyplnila. Dr. Ljub. Radivojević vzpomíná na návštěvu prvního slovenského plesu (14. ledna 1844) skrze Kollára a J. Jar. Kalinu, na sympathie Kollárovy pro Gájův pravopis. Jovan Gjorgjević pamatuje se, jak vzájemnost slovanskou do jazyka srbského zaváděti chtěli, přijmouce české slovo »pritomnost«, dále na slavnost Sime Milutinovičovu, při níž Kollár za všeobecného nadšení řečnil. Dr. Michajlo Polit-Desančić byl žákem Kollárovým ve Vídni. Podobně prof. Venzel. Jich vzpomínky tím drahocennější jsou, čím méně pamětníků se zachovalo. Srovn. článek Karáskův.

*) Г. 1860. на »сви свети« читао је г. проф. Сандић у присуству много Словена ђака »оченаш« на гробу Коларову. Упор. »Срп. дневник« г. 1860, бр. 85.

Vzpomínka na Kollára v Durinkách.

Co Durinkám pojišťuje v dějinách lidstva místo nehynoucí, nejsou děje mohutného národa, nýbrž za to děkují své pohostinnosti. Durinky byly tak šťastny, že na samém počátku velikého hnutí kulturního měly v čele vždy muže, kteří chápali anebo snad byli svou náklonností vedeni k velikým osobám teprve se vyvíjejícím. Ochotně jim poskytli pohostinství, kdy ostatní svět se buď proti nim stavěl, nebo dále se o ně nestaral. Nehledíme-li ani k prvnímu zjevu, významem svým obmezenému pouze na německou literaturu — totiž známému podporovateli básníků, markraběti Heřmanu z Durink, jenž stal se středem známého zápasu básníků na Wartburce: byli to hlavně Luther a později Goethe, kteří dodali této rozkouskované říši významu světového.

Pro náš národ je ještě jedna doba velevýznamná: doba po bojích za svobodu Německa. V této době rodí se myšlenka pangermanismu a v Jeně má své ohnisko.

Protestantismem národ český byl s Durinkami v neustálém živém styku. Slováci udržují toto spojení. Z Uher totiž odchází každoročně několik studentů na universitu jenskou, pro niž měli v Uhrách slušný počet stipendií, zejména pro protestantské studenty theologie. Snad tím měli theologové, žijíce u míst velikých tradic církve protestantské, čerpati nadšení pro své povolání.

Zejména na konci předešlého a na počátku tohoto století má český národ z pobytu Slováků v Jeně nemalý zisk. Nejlepší duchové z Německa soustředili se v této zemi. Z vyšší atmosféry duševní přinášejí pak něco s sebou domů i naši studenti.

Není to zajisté náhodou, že právě ve velikém hnutí, zejména studentském, jež volá po jednotě Německa, žijí zde od r. 1815—1819 P. J. Šafařík a Jan Kollár, kteří později stali se tak nadšenými hlasateli — každý cvšem svým způsobem a podle své povahy — myšlenky slovanské.

Proto když jsem se ustanovil na tom, psáti obšírnější studii o Kollárovi, pomýšlel jsem ihned na to, že navštívím místa jeho pobytu; především Jenu a okolí.

Vedle dokladů pro historické pozadí byl bych velmi rád našel zde některé zmínky o básníku samém, ač jsem sám byl přesvědčen, že asi nikdo obyčejnému studentu, jenž nehrál vynikající roli v tehdejší životě, nevěnoval tolik pozornosti. Bohužel nepodařilo se mnoho shledati, zejména nic nového. Pokusil jsem se o to v archivu universitním; ale ač p. archivář, podobně jako úředníci v knihovně jenské, byl velmi ochoten a nápomocen, nenašel jsem zde nic. Archiv tento je v takovém nepořádku, že by vyžadovalo nejméně půl léta práce, nežli by se co tam dalo nalézt. Kromě toho ujišťoval mne pan archivář, že v oněch dobách se úředně nic nezaznamenávalo, co by se týkalo osobností studentů, nejvýše že by se mohlo konstatovati, které přednášky navštěvoval.

V matrice jenské university (*Academiae Jenensis Matricula IX.*) mezi 14 nově přihlášenými studenty z Uher nalézá se též jméno Jana Kollára (*Hungarus*). Přibyl 9. října 1817. Přibyl tedy do Jeny, když veliký krajan P. J. Šafařík universitu zdejší byl již opustil. Studenti slovenští zdržovali se zde na vysokém učení z pravidla dvě léta. Podle toho lze souditi — o některých zmiňuje se Kollár ve svých Pamětech sám — že meškal tu zejména s těmito známějšími krajany: J. Chalúpkou (přibyl 26. dubna 1816), Jos. Škul-tětým, Sam. Ferjenčíkem (4. října 1816), J. Benedictim (23. května 1817). Od r. 1818 objevují se Uhrové v matrikách řidčeji. Příčinou byly tu známé události, slavnost wartburgská a zavraždění Kotzebua. Vláda rakouská bála se revolučních myšlenek, rodících se v těchto místech; proto zakazovala návštěvu jenské university.

V Jeně Kollár má pamětní desku. Je to malý domek na *Nonnenplannu* č. 9. nedaleko staré koleje. Malý jednopatrový domek; tuším čtyři malá okénka do ulice a tolikéž asi do zahrádky. Na něm je jednoduchá, žlutá deska, podobná spíše natřenému plechu. Má tento lakonický nápis:

J. KOLLÁR.

1817.

Vedle Kollára má z našich slavných mužů též Šafařík v Jeně svou pamětní desku. Desek takových je tam veliké množství. Při třisetletém jubileu založení university jenské vyhledání všichni známější mužové, kteří byli v té době na universitě jenské. Při té příležitosti vydán spisek: »*Zu den Gedenktafeln. Jena 1858.*« O Kollárovi je tam tato suchá zmínka: »Kollár Jan, narozen 29. července 1793 v Mošovcích (*Wosotz!*) v Turčanské stolici, studoval v Jeně 1817, umřel jako professor slovanské archaeologie ve Vídni 1852.«

V prázdných chvílích, když byla universitní knihovna v Jeně zavřena, navštěvoval jsem místa kolem Jeny a nejbližší i vzdálenější okolí její, abych si získal dojmy podobné, jakými snad i na básníka působila zdejší krajina. Kollárovy Paměti byly mně tu direktivou. O kterých místech on se zmiňuje, všude jsem chtěl pobýti, vše viděti vlastníma očima. Teprve vidíme-li půvabná ona místa sami, chápeme, proč básník s takovou oddaností a vroucností na ně vzpomíná.

Nejvíce ovšem mě pudila touha do Lobedy. Znal jsem toto místo jednak z Kollárových znělek, jednak i z jeho Pamětí. Podnikl jsem tam cestu dvakráte. Nemůže býti místa pro procházku vítanějšího. U samé Jeny překrásné

místo, nazvané Ráj (das Paradies), kterým se jde asi čtvrt hodiny směrem k Lobedě. Prostírá se na levém břehu Sály. Čtyři řady vysokých hustých lip klenou se nad upravenými chodníky, jež na konci v perspektivě zdají se úzkou stezkou. Na březích samých husté, nízké křoví, nad vodu na pokraji vyrůstá rákosí a ostřice. Na pravém břehu dlouhé louky, porostlé nepravidelně řídce vysázenými stromy, topoly, olšemi a vrbami. A takový úzký pruh luk s různým stromovým táhne se až k Lobedě, místy přechází příkře v pohoří, jež velmi blízko se shlíží v tiché hladině zelené řeky a pozoruje v ní obraz svých jednak holých, jednak porostlých úbočí. Za vodou v dalekém pozadí jak po proudu, tak i proti proudu z příznivých hledisek viděti holé kopce různých podob. Když jsme opustili překrásný Ráj, jdeme buď po silnici, nebo po louce, táhnoucí se též po levém břehu Sály; ale zde není posázena stromy.

Asi za tři čtvrti hodiny přibudeme do výstavné osady Burgau, zrovna naproti Lobedě v údolí na levém břehu se prostírající. Poněvadž však ves tato pro Kollára nemá nic památného, zabočil jsem na pravo do vesničky Winzerle, asi čtvrt hodiny odtud na mírném svahu ležící. Skoro na nejvyšším místě je chrám, kolem něhož za bídnou obrubou zanedbaný hřbitov. Tady tedy Kollár svou Mínu poprvé spatřil! Ohlížel jsem se po kopci před chrámem, kde prý o onom posvěcení Mína stála, ale kopce znatelného tu není. Prostora před chrámem je vůbec dosti malá. Nejvýše mohlo by to býti místo za hřbitovní zdi. Snad od té doby bylo rozvezeno nebo zastaveno. Jinak ovšem není tu nic znamenitého.

Právě naproti na pravém břehu sálském vypíná se na návrší krásně položená Lobeda. Od řeky je vzdálena asi 10 minut. Nejnižší při samé řece táhnou se luka, podle trávy soudě patrně trochu mokrá, jež omezuje na hořejším konci řada vrb, od nich pak dosti příkře vystupuje břeh, posázený ovocnými stromy, a hned za ním počínají se domy na mírném svahu nad sebe povýšené. V blízkém pozadí strmí široký hřbet, běžící s Lobedou skoro paralelně a tu i tam přerývaný. Nejkrásnější jeho výběžek věncí zříceniny hradu Lobdy.

Poptav se po faře, došel jsem ke chrámu; zahrnul pak odtud na levo a stanul jsem před farou. Před okny ořech, pod nímž studánka s bohatým pramenem; tedy právě tak, jak Kollár místo to líčí v jedné své znělce (III, 8). Jen že dnes je na návsi, aby přístupna byla veřejnému používání. Za dob Kollárových snad patřila jen k faře. Hned za ní vystavěn kamenný plot, ohraňující do návsi zahradu farní. Zahrádka zřízená úplně tak, jak byla ještě za dob Kollárova pobytu zde.

Hned první pohled povšechný na celou osadu popletl mi poněkud celou představu o místě, jakou jsem si přinášel zejména z Kollárových znělek. Představoval jsem si, že fara leží blízko u řeky Sály. Naváděly k tomu zvláště dvě znělky (I, 31 a 59), kde básník vykládá, jak dal Němcem strhnouti mostek přes Sálu vedoucí; v druhé, jak šel po lávce přes Sálu, v prostřed setkal se s Mínou, která šla na druhý břeh zalévat své květiny, na cestě že se musili obejmouti, aby nespádli do vody. Ovšem hned poznal jsem nemožnost toho. Obvyčejná lávka — poražené dřevo — kterou má zde básník na mysli, nedá se dobře přes řeku 30—40 m širokou mysliti. Lobeda pak od řeky je dosti vzdálena.

Kromě toho fara se zahradou uprostřed osady. Pod ní na svahu k louce asi dvojnásobná souvislá řada domů. Druhý břeh Sály patří úplně k jiné osadě. Cestou vysvětloval jsem si tato místa jinak: »Kollár všude značně přehání; snad teče onou zahradou nějaký potok a ten zvětšil básník pro větší efekt na Sálu.« Ale když jsem vstoupil do zahrady, poznal jsem, že tímto výkladem nelze líčení zachrániti. Neteče ani potůček ani stružka onou zahradou. Zahradka je až na malé změny tak zřízena, jak mi vykládal později pan farář, jako bylo za dob Kollárových: napřed květnice, dolů k plotu nějaký záhon zeleniny, pak přechod na dvůr travou porostlý. Jen stará besídka, kterou Kollár též opěvuje, byla prý odstraněna. Stavení jinak zařízeno hospodářsky: budova domovní, stodola, chlévy seskupeny v nepravidelný čtyřúhelník nesouvislý a na jedné straně úplně otevřený. Za humny pak prostírá se malý sad ovocný.

Vešel jsem do vnitř, abych promluvil s p. farářem. V pokoji, který patrně určen za úřadovnu, našel jsem prostého muže, oblečeného známým ústrojem starších venkovských duchovních. Tvář hubená, ale hluboké, pronikavé oko; hlas, který hned při prvních slovech vybízí k důvěrnějšímu sdělení, protože dává příchozímu ihned doufatí porozumění. Při delším rozhovoru poznal jsem, že pan A. Bankwitz, nadfarář lobedský, má vedle ustáleného názoru, získaného zkušeností, též nemalou sečtelost. Rozhovorem o spisech mých nepokrevných krajanů — českých Němců belletristů — přiváděl mě opravdu do rozpaků.

Projevil mi hned své sympathie k našemu básníku; že při letošních jeho narozeninách chystá docela i přednášku o Kollárovi pro svou osadu. Zajímalo mne znáti některá jiná místa menšího významu, o nichž se Kollár zmiňuje. Byl bych rád z piety navštívil onu lípu, kde se Kollár setkal se svou »známou neznámou« — Mínou. Ale pouhou otázkou pokládá jsem za zbytečnou. Prostranství mezi Jenou a Lobedou je tak vzdálené, že by se tu každý jednotlivý strom ztrácel. Kromě toho lip je tu tolik, že se asi sotva kde najde něco podobného. Pan farář přivedl sám řeč na onen strom: Jistý český spisovatel (Ferdinand Menčík) ptal prý se mezi jiným též po tomto stromě; ale strom ten že naprosto nemožno určití. Zvláště starého stromu tu prý není a z obyčejných jeden nelze určití. Ptal jsem se na jeskyni Goetheho, o které zmiňuje se básník ve znělce 41 zpěvu III. Ale nějakou jeskyni podobného jména neznal ani on, ani jiní starší lidé, kterých se vyptával na to. Poblíž Lobedy ve hřbetu běžícím podél Sály jsou sice tu i tam ve skalách přirozené výklenky, ale ty by tak stačily nejvýš, aby ukryly párek holubů před deštěm. Větší jeskyně jsou blíže Jeny na témž břehu a ty jmenují prý se »Čertovými«. Básník tu asi měl na mysli jeskyni tuto. Zmiňuje se o ní ve svých Pamětech str. 249—50. Vytvořil prý Goethe jeskyni z pouhé nepatrné díry u spod vrchu, »kterou on ve krásnou tajemství plnou jeskyni, jakoby v ní Callypso přebývala, přetvořil, tak že v ní Vinařský dvůr nejednou jmeniny neb narozeniny a těmto podobné radovánky slavil«. Snad proto za dob Kollárových ony »Čertovy« jeskyně byly přezvány, »Goethovými«, jako nese skoro každý předmět v okolí jméno buď Goethovo nebo Schillerovo; lid byl by vedle nového názvu udržoval starý, a ten v nynější době byl by zase výhradně opanoval.

Podrobnosti podobné zajisté nemálo přispívají k charakteristice našeho básníka. Nesmíme jej ovšem posuzovat podle požadavků naší realistické poezie.

Co jsem na faře v Lobedě hledal, bylo hlavně místo samo, fara se zahradou, pak křestní matrika a snad i některé jiné doklady o poměrech rodiny Schmidtové. Avšak byl jsem nemálo překvapen, když se pan farář Bankwitz jal vykládati, že udržela se upomínka i na osobu Kollárovu — více ovšem na jeho milenkou — posud ještě v živém podání. Vykládal mi, že již dříve byl upozorněn na našeho básníka. Před několika lety žádal prý ho nějaký český spisovatel,*) na kterého nedovede prý se už pamatovat, o některá vysvětlení. Od té doby že neopominul žádné příležitosti, kde by se o celém poměru mohl něčeho blíže dovědět. Zprávy své čerpal prý hlavně od potomků rodiny Geisslerovy v Lobedě. Tento Geissler byl prý za dob pobytu Kollárova zde dosti zámožný kupec a po smrti faráře Schmidta stal se poručníkem Míniným. Jistá velmi stará paní, která před několika lety zemřela, pamatovala prý se ještě, že tam nějaký »uherský pastor« kázával.**)

Více dověděl jsem se o milence Kollárově. Rozradostněný otec poznal asi sám o jejím narození velmi podrobně, že manželka jeho obdařila jej dne 17. října 1795 o 9. hodině večer silným, zdravým děvčátkem. Při křtu obdrželo jméno Johanna Augusta Bedříška. Bylo mi s podivením, že nenacházím, ač ve jménech křestních tu byl dosti bohatý výběr, jméno, které zaznamenal Kollár v Pamětech, totiž Vilhelmina. Z tohoto povstalo básnické její jméno Mína, jak se ho u Němců domácky zkráceného užívá. P. farář Bankwitz jakožto přísný muž Písma odvětil docela jistě: »Ne, tak se nejmenovala!« A přece se tak musila jmenovat, třeba právo jména toho nebylo zapsáno do knih! V pozůstalosti Kollárově, nyní v českém museu uložené, je alespoň ve všech listinách a vysvědčeních jméno Johanna rukou Kollárovou škrtnuto a nade-psáno Wilhemine. Mína sama píše se zejména po smrti svého manžela vždy jen Friederike. Totéž jméno i na jejím hrobě. Byl to patrně jistý usus rodinný, jak se i u nás někdy stává. Zde bylo to tím spíše možné. Tři jména snesou snadno ještě čtvrté a po třech nejméně měla každá z jejich čtyř sester a jejich čtyř bratří.

I Míniina podoba byla tu ještě v dobré paměti. Byla prý úplně podobna svému otci a sice jak tělesnou povahou, tak i vlastnostmi duševními. Byla prostřední velikosti, ulehle, složité konstrukce, snědé pleti; vlas její byl černý a kudrnatý. Byla prý i krásného obličej. A tu Kollár je zase v neshodě ve svých básních se skutečností. Opěvuje jen její »zlatý«, »rusý vlas«, jedna pěkná znělka začíná se »Oči, oči modré« — atd.***) Patrně tu náš básník ne-

*) Ferd. Menčík, jenž činí o tom též zmínku ve svém článku »Mína a Kollár« ve Světozoru r. 1889

**) Tuto upomínku můžeme doplniti poznámkou zvěčnělého Vác. Zeleného, který r. 1862 meškal v těchto místech, aby tu sbíral prameny k obmyslenému životopisu Kollárovu. Ten poznamenal si ve svých zápiskách: »Staříčský Burkhart« — tuším nástupce Schmidta, sdělil mi, že Kollár opravdu byl vyzván od obyvatel, — jak vypravuje ve svých »Pamětech« — aby stal se v Lobedě farářem.

***) Příbuzní ve Weimaru udávají, že měla vlas kaštanový (dunkel blond), oči však modře šedé (blaugrau?)

dovedl se vymaniti z běžného básnického ideálu dívčího, jenž představován jako »blond«, a přikloniti se k realistickému popisu své milenky.

Náklonnost Míni ke Kollárovi nebyla prý veliká — alespoň po odchodu jeho. Ve svých mladších letech zdá se, že vůbec měla větší zálibu v světském hlučnějším životě, nežli jí mohl poskytnouti tichý, jen vědě a poesii žijící, světu se vyhýbající Kollár. Proto milovala prý — chci věřiti, že teprve za nepřítomnosti Kollárovy — jistého veselého světáka lékaře, se kterým byla později i delší dobu zasnoubena, kdežto zatím Kollár své boly a žaly vléval do svých sentimentálních znělek.

Konečně lékař ženich poměr svůj k Bedřišce přerušil. Ona pak žila opuštěna a v tísnivých prý poměrech, ač dříve rodina Schmidtova byla dosti zámožná; později však přišla prý v altenburské bance o značnou část svého jmění.*)

Když zemřela matka její, která, jak známo z Pamětí Kollárových, nechtěla dopustiti, aby její dcera stěhovala se do »barbarkých« Uher, přestěhovala se prý se svými sestrami ke svému bratru do Kamenice. Bedřiška vrátila se zase do Lobedy a žila v rodině svého poručníka kupce Geisslera.

Tu přišel z Uher list. Kollár dostal od svého přítele po několika letech zprávu o své Míni. Psal prý jí list. Pamatovali se ještě i na obsah jeho. Kollár psal prý o veliké povodni,**) že prý má osamělou faru, která stojí na vrchu; žije prý tam docela opuštěn. Neznám sice polohu evangelické fary v Pešti, ale dá se silně pochybovati o tom, že by toto líčení odpovídalo skutečnosti. Myslím spíše, že podání po tak již dlouhé době pomísilo skutečnost s básní a svým způsobem pak vysvětlovalo. Vykládám si totiž, že v tomto listě byl připojen asi překlad známého Kollárova sonettu:

»Osamělý na života hladkém
chlumu stojím, kam už nevěda . . .«

Na tento list následovala od Míny příznivá odpověď a náš básník slavil brzy potom, 17 let po svém seznámení s Mínou, svůj sňatek. Konal se 22. září 1835 o 5. hodině odpolední ve městském chrámu ve Weimaru.

Po několika letech navštívili prý Kollár a jeho choť Lobedu a dali otcí Míni, Jiřímu Bedřichu Schmidtovi, zasaditi pamětní desku ve zdi obruby chrámové naproti věži. —

Z Jeny zamířil jsem pak k nejbližším příbuzným Kollárovým do Weimaru. Kdežto Jena má ráz studentský, jenž převládá i v životě na ulici, ve Weimaru ztělesněna doba klassické literatury. Týž dvorský ráz, jaký si odnášíme ze spisů Goethových a z biografí o něm. Weimar je si vědom, že za všechnu svou slávu děkuje velikým duchům, které v sobě hostil; proto osvědčuje se k nim též vděčným. Je tu vyvinut kult genia jako málokde. Ráz města, alespoň uvnitř, zachován týž, jaký byl za života oněch velikých duchů zde.

Vyhledal jsem byt p. taj. dvor. rady dra. Schellenberga, Kollárova zetě. Příbuzenství toto hlásí se i zevně: Mnoho tu předmětů, které upomínají

*) Avšak podle úředních dokladů, zachovaných v pozůstalosti Kollárově, Mína přinesla Kollárovi 1900 zl. k. m. věnem; na tehdejší dobu zajisté dosti značný přínos.

**) Skutečná událost.

na našeho básníka. Především veliký portrait Kollárův. Je to kopie téhož obrazu, nalézajícího se v peštské evangelické církvi slovenské. (Vyšel též jako rytina v č. 27. roč. X. »Zlaté Prahy«.)

Na druhé stěně je olejový obraz Míny z let jejích čtyřicátých. (I ten je naší veřejnosti znám z fotografické reprodukce ve Světozoru r. 1889.) Tváři nelze upříti jistou krásu, ale kdo má v hlavě ideál líčený básníkem v jeho básních, je přece nemálo sklamán. Chybí tváři té jemnost a pravá ženskost. Výraz až panovačně energický.

Daleko zjemnělejší tvář je na podobizně její dcery. Má sice typ matčin, avšak mnoho rysů zdělila po otci.

Dcera Kollárova Ludmila zemřela již 16. června r. 1880 (nar. 17. února r. 1837). Matku svou přežila pouze o devět let. Obě pochovány jsou na weimarském hřbitově. Malý hrob, na němž kvetou zejména Kollárovy zamilované květiny, karafiáty, označen touto mramorovou deskou s německým nápisem: »Zde odpočívá v Pánu paní Bedřiška Kollárová, rozená Schmidtová, nar. v Lobedě 17. října 1795, zemř. ve Weimaru 13. října 1871; její manžel pan Jan Kollár, c. k. professor na universitě ve Vídni, předešel ji do věčné vlasti 24. ledna 1852 a odpočívá na vídeňském hřbitově svatomarxském.«

Z dalších potomků Kollárových, dítek dra. Schellenberga, žijí Jan, Ludmila a Bedřiška, kterou jsem měl příležitost též osobně poznati. Je velice podobna své matce.

Takto žije tu posud Kollár v zemi vzdálené jednak zachován písmem a ústním podáním, jednak i v živém potomstvu, odcizeném bohužel duchu a smýšlení jeho.

Dr. Jan Jakubec.

Janu Kollarju.

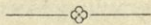
Prijazna ni Slovanom nam usoda:
Sinove ene matke je nemila
Razdružila, po zemlji razkropila,
Od brata brat je ločen, rod od roda.

Neznana jim je narodna svoboda;
Kaj dé, da so plemena zdrava, čila!
V edinosti je moč, slovanska sila
Razcepljena brez blagega je ploda.

Besedi vender, pesmi ne ubrani
Široka voda, gora ne visoka,
Da med plemeni bratoljubje hrani.

Njé glas gré od zahoda do iztoka
In drúži ločene; zató Slovani
Slavé, Kollár, te pesnika-proroka.

J. Stritar.

Jak Slávy Dcera rostla.

Jako zářný meteor zasvitl i pohasl básnický genij Jana Kollára. Nena- podobně k Mickiewiczovi, dlouho trvalo, než prorazil clonou obrazotvornost hařící a tuto zúrodnil. Div ten způsobila cizina, láska Jena a Lobeda rozvířily a rozvroucnily všecky jeho city, něžné a snadno vznětlé už od přírody. Do Jeny přišel — dle vlastních slov svých — nevinný jako Adam v ráji a vrátil se z ní, okusiv trpké prý ovoce ze stromu národnosti; zažil tam historicky památnou slavnost na Wartburku r. 1817, nevídaně mohutný to projev Němců ve prospěch svobody a Všeněmecka; účinem studií a stopami vyhynulého slovanství z jmen obcí a lidí, řek i hor se ozývajícími duch jeho se vlastenecky přerodil a netušenými ideami naplnil. Ale toto ovoce bylo prý mu trpké a duchu působilo bolest. V blízké Lobedě mělo se mu dostati za to oslazující náhrady: tam dcera pastora Schmidta, živý obraz poněmčujícího postupu dějin, zabrala rovněž celé jeho srdce, a tato náplň sladkobolných citů vytryskla posléz v úchvatné, jižním žárem a v jižní formě se chvějící verše. Cizí, Slovanstvu oděraná půda stala se kolébkou snah a tužeb, tomuto vlévajících oživující sebevědomí, ducha vzájemnosti a žádost činů, smiřujících viny minulosti.

Už v únoru r. 1820 měl Jungmann celou sbírku takových veršů v Praze; neboť k tomuto ideálu a opravdu otci mladých duchů Kollár byl pojal přede všemi důvěru, hned když r. 1817 se ubíral na studie do Jeny a v Praze se zastavil, aby jej tváří v tvář spatřil. Nebylo však právě tehdy věcí příjemnou překlouznouti hradbami a závorami nesčetných ohledů censury, poněvadž u vlády vídeňské zavál vítr českému snažení nepříznivý, a tudíž censor dal vlastenectví do klatby. Vzhledem k úkazům mravní rozpoutanosti, jichž svědkem byla Vídeň za kongresu císařů, překvapuje přímo, že i milostné básně upadly v nemilost censury. Jungmann tedy sám už napřed mnohé básně ze zásilky Kollárovy vypustil, věda, že jim nezíská schválení. Při tom pamatoval prý také na domácí odpůrce slavismu, aby těch nepoštal proti sobě a české věci. Za takového pokládal zejména Jana Nejedlého, jenž prý »všude čenichal panrussismus«, ač snad byl více odpůrcem osob než věci.

Pro jistotu dal básně k cenzuře připravené opsati, aby žádná nepřišla na zmar, a opis provéstí způsobem, jakým se nejspíš tehdy censorovi zavděčil: na kvar-
tových listech s krajem na tři prsty prázdným. Ale přece ještě se přepočítal
s censurou. Tato koncem r. 1820 vrátila básně, a — málem polovice jich
byla vymazána. Tužka její nešetřila ani milostných, neřku-li vlasteneckých.
Zbylo jich 86. To byla smutná zpráva pro Kollára. Jungmann sice mu psal,
že »i ten brak necháný tak jest utěšený, že sobě jím věčné slávy u Slovanů
získá, že z toho dýše pravý Petrarkův duch«, ale básnická fysiognomie sbírky
přece jen zůstala zkomolena, znetvořena. Než pomoci nebylo, a tak básně po
docíleném dohodnutí o formát, papír a pravopis odevzdány hned do arci-
biskupské knihtiskárny paní Josefy Fetterlové z Wildenbrunu. Dne 14. dubna
už se mohl první výtisk poslati autorovi, který zatím se stal kazatelem slo-
venské obce evangelické v Pešti. Chudé jádro se zahalilo v chudý obal:
tenkou knížku malé osmerky o 88 stránkách na hrubém papíře v ceně 10 kr.,
tištěnou švabachem, s názvem: Básně Jana Kollára. Znělky neb Sonety.
Dělily se na dvoje oddělení; první zabíralo jádro nynějšího zpěvu I. o 37 zněl-
kách a opěvalo slasti lásky, krásu milenčinu, jakož i žal nad náhlým roz-
loučením; byla to nynější čísla 9., 4., 6., 12., 13., 20., 18., 22., 14., 27., 30.,
36., 37., 42., 43., 46., 11., 50., 61., 70., 66., 83.—88., 93., 94., 109., 118.—20.,
123., 124., 126. a 128. Druhé oddělení, základ nynějšího zpěvu III., mělo
49 čísel, a ozývá se v něm neutichající toužení básníkovy, tu i tam vystupuje
slabé zabarvení vlastenecké, za to časté vzpomínky na Itálii, Řecko, Ossiana
vysvědčovaly klassické vzdělání autorovo; rázu didaktického byly znělky tři:
Nechtěj zoufat, Blaze kdo si jeden čistý, smělý účel a Tři mne věci, když je
spatřím, k smíchu s hněvem spojenému nutkají. Nyní ty znělky mají ve II. zpěvu
čísla 1.—4., 103., 105., 113., 119., 128., 5., III. 88., 51., a ve III. zpěvu 43.,
10., 46., 13., 50., 36., 45., 55., 49., 48., 42., 9., 38., 12., 51., 71., 47., 53., 79.,
74., 127., 70., 73., 72., 75., 77., 84., 86., 85., 40., 96., 89., 90., 91., 94.,
117. a 118. Za znělkami následovaly tři Elegie Příteli, Všelico (smíšené básně)
a hrst Nápisů. Nejeden báseň nese pečet opravné ruky Jungmannovy a zís-
kala jí na lahodě jazykové, než Kollárovi tím nepřišlo se vděk. Ten vůbec ce-
lého toho vydání litoval, jak vysvítá z dopisu Šafaříkova ze dne 28. dubna
1822 (ČČM. 1873.). Honorářem dostal 50 výtisků své knížky z celkového
nákladu 500 výtisků.

Osudy Básní Kollárových nezůstaly širším kruhům neznámy. Učinily spi-
sovatele zajímavou osobností a obetkaly jej jakous trpitelskou slávozáří, ještě
než znělky byly vydány. Když pak vyšly, bylo hned patrné znalcům i laikům,
že z nich vane dech geniálnosti. S takovou silou výrazu, s takovým ohněm
byl posud nikdo nezapěl. Což teprv asi obsahovaly znělky nepropuštěné!
Jich sklem hleděno už i na část vytištěnou. Skoro výlučně milostný ráz Básní
sám o sobě, hyperbolické vynášení půvabů a ctností milenčiných a ještě méně
jednotejná forma jejich nebyly by stačily vykřesati ono nadšení, s kterým
vážený Jungmann, vzdálený Šafařík, pak soupeřný Čelakovský a ostatní čini-
telé tehdejší veřejnosti české Kollára kladli nad Petrarku, ač právě oni do-
vedli oceniti nesnadnost zvolené formy, výši jazykovou a žár citů ze znělek
sálající. Kollár nejevil se jim toliko horoucím neb lkavým trubadurem, jak

podle knihy vypadal, nýbrž věstcem s plamenným mečem, kárajícím, bránícím a k novým metám ukazujícím. Proto znělky nepropuštěné (na př. Jak tě vítat, slzou čili zpěvem, Vy, jenž trudná ňadra otvíráte a j.) a nezadané opisovány, zasilány spřízněným duším po celé vlasti a některé i podstrkovány do rozličných časopisů, zejména do Zieglerova Dobroslava r. 1822 (Ó ty, v kterémž každodenně klekám, Ten by vtipu zardil ochabělost, Tam již se mnou přišlo, že se střehu, Život jestit rovný dravé řece, Černá noc se nad mnou rozkřídila, Nejen že je kmene slovanského, Jako plavec radostivě tleská, Nuže, pokud srdce mladé bije a j.), neb do Čechoslava Krameriusova, ale sem teprve v říjnu 1822 (Tam v tom kraji, kde se květorouchá Zála dolinami rozstřela a Maluj obraz, jenž se září hravou), roku pak následujícího vytištěny opět jen dvě: Nikdy takým záře šarlatová, a: Nikdy bych nebyl uvěřil tomu.

Básně byly brzy rozchváceny, a nastala potřeba nového vydání. Kollár přijal radu Jungmannovu a uchystal toto mimo dosah pražské censury v Budíně. Tam mohl se ukázati v celé své podstatě a povaze básnické; duch, jež vssál v Jeně a kterým se jal nazírat na osudy a stav Slovanstva, mohl volným letem se vznášeti sbírkou a bylo lze tam také pojatai skladby novější, vzniklé už na půdě domácí, pod vlivem pochval přátelských a útisků maďarských. Hned vnější úprava knihy, úhledné, silnější, na tuhém papíře na 7 arších ve vel. 12. zálibným písmem tištěná věstila příznivou změnu a dělala čest »královské, universitické« tiskárně tamější. Cena byla 48 kr. Nové vydání tedy vzbudilo novou radost, a Jungmann hned ho sám objednal 100 výtisků. Už název: Slávy Dcera mile zněl, a předzpěv mohutnou koncepcí, smělostí názoru, věšteckým duchem, neméně než silou kontrastů uchvacoval. Takovými barvami kulturní minulost vyhynulého Slovanstva, jich bohatství a smutný pád posud nikdo nevyčaroval, tak tisíciletému odpůrci ještě nikdo do duše nezahřměl, a k prorocství, že by snad mohl nastati kdy obrát, se nikdo nepovznesl. Vítězům »Počátků básnictví českého« Palackému, Šafaříkovi a Benediktimu, zvláště pak také Jungmannovi už se zamlouvala časoměrná forma jeho, které jej už dříve hleděl získati. K nim také směřoval pozoruhodný zákmit tehdejších sporů prosodických ve formě poznámky na konci sbírky se zjevivší, že »způsobu prosodie Dobrovského v znělkách ne pro přízvukování, nýbrž jen pro pravidelnější rýmování a pohodlnější užívání inverzí zachováno«. Což potom teprv obsah! Rozdělení sbírky na tři zpěvy: Zálu, Labe a Dunaj už samo výmluvně svědčilo o určitější tendenci a promyšleném uspořádání jejím: mělať obepínati veškero Slovanstvo od západu na východ jda, a každé větvi jeho, západní, středoevropské a východní věnováno po 50 znělkách. Znělky spojeny byly sice jenom volně a útlou nití, ale každý zpěv se značil rázovitou barvitostí. Kdežto první vydání počínala neutrální znělka Aneb zhořte ňadra, v plápol stlete, nyní znělkový rej zahájilo stvoření Míny na půdě posálské. První zpěv ovšem zůstal převahou milostný: Mína a láska k ní v mnohonásobné ozvěně se vrací. Než ve druhém už nastupuje větší rozmanitost motivů. Několikrát znovu se udeří ve struny milostné (Ozvětež se nářkem hory, doly, Lásko, lásko, ó ty sladký klame), básník i tu za svůj živel, který by ho i do hlubin mořských i do výšin hvězdných následoval, vyhlašuje trud a žel a tužbu bez naděje, ony žijí, po této veta, ale pak už k strastem lásky počínají

se ozývati i stesky národní; Milek trápí srdce, cesta však, kudy se ubírá domů, vynořuje mu neštěstí a hanby lidu, s nímž jej spojují krev a řeč.

Vzpomíná ukrutností chána Avarského, markraběte Gerona proti pobaltickým Slovanům, srovnává zpěv Minin se zpěvem slavné Catalani v Karlových Varech a ocitnuv se na české půdě, stane a obrací se k ní onou úchvatnou znělkou: Jak Tě vítat, slzou čili zpěvem, jako matku či jak macechu, v níž národ volá k svornosti: Nechte svár, co hrob už vlasti vyryl, Slyšte národ, ne křik Feaků, Váš je Hus i Nepomuk i Cyril. Když zas uslyšel milou mluvu českou, připadá si jako plavec indský, jenž se zas Indu blíží a rozkoš mnohobleská sladce mu proletěla srdcem. Ač on jen na rozdíl od jiných básníků pěje toliko navzdor, Říp, Bílá Hora a zejména staroslavný Vyšehrad vykouzlují nové zpěvy. V Praze navštíví »Mladoně« a věnuje mu nesmrtelné verše, lituje, že z hájů českých zmizeli staří bohové; z jara, kdy vše plesá a se miluje, on zůstává smuten a prostřed pustých hradů českých vzpomíná tím víc krásné krajiny jím opuštěné a tu vidí všude; i Šumava srdce obrací jen k Míně. Ale pak se zas vytrhne z těch citů, a velikost Slavie, rozložené od Uralu až Tatrámi na temeno, ho unese; vyzývá, pokud srdce mladé bije v prsou, abychom byli pečliví blaha vlasti, neb se krásněji nikdo nehonosí smělým čelem nežli vlastenec, jenž v svém srdci celý národ nosí, a každému z nás bude jednou skládati účet za své konání neb nekonání; není také nic hnusnějšího nad člověka netečného, v němž duše živá hnije. Stíny Lauritasů a Svatopluků volá, aby se podívali na národ, který netouží bojovati za svobodu svou a svým otroctvím se ještě chvástá. Žádná výmluva nestačí, každý může pracovati dle svých sil a jíti svou cestou, jen když všichni mají stejnou vůli. Ovšem třeba se k plavbě světem náležitě vyzbrojiti; život má býti dílo vlastní duše. Jestli Slávy rupy ještě vstanou, bude nutno jinak hospodařiti; a jest to možno: jen netřeba lkáti proto, že k tomu bude třeba těžké práce a že jiní jdou cestou hladší; za to Slovanstvu teprv nastává velký dějinný úkol, jiní už jej mají za sebou. Ostatně i my už máme v dějinách muže veliké, kteří u druhých národů našli teprv následovníky (My jsme dali Uhrům Zriniho, Němcům Husa, Vlachům Kopernika). Hřích všech hříchů je nevděk k národu svému. Časy jsou plny zmatků a bojů; pravda i ctnost hynou. Za vlast pokládá se toliko země; důležitější však je duch národa, řeč, zvyky, ctnosti národní. Sám už na mysli klesal a myslil někdy, že snad lépe bude poddati se nepříteli; ale opět se vzmužil. Bůh nám dal takovou duši jako jiným. Mladík vyšších snah, i když bloudí myšlenkami, přece není ztracen; ale pouhý nehřích nestačí; třeba činů pozitivních. Nezoufejme, pravda zvítězí; jen jí braňme! Na konec opět nastupuje žal nad ztracenou láskou, srovnává svůj osud s Leandrovým, vyznává, že láska jej naučila básniti a »lkát nad národem velkým«; jen přítel a písně dovedly mu uleviti bol, a zvláště znělky, na které nedopouští hany; vymezuje též úkol mužův a ženin a káře přestupování jeho, ptá se, co as dělá Mina, opěvá její rty, vytýká, že kdo ztratil trůny nebo lodi bohaté, nic neztratil proti němu, který ztratil srdce, srovnává se s poustevníkem, nejí, nepije, jen bloudí v žalu a pláči, obletován jsa i na nejvyšších temenech horských obrazem Mininým. Tak opět hyperbola slaví triumfy jak v prvním zpěvu a — jako dále ve zpěvu III.

Chtěl prý vystoupiti už na Parnas, aby tam Mudřenu objal, a zatím se mu jiná bohyně v náruč vtiskla. K horám volá, aby se zvýšily, by mu byly řeбриkem k ní, řeky mají nésti jí slzy jeho, větrové váti vzdechy. Ani Tatry ani Pison ani Vesuv nemohou ho skrýti před strastí, nevábí ho krásou; »co jsou ráje, v kterých není Evy?« — a tak zas horuje od rána do večera, nenacházeje nikde útěchy, ani v krásách přírodních. Zase vzlet, horování, nadsázky, výheň citů. Žneček se ptá, neviděly-li ji, ptáčků, skal, křoví, neslyšeli-li hlasu jejího. Několik krásných líčení přírodních přivozuje milou změnu. Příroda tu opěvána bez reflexí, k vůli sobě a takováto výspa v moři erotiky lahodí. Většinou však příroda je setkána s jeho láskou, poskytuje mu jen obraz, náladu, protivu, štafáži. Obrací se k Dunaji a radí mu, aby vtékal do moře slovanského. Přeje jiným, aby šli mužně za svým velkým cílem, jemu souzeno »množiti Dunaj očí proudem«. Ba v řečnickém zápalu nadsazuje ještě výš a dí, že Labe, Visla, Volha, ani Něva ani Dunaj nemají tolik vln, sedm kopců Tokajských nemá tolik rév, v Krkonoších není tolik zelin ani dřeva, v Tatrách není více zlata, co jeho oko každý večer slz prolíje. Stezky, sluje, háje, skály, trávy, vše poznalo už rosu jeho slz; každý potok, ptáček, větev stinná hlaholí již jeho nářkem: láska, osud, Mína!

A tak to jde dále; v pouštích, kde by nevyžil barbar bludný, on si ráje tvoří. Pěkná apostrofa vlaštovky zas přírodní obrázek přivodí, a jej vystřídá opět anakreontická píseň, zvoucí přátely, aby plnili číše tokajským, by on se mohl radovati aspoň z radosti druhých. Potom už následují zvuky elegické, resignace. Doufá, že čas vyléčí jeho strasti, a když srdce neustane toužiti, alespoň jazyk se unaví lkáním. Rád by věděl, zdali na onen svět přejde jen duše či také srdce. — Blíží se bouře; básník skryje se pod dub a tu spatří duhu a na ní »v bílém šláře« svoji Mínu. Rozestře po ní náruč, ale ona zvolá: Znáš-li kraj ten, tu vlast Slávy věčné...

Svoji budou až na věčnosti. Pak mu zmizí na voze taženém dvěma hrdličkami. Teď by si přál křídel Daidalových, aby mohl za ní letěti; chtěl by, aby mu anděl přišel říci, zdali ona naň myslí v nebi. Jednou večer se mu zdálo, že se mu Mína zjevila; spěje za ní. Konečně touží zemřít, aby se s ní mohl spojit — a rozžehnavá se s Mínou, posílaje básně své k Slovanům a zejména k Čechům, jichž jsou dcerkami.

Málem všechna čísla, rhetoricky nebo poeticky silná a velká, nacházíme již zde. Jsou to kromě uvedených už při vydání prvého ze zpěvu I. ještě znělka: 1., 2., 3., 10., 24., 48., 49., 75., 81., 90., 92., 95., 97.—99., 102., 129.; ze zpěvu II. znělky 6., 37., 13., 99., 100., 102., 109., 120., 117., 53., 104., 121., 138., 122., 124., 143., 123., 7., 8., 56., 142.; ze zpěvu III. 8.—11., 56.—58., 34.—39., 13., 14., 67., 72., 63., 64. Ideje jejich ovšem leckde musily si teprve klestiti půdu, neboť myšlenkový obzor český nebyl ještě tak do široka rozepjat, ačkoli slovanská vzájemnost mnohým vězela v každém záhybu nitra. Tím pak, že básník tu směle vyslovil, co každý posud tlumil a skrýval na dně duše, Slávy Dcera nabyla kulturního a buditelského významu, jež dnes už jest nesnadno si představit. Nic čtenářům nevadil nezvyklý pořádek slov, členové věty od sebe daleko oddělení po zvyku antickém, z čehož až nesrozumitelnost vznikala, na př. ve znělce 132.:

Vichru jekem různá skryté moutí
v mraku černém živly obloha —

a p., nebo obraty a slova neobyčejná a neústrojná, na př. duše lekem zmařená, slunce šlaky, struna ostalá atd., přes to přese vše se přenášeli rádi. Láska jich se soustředila na význačných znělkách a pro ně promíjeny shovívavě slabší. Když pak už nebylo dostati knihy ani koupiti, opisována od známých celá. Kamarýt viděl v Budějovicích sedm takých opisů pěkně vázaných. Nejedlému slouží ke cti, že nedbaje protivného sobě pravopisu v básni, chválil ji upřímně, píše na př. Hněvkovskému dne 15. února 1822: »Čtu též Kollárovu Slávy Dceru. Výborný to básník. Ti dva (Kollár a Klicpera) slávu literatury šíří. Kollárovi vadí to, že některé rýmy chybné má, jakož: krásné a jasné, což ovšem maličkosti; myšlenky, verše má výborné, přednesení živé.« Ale veřejně netroufal si nikdo chváliti knihu nebo příliš nahlas o ní mluvit, ba ani v listech poštou posílaných se tuze o ní nerozpisovali, bojíce se zvědů, donášečů a černého kabinetu. K tomu se družila neobyčejná rozčilenost nepřátel nad knihou tou která se jevila i tím, že ji sami kupovali, ale potom pálili.

Z poměrů takových si vysvětlíme, proč se pořád nevyskytovala veřejná kritika v časopise žádném. Potřeba její při tom se dobře cítila a nedostatek její nesen těžce, zvláště když r. 1826 do Prahy přišel Keppenův ruský bibliografický věstník a posudek přinesl, a když anglický Foreign Quarterly Review r. 1829 neméně nadšeně ji vynesl, za nejznamenitější plod literatury české v době nové ji vyhlásiv. Nebylo muže dosti nezávislého, jenž by se byl odvážil posudku. Za to roznítil se mladý Němec z Chebska, potomní český spisovatel Josef Wenzig, tou měrou pro Slávy Dceru, že se jal ji překládati do němčiny a část uveřejnil v něm. *Musejníku* (r. 1827 16 znělek a r. 1829 opět 8); a brzy po něm šlechetný přítel našeho hnutí literárního John Bowring se znělkami jejími seznámil obecenstvo anglické. Moravan Jos. Káčer aspoň v básni oslavil za Slávy Dceru jejího původce. Báseň ovšem se oděla ve znělky, jakož vůbec záliba v tomto druhu se projevovala záplavou znělek. Čelakovský, Chmelenský, Kamenický, Šnajdr, Godra, Rettigová — vše se zkoušelo ve stopách Kollárových.

Takto, ač byl Kollár nepřítomen tělem, duch jeho žil v Praze, oživoval společnosti naše a celou vlast, sílil mysl. Zprávy o jeho bojích v Pešti, o útěku na Rus a pod. stupňovaly jenom interest oň.

Úspěch díla přiměl Kollára, aby povolil žádostem přátel a novými znělkami přispíval do časopisů. Sláva jej opojila až k nekritičnosti a nedůtklivosti, a archacolog i filolog Kollár měl se státi úhlavním nepřitelem básníka Kollára.

Zatím byl se usadil v Praze Frant. Palacký a přejímal zvolna kormidlo národního života z rukou Jungmannových. Pro svůj *Časopis Česk. Musea* získal také od přítele Kollára příspěvky ve znělkách. První ročník (1827) zdobí dodatky ke zpěvu I. Slávy Dcery, mezi nimiž čteme také vůbec známá čísla: Herkulesa někdy na rozcestí, Jako chodí opuštěná máti, Krajem břehů u Pomorí chodě, Nechci zlata, nápoje a jídla a o nich poznamenal, že složeny byly už dříve, jen opominuty při vydání; ke zpěvu II. vytištěny dva dodatky (Ač

již dnů mi smutně proplakaných, Jaké tvary, jaké spanilosti) a ke III. zpěvu tři (Jedněm nemoc ukracuje, Co je vrtký měsíc u oblohy, Ne, by zpěv můj, třebaš rozepnutá). Palacký znělky pro metrum trochu poopravil, ale autor jejich vzal z toho úraz a vyčetl redaktoru přímo, že jeho nevinné dítky tak bolestně poranil. Málem by mu proto byl od Musejníka odpadl. Než redakce uměla jej usmířiti, tak že poslal další básně, mezi nimi též sonet »na Prahu v řetězech, pěknobřehou Němců otrokyni«. Jakkoliv Palacký toho dovedl styky svými, že posavadní censor Zimmermann byl od nejvyššího purkrabí sesazen, přece ten sonet netroufal si vytisknouti. Zvláštní pak nesnáze způsobila žádost Kollárova, připojená k znělkám r. 1829, aby mu byly ponechány zvláštnosti jazykové, v kterých si od nějaké doby zalíbil, a vytisklo se mu tedy mlučlivý, vluk, pruvní a p.

Na Slovensku totiž čím dál mocněji se naléhalo na samostatnou řeč spisovnou. Kollár dal se nepochybně svěsti dobrým úmyslem, aby Slováci byli uspokojeni a češtině nebylo tuze ublíženo, a jal se upravovati mluvu po svojí. Těchto jazykových odchylek Palacký nerad viděl. Pokládal je za tím nebezpečnější, ježto současně za Kollárovým příkladem na Moravě Čechové Vinc. Žák a Fr. Trnka, zamilovavši si plnozvuké tvary moravské, je z řeči lidu převáděli do písma. Hrozilo tudíž nebezpečí samé bytnosti národní, která přece vždy za přední projev své duchovní jednoty a sounáležitosti používá společného spisovného jazyka. Palacký všelijak Kollárovi věc vymlouval a na nebezpečí upozorňoval (a podobně psal Jungmann), ale celkem marně. I jiná ještě věc zavdala podnět k obavám. Nadpis nové zásilky této, vytištěné v Musejníku r. 1830, zněl: Slávy Dcery Zpěv IV. Lethe, a pěna tu sláva vynikajících učencův a umělců slovanských po způsobu Danteova Nebe. Ozřejmelo, že slavený básník pojal úmysl vstoupiti v Danteovy šlepěje a k Slávy Dceři přibásniti Nebe a snad i Peklo. Ale při tom básník nebyl dosti spravedliv a snad ani dosti znalý celého Slavína českého a leckoho tam jal se oslavovat méně hodného, kdežto skutečně vynikající duchy pominul. Palacký i Jungmann jej šetrně poukázali v soukromých dopisech na tuto choullostivou okolnost, Čelakovský pak konečně vzmužil se a napsal obšírný posudek o celé Slávy Dceři do Musejníku — právě 10 let po prvním vydání jejím, a tu též se dotkl chystaného zpěvu Lethe. Kryl se při tom slovy kteréhos přítele svého, jenž s radostí na to patřil, jak Slávy Dcera zdvojnásobuje své poklady, ale nezatajoval, že tyto již nerozpalují obyčejným ohněm svým a daleko méně uspokojují, ano některé klesají na pouhé jmenosloví. První tři zpěvy Čelakovský přirovnával k vesně, létu a jeseni, věcně a důmyslně rozebral jich krásy, vypočetl čísla nejzdařilejší, nejsa při tom slep k slabostem jejich obsahovým i formálním, provedl parallelu mezi Petrarkou a Kollárem, v čem se sobě podobají a v čem ne, vytkl též několik znělek, které jsou ohlasem neb i parafrasí cizích mistrů, šel i dále než anglický kritik a prohlásil Slávy Dceru za přední dílo básnictví českého po všecka století minulé, — pro čtvrtý zpěv však si ponechal přirovnání — se zimou.

Posudek tento doma přivítán byl s obecným souhlasem a uspokojením a zůstal do dneška nejlepším rozbořem díla, ale Kollára, upadlého v osidla studií filologických a archaeologických, nezastavil na dráze nastoupené. V Kroku

1832

na r. 1831 uveřejněné přídávky ke zpěvu II. a III. už nevynikaly nad prostřednost, a plně přesvědčení o tom zjednává nám rok 1832, ve kterém dokonané dílo vydáno tiskem Trattnera a Karoliho v Pešti pod názvem Slávy Dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích od Jana Kollára. Úplné vydání (osmerkové na 20 $\frac{1}{2}$ archu.) Tedy místo čtyř zpěvů dokonce pět! Vedle Sály druhý zpěv Labe se rozšířil o Rén a Vltavu, a k Dunaji se pojily Lethe a Acheron jakožto zpěv IV. a V. Proti 86 znělkám vydání prvního a 150 básním druhého vzrostlo toto třetí vydání na 615 znělek. První zpěv jich měl o 70 víc, druhý o 94, třetí o 74, čtvrtý se představil se značným počtem 134, pátý se 103 znělkami. Závěrná báseň z r. 1824 Šťastnou tedy cestu, básně, jdouce, zůstala poslední básní zpěvu třetího. Zároveň se Slávy Dcerou vyšel neznámý posud bratřík její: Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy Dceři, s obrazy a mapou, a do jejich stínu se uchýlil také Přídatek drobnějších básní rozličného obsahu, takže tento díl měl 530 stran. Oba díly se prodávaly za 5 zl.

Byla obava, že toto vydání se ani nedostane do Čech, ba že ani censurou nebude propuštěno. Vytisklť kdosi v Maltenově časopise v Aaravě podezření, že Kollár volá Rusy, aby spojili Slovanstvo; již tenkrát tedy nepřátelé věrných Slovanů rakouských neštíteli se žádné zbraně, šlo-li o to, tyto osočiti. Zavedeno ihned úřední vyšetřování — v Praze, a zůstalo ovšem bezvýsledným: úřady mohly se přesvědčiti opět, že vlastizrády aspoň u Slovanů není a že ona jest výronem horečné fantasie protivníků. Na Kollára sice jako na každého současníka mocně účinkovalo mužné zasahování Ruska do dějin válek napoleonských, ale jeho slavismus byl jen matnou kopií snah velkoněmeckých; opíral se hlavně o výsledky jazykovědeckých studií Dobrovského, Fr. Boppa, Šafaříka a j. a obmezoval se úplně jen na obor literární a umělecký, na bratrskou znalost sebe a svých jazyků. Politické theorie mu jen nepřátelé nepoctiví podkládali, aby měli záminku utiskovati a vyssávatí lid slovanský, jazyk jeho a talent. —

Pro rychlejší poznání knihy vyžádal si Jungmann, aby mu nějaký počet výtisků byl poslán známým prostředníkem. Ten mu ji v srpnu dovezl. Přčet ji jen volal: Exegisti monumentum! Brzy nastala obecná shánka po knize. Palacký svůj osobní exemplář měl u sebe toliko přes noc; pak už chodil z ruky do ruky. Rozmanité pověsti o konfiskaci, zákazu a pod. zvyšovaly interes, zvláště u mládeže; několik set výtisků by se bylo hned v Praze samotné rozebralo; běželo jen o to, jak je dostat do Prahy. Konečně měli věc zprostředkovati s potřebnou opatrností někteří pražští knihkupci, zejména mladý Eggenberger a podnikavý Kronberger, který chtěl si zřídití všeslovanské knihkupectví pro celé Rakousko. I střízlivý a kritický Palacký byl nad dílem u vytržení. »Maje mluvití,« píše mu dne 16. listopadu 1832, kdy prostřednictvím Presslovým se dostal k novému exempláři a jej s klidem mohl pročísti, »cítím, jak neohebné jest péro mé. Nenítť zajisté dosti, že jest dílo ve Slovanstvu nevyrovnané, že ve všech věcích a národech skvíti se bude, že déle nežli snad sám národ náš potrvá, to vše nedostatečné jest k vyznačení zvláštní krásy a jímavosti její. Však já, poznáv ji, mnoho dní jako u vytržení jsa, nic jsem mysliti a cítiti neuměl, nežli ji, o ničem mezi důvěrnými mluvití nežli o ní. Dobře má Čelakovský, pravě, že to dílo nové, od předešlých vy-

dání podstatně rozdílné; jest to zajisté nová idea jednotící, život t. ušlechtilý, lásce a národu obětovaný, čistě člověčský a tudíž v každém srdci se ozývající. Jest to drahocenný diamant, jenžto sice na mnoha místech, podle pravidel krasochutných, lépe by zbrúšen býti mohl, avšak proto vždy diamantem jest. Škoda, že jste neměl krasochutného přítele ku poradě; dva vždy více vidí nežli jeden, a neorganický sklad mnohých znělek často nepatrnou změnou byl by napraven. Avšak doufám, že to není poslední vydání; mezitím, co se nestalo, státi se může.« Podobně soudili také jiní. Název: báseň lyricko-epická zdůvodňovali příkladem Byronovy Pouti Childea Harolda, knihu vyhlašovali za poklad a evangelium národnosti naší ve vyšším smyslu, za rukověť milovníků národu svého, s kterou ve dne ani v noci loučiti se nesluší. Chvála se hrnula se všech stran tím hustěji, čím více rokem 1833 a 1834 kniha se rozšiřovala a v ní se poznávaly stopy osudů básníkůvých, zejména smrti matčiny, pak otcovy, pronásledování se strany Němců a Maďarů čím dál prudšího, nejistoty existence, touhy vysvoboditi se odtud buď do Čech neb jiné země slovanské atd., kteréž osudy jeho bedlivě sledovány a žal upřímný všude vzbuzovaly. Čím víc se rozšiřoval okruh společnosti české, tím hojnějších Kollár nabýval ctitelů a přátel, a ten okruh se šířil namnoze též působením Slávy Dcery. Nebylo besedy ni slavnosti po Čechách, aby při ní nerozněcovaly srdce elektrické jiskry předzpěvu nebo vlasteneckých znělek, ale nebylo brzy taky vzdělanějšího Čecha, aby jich neznal z paměti. Někteří nadšenci uměli ji celou. Poutí Slávy Dcery po vlasti podobala se vítěznému pochodu a tomu vítězi každý rád otevíral branku svého srdce. Básnický význam předzpěvu záhy předstížen byl významem kulturním.

Proto však nechybělo závistníků žárlivých, tajných odpůrců a konečně ani škarohlídů. Štěpnička neuznal hned vydání z r. 1824 za hodno chvály té, kterou vzdával sobě, a podobně zestárlý Hněvkovský si ulevil aspoň v dopise k Vojt. Nejedlému těmito zajímavými slovy: »Vy v ódách jistě Kollára převyšujete, kterého v nedostatku jiných za Pindara drží. Kollár nedostihl Petrarky. Jeho znělky jsou básnické zlomky do nevlastenecké formy stísněné. Mimo asi 100 znělek ty ostatní za mnoho nestojí, ani zpívat se nedají a točí se neustále okolo jednoho hřídele« (Rybička, Křisitelé, 332). Mnoho zlých krve však nadělaly zpěvy Lethe a Acheron, zvláště první. Tam sebe mnozí nenašli, a odtud zamlklost nebo hněv. Někde Kollár opravdu pochybil. Byv pohnut současnými událostmi, dal někoho do nebe nebo do pekla. Jen že nestopoval dosti pronikavě národní život, a ledaco mu pak ušlo. Tak vzbudilo veliký rozruch, když při založení Matice České došla přihláška členská s příspěvkem a heslem: Pololetní oběť chudého syna české vlasti na oltář chudé matky přinesená ze srdce věrného. Za to Kollár tohoto chudého syna, kněze Fr. Slámu, vřadil do nebe — ale nejvěrnějšího přítele Jungmannova, básníka a učence Antonína Marka pominul. Professor Uhl (Bohemarius) přišel do pekla, ač dávno už byl odčinil vinu spáchanou nešťastným článkem v Bohemii, stav se nadšeným buditelem mladých srdcí a veršovcem českým. To nepřeneseš přes srdce vděčný žák jeho Čelakovský a ujař se ho jakož i ruského bohače hraběte Demidova v ostré Obrance v České Včele r. 1835, kdež přímo naznačil, že pátý zpěv Slávy Dcery bez ujmy hodnoty vnitřní mohl vy-

padnouti. Na jiném místě pak, v dopise ke Kamarýtovi pronesl už dříve (12/9 1832) mimo jiná ostrá slova též výrok, odtud zhusta citovaný, že t. Kollár začíná filologicky básniti a básnicky filologovati. Nemilá náhoda chtěla, že Obrana Uhla a Demidova vyšla právě, když Kollár dlel v Praze, ubíraje se do Lobedy, aby zbožňovanou Mínu po 18 letech pojal za choť. Jazykové novotaření mu všichni vytýkali svorně. Uznáváno sice, že vokalisování slov vlastně má pro sebe četné obdoby: černý — černý, dlh — dlouh, chrpa — charpa a pod., také důvod jeho některý, zejména úsměšky Maďarů a Němců na tvrdost českého jazyka v pověstném strč prst skrz krk vrcholící, které nebožtík Pohl vytvořil jako vzor jazykové schopnosti, došel uznání, ale přílišnost Kollárova zarážela. »Kvapné v tom novotění jeví se aspoň jako affektací, třebaš by jiné vady do sebe nemělo,« psal mu Palacký (16/11 1832); »tato pak v dílách krasochutných vždy závadna bývá.«

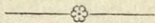
Třinácte let trvalo, než došlo na vydání nové. Vinu nesly poměry. Hned s té, hned s oné strany žádáno výtisků, Čelakovský a Šembera jich potřebovali pro své posluchače, ale nebylo možno dostati po léta ani jednoho. V Pešti netroufal si Kollár již vytisknouti knihu, a vyjednávání s pražským Calvem se rozbilo. Kollár žádal 1000 zl. honoráře, začez by po 12 letech byl mu ponechal výhradní právo nakladatelské, Calve však tohoto si přál hned (Č. Č. M. 1893, str. 188). Konečně se K. rozhodl přece poříditi rozmnožený otisk v Budíně. Trpě chorobou oční, nemohl knihy opsati a rád by byl tedy podal k cenzuře staré výtisky. Dovedl však jen stíží opatřiti jeden. Censuru slovanských knih obstarával tehdy Miklosich a ten měl shovění. Tak se roku 1845 objevila Slávy Dcera znova na trhu knihupeckém, tehdáž pod názvem: Díla básnická Jana Kollára ve 2 dílech. V Budíně, vytištěno literami Gyuriána a Bagó. První díl podával Slávy Dceru, rozmnoženou ve II., IV. a V. zpěvu o 7 znělek (nynější číslo 110. a 118. ze zp. II., ze zp. IV. čísle 10., 18., 133., z V. zp. číslo 39. a 111.). Všecka byla už dříve vytištěna, dílem v Časopise Česk. Musea, dílem v almanaších Zoře (v Budíně) a Nitře Prešpurské. Výkladu znovu nevydal, poněvadž ho ještě skoro polovici měl na skladě. Proto jej překvapilo, že v Praze si uspořádati chtěli sami nový otisk a též schválení censury vymohli. Svolil tudíž jen k výtahu z Výkladu, který by mu byl honorován a napřed k prohlednutí poslán, a toho aby Kronberger a Řivnáč si nesměli vytisknouti víc než 1000 exemplářů. Když pak se věc vysvětlila, sešlo s úmyslu.

»Děl básnických« J. Kollára tištěno bylo 2000 exemplářů z nichž do r. 1848 prodána polovice, a v dalších třech letech nastala potřeba nového vydání. Toto pořízeno v novém působišti básníkově, ve Vídni, kamž byl r. 1849 povolán na universitu za profesora archaeologie slovanské, a vyšlo r. 1852 u OO. Mechitharistů ve velké 8. za cenu 1 zl. 40 kr. Obsah tu opět rozmnožen skladbami z r. 1845—51, které připojeny jako zvláštní dodatek za Slávy Dceru. Jsou to ke zpěvu prvnímu nynější znělka 40., 63., 64., 65., 74., 112., 115., 116. a 122.; ke zpěvu IV. zn. 31., 36., 43., 78., 104. a 109.; posléz ke zp. V. znělka 6., 14., 16., 22., 55., 63., 64. a 84., celkem tedy nových 23 znělek, tak že kniha nyní obsahovala 645 znělek.

Ale Kollár nepřechkal nového vydání. Byl odvolán do sboru oněch zesnulých velikánů, jimž slávu slovanského nebe ustrojil ve svém zpěvu *Lethe*. Náklad tudíž vedla vdova Kollárova, od níž přešel později ve sklad knihkupectví I. L. Kobra se zvýšenou cenou 2 zl. Když pak toto knihkupectví se jalo vydávati spisy nejlepších spisovatelů českých, došlo na páté vydání *Slávy Dcery*, tehdáž sdružené s *Výkladem*, *Cestopisem* jeho do Itálie a autobiografií ve 4 dílech pod názvem *Spisy Jana Kollára* v letech 1861—63; za ním následovalo šesté r. 1868, ovšem už nezměněné. Toto rozebráno jest teprve v poslední době, hlavně následkem rozmanitých „výborů“, které oddělují cenné od méně cenného a toliko ono v paměti národa obnovují a udržují. Sedmé vydání celé *Slávy Dcery*, které podnikl knihkupec Fr. Horálek na Král. Vinohradech, získá si asi jméno lidového vydání, ježto poprvé tu hleděno k tomu, aby kniha neobyčejnou láci (asi 20 kr.) mohla proniknouti do nejširších vrstev čtenářských.

Zatím ovšem s lidmi a časem se změnil poněkud také soud o básnické hodnotě Kollárovy velebásně. Nynější generace mladší, vyrostši v pohodlnějších poměrech národních a v bohatství poetickém, od smrti Kollárovy zatím namnoženém a zejména geniem Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického až marnotratně rozséváném, nevdychuje již vůni doby podběznové z těchto znělek, nýbrž hledí na vše ostrými skly věcné kritiky. Jí zpěv IV. a V. se líbí ještě méně nežli současníkům a básnické ceny jim upírá naprosto; ve zpěvích předchozích pak postřehuje leckde místo poesie rhetoriku; v erotice mnoho historismu, učenosti a málo citu, ve formě rozličné maroty, tvrdosti i neústrojnosti. Ale v jádře svém stojí a zůstává neotřesená, stejně veliká jako za dnů svých; té zní chvála jednomyslná, a o té jistě splní se slova Šafaříkova a Palackého, že přetrvá — čehož Bůh nedej! — i svůj národ, že jest nesmrtelná, ve Slovanstvu jediná.

Fr. Bílý.

Význam Kollárovy „Slávy Dcery“ v naší básnické literatuře.

Napsal Leander Čech.

Novočeská literatura povstává v době, kdy ze ssutin a zřícenin literárního věku klassického se rodí těžce věk moderní. Jak pracný to porod! Jaký zmatek, jaká směs myšlenek a citův, jaké široké hledání forem a tvarů, pravého akcentu a tónu v nejrozmanitějších dobách a u nejrozumnějších národů, v civilisacích mrtvých nebo daleko vzdálených, než ze všeobecné té směsi vytrysknou jasně dvě ideje vévodící rozvoji ducha moderního, z nichž jedna zplodí poesii historickou, druhá poesii filosofickou. Povstávající literatura česká, kterou řídí především jen dobrá, ale silná vůle pracovitých mužů, kteří v době Kantova kategorického imperativu a autonomie praktického rozumu si předsevzali za úkol: musíme literaturu mít —, tato povstávající literatura česká nemohouc z prvu jinou býti než napodobující představuje tento kaleidoskopický obraz v míře ještě zvětšené. Klassický Milton i Pope, romantický Chateaubriand, sentimentální Young se převádějí v roucho české, jiní v stejnou dobu se utíkají ke Klopstockovi, překládá se jeho Messiada, vštěpuje se jeho odpor proti přízvukné poesii a rýmu, marně se zavádí časoměrná prosodie, překládá se Ossian, ale zároveň Schiller a Goethe, první přeložený zpěv Homerovy Iliady se vítá s nadšením tímž, jako se čtou Gessnerovy idylly a skladby v duchu tomto založené. Puchmajer si bere za vzor Lafontaine, líbí se Florian, a Milota Zdirad Polák překvapuje v druhém desetiletí tohoto století Vznešeností přírody!

Ale mezi tím co literatura básnická se pěstuje jen s nadšenou touhou vykázáti se jakýmisi plody, o jichž výboru rozhoduje jakýs takýs osobní vkus a sympathie, nejvíce však šlechtaná a vytrvalá snaha o utvoření spisovného jazyka, kdežto potřebám lidovým vyhověti hledí literatura prostonárodní, probuzený duch historický, který učenými latinskými pracemi již dříve národní vědomí probouzel a vznik nové literatury způsobil, stejnou měrou působí jako jinde. Minulost se stává předmětem úcty a vedle dějin čeština se studuje hi-

storicky a grammaticky. Znovu se odhalující minulost udiveným zrakům neobjevuje však pouze dob síly a slávy českého národa, s nimiž srovnávaná smutná přítomnost mocně probouzí touhu po obnově minulosti, ale upozorňuje i na příbuznost s ostatními kmeny slovanskými a zplozuje vedle vědomí národního vědomí slovanské, zároveň ukazujíc na nepřítele, s nímž odvěké boje jako červená nit se táhnou veškerými dějinami slovanskými.

Politické poměry a příklad Německa z těchto nabytých poznatkův a citů tvoří nové směrnatné síly. Vítězný postup Napoleonův a hanba Německa r. 1806 způsobují snahy reformační. Fichte má své nadšené řeči a dříve pronásledovaný myslitel mává vysoko nad hlavou německým praporem. »V těchto řečech Fichtova filosofie stala se nadšením, poesí, a ký div, vzplanula-li tato poesie pochodní, již se roznítily brzy jiné básnické pochodně, jako pochodně Arndtovy, Körnerovy a Schenkendorfovy.« R. 1813 vzplanula osvobozující válka a skončila Napoleonovou porážkou. Národ německý zvítězil, moc Napoleonova byla zlomena. Avšak v této mohutné válečné poesii proniká také nářek nad rozdrobením Německa a touha po jeho sjednocení. Slyšme, jak píše J. G. Seume:

Hass und Spaltung herrscht in unsern Stämmen,
Einheit nur kann das Verderben hemmen,
Und die Einheit fliehn wir, wie die Pest.
Eh man öffentlich, was recht ist, ehrt,
Jauchzet man, wenn Gau den Gau verheert,
Und die Volksschmach wird ein Freudenfest.

Pod Napoleonem trpělo také Rakousko. I tu povstávají básníci, kteří nadšením pro vlast a svobodu vyplňují své jinak těžkopádné plody. M. Schleifer truchlí nad potupou své vlasti a velebí arcivévodu Karla. J. J. Collin, c. k. rada ve Vídni, horoucí láskou k vlasti vzpružení hledí rakouské národy a oheň vlastenectví plane i v jeho frasovitých truchlohrách. U nás Rautenkranc zpěvy svými rozhňuje národ proti francouzskému vítězi.

Nenávist k Francouzům v Německu stává se utkvělou ideou. Arndt »píše své mužné a statečné písně svobody, svolává celou německou minulost do zbraně proti cizímu vojsku. Staroněmecké bájesloví a staroněmecké hrdinské činy, Herman a hvozdy Teutoborského lesa, Wodan a druidové, posvátní dubové a božská praněmecká drsnost a hrubost s neučesanými vlasy a dvěma obrovskými pěsti kolem kyje, nabývají cti. Arndt napadl francouzskou řeč i francouzské mody, ano pokusil se zavést všeobecný německý kroj. Dle jeho myšlenek Jahn dal popud k založení „buršenshaftů“. (Brandes, Romantische Schule in Deutschland str. 203.)

Za takových poměrů veřejných mladý Slovák Jan Kollár roznícen byv láskou k vlasti a ke všemu, co slovanského od svých učitelův i od svých spolužáků za studií na evangelickém lycei v Prešpurku, odebral se r. 1816 do Jeny. Seznává poměry v Německu, účastní se roku následujícího jako jenský student pověstné slavnosti wartburské, kdež mladé Německo, jmenovitě jinošstvo akademické, slavilo památku reformace. Břehy Sály a Labe, kde žilo, bojovalo a zahynulo polabské Slovanstvo, připomínají mu osudy Slo-

vanstva a seznamují ho s odvčkým jeho nepřitelem. Zná ze zkušenosti smutný stav současný svého národa. Vidí, jak vzrušení Německa a šťastný jeho odraz největšího nepřitele stal se pouze za svorného, součinného nadšení uvědomělého národa. Všechny tyto dojmy však působí ne pouze na ohnivého mladíka, ale na ducha od mládí básnicky naladěného, který novou vzpružinu k básnění čerpá i z milostného poměru k dceři Lobedského pastora.

I objevuje se v poesii české poprvé úkaz kritikou literární i kritikou historickou rozhodně pověřený. Když srdcem národa hýbají určité city a myšlenky, když mají pevnou půdu a četné vyznavče, tu veliký básník se objeví a tomu, čím hruď přeplněna, dává kouzlem svého genia pravý výraz a jasnost rozsívá tam, kde jen polosvětlo se míhalo. I stává se vyvolencem a prorokem a hlas jeho jde od muže k muži, od srdce k srdci. »Když nová civilisace,« praví M. Taine, »na světlo přivádí umění nové, jest deset talentovaných lidí, kteří vyjadřují zpola ideu veřejnou, kolem jednoho nebo dvou mužů geniálních, kteří ji vyjadřují zcela.« Kollár jedině tomu, co Čechy tehdejšími hýbalo, co věděli, znali a nejasně tušili, dal mohutný určitý výraz silou svého ducha. Co jiní před tím již národu svému hlásali, tomu právě tělo dal Kollár. Již r. 1800 Josef Jungmann končil svoji řeč k litoměřickým bohoslovcům těmito slovy: »Přijďtež brzo zlatí časové! rozkvet' slávo slovanská v této milé vlasti české, jakož mezi lepšími nás Slovany, Rusy, Poláky a Srby rozkvétáš!« R. 1806 Nejedlý svého »Hlasatele« s následující předmluvou provázel: »Bež se, Hlasateli milý! z Prahy ku krajanům svým Čechům, Moravanům i všem podle jazyka zpřízněným široko daleko bydlícím Slovanům! atd. . . přijdeš-li na r. — kterého cizozemce aneb odpadlého cizokrajného Slovana, an by tě, že Slovan jsi, haněl a tupil, aneb tvému slovanskému uštěpačně se posmíval kroji, opři a oboř se naň . . . braň a zastávej velikého národu slávu, rozšiřuj štěstí a slavné Slovanů jméno« atd. Mám vzpomínati básnířského poslání Markova Jungmannovi z r. 1814, jenž poukazuje k Slovanům

k jichž nohoum Adriat a Okean se pění,
jichž rádo Labské nivy, onde Doňské voře,
jichž lodí sjíždí Černé, Seveřské i moře,

a k statečnosti napomíná volaje:

Co z toho, že nás Tevton tiskne z jedné strany
a z druhé bídné žití mezi Ottomany.
Že outočícím Srbům chrabrá klesla ruka,
a rozvalena říše krále Svatopluka.

Báseň »Mé zpěvy« Palacký končí takto:

Tak nech kouř z obětí, v hloubi prsou žnatých,
zaclání struny mé; nechť Genius volá:
Aj, tvé krásy tajemství —
věčné, Slávie, mé hoře!

Když jen zodražený sladčeji přátelům
zábřesk nádra kojí, ohlas uším vzejde:
Aj, tvé krásy tajemství —
věčné, Slávie, mé vděky.

A čeho Palacký čeká od Radhoště v básni stejnojmenné?

Tu z pramenů já čerpati živých
chci slovanskou sílu; a skály Olympské
ožijíc roznášeti divně budou
hláholý slovanské lýry mé.

V Šafaříkově pak »Slavení slovanských pacholků«, kde se vypisují slavné skutky statečných jonáků slovanských, »udatnost výstřelků semene ctného«, není-li předzvěst Kollárových výpisů hrdinských činů slovanských heroů s tím přesvědčením, že

Slované Slovanům, národu svému,
švižnému, hbitému, slavnému, ctnému,
ku počtě sloužili dostatečné,
k pochvale bývali nekonečné.

a s toutéž nadějí, že

Sláva a chvála a vaše moc v světě
bude se zelenat v milostném květě,
pokud jen Slovanů trvati svět
bude a spanilý skvíti se květ. —

Ale dosti budiž těchto dokladů, které by se mohly rozmnožiti, zřejmě do-
tvrzující přípravu Kollárova příchodu současným prostředím, tu mohutnou
podporu, kterou veliký muž nalézá ve svém okolí. Můžeme právem, přemě-
ňující slova Sainte-Beuveova o ženách 17. století, říci: Kollár jest jen první
v četné elitě. Kollár odpovídá popudům své doby, své země, svého národa
s větší energií, s větším půvabem, s větší jednotností, s větší originalností ko-
nečně, než všichni ostatní.

Tak tedy se připravovalo nejvýznamnější literární dílo Kollárovo »Slávy
Dcera« z r. 1824, jež předcházely r. 1821 Znělky neb Sonetty, v toto dílo
pojaté, dílo, které teprv až r. 1832 obdrželo známou nynější podobu.

»Slávy Dcera« právem založila slávu svého tvůrce a počítá se k prvním
plodům písemnictví českého. Zpěvy její dopadly na dobrou půdu resonanční.
Proč šířily se básně Kollárovy censurou nepřipuštné v četných opisech? Proč
Kamarýt ještě sedm let od té doby, co ponejprv vyšly první Kollárovy znělky,
nejraději do ruky bere Slávy Dceru? Proč Musa Kollárova stala se Čelakov-
skému tak drahou společnicí, »že po tolikeronásobném s ní obcování po tu
dobu nelze jináče nežli s plným a celým srdcem, jako na tváři nejspánilejší
milanky utkvělým okem, více pocítovati všecky vděky její, než vydávati se
o nich v rozumování?« Kollárem vstupuje v písemnictví české po prvé, po
prvé od nejstarších dob, rázovitá básnická individualita. Kdo v dílo svoje
dovedl vtělití myšlení a cítění celého období, kdo různem roztroušené paběrky
myšlenek a citů předvedl v jednoduše celistvosti, kdo jasně vytknul ideál,
k němuž směřuje veškeré snažení celého národního života, kdo tužby a na-
děje spojil s blahou nadějí v úplné jich splnění a vystavěl podmínky, které

dokonány jsouce zajistí zdar usilovného toužení a konání, kdo tedy zkrátka podal obraz určité civilisace a ideálních snah národních: ten v kulturním snažení národním značí mezník, jenž strmí tak mohutně do výše, že nikdy nemůže býti přehlednut, kdykoli dějepisec ponořuje se v minulost, aby ji ukázal potomstvu. Kdo však zároveň výplodu hlavy své vtiskne hlubokou pečeť své individuality, kdo s myšlenkami svými předloží své srdce s veškerou svojí láskou, jíž jest schopen, i s veškerou svojí nenávistí, které nezakrývá: to jest, abych mluvil slovy Brandesovými, také »fysiognomie, pyšný a smělý profil, který vyjadřuje duševní směr, a na nějž nezapomínáme; to jest typus, z něhož máme radost, jako se raduje přírodopisec z výtečného exempláře plemene, z něhož dosud nalezl jen exempláře nejasné a zkomolené«.

Dva znaky vtiskují typu tomuto význačný jeho ráz. První zasahuje v obor myšlenkový, tkví ve společném snažení, má ráz doby: to jest jeho všeslovanství, jeho panslavismus, jeho Všeslavie. Druhý týká se vlastní osobnosti Kollárovy: a to jest ona hloubka citová, do níž zapadly jeho myšlenky a z níž se vynořily zbarveny jsouce hlubokým tím osobitým procítěním jako nadšené žádosti a tužby, jako smělé naděje i otrásají zase celou bytostí těch, kdož s to jsou, aly chápali citem citové ty výlevy. Ne proto, že Kollár hlásal a výraz dal myšlenkám všeslovanským, byl tak nadšeně uvítán, ale proto hlavně, že poprvé v literatuře české mohutná sopka vychrlila z vroucího citového jícnu tak žhoucí plamen a žár, jaký ještě nikdy před tím nezahříval a nerozplaměňoval vzplanuv ve výhni českého myšlení a českého citění. Nejskvělejší doba národního nadšení a vzrušení české síly nezanechala po sobě památky básnické Ale doba českého znovuzrození s vévodící svojí ideou postavila si pomník v Kollárově Slávy Dceři. »Exegisti monumentum,« napsal Jungmann Kollárovi, a věru jest to pomník ne pouze osobní, ale pomník celé doby, jenž věky přetrvá.

Kollár není básníkem veliké obraznosti a velikých invencí. Prostě bez obrazů velikolepých a smělých metafor plyne jeho řeč, která však přece jest tak pádná, energická a smělá, že slyšíte zrovna zpod těch spojenin větných a jindy z jednotlivých slov vlniti se to hluboké rozechvění, jehož slova ta jsou výtryskem. Není-li hned na počátku Předzpěvu téměř slovo za slovem nejen výrazem pouhých představ, ale spolu citové barvitosti, která dodává jim bezprostředního účinku:

Aj zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,
Někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stoj noho! posvátná místa jsou kamkoli kráčíš.

.
.
Však času ten horší je člověk, jenž berlu železnou
V těchto krajích na tvou, Slávie, šíjí chopil.
Horší nežli divé války, hromu, ohně divější,
Zaslepenec na své když zlobu plémě kydá.
Ó věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící,
Ó krajino, všeliké slávy i hanby obraz.

To nejsou pouze jednotlivé tóny, to jsou plné hudební akordy, z nichž střídavě zachycujeme elegický nádech, posvátnou velebnost, zlobu, pláč, smutek a zoufalost.

Jako hluboký, ač ne veliký hvozd jest srdce Kollárovo a celá melodie šumotův a šelestů lesních od klidného hovoru stromových korun až k divému praskotu bouřemi lámaných větví z něho se ozývá. Hned jest jako rozbouřené moře, jehož vlny vysoko se dmou a za ohlušujícího jekotu o břehy se lámou. Slyšte jednu z těch vysoko rozduťých:

Stíny Lauritasů! Svatopluků!
Jak vás možno z hrobu vyvesti?
Byste uviděli neřesti
Národu a hanbu svých vnuků;

Netouž cích ani střely luků
Ke svobodě vzítí do pěsti,
Ani okovů svých bolesti
Krotiti hrou vlastní řeči zvuků:

Plémě Penna ledva pomstu tutlá
Škřípně onen řetěz trháje,
Jímž je víže ruka matky útlá;

Nám krev milou cizí žízeň chlastá,
A syn, slávy otců neznaje,
Ještě svým otroctvím se chvastá.
(II. 143.)

A zase může-li prostěji vyjádřen býti hluboký žal než slovy:

Bože! Bože! který dobře mínil
Veždy s národy si všechněmi:
Ach už nikdo není na zemi,
Kdoby Slávům spravedlnost činil!
(III. 24.)

Kdy však konec byl by citování! Ale zde vězí síla Kollárova. Kollár byl především básníkem lyrickým, ne nadarmo Čelakovský nazval jej básníkem subjektivním. O epické plastice není u něho stopy. Zde v této citové hloubce a síle a přece prostotě jejího výrazu se ukázal pravým synem Slovenska. V těch jednotlivých lyrických perlách dlužno hledati jeho básnický význam, vše ostatní má důležitost velikou sice, ale pouze kulturní. Ale jest to také jen citová hloubka a síla, která činí jej velikým, nikoli však rozmanitost jemných citových odstínů. Truchlivost nad ztrátou slavné vlasti, žal nad neblahým stavem současného stavu národního, hořkost nad rozdrobeností velkého celku, rozhořčenost nad netečností, ba odrodilostí vlastních slavských synův, — a zase pevná důvěra, že mohou nastati, ba že nastanou lepší časy, úsilí v netečnou mrtvost vdechnouti život, naděje v lepší budoucnost, jistota v konečné vítězství, což vše zahrnuje onen nad míru smíšený cit lásky k vlasti a k národu, tot veškerá obsažnost citového života Kollárova, malá, bez odporu malá proti

široké oblasti citové, která v stejné době a dříve ještě zmítá srdcem velikých současných pěvců evropských. Jsou to, řekne snad někdo, jen zmocněné, povýšené a zjemněné city brutálního pudu sebezachování plemenného. Budiž! Ale co se může zroditi u národa tak utiskovaného, tolikými křivdami ztrápeného a zneuctěného, u kterého však síla životní začíná prouditi svěží bujností? Čilá znovu proudící krev uzdravujícího se organismu pracuje tu především jen o zachování a zesílení tohoto organismu, života se chápající národ nevyhnutelně se stará především o zachování svoje. Tot nevyhnutelný následek zvláštního našeho rozvoje. V Kollárovi jako by se byla dědičnost nahromadila ona energická síla životní národa žiti chtějícího, jeho ústy jako by byl celkově podán velkolepý protest proti nepřátelským snahám národ na jatky vedoucím. V Kollárovi skutečně vzkypěla nenávist proti těm, jež měl za ničitele a nepřátele národního života, vzkypěla tou elementární silou, jakou se pud sebezachování ožíví v dobách nebezpečí u sebe vzdělanějšího člověka. Nutno to vyznati: báseň Kollárova nenávidí Němců, Germanů. Němec podvodný, germanští lidožráci, Němci nelidé, potomci Kainův a jinak zove sousedy naše, ano »kdyby prý měl berlu stokrajinskou v ruce nebo pluky vítězné«, chtěl by zeď vybudovati čínskou:

Hranicí tou vás bych otábořil,
Ó vy bratří naši ubozí,
Kterých Tento takto upotvořil;

A když nemá, co vám více brátí,
Vzav už všechno, teď se nezhrozí,
Ještě mléko slavských prsů ssátí.
(II. 15.)

Ba ani kletba hrobařům neschází. (II. 36.)

Tot rys poesie Kollárovy, který nejvíce se mu vytýká, který bránil mu, aby zařaděn byl v řadu poetů světových. Máme omlouvati tento znak poukazování na Arnda a jiné básníky, kteří stejnou měrou si počínali a vedli proti Francouzům? Máme seslabovati váhu těchto projevův a hleděti jej vpraviti nějak v soulad se známým výrokem: »Weltpoesie ist Weltversöhnung«? Ach, nechme toho zatím, vždyť brzy ukážeme, jaké jiné struny naladil ještě podtatranský náš pěvec! Kollár sám si byl vědom výtky, která by ho stihnout mohla, a odůvodňuje si počínání své znělkou:

Nač prý mír já věcmi těmi ruším,
Budou mnozí Němci mysliti,
Lépe bylo by to zakryti
Nežli svrbot působiti uším;

Dobře! než buď svoboda všem duším,
Co vám volno bylo činiti,
Nám buď aspoň volno mluvíti,
Menší tento hřích než onen tuším:

Vy jste kradli, my se nesnášeli,
Váš byl meč, krev naše v bouři té,
Surovost vy, my jsme sprostnost měli;

Vy se tedy za zlé srdce vašich
Předků oněch nyní hanbíte,
A my opět za zlý rozum našich!
(II. 83.)

Již zde vidno, jakou vlastně historickou cenu má pouze tato nenávist. Že pak pro přítomnost na další rozvoj národnosti minulost nemá míti váhy žádné, dokládá hned ve znělce následující:

Převelikou škodu způsobilo
Ovšem toto Slávů zněmčení;
Ono Němcům mravné hnětení,
Nám pak hmotnou ztrátu učinilo;

Avšak přece rouhání by bylo
Proti světa toho řízení,
Kdyby proto naše kvílení
Všetečně se s Bohem právotilo:

Děj ten smutný s jeho časy zlými
Má nám sloužit jen k silnému
Podnětu, ne k pomstě nad jinými;

On ať jedním z prostředků těch sluje,
Jimiž odrodilé k novému
Národy Bůh žití probuzuje.
(II. 84.)

Ostatně již dříve v prvním zpěvu zapěl Kollár:

Než jak všude živlům klásti hrázky
Bůh, tak u mne ráčí uměti,
Oheň hněvu hase deštěm lásky.
(II. 21.)

Kollár nechtěl zapřít ani zde bouřlivého vlnění svých citů a ukázal se nezakrytě člověkem. Jaký cit v něm bezprostředně byl vzbuzen při neblahých vzpomínkách na křivdy, »nad kterými samo zarděné nebe lká a člověčenství křičí«, tomu dal bez odporu slovy silnými výraz. To jest charakteristický znak jeho zvláštního typu a jeho zvláštní fysiognomie. Ale dalek byl činiti důsledky pro přítomnost básník, jenž v jiném epigramu napsal:

Národ tak považuj jedině jako nádobu lidství,
A vždy, voláš-li Slavjan! nechť se ti ozve člověk.

Kollár ovšem také minulost Slovanstva a staré Slovany představuje si v nejružovějším světle. Činí tak na nejružnějších místech jednotlivými verši různých znělek, ba věnuje zlatým slovanským časům celou tuto znělku:

Ó těch zlatých, staroslavských časů,
 Jenž zem tuto někdy krásily,
 O nichž čísti, ač je líčili
 Nepřátelé, nelze bez úžasů;

Klíčů, zámků, šibenic a rasů
 Neznali tak, že se divili
 Velmi věcem těm, když je spatřili
 U svojich je němčitelů Sasů:

Neznáma jim byla lest i krádež,
 Žebrač, přísaha a zločinství,
 Rodiče a starce ctila mládež;

Všude zpěv a vlídné obličje,
 Stoly veždy plné hostinství,
 A teď, ouve! vše se opak děje.
 (II. 41.)

Ale lze-li stopovati u všech největších mužů kořeny, jimiž lpěli v ovzduší své doby, nebudeme se tomu asi diviti u Kollára v časech, kdy vůbec po vzoru Rousseauově dávnověkost, přírodní stav lidstva oproti kultuře pokládán byl za nejbláženější a nejšťastnější věk života lidského a kdy návrat k přírodě stal se denním oblíbeným heslem. I Kollár jest dítětem své doby.

Avšak Kollár stal se i hlasatelem lepší budoucnosti. Jaký ideal vystavuje tu pro budoucnost Slovanstva? Jakou direktivu pro další rozvoj vyměřil Slovanstvu? Jsme u myšlenky, pro kterou Kollár kaceřován byl nejvíce, kdy, jak praví, byl Husem »jen s tím rozdílem, že mne Němci deset let už pekou« (III. 119). U něho slovanským cílům a tužbám dostalo se nového jména, všeslovanství tak často objevuje se v básních jeho. Všeslavie má nazývati se naše vlast, a Kollár vypisuje obšírně geograficky její rozlohu (II. 139) a nařiká, že vzato Slovanům moře, tento »klíč vzdělanosti«, bez něhož se »duchem v nemotoře, tělem v nouzi národ pohřebí« (II. 44). Spojí-li se u Slovanů svornost a osvěta s duchem všeslavosti, vznikne národ, jakého dosud nebylo ještě v minulosti (II. 140). Proto Rusi, Srbi, Češi, Poláci mají žiti svorně jako jedno stádce a slovanský národ náš se stane prvním v krátce (II. 141). Ano Kollár, kdyby různí slavští kmenové byli zlato, stříbro kovové, ze všech by jednu sochu ulil, před níž »klekati by mohla celá Evropa, anť oblaků vyšší, krokem svým by zemi pohla« (III. 7). Víme, že hmotný prý tento názor nemohl Kollárovi odpustit ani Mickiewicz. Všeslovanství, panslavismus Kollárův — skutečný básnický sen. Z těch znělek a jiných ještě některých zdá se, jakoby skutečně byla v onu chvíli vytryskla v mozku Kollárově vzdálená vidina jakéhosi státu všeslovanského, v němž by sjednocení Slované utěšené se mohli dočkati budoucnosti. Neboť viděl-li, jak v rozdrobenosti dosavadní Slovanům se nevedlo dobře, psychickým processem zcela jednoduchým, nechtěl-li klesati v zoufalost, mohl doby příznivější představovati si v opaku. Ke vzniku této idey nemálo zajisté působilo i horoucí volání po jednotě v Německu, jejíž první úspěchy viděl v osvobozující válce v Německu. Pravil-li kdysi Zelený, že by Slávy dcera byla nevznikla, kdyby nebylo pobytu

Kollárova v Jeně, lze snad s větším právem říci, že by nebylo se zrodilo toto jeho všeslovanství bez onoho pobytu. Ale není třeba ani pročísti sobě jeho pozdější výklad panslavismu ve spise »O literární vzájemnosti«, aby bylo zřejmo, že kdyby tato idea se chtěla vykládati politicky, bylo by to politisování velmi platonické, o jehož neuskutečnitelnosti na pochybách nebyl ani sám Kollár. Vždyť svoji radu, aby zřízena byla obec, jedním jménem zvaná, pevná a svorná, dává zcela podmíněčně:

Jestli Slávy rupy ještě vstanou
Rukou vaší, příští potomci,
(II. 56.)

a postavuje se poněkud jen na reální půdu, dí s přesvědčením:

Ach co jednou vzal čas všebořitel,
Nevzkřísí, díím já řeč uchopě,
To nám žádný Slavů jednotitel!
(II. 72.)

Ve slovanském nebi, kde se slavská řeč mluví všudy ve všech nářečích v dokonalejší obnově, rozdělení jednotliví jazykové takto:

Staroslavskou v chrámech navyknuto,
Polskou užívati k obcově,
Ruskou ku správě.

Hedvábnou řeč československého
Jazyka tu zvláště miluje
Sladkohlasná pohlaví plet mého.
(IV. 123.)

Jest však zajímavé, že ačkoli na př. vzpomněl si na neprobuzené dosud Štýrsko, Korutansko a Slezsko (IV. 129), na Bulhary skoro úplně zapomněl slovanský tento pěvec. Že však byla to jen hra myšlenek bez podkladu, nejvíce snad vyjádřil těmito slovy:

Ukojiv žel v sladkých snách se žičím,
Volnou na jediné návštějí,
Světy tvořím myslí, světy ničím;

Až mne, tváří vyjasnivše bledou,
Sletí těšitelé nebesští
Z ráje opět do života vedou.
(III. 67.)

Konečně pak přímo panslavismus takto pojmáný do slavského všepekla poslal i se všemi, kdož proti němu bojují:

V cestě odsud potkala nás rota
S větrnými mlýny válčící
Panslavismu: Paget jezdící
S Rozinantem v rouchu Donquixota;

Na pravici, stělesněná zlota,
V nos si tabák prstem cpající,
Baba, Miss Pardoe slující,
Dulcinea toho Brito-Skota;

Za nimi pak chudých na oslicích
Sancho-Pansův celý pluk se hnál
O ty obry kopí lámajících:

Jeden z Augšpurku se býti zdál —
»Šťastnou cestu ode země v peklo«
Naše družstvo rytířům těm řeklo.

(V. 111.)

Ale jinak jeho vlastenecké podněty a pobídky vztahují se pouze ku práci osvětové, ku povznesení národního vědomí na základě vědomí slovanské vzájemnosti, a zakládají se na neoblomné víře, že Slovanstvu určeno taktéž vyplniti důležité osvětové poslání, které dosud skryto jest v knize lidstva. Slávy dcera s nebe mu zasílá jakožto »tajemnost k národní velikosti a právům« jen radu, aby zahynula pýcha, sobectví a nedověra«, a aby všechny Slovany spojila »láska a vzájemnost« (III. 108). Víra jeho v budoucnost Slávů pak končí předpovědí, že za sto roků »slavský život, na vzor potopy, rozšíří svých všude meze kroků«, že řeč slovanská »ozývati se má pod stropy paláců i v ústech samých soků«, že »vědy slavským potekou též žlabem«, a že »kroj, zvyk i zpěv lidu našeho bude modným nad Seinou i Labem« (III. 110). Kollár dal se Slávy Dcerou změnití pomazáním vyšším »v Slávy kněze«, a tu skutečně jako pravý kněz ke Slovanům mluví tonem kazatelským, vytýkáje jim právě veliké jejich chyby. Jedna z nejvýznamnějších těchto znělek v takovýto soud o Slovanech vyznívá:

Nejedenkrát věru tak se zdálo
Mysli mé a srdci bolnému,
Jak by ku otroctví věčnému
Všechny Slávy nebe odhodlalo;

Tak je duší samostatných málo,
Tak se chladně mají ke svému,
Tak se přilepují k cizému,
Jak by vlastních sil jim chybovalo:

Nejvíc pak to rozhořčuje žele,
Že lid náš v tom manství ubohém
Křižuje sám sebe i své spasitele;

V zoufání jen to zve k víře nové,
Kdo dá počet z toho před Bohem,
My, či naši zotročitelové? —

(III. 60.)

Program Kollárova všeslovanství byl bez odporu programem naprosto abstraktním. Tento roznícený, ale pořád neurčitý cit měl zajisté i v zápětí

mnohé škodné, neb aspoň neprospěšné následky bezúčelného citového horování. A třebaž v této kazatelské mluvě mnohdy rozvlácnost se jeví a básnický význam Slávy Dcery jimi nenabývá velkého významu v poesii světové, v okruhu našeho vlastního života Kollárova veliká víra v životní sílu Slovanstva a v jeho budoucnost sílila mohutně národní vědomí a byla světlem velikým a útěchou posilující v práci na národa roli dědičné. Jen víra rodí nadšení a obětovnost, vytrvalost a neohroženost, a napomíná-li tato víra k práci, nemůže býti bez účinku a váhy. Třebať této práci nevykazovala půdu naprosto reální, ku práci přece jen pobádala a nutila hledati i působisti této práci. V národní život mohutně musila působiti vedle jiných i tato slova:

Mnohé ovšem ještě práce naše
Jsou a duch k nim třeba Alkejský.

.

Nešťíme se však těch Herkulových
Skutků, často sama velikost
Předsevzetí dodává sil nových;

Ani nade štěstím nezoufejme,
K Tatře i hor slavských všelikost
Přeložíme, jenom víru mějme!

(III. 6.)

Literatura, která takto se životem souvisí, není bez ceny!

Nejsubjektivnější živel Kollárovy poesie jest jeho láska k Míň. Neko-
nečná a čistá jest láska Kollárova, jako byla láska Dantova, Petrarkova,
Surreyova. A byť i milenka Kollárova jako Beatrice a Laura, nebo Surreyovo
třináctileté dítě krásná Geraldina, nebyla bytost naprosto ideální, víme dnes
dle dr. Jakubce, »že na našeho básníka traditionelní básnický ideál rusovlasé
dívký měl větší působnost, než skutečná jeho milenka«. V tom srovnati se
lze s Čelakovským, nazývá-li Mínu »plodem nejbujnější, plnokvěté obraznosti«. Dívka
jeho ani Mína se nenazývala, pokřtěna jsouc dle zpráv téhož badatele
z Lobedské matriky pode jménem Johanna Auguste Friedrike. »Byla prostřední
velikosti, silnější postavy, brunetka a měla černý, kudrnatý vlas.« A přece
básník opěvuje stále jen její »zlatý vlas«, nejkrásnější z jeho znělek jest vě-
nována jejím »modrým očím«, pomněnka ho upomíná na její oči atd. A jako
u Surreya rytířskou madonnou proniká anglická choť a feudální galanterii do-
mácí štěstí, z kresby Kollárovy vyniká všude prostý obraz bodré žínky, jak
je dost často asi Kollár vídal v šťastných domácnostech protestantských
pastorů.

Zná se do knih, než i do kuchyně,
Hlídá hudbu, než i zahradu,
A jest obraz pravé vzdělankyň.

(I. 78.)

Ale postava Kollárovy Míny jest hlavně ideálním vzorem Slovanky, jak si jej v myšlenkách sestrojil náš básník. Zdobí ji »kouzlové tahy Slavenského ženství«, v ní se »jako v moři řeky divně spolu všechněch Slavjanek objímají ctnosti, krásy, vděky«, jest to »kmene slavenského kvítek opravdový, spanilý«, ano ona i »hoří vroucí láskou ku národu, v jedné osobě pomíchavši vlastenkyni s Kráskou«. Třebas tedy náš básník ujišťuje o naprosté pravdivosti svého básnění právě i vzhledem k Míně:

Jestli jen to básnířstvím se volá,
Co lež, výmyslek a třeštivost,
Tak mně nepatří ta poctivost,
Nebo cizá jest mi tato škola;

Co já básním, to jest pravda holá,
Kterou vede jasná střízlivost,
Ne cit prázdny, aneb horlivost,
Kterou zažhnou obraznosti kola.

(I. 110),

tož slova tato platiti mohou jen o skutečné pravdivosti hloubky jeho citů k Míně. Vždyť ani láska dcery pastorovy ke Kollárovi nebyla tak vroucí, jak z jeho básní by se mohlo souditi. Nalézáme také v pravdě více lyrických skvostů v těch básních, které opěvují lásky bol, než v oněch, kde básník vypisuje obraz štěstí své lásky a do nejmenších podrobností zobrazuje svoji milenkou. Sentimentální idyllismus znělkami těmito prochvívající (srov. znělkou I. 56. o holoubcích), nevinné žerty milujících (I. 60. o slovanské hubičce), její jídlo (I. 105), výpisy věcí jen pro básníka zajímavých nedovedly a nemohly ani r. 1821 úplnou připoutati pozornost, ač i tu zjev souhrnného vydání 86 znělek, z nichž namnoze přece jen zaznívala vroucnost citová, byl v českém písemnictví něco neobyčejného. Teprve r. 1824, kdy poprvé vyšla Slávy Dcera ve třech zpěvích a objevila se jakožto jednotně koncipované dílo, založil Kollárovu slávu. Formu, v jaké nyní známe Slávy Dceru, báseň naše obdržela teprve r. 1832 v úplném vydání rozdělena jsouc ve zpěvů pět: I. Sála. II. Labe, Rén, Veltava. III. Dunaj. IV. Lethe a V. Acheron.

Dvanáct tedy skoro let trvalo, než vyskytla se Slávy Dcera ve známé nynější podobě. Již tato okolnost jasně dosvědčuje, že význam básně naší nespočívá v její celistvosti, v její celkové kompozici. Ta jest také jednoduchá. V době, kdy »každý byl turistou a archeologem«, tato báseň snad ani nemohla dostati jiné podoby, než podobu cestopisu. Básník naprosto lyricky nadaný, jenž vylíčiti chtěl bývalý lesk, slávu a rozšířenost Slavie, nynější úpadek a rozdrobenost, který zároveň chce udati příčiny, proč se tak stalo, a který napomíná Slovanstvo, aby poznavši tyto příčiny, se vzmužilo a vzbudilo, by krásná budoucnost Slovanstvu vzešla — básník pravím lyricky nadaný, oplývající sice horoucností citovou, ale ne obrovsky inventivní obrazotvorností chápe se zcela jednoduchého prostředku. Cestuje po těch krajinách, které vzbudily v něm bol a žal, jsouce hanbou a potupou Slovanstva, navštěvuje ony krajiny, které ho nadějí plní v budoucnost, až se konečně vrátí v sídlo své, kde v klidném zátiší oddati se může i bolu svému i filosofickým úvahám

o nastrádaných dojmech. Jak vtěsnati však v ten rozvrh první popud k básnictví — lásku k Míň, ony znělky, z nichž většina byla vydána poprvé r. 1821? Východiskem cesty učiněna krajina, ve které Mína sídlila, onen kraj, »kde se květorouchá Sála dolinami rozstřela«, čímž znělky Mínu opěvující hodily se v ostatní osnovu; dále pak průvodcem Kollárovým stal se Milek, vtělená podoba jeho lásky a stále nehynoucí touhy po milované dívce. V báseň samu Mína uvedena způsobem sic poetickým, ale nesmírně idealistickým. Sláva pro své zhanobení úpěla k nebi a tu bohové chtěli jí dáti náhradu; na radu Ladinu Milek pannu stvoří. A když jednou milému svému stromu lípě lkal tužby své a prosil jej, aby on aspoň zastínil bolesti a hanobu lidu slavského,

Tu dech živý v listí hnedby věje,
Peň se hne a v božském způsobu
Slávy dcera v rukách mých se směje.
(I. 5.)

I prodlévá náš básník v kraji tomto a oslavuje drahý předmět lásky své »ve všelikých možných poměrech až po samé rozloučení«. Odešel Kollár nyní v průvodu Milkově, cestuje kraji polabskými; vzpomínky na křivdy na Slovanech páchané, upomínky smutné bývalé slávy Slovanstva básníka našeho až zdrcují. V tomto zpěvu nejvíce vzkypěla nenávist proti nepřítelům Slovanstva. Když však byl učinil malou úchytku po Rýnu, vrací se po Labi do Čech, s Radhoště rozhlíží se po Moravě a duchem zalétá i do Polska a Ruska. Tu v Kollárovi naděje zaplane v šťastnou budoucnost Slovanstva a zjednání její vidí podmíněno osvětou a svorností. Zde v tomto zpěvu zrozuje se jeho velkolepý a chimerický sen o Vseslavii. Ten již neopouští ho ani ve zpěvu třetím, kdy se v Dunajských krajinách ocitá, kde bída Slováků k novým jej vede žalobám, kde lásky bol a touha jej až k smrti zarmucuje, kde však pomazán jest na Slávy kněze, tak že věšteckým hlasem prorokuje o slovanské budoucnosti. Avšak zároveň Mína jeho mu umřela: básník sedí pod lipami, vidí vznášeti se černý mrak, blesk, hromy. V černém oblaku spatří Mínu rozestře po ní náruč, ale ona mu odpovídá:

Tam kde mutné vyschnou časů řeky,
Kde choť, sestra jedno znamená,
Tam jsem tvá a ty můj po vše věky.
(III. 89.)

Tím zjednán přechod ku zpěvu čtvrtému, v němž Mína po příležitostech větrokřídých andělů sděluje Kollárovi, co zde na výsostech dělá, a popisuje takto všeslovanské nebe, místa a blaženosti těch, kdož byli věrní Slávy ctitelé, jakož i v pátém zpěvu slavské peklo: »kde se mučí ono plemeno zlosynů a zrádců milé matky«.

Toť v hrubých rysech komposice celková našeho díla, neschopna zajisté, aby dodala dílu tomu zvláštní ceny básnické. Marny jsou tudíž spory, zda Slávy Dcera jest skutečně báseň lyricko-epická, zda jednotná komposice v ní jest zachována. Jednotná komposice zde by nic na ceně básnické nepřidala.

Básnická cena Slávy Dcery záleží pouze v onom značném počtu lyrických básní, z nichž hluboký cit básníků vyšlehl nehledanými slovy silou přímo elementární. Avšak Slávy Dcera jakožto celek má pouze veliký význam kulturní a psychologický. Zachycuje v jediný jasný obraz myšlení, citění a toužení celého našeho znovuzrození a jest bohatým obrazem typické osobnosti, která poutá k sobě pozornost i v celé té galerii zajímavých osobností označujících koncem minulého a počátkem tohoto století rodící se moderní věk.

Netajme si toho: Kollár vyplul z téhož pramene, z nespokojenosti, z veliké nespokojenosti s věkem současným, z přesvědčení, že dosavadní život nemůže býti a není ideálem, a z obrovské touhy po ideálu novém. I Kollár byl přesvědčen o nemoci svého věku:

Do zlých časů, Bůh to s nebe vidí!
Naše živobytí upadlo,
Až se strašné jejich zrcadlo
Ruka očím odekrytí stydí;

Zmatek točí krajin běh i lidí,
Duch má závrať, srdce uvadlo,
Ba, ó nové světa divadlo!
Sám už sebe rozum nenávidí:

Se svobodou válčí nesvoboda,
Pravda sluje nyní neštěstí,
A ctnost ředne jako stará moda;

Nejhorší pak ta jest chyba věku,
Že, ač cítí osten bolestí,
Nemoc tají a smích činí z léku.
(III. 57.)

A již dříve učinil si tuto otázku:

Věku chudý, léta nebe sytá,
Háje neourodné na bohy,
Kam se vrhne mladoch ubohý,
Rady pilen, když jím osud zmítá?

Bardů sever, Slav měl Svantovíta,
Řek i Říman stolec třínohý,
V naše háje vešly mátohy,
Naší lásce baba losy čítá:

Jenž se předtím mezi lidmi hnuli
Krásu přivtělení bohové,
Nám se kdesi v modru rozplynuli;

Než či slušno, pověz zjištěné plémě,
Lze-li, řecte, moudří časové,
Nebe vyhnat z jeho vlastní země?
(II. 53.)

Kollára nespokojenost tato zanesla do věků minulých. Ale ani tam ne našel obrazův a skutkův utěšených. Jeho staří Slované mu sice byli vzorem

pravého života, ale za to viděl na nich páchatí hrozné křivdy. Obrnil se proto proti přítomnosti i minulosti štítem hluboké víry v budoucnost, k čemuž puzen byl svým stavem a povoláním, a našel v tomto štítu dosti síly, aby se stal věstcem a prorokem. V něm duch historický našel převahu a Kollár ještě vztyčil se náchylen a nakloněn navrhovati opravy na povznesení společnosti, v níž žil. Mezi tím však duch jiný již znenáhla se rodil i v naší společnosti, duch vzpoury připravený zničití neuspokojující společenská zřízení. Propukl Máchou. A nastala i doba, kdy táž Slávie, která Kollára nadchla k nadšeným hymnům, vzbudila u Julia Zeyera zpěv nejzoufalejší bolesti. Slyšme tento zpěv:

Kořící se Slavii.

Nechť jiní na zsinanou tvoji tvář
ti lichotící masku přitlačí,
mě neklame ta zlatá její zář,
zřím pod škraboškou hlavu umřelí.
Proč nezemřeš, když žítí neumíš,
když duši vdechnout Bůh ti zapomněl?
Ty pořád klečíš jen a skláníš hlavu níž,
ó žebračko, a úsměv nevěstčí
nabízíš všem, již šlapou na tvou šň.
Ó, kéž by raděj velký trup tvůj tlel,
jenž od moře se vleče ku moři,
by konec hanby byl! Kéž umoří
dech hníloby tvé aspoň kletou tlupu
psů vyjících a krákajících supů,
jež nenasytná, lační po svém lupu!

(Julius Zeyer: Poesie 1884 str. 133.)

Jak různé to zvuky od tónů Kollárových. A přec i u něho máte zárodky tohoto zpěvu. Připomeňte si ještě jednou citovanou již znělku: Nejednou věru tak se zdálo (III. 60).

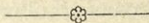
Vratme se však ještě jednou ke Kollárovi básníku.

Celá básnická síla Kollára ozvala se nejvroucněji ve známém jeho Předzpěvu. Zde vlastenecký obsah Slávy Dcery nalézá se in nuce, Předzpěv jest pravá ouvertura Slávy Dcery, přiváděje hlavní nejdůležitější motivy, jež se vyskytnou v Slávy Dceři. Elegický bol nad zničením bývalých krajin slovanských, kruté nátisky, jež Němci Slovanům tehdejším učinili, nadějně povzbuzení ve vítěznou budoucnost! Spolu však Předzpěv tento jasně ukazuje básnickou individualitu Kollárovu. Byla zvláště ustrojena. Básnický jeho fond byl hluboký, ale nebyl trvalý, kastalský pramen jeho vyschl brzy. Vytryskl ze srdce mohutným hlaholem, ale pozbyl brzy své svěžesti. Co vyšlo z básníkovy dílny, kdy srdce jeho tepalo tímto mohutným tlukotem, jest velikolepé. A to jest jeho Předzpěv a četné ty znělky, jimž hluboká emoční pečeť vtisněna. Ale záhy hlava musila nahrazovati srdce a emoční kouzlo ztrácí svou působivost, až celé básnění přešlo v naprostou rozumovou práci, která v básnické činnosti již jen se obmezovala na zachování rytmu a formy znělkové. Čtvrtý

a pátý zpěv jest již naprostým plodem této práce rozumové, a ani veliký vzor Dantův, jež tu Kollár napodobí, ani bezohlednost výrazův nedovedly více zakryti vyschnutí básnické síly. V tom se nemýlili ti, kdož tak soudili hned po vyjití úplného vydání Slávy dcery. Ostatně není divu. Kde měl více hledati básník podnětů pro svoji činnost? Evangelický kazatel naléztí jich již nemohl a zahloubání se v archaeologii — není osvěžující stravou pro činnost básnickou. Své básnické poslání však Kollár vyplnil!

Jako v předtuše napsal o své lásce, že

Ducha naučila básniti,
Srdce lkáti nad národem velkým.
(III. 39.)

O postavení J. Kollára v literatuře české.

Literatura jest právě jako řeč funkce organismu duševního, tedy projev hluboce kulturní, a každý básník je duchem i činností jistou částí toho organismu.

Vyšetřiti tedy otázku o postavení Kollárově v literatuře české znamená zobraziti železný řetěz politicko-kulturních zjevů na počátku tohoto století kolem nás a u nás a udati, kterých příčin byl básník výslednicí a kterých výsledků sám zase u nás příčinou.

Čtyři zjevy strmí vysoko nad směsicí zdrojů, z nichž se vyprýstily mimo jiné také naše dějiny v tomto století: Francouzská duchovní i politická revoluce, Josef II., Napoleon a Byron. Oč se od začátku snažilo křesťanství cestou náboženskou, vyprostiti člověka a ryzí lidskost osvoboditi, o to se měli přičiniti tito čtyři světoborci, každý cestou svou. Ideál lidskosti byl posud uskutecnitelný jen v malém, neboť jen jednotlivci mohou se v jeho prospěch zříci všeho osobního, ale ve velkém utápí se stále v krvi bojujících ras, neboť národové nemohou se zbaviti, byť i jednotlivci v něm chtěli, ani podstaty své ani dějinného poslání, jež je žene neodolatelně v před za cílem processu historického, ukazujícího postup od nesčíslných kmenů k vývoji národností, od drobných částí k mohutným celkům. Země, kde se scelení provedlo znenáhla a dávno, na př. Francie, Anglie a Rus, nutkání ideje národnostní nepocítily. Ony tedy probudivše se na konec století 18tého k vědomí lidských práv, měly už otázku národnosti, velikou překážku blaha ryze lidského, dávno za sebou. A spisovatelé jejich mohli se beze strachu o národ vznášeti k ideám všelidským. Národ, kde se staré rasy v podobě kast dvou, panující a služebné, nejpříkřeji proti sobě postavily, takže nebylo než všemohoucího krále s dvorem a lidu je živícího, t. j. národ francouzský, vzepřel se tomuto bezpráví nejdříve a nejbouřlivěji. Hnutí osvětové a sociální převrat ve Francii, to byl nepřímý zdroj všeho moderního. Před tím byl člověk jen nosičem jistých kastovních práv a jisté kletby od narození. Revoluce prohlásila člověka člověkem, rovnost všeobecnou a to bez ohledu na vývoj dějinný, tudíž i bez ohledu na národnost. Ale co šlo ve Francii, kde je národ a stát jedno a totéž,

nešlo jinde, kde překvapil novověk takové feudální a jiné budovy, jichž části nemohly organicky splynouti, poněvadž se dostaly pod jednu vládu už pozdě, kdy podstaty jejich byly se příliš rázovitě vyvinuly a tak ztuhly. Jakmile se idea lidskosti k budovám těm přiblížila, musila nezbytně probuditi vědomí práva individuality všech jejich částí. Právo to ohlásil všem národům ujařmeným bouřlivý genius Byronův. Ale středověké ty tvrze se bránily mocně. Otrásti jimi bylo úkolem Napoleonovým, dědice revoluce, jehož absolutism na se uvalila, utopivši sama naposled právo v krvi nevinné.

Josef II., vychován byv osvětou francouzskou, chtěl prostředky absolutní moci dáti národům svým skoro vše to dobré, co hlásala nová doba: práva lidská, bratrství a volnost, ovšem jen kulturní, volnost od pověr, od kultů všeho druhu, od kast, bídy atd.

Poněvadž byl lid odloučen od panovníka hradbou šlechty úřední a její latinskou správní řečí, císař porazil hradbu tu, vnikl sám mezi lid, aby na věrnosti jeho založil přímo autoritu vládní. Tu arci šlo najednou o nový prostředek dorozumívací, o řeč. Vláda má řeč vždy jen jednu, ale zde bylo národních řečí mnoho. Dokud ty byly, nebyla možná ani idea státní ani idea »bratrství«. Nezbyvalo, než chtíti mnohojazyčnost odstraniti. Překážek nebylo se báti, neboť se vědomí individuality nikde nejevilo. Nechtěla se tím křivda, neboť císař sám neměl vědomí národnostního a maje voliti jazyk, volil dle náhledu svého ten, jenž byl tu dobu nejvzdělanější. Ale zapomněl na živé vědomí státního práva a historické minulosti v národech. Jemu byly koruny, obřady, zámky a p. věci zastaralými symboly a copem, právě jako latina. Ale nikoli národům. Maďaři se zdvihli nejprve k boji za státní latinu, a když to nepomohlo, za svou vlastní řeč. Tím vzbuzení opět sousedé a nastalo, co nebyvalo: národnostní nadšení, řevnivost, záští a boj. Hnutí to podporováno za válek Napoleonských, kdy vlády, aby užily vydatněji sil svých národů, byly nuceny samy probouzeti v nich vášeň národnostní. U velikém vlnobiti národů přetrhány nepřirozené svazky různorodých částí a rasy počaly se pudem přitažlivosti vrozené vespolek sblížovati; touha po scelování pocitována náhle všude. Už proti Francouzům nestál tam Prus, zde Sas, Bavor, Šváb atd., nýbrž Němci jen. Probuzené Německo nejprve zadychtilo odčiniti chybu minulosti — sceliti se. Vznikl pangermanismus.

Tužby takové jsou však jako požár na stepi; zachvacují všecko.

V bitvě u Ašpru zvítězili vlastně Slované nad Němci, jež si přivedl Napoleon. Přirozený antagonismus ras měl způsobiti obdobu pangermanismu u Slovanů. Ale to byla těžká věc. Obraz Slovanstva na poč. 19. st. byl přeusnutný. Jen dva ostrovy vyčnívaly z moře cizinstva: Rusové a Poláci. Onino budí úctu valnou říši, tito nedávnou tragoedii svého království. Všecko ostatní je — Vineta, Vineta! Jihoslované podrceni už v 15. století, Čechové v 17. Ale historické vzpomínky jsou dosud vážné. Ale kdo pak si dovedl vzpomenouti na Slováky, ač národ dosud živý? Kdo na kmeny polomrtvé a jiné už dávno zašlé? Rus vítězná, sama sebou bezpečná, pranic si nemusila všimati pangermanismu. Poláci od závislých Slovanů pomoc očekávají nemohli a Rusy měli proti sobě. Kdo se měl ideje slovanské ujmouti? Neboť, věru, ujmouti se jí někdo musel, doba její byla zde. Bylo to vlastně úlohou Čechů,

nejzápadnějšího kmene, úlohou, na kterou jim poukazovala všechna i nejdávnější minulost jakožto na úděl historický.

Jak se měli Čechové k úloze té? Zatím jí ani netušili, neboť zoufali skoro sami nad sebou. Hlídalý si Čechy sice po všechen čas svůj historický ideál. V mrtvém tom městě opuštěných gotických loubí svítily do ponuré noci stále lampičky kronikářů, starožitníků a jazykozpytců. Píle jejich bděla, ale bděla nad mrtvolou, jen aby zcela nezetlela. Jen hlouček mužů svatého nadšení a nezištné, obětavé lásky věřil v její život. Veliké nebezpečí bylo v tom, že tu vlastně ani nebylo národa; byl jen neuvědomělý lid a něco málo vzdělané střední třídy. Nejhorším nebezpečím hrozil úpadek jazyka, jehož chatrnost bránila všeliké naději.

Ale neumořitelná láska, vrozená individuální rase, jsouc podněcována vědomím historickým a září osvěty josefinské a pak šťastná shoda poměrů pomohla z nejhoršího. Stavové čeští spojili ohrožené své privileje s ohroženou řečí českou a honosně ji vyznamenávali. Proti státu stavěli lid a stát proti nim taktéž lid, a tak byl lid náš najednou podpírán se dvou mocných stran. Výborně také pochopili úlohu svou Jungmannovci, že poněvadž předně a hlavně jde o řeč, tato řeč theoreticky i prakticky musí býti zdokonalena. Slovník je úhelny kámen doby přípravné, obrovský čin osobního sebezapření. Obět taková nemohla býti vržena v proud dějin bez odměny. Celkem se však Češi poddali proudu germanisačnímu hodně. Literatura jen slabě mohla odpírati. Vše se dalo tiše, bázlivě a jako stydlivě, sentimentální naivnost vůdčích duchů nebudila odvahu. Vše bylo tuze lokální, úzkoprsé a obmezené. »Zlomky« Hněvkovského jsou obrazem tehdejší nálady. Zpívání unylé, idyllicky prázdné a úmyslně vynucené mohlo prospívat řeči, ale ducha jen oslabovalo. Vše prospívalo, co se podnikalo, i různé boje literární i divadlo i soukromé vyučování. Ale vše šlo tuze mělce, jednostranně a bez rozhledu. »Kde jsme? Kam spějeme mezi národy?« věděl asi jen Jungmann, ale tajil se. Bylť silně strážěn a pak vládl nejvíce jen prostředky učenými. Bylo potřebí něčeho plamenného, jiskry, jež by vybavila dřímající elektřinu staré, hrdobné síly národní a tou potom vzbudila ducha odporu, dovolávajícího se práv ryzího lidství. To se nedalo poříditi písněmi ani staronárodními ani lidovými, třeba že působily výborně na smýšlení a vkus. Ale zde volala přítomnost a časové její potřeby; ty chtěly býti ukojeny něčím ze života pro život. Život hřímal kol břehů vlasti příbojem vln politických. I v Čechách vnímáno jeho dunění, ale do let 20tých nebylo nikoho, kdo by se mu byl ozval. Nebylo potřebného k tomu vychování.

Tu vypomohlo Slovensko. Vláda germanisujíc u nás podporovala v Uhrách co mohla snahy národní, že byly protimaďarské. A tak bylo Slovensko mnohem mohutněji národně a politicky probuzeno než Čechy a vyvinuvši v přímém boji znamenitou duševní sílu, zasáhlo tvůrčí mocí i v kulturní život náš hlavně třemi výtečnými muži, Palackým, Šafaříkem a Kollárem. Palacký a Šafařík zprvu též v oboru básnickém bojovně zaměstnaní, když se octli v Čechách v ovzduší klidného a ryze vědeckého badání, oddali se mu též a působili znamenitě, ale znenáhla a teprve později a to v organické souvislosti s dobou naší přípravnou.

Jinak Kollár.

Škola Puchmajerova rozplynula se právě tiše jako říčka na písčité rovině, nová družina kol Dobroslava a Čechoslava začínala novou selanku v bezpečném zátiší od vlnobití duchů. Čelakovský klidně a rozmyslně shromažďoval národní písně a s hlubokým důmyslem ducha jejich stopuje náramným úsilím a výborným vkusem se snažil získati umělé poesii ryzí formu národní. Leckdy z pracovny jeho i zablesklo, ale jen literárně. Byl to knihový život literatury a literaturou tou i život národní zvolna oddychoval. Tu se jako požár stepní přihnal Kollár.

Přihnal se a zase zmizel. Ale požár po něm už zůstal, vzrůstal a šířil; čím více šlapáno a hašeno na povrchu od censure a jiných orgánů, tím prudčeji sálal a zachvacoval potají i uvnitř. V málo letech byl Kollár pánem a modlou srdcí i všeho jádra národa českého. Bylo na něho čekáno, proto byl tak rád uvítán. Přinesl srdce, živé, s teplou krví z prsou vyňaté, proto se mu všechna srdce rázem otevřela. Nemluvil z knih, mluvil z duše. Lpěla-li učenost někde na výrazu, byla to slupka ideje, v jeho poměrech nezbytná, ale vězel v ní cit. Z hlubin nejvnitřnějších své podrážděné, citlivé, bolavé, ale veliké duše vystřelil v národ zápalnou ideu o veliké, mohutné Slavii, širokém základě společném, o němž se všickni kmenové slovanští bezpečně mohou a mají svorně opírat, tvořice tak celek proti cizím celkům a ne drobtý. Byla to časová idea, proto tolik rozvířila duši národní, byla politická, proto tolik vychovávala, že účín od jejího nárazu se vlnil až po r. 1848, ba i dále. Nebyla konkrétní ani prakticky jasná, ale byla nová a mocná, protože souvisela se skutečností tehdejších spatřovanou. Ústředím básníkovy citu sdělila se českému životu energie hnutí maďarského a německého. Čím více se v těchto dvou blízkých národech idea národnostní vzrůstala, tím větší nebezpečí bylo v Čechách, aby se neopozdily. Pangermanism byl sice na nějaký čas silným odporem vlád zadržen, ale Maďarům se přese vše tolik dařilo, že když jela r. 1848 česká petice do Vídně žádat za a národních práv, domáhala se maďarská reprezentace tamže už o ž, t. j. o národní samosprávu. Češi za rovnoprávnost, Maďari za nadvládu své materštiny. Tolik měli už tenkrát Čechové přese všecken vzlet doháněti. Že se přece tou měrou vzchopili a že nebyli kritickou a znamenitou dobou r. 1848 překvapení úplně nepřipraveni, o to mají zásluhu činitelé trojího druhu. Jedni budili ideu národnostní, druhí ideu liberálně demokratickou, třetí ryze lidskou. Směr liberálně i radikálně demokratický je lidu českému odjakživa velmi blízký. Vzbuzen byl proto v lidu nejdříve, jednak Josefem II., jednak revolucí francouzskou a dostávalo se mu i dále z Francie tolik podnětu, že vynikl r. 1848 silou i odvahou nade všechny jiné. Ale revoluční jeho ráz byl příliš předčasný, divě romantický; vězel svými kořeny dosud více za hranicemi nežli doma v půdě silné národnosti. Také idea ryzího lidství nemohla tu ještě tehda pochopena býti, neboť nebyla ještě náležitě opatřena nádoba lidství, národnost. Náš předčasný ohniváček byronismu, Mácha, přilétl jen, aby viděl, jak přesmrtně sřícen jest národní byt. Ti, co stavěli, bydleli zatím v chýžích a báli se, by jim je nezapálil. Nám je lehké nyní odsuzovati kritiky Máchovy. Tím větší je ovšem Máchův význam, oč cizejší mu byla doba. Ostatně při životě tak krátkém je těžko souditi, čím by se byl dále stal.

Patrně, jak se tu vše stále vrací a přitáčí k ideí národnostní. A nelze také jinak. Byla to vládnoucí idea. Žádná moc ve středověku nespravila ničeho, leda silou hluboké víry, vládnoucí ideou náboženskou. Čitem náboženským se náš lid také od pradávna vyznačoval. Měl-li nabytí v nové době bývalé houževnatosti odporu, bylo třeba nahradit předmět bojového jeho nadšení o víru, které mu už nikdo nebral, ideou o božském poslání každého národa, učiniti mu národnost článkem víry. To se nemohlo státi nežli prostředkem žhavého citu ohlašujícího se vzletem i výrazem velebně pathetickým, mohutností prorocky řečnickou, zbožným duchem a fantasií básnickou.

Všecky tyto potřebné dary měl Kollár. S nimi úplně souvisí i každá jeho vada.

Hlavní znak duchů výbojných je vášeň; musí býti, neboť jen ta je u velkých davů neodolatelná. A Kollárovi byla vášeň podstatným živlem. Už otec jeho byl muž strašně prchlivý. Pravého pekla zažil básník v dětství v domě rodinném. Matka zase předobrá, citlivá bytost. Temperament básníkův, složený z obou, byl i sanguinický i melancholický; byl cholerický. Co chtěl, chtěl vášnivě až do konce a na všechny strany. Nebál se žádných krajností. Zatožnil v mládí po vědách; proto přese všechny hrůzy otcovy a nouzi a bídu všecka studia žádoucí provedl. Byl zahanben kdysi pro chybu v řeči; od té chvíle se oddal náruživě studiu mluvnice. Že neměl a nemohl míti mluvnice vědecky dokonalých, kdož by se divil jeho blouzení v tom oboru? Co si osvojil rozumově, tím vším neobmezeně vládla mocná fantasie. Odtud divé skoky v oboru historie, starožitností a mluvnice. Fantasií opět od mládí u něho vládl cit. Okolí Mošovecké bylo rolnické, a on rád prodléval mezi lidem a jeho písněmi. Ale pohled na trýzeň roboty znechutil mu radost tu a vnukl mu hněv a nenávisť k »potlačitelům« a »drancířům« a lítost nad ubohým lidem. Ústrky od jinozmců proměnily mu a rozšířily toto hnutí prvotně ryze humaní a sociální na hnutí výstředně národnostní. A tak vlastenectví, poněvadž vyrostlo u něho z dojmů bezprostředních, osobních a z citů ryze lidských, stalo se částí jeho bytosti, a protože od mládí stále dojmů těch při trudném boji o život mezi cizinci přibývalo, vyplnily znenáhla celou duši a mysl jeho. Tak se stal konečně i ten zajímavý process při něm, že i poznatky rozumem a studiemi nabyté staly se jen služebnými nástroji jeho citů. Cit a fantasie určovaly cestu, rozum ochotně nalézal důvody a důkazy o pravdě toho, co si přál cit. Výstřední individualism, jenž sebe a svůj národ pokládá za střed všeho světa a vyhlašuje, byl tehdy módou. Věda sama ochotně tu sloužila. Mluvozpytci přivlastňovali své materštině slávu »rajské řeči«, již totiž mluvil první prý člověk. Daňkovský učil, že psal Homer slovansky. Kde který slavný muž byl, toho krajanství si osobovalo. Vznikly spory o národnost Koperníkovu a j. výtečníků. I tomu se tedy Kollár naučil od své doby, ale kdežto si tu vrstevníci vedli často malicherně a směšně, dal on věci ráz obrovsky velkolepý. Kamkoli se ze střední Evropy ohlédl, všude viděl rozestřenu Slavii. A že přítomnost ukazovala jen nesouvislé ostrovy, vzal na pomoc kroniky a starožitnosti a zabral pro Slavii bez milosti všecka území, kde se mu zjevily jakékoli stopy kmene »slavjanského«. Tak se dostal do

Slávy Dcery nejen Dunaj a Labe celé, ale i Sála a pragermanský Rýn. Nejvýznačnější je v této příčině jeho etymologie.

»Ital — Taljan, Volsk — Vloch, Etrusk — Toskanie —
 Od slov tele — vůl — tur povstali;
 Pole Apulie, Kopno Kampanie,
 Lada Latium se přezvali:
 Ve všech těchto jmenech líčí čistolidská
 Povaha se Slavův, pastýřsko-rolnická.«

Tak zpívá jeho »mladý Vlach« o slavjanském národu. Kam nemohla etymologie, tam se hlásil o sympatie na základě dávných styků. K románskému kmenu italskému se tulil vždy co nejdůvěrněji.

»Od jakživa blízké svazky spojovaly
 Slavjanův i Vlachův národy:
 Svazek sousedění, potupy i chvály,
 Svazek otroctví i svobody atd.«

Tak praví dále v téže písni v literatuře o něm skoro nepovšimnuté. (Cestopis druhý str. 80.)

Není pravda rozhodně, že se v něm teprve v Jeně idea slovanská hnula. Už v Prešpurku, když sedal vedle »srbského Slávobratra« Živkoviče, »proletělo temné tušení a citění mé srdce, že to v Slavjanstvu jináče býti musí, že my všickni jeden národ jsme«. (Paměti.) Nelze také jinak. Pocity národní vzbuzované v něm s mnoha stran tu od Maďarů, tu od Němců, tu od krajanů odrodilých musily v něm vzbuditi složitější cit, než pouze cit uraženého Slováka, zvláště když už v dětství různé Slovany poznal a osobně (na př. ruské vojáky) i zamiloval. Právě tato láska už v mládí pojatá určovala později směr jeho studií. Vida opožděnost Slovanů v kultuře, zabral se do starožitností, aby se dobádal důkazů, že tak druhdy nebývalo, že úpadkem není vinna jakost nadání slovanské rasy, nýbrž násilí od cizinců. Aby nabyl přesvědčení, že křivda nemůže zůstatí vždy vítězem, že dojde také na spravedlnost a skrze ni na opětné povýšení Slaviie za vůdkyni národů v snažení kulturním, hledal všemožného poučení ve filosofii. Proto si také nejvíce oblíbil v Jeně ty professory, jichž nauky ho v tom smýšlení utvrzovaly, na př. Friesa, dle něhož se nemá filosofie zakládati jen na rozumu a na poznání, ale i na citu a víře. Luden působil naň více negativně. Než ho začal poslouchati, měl už Kollár pilně vypsáno a vštípeno, kde co který starý kronikář o Slovanech hlavně pěkného napsal a Luden ho svým násilným obohacováním starogermanských dějin na ujmu slovanských jen podráždil k silnějšímu antagonismu.

Také není pravda, že by »Mína« a láska k ní byla bývala zdrojem jeho nadšení slovanského. Mína je, zdá se, zjev pro jeho ideu zcela lhostejný. Nemnoho platí, že si právě Mínu zamiloval. I bez ní byl by nám býval, čím jest. To bylo věcí jen náhody. Kollár měl srdce chytlavé, »které musilo míti časně předmět, k němuž by se vinulo«. (Paměti 139.) Nebýti tedy osudné »kázně« v Lobdě a setkání se u lípy, byl by si zamiloval jinou, arci třeba

také Němku. Proto by byla i tak »Sála« v básni jeho zůstala, neboť elegie jeho nad tím krajem vznikla hned po jeho příchodu do Jeny. Miloval samotu, přírodu, krajiny a jejich květenu a proputoval tudíž záhy všecho okolí. »Sotva jsem se v Jeně usadil a nad Sálou poněkud rozhlédl, počaly se hluboce v útrokách mých neznámé před tím city a netušené bolesti, jakové nás na hřbitově projímají, jenže v mnohem vznešenější, velikánské postavě. Byli to citové nad smrtí Slavjanského zde národu.« (Pam. 276.) Tím udán vznik hlavně Předzpěvu. Patrně, že by byl měl i při jiné dívce z okolí Jeny snadnou záminku učiniti ji »dcerou Slávy«, byť tu ani nebylo tolik tradic rodinných, jako u Schmidtů. To však jisto, že láska jeho působila — jakožto cit — značně na poetickou jeho tvorbu, zvláště na formu. Snad byl k Petrarikovým znělkám právě tím citem veden, neboť Předzpěv, Vlastenec a četné menší básně ukazují na jinou zálibu jeho, totiž klassický verš. Dle znělky »Chtěl jsem pěti králů českých trůny...« (I. 12.) lze tušiti, že by si byl vedl původně snad jako Hollý, jenže tento zvolil dávnost slovenskou, Kollár chtěl české krále opěvati. Dle toho všeho nabízí se pro znělku I., 1. »V onom kraji, kde se květorouchá...« výklad nový tento: »V okolí Jeny mě pohled na zuboženou Slávii pobízel, abych křivdu její jak moha odčinil jako básník. Přemítal jsem dlouho v mysli své (rada bohů = Musy?) o způsobu tvorby. Náhle mně Milek v cestu uvedl lásku a já se dal do erotických znělek.« Obyčejný výklad je přirozenější, ale připouští tak protivně naivní fikci (Němka Mína náhradou Slavii za všechny křivdy!), že překvapuje i při neobyčejných poměrech vývoje básníkovy.

Mimo lásku a přírodu, jež ho nutkaly k erotice, působily na něho v Jeně poeticko-fantastické přednášky Okenovy a pak hlavně četba (Ossian). Účinu tohoto básníka lze připočísti skladby jako Mistivoj, Odřivousovna a Radikovský a snad i částečně velikou jeho zálibu v postavách dějin staroslovanských vůbec.

Nejdůležitější je z pobytu jeho v Jeně arci událost na Wartburku. Při této slavnosti se neurčité obrysy slavismu jeho staly náhle jasnou ideou, programem života, k němuž si umínil spěti vším úsilím. Tu při povaze jeho rozumíme zcela dobře blahému nadšení, jež se zmocňuje člověka, když po matném tápání uzřel svůj cíl. »Blaze, kdo si jeden, čistý, smělý účel představí!« volá pak zaníceně. Program sám se mu představil v těchto slovech jistého pangermánského studenta při slavnosti: »Každý z nás má býti nejen člověkem a vzdělavcem, ale i Němcem, má vysvléci se sebe egoismus, provincialismus, dialektismus a povýšiti se na stupeň celého národa.« Aby ta slova učinila Kollára panslavem, k tomu nejvíc přispělo, že byl Slovák. Představu užší vlasti nedržely v mysli jeho žádné mocné tlumy historické a státoprávní, jak by bývalo u básníka ku př. českého; proto byl tak snadno všecek proniknut myšlenkou, že vlasti jeho jest celá Slávie. Hollý, jenž vyšel z poměrů zcela jiných, pojal ideu právě opačnou: Slovensko je centrum a všickni Slované jsou vlastně jen Slováci.

Tak všestranně opatřen a vyzbrojen Kollár spěchal z Jeny, aby v Praze skrze ruce Jungmannovy způsobil svými zpěvy první elektrickou ránu. Pro censuru mohly vyjít jen milostné znělky. Ty nepůsobily. Pro pouhou

formu jejich nebylo smyslu v národě. Jen Čelakovský jich ceně zcela rozuměl. Ale pravé znělky Kollárovské čteny v opisech tím dychtivěji a šmahem, ať to byly hluboce básnické reflexe nebo jen řečnické výkřiky. Censurní veto a žízeň mládeže byly všem reklamou výtečnosti. Ku podivu jsou plny nadšení listy četných vlastenců z té doby. Co způsobilo hlavně ten účín Kollárův? Včasná chvíle a mocná forma, totiž silně vyjádřená nová idea a cit. Kollár měl předchůdce v panslavismu už dávno, na př. v 17. století Jiřího Křižaniče. Smělé slovo toho muže zaniklo skoro bez ohlasu, proč? Nebylo přípravy, porozumění, vhodné doby; nebylo tu básnické, silné formy. Nač bylo třeba Čechům, opírajícím se pevně o slavnou minulost svou, panslavismu? Pypin v německém dopise (Popowski, Revue 1893 § 85.) uvádí tři zdroje panslavismu: vědomí opozdění kulturní, vědomí předností z minulosti zachovaných a nebezpečí od výbojného západu. Tato příčina byla v Čechách nejhlavnější. Pocit opuštěnosti na ztracené stráži nejzápadnějšího cípu Slovanstva nutkal Čechy, aby hledali opory v bratřích za nimi stojících. Jaká by to byla opora, zdali jen morální či jiná, nebylo jasno. Sám Kollár pojav ideu při dunění pangermanismu, přinášel v ní vlastně záměr politický. Neboť pravý panslavism, jakožto idea centralistická, idea scelovací, jediného národa v jediném státě s jedinou řečí je idea ryze politická. Ale jako nutily Kollára poměry, aby zakrýval pravý význam slavnosti na Wartburku, tak ho přiměly i důsledky, aby zaměnil panslavismus za slavismus, to jest cestu politickou za prostředky pouze literární. Zcela jinak zní to v nejmohutnější snad básni jeho Vlastenec a v Slávy Dceři, nežli ve spise o vzájemnosti. Ode idea výbojná a bezohledně smělá, ale nejasná, zde už se pohybuje na půdě praktické, ale už jako »tichá, nevinná (prý) ovečka«. Tak pracoval později Kollár slavismem proti svému panslavismu. Ale marně. Panslavism byl už v jeho povaze příliš zakořeněn, takže na př. zamítal ryzí češtinu i ryzí slovenčinu, kdežto přece slavismus přeje každému národu jeho zvláštní řeči tak, jak jest, ba usiluje o to, by se podstata každé části velikého kmene slovanského vyjádřila svým zvláštním způsobem, řečí, literaturou i kulturou. Hlavní zásluha Kollárova o Čechy vězí v morálním účínu jeho básní. Podávati praktické návrhy už nebylo věcí jeho. Z těch se nemohlo nic vydařiti, neboť praktické uskutečnění ideí je věcí nenáhlého vývoje, závislého na četných podmínkách, jimž nevládne jen čas.

V tomto zdárném vývoji v Čechách vězí rozvětven a posud proudí nejsilnějšími žilkami duch Kollárův. Hlavní tedy význam jeho je kulturní. Na literaturu sice formálně působil též, valný proud znělek zaplavil po něm pole básnické, ale byly to už málo vydatné ohlasy, jimiž se spíše zdokonalovala řeč, než doplňovalo působení Slávy Dcery. Generace v národě, kterou vychoval, je dvojí: obě vynikají neúmorným optimismem a mnohostranností podivuhodnou. Ale jedna jen je hlubokého ducha a tvůrčí, ta, již zastupuje Tyl. Druhá je náramně čilá, ale těkává a povrchní, účín její rozplývá se ve frási. Repraesentant její na př. Kampelík se rozhlíží (viz Čenský, Z dob probuzení str. 25.) po všech Slovanech jako jenerál, na jehož bdělosti záleží, hnou-li se nebo nehnou zástupy v před. V poesii se tu ozývala dlouhý čas mělká fráse »Já jsem Slovan s duší s tělem«, ale měla málo víc než význam sentimentálně idyllický. Slovo »Slovan« bylo už pouhou abstrakcí. Politicky reflektující

část národa rozuměla tím »Rus«, zcela v duchu Kollárově. Soudrost působí do dálky více, než zblízka. Čím méně skutečných styků, tím ideálnější je přátelství. Panslavism měl u Kollára velkou posilu v malé znalosti Slovanstva z bezprostředního názoru. Znal jednotlivce, ale nikoli jich vlasti. Putoval po hrobech Slovanstva, ale skutečný život na př. Rusů nepoznal. Jeho úroveň slavismu byla nízká, proto se mohl roztékati po všem Slovanstvu. Ale ve skutečnosti trčel individualism každého národa příkře jako skála z moře; chtěl žít pro sebe. O tu skálu obrazil se ideál Havlíčkův a on vrátil se do vlasti jako reální politik ryze český. Uctív blížíci se dobu skutků, Havlíček zakřikl Kollára i Tyla. Měl k tomu právo. Pravá národnost (lidová) je opřena o představy bezvědomé, o tajemný pud rasy. Čím více stoupá do vědomí a na jazyk, tím je bližší nebezpečí, že prchne z duše. Ale bezvědomá národnost podléhá národnosti vědomé působící politicky. Proto bylo příští Kollárovo u nás nutné, ale účín musil se vtělití hlavně v práci účelnou, nikoli uvážniti na heslech a slovech. »Poslední Čech« a poslední Kollárovy znělky spoléhaly příliš na moc pouhého slova. Že zasáhl Havlíček také osoby básníkův, to byla tragická důslednost jeho vystoupení proti zjevům těm skoro nedotknutelným. Život obou sám byl veliký čin svatě nezištnosti vlastenecké. Individualism český se vůbec ohlásil proti Kollárovi dosti záhy. Mácha stál úplně mimo jeho působení. Čelakovský podporoval slavismus. Ohlasy písní ruských a překlady písní slovanských, ale vydal též ohlasy české a začal ryzí individualism básnický Růží stolistou. Šafařík zúžil hranice Kollárovy Slavie a uznal oprávněnost zvláštních literatur každé větve slovanské. Palacký pak ideou Rakouska a svým »Buď jsme Čechové aneb nic« vztyčil, jak se zdálo, nepřekročitelnou hráz všemu panslavismu.

Ale nebezpečné postavení Čech a příboj vln politicky stále ohrožujících jejich krajní stanovisko volá ustavičně ducha Kollárova na pomoc, a kdežto jedni ryze umělecké formy hájíce, pochvalují si v něm jen erotické znělky, dovolávají se jiní, a těch je více, uznání jeho veršů vlasteneckých. Literární však význam Kollárův nevězí ve zlomcích, nýbrž v celku. Přechází celou Slávy Dceru i s nebem a peklem, a dojmem přečtené, v podrobnostech nestíhané skladby dává působiti na mysl nikoli střízlivou a bezstarostnou, ale osudem vlasti sklíčenou, to chce poesie Kollárova, má-li čtenář nabyti pravé představy o její jakosti a síle. Ale tomu se dnes málo nadšenců podrobí. Příliš mnoho formálních podivností tu vadí. Nezbyvá, než nahraditi původní celek přísným výborem a hledati ducha jeho tam, kde se v nové poesii české přiměřeně obrozen znova ohlásil. Po mnoha letech se v nové, silné, ryze české formě ohlásil a dokud nebude zápas národa českého dobojován, bude se hlásiti ne-unavně vždy opět a opět. *)

*) Článek tento je stručný výtah nehotové ještě studie o Kollárovi a době vzkříšení národního, za jejíž myšlenky cítím se býti povinen vděčností zvláště spisům: *Der Rassenkampf, Das Recht der Nationalitäten u. Sprachen, Sociologie und Politik* od dra Gumpowicze. *Nationalität-Race*, J. Popowski (*Oesterreichisch-Ungarische Revue* 1893). — *Das Junge Deutschland*, G. Brandes.

Ako Kollár účinkoval na literatúru slovenskú.

Účinky Kollárove na literatúru slovenskú boli i široké i hlboké. Škola Bernoláková a najmä Štúrova od 1824 do 1848 preniknuté sú ideami Kollárovými mnohorako, a plody ich z veľkej časti sú iba variáciami tých ideí.

Trojakým smerom Kollár zasiahol v literatúru slovenskú: ako spevec »Slávy Dcery« a hlasateľ myšlienky slovanskej, ako vydavateľ »Žpievaniek«, a ako reformátor reči spisovnej.

Kollár myšlienku slovanskú vyslovoval jednak vo forme žiaľu nad minulosťou a nádeje z budúcnosti Slovanov, jednak ako vedomie spolunáležitosti všetkých slovanských kmenov v prítomnosti.

Idey tie prevzal zo »Slávy Dcery«, prvýraz po týmto titulom vyššej v troch spevoch v Budíne 1824, jediný básnik školy Bernolákovskej, Jan Hollý, do svojho »Svatopluka«, písaného 1827—1830 a vydaného 1833, i do svojich »Selaniek«, »Žalospevov« a »Ód« 1830—1840. V »Svatoplukovi« badať vplyv kollárovského ponímania minulosti slovanskej v obšírnom idyllickom líčení pôvodu Slovanov, práve tak i v »Selankách«; »Žalospevy« a »Ódy« z veľkej časti sú len rozvedením »Předzpěvu« alebo dajedných zneliek z druhého lebo tretieho spevu »Slávy Dcery«. Kollárova »matka Sláva« v elegiach Hollého žalostí na pr. nad nesvornosťou synov Svatoplukových, lebo nad zkazou Veľkej Moravy, alebo nad synmi odrodilými spôsobom čisto kollárovským. A týmže spôsobom i v ódach rozhliada sa po širom svete slovanskom, a z velikosti jeho i kmenovej blízkosti čerpá posilu pre svoj malý rod. Hlavný rozdiel v ponímaní Slovanstva medzi Kollárom a Hollým zračí sa v tom, že u Hollého väčmi preniká povedomie kmenové ako Slováka, a že z dejinných rozpomienok najmocnejšie dotýka sa ho rýchly zrast i tragický pád ríše veľkomoravskej.

Zaroveň s Hollým v ostatných rokoch dvadsiatych a prvých tridsiatych prejímajú a ďalej rozvíjajú idey Kollárove predchodcovia školy Štúrovej a potom škola sama.

»Jednota literárna«, ktorú r. 1828 v Prešporku zakladajú mladí ev. theologovia Samo Chalúпка, Karol Štúr, Samuel Godra a druhí, v neskorších plodoch svojich údov prejavila ducha, ktorým už vtedy bola preniknutá. Slovanská romantika Chalúpkovho »Mor ho!« má dobre znateľnú pečať kollárovskej; Karlovi Štúrovi v »Ozvěně Tatry« z r. 1844 elegický vzdych po starej sláve Devína a Nitry je oblúbeným motivom, a Godra hneď r. 1829 celé tri spevy zveršoval na »Muzy Dceru« a do smrti ostal verný sonetu. Mnohé, často doslovné ohlasy na »Slávy Dceru« sú i v »Básních« Žellových z r. 1842, a obširná historická báseň »Pád Miliducha«, složená r. 1843 a uverejnená o dvadsať rokov neskôr, už voľbou látky (pád polabských Slovanov) a elegickým tónom ukazuje na Kollára ako na svoj vzor.

O desať rokov pozdejšie, r. 1838, prešporskú »Jednotu«, vtedy už pre mnohé prenasledovania skrytú pod Palkovičov »Ústav pro československou řeč a literaturu« t. j. pod cvičebné grammatické oddelenie pri prešporskom ev. lyceum — na vrchol rozvitia vzniesol Ludevít Štúr. Vieme z rozpomienok dra Jozefa Hurbana, čím vtedy za jeho vedenia všetkej mládeži prešporskej bola »Slávy Dcera«: ako jej sonety sa čítali, vysvetľovali, rečnily, napodobňovali, a ako snaženie to šírilo sa po všetkých ev. lyceach a gymnásiach hornouhorských. Matka Sláva, nesvornosťou zaniklé severné Slovanstvo, rumy Devína a Nitry sú stále predmety mladých veršovcov, a knižočky básní, ktoré vtedy vydávaly, hlasným ruchom toho pamätníkom. »Plody zboru učenců řeči československé prešporského« 1836, »Jitřenka čili výbornější práce učenců československých a. v. levočských« 1836, Kuzmányho »Hronka« 1836—38, Hurbanova »Nitra« 1842, Augusta Horislava Škultétyho »Básně« 1840 — sú hojným skladom ohlasov kollárovskej idey; Hodžov »Meč křivdy« na pr. v »Plodech« alebo Škultétyho »Loučení«, »K bratrům« lebo »Sláva Slavů« v jeho »Básních« sú typické toho doklady. Ale najmocnejšie nielen slovanská idea, lež i lúboštná časť »Slávy Dcery« dotkla sa študenta Ondreja Sládkoviča a v jeho veršoch zároveň slovenskej literatúry. Keď r. 1844 ztratil nádej na ruku dievčata, ktoré lúbil, vypsieval žiaľ svoj v »Maríne«, veľkej lyricko-epickej básni, vyšlej 1846. Komposícia i prevedenie je celkom podľa »Slávy Dcery«: milenka básnikova mení sa v ideál slovenskej devy vôbec a z toho v nadzemskú vidinu; zo sveta, kde poznávame krásy jej tela i ducha, vznáša sa do mhlitých výšin. Tenže malý, rozkúskovaný, epický dej; to isté hyperbolisovanie milenky v sväticu; tenže horúci zvuk reflexií o láske a mladosti, o národnosti a všetkých vysokých ideách. V »Maríne« česká »Slávy Dcera« dostala svoju mladšiu sestru slovenskú.

Nie menej intenzívne Kollár pôsobil na literatúru slovenskú svojimi »Národnými zpíevankami«, ktorých dva sväzky 1834 - 35 vydal v Pešti. Štúrovej škole ony stali sa vzorom slovenského básnického umenia: ich úzka spojitost s prírodou, ľudový humor, spevnosť a ľahkosť vábily veľa napodobiteľov. Ludevít Štúr sám bol veľkým čitateľom všetkej prstonárodnej poesie slovenskej, ako svedčí jeho české theoretické dielo o nej; vlastné jeho verše usilovali sa nasledovať ju i formálne. Ale v polovici štyridsiatych rokov opäť na Samovi Chalúpkovi a Jankovi Kráľovi zjavil sa pravý účinok štúdia

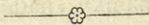
Kollárových »Zpievaniek«: s evné, labučky verše týchto dvoch básnikov všetkým vnútorným i vonkajším skladom tak poňaly ducha ľudovej piesne slovenskej, že mnohé z nich znárodnely. Tou cestou kráčali ďalej Botto, Rimavský, Matúška, Dobšinský, Nosák, Hostinský, Ladislav Pauliny, Škultéty i Graichmann. Napodobenie prstonárodných zpievaniek išlo tak ďaleko, že i rhytmický ich naturalismus Štúrovi prejímali verne do svojich tvorieb a tým temer všetkým svojim veršom odňali základ umelecký. To bol druhý vplyv Kollárov.

Tretí je jazykový. Lúbozvučnosť strednej slovenčiny tak zajala turčianskeho rodáka, že už r. 1821 v »Kroku« hovorí najmä proti prehláske spisovného českého jazyka a proti skupeninám súhláskovým, v úvodoch k Šafaříkovým »Písniím světským lidu slovenského v Uhřích«, v Pešti 1823 a 1827, vystavil vlastnosti a prednosti strednej slovenčiny, a r. 1832 v »úplném« vydaní »Slávy Dcery« i r. 1836 v povestnej rozprave »O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými« v »Hronke« zásady svoje prevádzal prakticky. A zase bola to Štúrova mládež prešporská, ktorá dôsledne ďalej vedúc dôvodenie autora »Zpievaniek« o lúbozvučnosti slovenčiny a nauku jeho o literárnej individualite slovanských kmenov, došla najprv k ideí a neskôr k skutočnému jej prevedeniu: ľudovú strednú slovenčinu, ako zánímavý a bohatý typ jazykový, podvihnúť na slovenskú reč spisovnú.

Kollár, nevediac a nechtiac, theoreticky i prakticky tiež k tomuto ukázal cestu.

Takým spôsobom nielen rod a meno Kollárovo, ale i diela jeho básnické a snahy literárne vôbec hlboké šľaky zanechali v duševnom živote starších generácií slovenských.

Jaroslav Vlček.

Sonet Kollárův po jeho stránce formální.

Glossy k dějinám českého sonetu. Napsal J. Vrchlický.

Měl jsem původně v úmyslu napsati dějiny sonetu v české poesii a přihlížeti, jak ku četným proměnám, jež prodělal po stránce formální, tak i ku myšlenkovým i obsahovým metamorfosám, jichž se dožil od prvních počátků naší znovu vzkříšené poesie až na dny naše. Brzy však shledal jsem, že rozsáhlost látky, hlavně nutností ustavičných citátů, sahá daleko přes meze slavnostnímu spisu vytčené. Také by práce ve větší své části valně se vzdálila od jména Kollárova. Vyjímám tedy z celého řetězu rozvržené studie pouze partie o sonetu Kollárovu a i tu hodlám si všimati více stránky ryze formální než obsahové.

*

První pokus českého sonetu je spojen s jménem Josefa Jungmanna a dle poznámky v jeho sebraných drobných spisech spadá do roku 1798. Byl tenkrát první mistr českého sonetu Jan Kollár, hošík pětiletý. Sonet Jungmannův, který dle připojené poznámky »naděje se laskavého soudu čtenářova«, jest obsahem nevinná anakreontická hříčka. Formou dopadl, uvážíme-li dobu a poměry, kdy vzniknul, dosti šťastně, aspoň v ničem křiklavě vkus náš neuráží. Nazývá se »Těžké vybrání«*) a ličí rozpaky zamilovaného do dvou krásných dívek, rusé Lily a černoooké Lolí, rozpaky, které se usmíří lehkým vtípem — zamilovaný lstí si pomůže z dilematu:

Slepě, vztáhna ruce, když mne zočí,
která dříve k horkým prsům skočí,
k prsům horkým slepě přivinu.

Forma znělky je zcela pravidelná. Rýmy jdou obvyklým seskupením abba, abba v prvních čtyřverších a propletem c d c, d d c v dvou tercínách závěreč-

*) Vydání Kobrovo sv. II. str. 41.

ných. Rozměr je trochaický. Jako zvláštnost pro další rozvoj českého sonetu význačnou, ano osudnou uvádíme, že verše s rýmem *a* jsou ženského rýmu, verše s *b* mužského a sice trojpadého. Totéž střídání pak provedeno v tercetech, kde verše s *c* jsou ženského a ony s *d* mužského, taktéž trojpadého východu.

Tato zdánlivá maličkost není pro rozvoj sonetu českého bez váhy. Bylť patrně takto Jungmannem upravený sonet dlouho vzorem básníkům českým. Je to jeho první forma a to forma nejobecnější a jistě z dobrých důvodů Jungmannem volená. Přihlížeme-li k formální podstatě sonetu vůbec, tu vidíme, že základní jeho tvar je především v čtrnácti verších, rozvržených na 8 a 6, vždy dvakrát po čtyřech a po třech, spjatých v první i v druhé polovici dvojicí stejného zvuku. Zvuk patrně rozhodoval a sice v první polovici sonetu zvuk rýmů *a b*, v druhé pak zvuk rýmů *c d*. Propletení jich jest v nejstarších nám známých sonetech provençalských, italských a francouzských dost libovolné, ale srovnáním vysvítá přec, že forma čtveroverší Jungmannem volená jest nejobecnější a pro sonet skoro typická.*) Vedle tvarů čtveroverší *abba*, *abba* vyskytují se zajisté u nejstarších sonetistů ještě hlavně tvar *abab*, *abab*, méně však již tvar *aabb*, *a a b b*, kterého užil Jungmann hned v druhém svém sonetu nazvaném »Létaví mravenci«.***) I tento hlubší myšlenkou (upomínající přibližně na Dantovu krásnou sentenci, již zakončuje svou velebáseň) formálně mimo uvedený již pořad rýmů nijak se neliší od svého předchůdce. I v něm daktylické dopady s mužským rýmem se střídají s trochaickými dopady s rýmem ženským a to v čtveroverších jako v trojverších závěrečných.

První, co pozorovateli napadne při prvním sonetu českém, jest jeho trochaický rozměr. V poetice své Jungmann ovšem výslovně praví: Verš jest 4- neb 5stopý jamb neb trochej. (Slovesnost, 1846, str. 110.) Sdílel tu patrně přesvědčení své doby, že češtině jest rozměr trochaický příbuznější, duchu jejímu mnohem bližší než jamb. Vždyť jen tím ohledem veden změnil blankvers Miltonova »Ztraceného ráje« v trochej a tím citelně porušil hlavní tepnu rytmickou této skladby, již si znalec originálu bez jambu ani představití nedovede. Taktéž hověl v sonetu trocheji i Šafařík,***) který duchem básnickým daleko předčil Jungmanna a jehož sonety mají přes veškeru zastaralost některých slovesných obrátů myšlenkovou hloubku a vždy určitou náladu. Trochejem psal své sonety i mistr Čelakovský,†) z jehož sonetů jediný (čís. 6. str. 235. vydání z r. 1847) jest chodu jambického, při čemž až na verš 9. a 11. ženským rýmem jest provedený a tím modernímu našemu sonetu relativně nejbližší. Z pozdějších čelných básníků i Koubek ve svých britkých

*) Viz z nejstarších sonetů: Guido Guinizelli a Fra Guittone d'Arezzo: O caro padre meo, di vostra laude atd. psán ve formě: *abab abab cdc ded*, nebo sonet: »Chi vedesse atd.« »Diavol te levi«. V sonetech zvaných Folgore da San Gemignano a Cene de la Chitarra jest již obecná u nás forma *abba abba*. Taktéž Cavalcanti atd. Fra Guittone d'Arezzo užívá obou forem uvedených.

**) J. J. Sebrané drobné spisy veršem i prosou, sv. II. str. 42.

***) Srovnej sonety jeho ve vydání Bačkovského (1887).

†) Srovnej Spisů básnických knihy šestery (1847).

sonetech satirických i Mácha v svých cituplných sonetech elegických zůstali při trocheji, ovšem místy dost neurčitě a laxním *)

Nenamítej nikdo, že rozdíl v rytmu trochaickém a jambickém by nebyl také důležitostí. Naopak, nám se zdá, že celý charakter, celá fysiognomie básnické skladby — buď si to již sonet či eposej — přímo závisí od volby rytmu. Stačí doklady se ohraditi. Položme vedle sebe nejkrásnější sonety Kollárovy, trochaické a vedle nich sonety z doby pozdější, na př. Rudolfa Mayera, byť i v jambech místy dost povážlivých, ale celkem přece jen jambické, a rozdíl každému vysvitne. Rozdíl přímo zásadní. Tu starší škola, tam novější. A nedělá to pouze jiný názor světa, jiné ovzduší, jiný svět myšlenkový a citový, dělá to i ta nepatrná předrážka jambická. Jak změnila ona fysiognomii celku, je až úžasné. Položte na příklad vedle sebe Mayerovo :

Divná to moc v tvém oku uslzeném,
jak Bůh by v nestvořený svět se díval,
a zrůstal svět, kde jeho zrak prodlíval
a šumí les a moře temným stenem

a Kollárovo:

Oči, oči modré, milostivé,
ó vy perly v květu rozvitém,
v nichž se zem i nebe s blankytem
jako v řece svítí zrcadlivé ..

a vidíte hned celý rozdíl doby starší a nové v sonetu, rozdíl, z většiny na rytmu závislý. Nevím, zdali každý mi ihned porozumí, ale dlouhé studium této otázky na četných příkladech, jichž zde pro omezenost místa uvésti nemohu, přisvědčuje, že sonetu svědčí líp jamb než trochej. Jeť jamb vzruch a síla, rozproudění a chcete-li rozháranost, energie a život, kdežto trochej hovoří více sebevědomým klidem, tichou kontemplací, elegickým usínáním.

Však přistupme již těsně k sonetu Kollárovu. Jest šmahem trochaický, jak to, jak jsme ukázali, přinesl duch doby, a trochaický chod jest jeho první význačnou známkou. Vedle toho má ihned druhou charakteristickou, totiž nezná obměn, je neúprosně týž — nezná obměn ani v první ani v druhé své polovici.***) Naznačím-li velkou písmenou spád ženský

*) Srovnej Máchův: V hloubi citu, kde mám slova vzíti,

bých pronesl prosbu dosti jemnou

nebo téhož: Druhá žádost jest to samé přání,

by nového jasná slza máje,

až provodí slavíka volání...

***) Obměnou sonetu nelze na př. jmenovati pouhé opakování prvního verše každé sloky, jaké efektně je provedeno v znělce: »Hory, hory, slyšte hory skalné« (275 z r. 1845), anebo nahodilé přehození rýmů z cdc ede na cdc dee, jaké jest v sonetu 49. téhož vydání.

a malou mužský a rýmy dle abecedy obvyklým způsobem, dostanu pro čtyřverší Kollárovo tento nezměnitelný vzorec:

- A Maluj obraz, jenž se září hravou
 b na anjela strojí změniti,
 b duši jeho téměř spatřiti
 A přes jasnotu těla pronikavou;
 A oko musí k nebi víru zdravou,
 b k zemi láskou čistou svítiti,
 b avšak nesmí čelo zuřiti
 A na hubinku sladce usmívavou.

Je týž, který volil Jungmann r. 1798 pro svůj první sonet »Těžké vybrání« a v jehož železném tvaru se pohybovali všichni čeští sonetisté oné doby.

V trojverších Kollár upustil od základního pravidla sonetu, totiž od dvojice zvukové, u nejstarších mistrů italských ve vzorci rýmovém c d c c d c oblíbené, jež Jungmann s malou obměnou převzal (c d c d d c) a zavedl pravidlem trojzvuk dle vzorce c d c e d e. Avšak to nijak není prohrěškem proti základní formě sonetové. Panujeť, což bychom nesčetnými příklady mohli doložit, již u prvních mistrů sonetu italského v trojverší největší libovůle.)*

Avšak přijetím těchto vzorců pevných a nezměnných Kollár skoval sonetu svému pancíř, jehož svor zajisté brzy sám nejlépe pocítil. K tomu dodejme, že i v trojverších jest co do východu mužského a ženského táž neúprosná pravidelnost, již hodlám dle prvnějšího vzorce takto naznačiti:

- C Muži vůle, čin a smělost sluší,
 d ženě prosba, cit a mlčení,
 C ten buď více duchem, tato duší.
 E Muž ať táhne nebe k ctnostem dolů,
 d žena zemi vzhůru k blažení,
 E jen tak přijdou krásně k cíli spolu.

Máme tedy nezvratný vzorec sonetu Kollárova, v němž velké písmeny značí východ rytmu ženský a malé mužský, postup jich pak různost zvukovou, tento: A bb A, A bb A, Cd C, E d E.

Šněrovačka patrně dost úzká, jde-li o víc než 600 sonetů. Tím větší musil Kollár zde rozvinouti mistrovství, aby neunavil příliš rýmy se opakujícími, kde již dosti únavy diktovaly hlavně vnitřní zvuky bb, bb. A řekněme si upřímně: tyto rýmy střední jsou hlavním úskalím sonetu Kollárova. Ony jsou to, které mu dodávají po výtce toho cinkavého, až příliš zvonivého či zničného rázu (snad jméno znělka sama jej k tomu svedla). Ani v následujícím

*) Quido Guinizelli má na př. tyto formy: cde cde — cdc ded —

Quido Cavalcanti: cdc ded — cde edc —

Dante Alighieri: cde cde — cde edc —

Cino da Pistoja: cdc cdc — cdc ded — cde edc —

Fr. Petrarca: cde cde — cdc ded — cdc cdc — cde dce — cdc ede atd.

trojverší není to tak citelné jako v prvních čtyřverších, hlavní podstatu sonetu vyznačujících. Můžete otevřít, kde chcete, »Slávy Dceru«, a tyto básníkem samým si uložené trojpádné rýmy někdy až zarazí svým seskupením. Vnucují se příliš uchu, a to uráží, aspoň dnes. Snad to nebylo tak citelné za doby básnickovy, ale nám je to místy až osudné. Stačí uvést některé příklady: kázání, nutkání, skládání, u paní — básníka, řečníka, smrtníka, vlastníka — milenka, jitřenka, krásenka, blaženka — synové, zvukové, domové, zbytkové — před námi, nohama, rukama, modlami — okliku, vozníku, jazyku, slovníku — pevnosti, mladosti, skvostnosti, blízkosti — řečavým, laskavým, žvatlavým, voňavým — kvítkový, takový, kovový, jakový — zpěváka, Poláka, chudáka, vojáka — obrubíc, holubic, u hubic, pochlubíc — mluvili, košili, vložili, čistili — homolku, na holku, v okolku, za Polku — člověčí, nářečí, zaječí, zlořečí — slepého, černého, bludného, tklivého atd. Není pochyby, že tento vtíravý zvuk obkročených veršů sonetů Kollárových je hlavní závadou jejich hudebnosti a příčinou jich místy únavné jednotvárnosti, ač rádi uznáváme, s jakou virtuositou svůj nástroj, tenkrát tak neohybný a nepružný, Kollár ovládal. V úzkých mezích, jež si sám položil, stal se Kollár opravdu tvůrcem českého sonetu v první periodě jeho rozvoje, nebo věc jiná jest napsati sonet jeden, neb osm i deset a jiná napsati jich přes 600 i s tou podmínkou, že z nich snad jen třetina podrží životní sílu i po letech. Kollár a jistě tak i ještě jeho současníci necítili to, co dnes nás v některých jeho sonetech zaráží, ucho české nebylo tak vyškolené, jazykové odstíny nebyly tak vyhraněné, vkus, krátce řečeno, nebyl tak vytříben. Potřeba rýmu pak omluvila konečně všecko. Rým stal se tyranem myšlenky a aby jen jemu se vyhovělo, musilo býti často hřešeno na úkor vkusu, gramatiky, libozvuku a poetické krásy. Nám je na př. nesnesitelné dnes a nedovedeme si ani představit, jak by si mohl básník zkaziti celý mnohdy krásný sonet jediným výrazem, pro který máme dnes pouze slovo, že je banální, prosaický, nevkusný. Místo četných dokladů, jichž má čtenář »Slávy Dcery« hojnost po ruce, uvedu jen některé:

Mnohý jazyk, znělky milé, laje
vám jak upýpavým hříšnicem,
že jste jeho útlým žvanicem
košík daly, k tanci s vámi maje
(I. 2.)

Zde patrně básník necítil ani vulgárnost proloženého výrazu, tím méně nepěknost obkročeného trojpádného rýmu. Hned v následujícím sonetu praví, že v dívčí spanilost

veždy oči s podivem jsem vlepil. (I. 3.)

Jinde čteme, že

Nikdy takým štětka jara nová
růže nebarvila červenem. (I. 48.)

Milenka básníkova,

Když se smlouvá, oči k zemi nese,
když se směje, to jen polhubkem,
když co dává, ruka se jí třese;

nedobýval hradu Vlastislavky
Přemysl s tak těžkým postupkem,
jak já outlost této upýpavky.

(I. 53.)

Následující pak sonet 54 jest svými středními rýmy*) ještě živějším dokladem našeho tvrzení. Z četných analogických dokladů jeden nejdrastičtější: Sonet je velkolepý, ale pokažen jediným slovem a to hned v první řádce:

Z pahorků se na pahorky *klátím*.

Ošklivé slovo, které kazí i velebný dojem lapidárních tercín závěrečných:

Ó vy skály staré, hvězdonosné,
svaté pyramidy Severu,
oběť má jsou tyto slzy rosné!

Neste je tam, tu je všecky složím,
lité pro matku i pro dceru,
aby byly perly v trůnu božím!

Přestávám na těchto ukázkách, ač v dalších zpěvech (zvláště v dvou posledních) jsou přehojné doklady, že Kollár ovládal jazyk se vzácným mistrovstvím, pokud se látky a obsahu týče, ale s malou ještě vytríbeností citu pro grácii a míru, lahodu a hudebnost jeho. Připouštím, že i v Čelakovském místy a tu i tam i v Máchovi, ač relativně nejméně, se shledáváme s podobnými prohřešky proti nynějšímu vkusu. To nesla doba s sebou a stav jazyka, v jakém jej právě přistihl básník. Div je, že učinil Kollár tolik z této nepodajné hmoty, div je, že hned na prahu nového života české poesie zapráhl tohoto »bujného oře« v pluh formy tak těsné, jako právě jest sonet. Oč tu byl Čelakovský opatrnější a prozíravější! Pro »Růži stolistou« raději si adoptoval formu lehčí (Kisfaludyho), nežli by se nutil k násilnostem, jež přemoci, či lépe, jimž vyhnouti se mohl teprve později básník-umělec a jež na ten čas ani dobře cítili nemohl básník-věstec, jímž Kollár bez odporu byl. A básníci-věstci mají již poněkud právo k vůli myšlence nedbati zrovna tak úzkostlivě všady noblesy a gracie výrazu. (Jeremiáš, Dante.)

Nešťastné obkročené trojzvuké rýmy zavedly básníka přechoť často k rýmům čistě gramatikálním, planým, prázdným, jen koncovkovým. Tak jsou mi na př. i kusé rýmy Tvé, své, zve a zde (I. 110) daleko ještě milejší, než zoufalé

*) Ku zaváděným Kollárem novotám mluvnickým a pravopisným, na které trpce želel mezi jinými Čelakovský, poukázal podrobněji Bačkovský ve svých Dějinách českého písemnictví str. 384 a násl. K jiným prohřeškům proti vkusu na str. 536—538.

žalují, sužují, vstupují, spojují (II., 126) nebo »potkala, plakala, volala, spáchala« (II., 184) nebo »pochoval, ukoval, zvěstoval, miloval« (III., 289) neb docela »velkého, slavného, těžkého, vděčného« (III., 348). Zvláštní úkaz je na př. v sonetu 365, kde se rýmují docela »vychází, zachází, prochází«. Jiný druh zvláštní virtuosnosti jest rýmovati »kabát s a bát« (IV. 525) »divotvorce, to rce« (III. 235). Našly by se ještě jiné, ale není to účelem těchto řádků, chtěl jsem jen naznačiti, co charakterisuje sonet Kollárův po stránce formální. Ovšem jsou obzor básníkův a myšlenková tíha jeho tak velké a na dobu svou neobyčejné, že v celé spoustě sonetův jeho tyto prohršky proti nynějšímu našemu vytríbenějšímu vkusu budou se mnohým snad zdáti nevčasnou pedanterií. Však nám v celku nijak nejsou závadné, nám jsou jen charakteristické pro sonet Kollárův a celou dobu jeho.

Vedle této ryze formální stránky sonetu, jako jeho rozměr, postup a spád rýmu atd., počítám k formě jeho též vnitřní složení a vyhranění myšlenky. To nazval bych formou v širším slova smyslu. Třeba si připomenouti, co učí poetika o sonetu, pak přihlédnouti k praxi básnické a konečně zodpověditi otázku, jak si i v této příčině Kollár počínal.

Josef Jungmann*) praví, že »sonet pronáší jednotlivý pocit čitím, dějem neb pomyslem rozplameněný, takoruka jediné zaznění citu v určité formě. Každá strofa má míti celý smysl***) Něžnost a přemyslnost znělce nejlépe svědčí a ráz její až k elegickému se naklonívá. Jakosti jí potřebné jsou přirozenost, jemnost, správnost rýmu a melodického rytmu, slovem lyrická dokonlost.«

Ostřeji a význačněji charakterisuje toto vnitřní uložení myšlenky v sonetu Josef Durdík.***) Praví: »Znělka vyžaduje ráz a protiráz myšlenky, obraz a výklad jeho, důvod a následek nebo podobné pro své dvojí čtyřverší, která mají též dvojím, abychom jednotu kontrastujících obrátů i na povrch cítili. Šestiřádkový konec pak přivádí smír protiv, dokonané rozjímání, hrot řeči, mravní naučení a podobné, zkrátka spád a závěr celku.«†)

Vidíme, jak sonet je elastický, pokud se týče složení myšlenky neb citu, krátce jádra básnického v lesklou jeho amforu formální. Lze jím právě všechno vysloviti. Avšak již zevnější stavba jeho od čtyřveršů k trojveršům postupující ukazuje na širší základ pro myšlenku, ať již podanou v obraze, paralele nějaké, v neurčitějším předběžném rozjímání a hrotící se ke konci takřka před okem čtenáře v závěrečnou silnou pointu, která jako v ohnisku sebere všechny paprsky slok předcházejících v jediný světelný bod. Dle toho by v sonetu měla míti gradace hlavní slovo. Tento postup je také přirozený, nebo říci svou

*) Slovesnost, 3. vydání 1846, str. 110.

**) Pravidla tohoto sonet anglický z pravidla pomíjí. Srovnej sonety od Shakespeara až k sonetům pí. Robinson-Darmesteteové.

***) Poetika 1881, str. 441.

†) Z konce tohoto výměru jest zjevno, jak barokní a ničím neodůvodněný je nápad některých básnických diletantů (Tyl) převraceti sonet vzhůru nohama, začínati trojverším a končiti čtyřverším, toť jakoby někdo gotický dóm postaviti chtěl širokou basí do vzduchu a hrotem štíhlých věží na zem. Analogický nesmysl jest psáti »sonety bez rýmu« (Gabrielle d'Annunzio), t. j. zbaviti sonet toho, co jej nejvíc charakterisuje: z v u k u.

myšlenku, vysloviti svůj cit hned v prvním čtyřverší nebo docela v jeho první řádce, byť i autor pak již vládl bůh ví jakými obrazy a obraty, přece jen rozhodně účinně seslabuje. Jsou ovšem sonety, kde nedbáno tohoto pravidla, ale účel těchto jest patrně jiný, ty nevyslovují myšlenky neb pravdy všeobecné, nepotřebují pointy a spokojují se náladou. Tím, co řečeno, rozpadá celá velká říš sonetů v dvě valné skupiny, sonety s pointou čili gnomické, didaktické, myšlenkové, sonety bez pointy, náladové, popisné, líčící a malující. Tento rozdíl vycítil již Čelakovský v listu ke Karmarýtovi: »Já pozoruji dvojí rozdíl v znělkách. První nejsou nic, než nezměněný obraz nebo proud, ale ne trahající citů (takové jsou Petrarcovy), jiné jsou epigramatické, které v posledních řádcích neočekávaný obrat dávají.« Najdeme sonety, které spojují šťastně oba živly, v první polovici své začínají s obrazem neb náladou, již rozvíjejí a v trojverších v polovici druhé brousí a krystalují v břitkou pointu, která překvapí, dojme, uchvátí dle intence umělce. Kollár byl mistrem v obém druhu a nezdá se, že by se mu sloučily oba způsoby v sonetu jediném (srovnej Bačkovský: Zevrubné dějiny atd. str. 490.).

Voliti vždy ten pravý modus, je právě věcí a úlohou myslícího, svých cílů vědomého poety. Diletant bude si jen pohrávati se sonetem, obracet jej jako rukavičku, ale nevycítí ty jemné vztahy, ten ukrytý mechanismus a paralelismus obou hlavních skupin slohových i vedlejších skupin mezi sebou. *) Ježto je každý sonet pro sebe uzavřeným celkem, svým světem, tu myslím, že nehodí se příliš pro skladby cyklické. Chybí vždy pojídlo; jednotlivé sonety stojí osamoceny, jen vnitřní ideou spjaty a poutány. Juž proto není sonet formou epickou, kterou je především z družek jeho tercina. Také se posud ryze epické sonety nikomu nezdařily, ani Carduccimu; sonety v jeho »Ča ira«, vypadly vždy jako medaillony, reliefs, postavy jednotlivých lidí, nikdy ne jako dějové pochody. U Kollára není ani tento přehmat ve volbě formy tak citelný, jelikož látka jeho nebyla v zárodku a počátcích svých epická vůbec, byla víc rozjímavá, gnomická, citová, aforistická. I potulky, které první části »Slávy Dcery« líčí, hodí se dobře do sonetu. Hůř je v posledních dvou zpěvech, v Lethe i Acherontu. A také jsou sonety těchto dvou oddílů nejslabším, co vyšlo z pera Kollárova. Jak v erotických sonetech dostihnul Kollár Petrarca, tak zůstal v partiích démonických svého díla za Dantem. Zde je forma volena nešťastně, sonet se k tomu naprosto nehodí. O pochybné ceně posledních dvou zpěvů »Slávy Dcery« měli již současníci Kollárovi správné mínění. Srovnej výroky Čelakovského a hlavně příkrý úsudek Havlíčkův (»Slovan« téhož 1850 str. 1406.). Modernímu čtenáři působí čtení sonetů těchto někdy dojem, který jest v pravém opaku k zamýšlenému účinnu.

Ještě drastičtější doklad, jak neepickou formou je sonet, podal později

*) V dobrém sonetu jest paralelismus mezi slohy čtyřveršovými a trojveršovými. Po posledním verši druhého čtyřverší je v každém sonetu pravidelný oddech. Proto přetahovati smysl verše ze čtyřverší do trojverší je vždy choulostivé a nebezpečné. Lze tudíž dobře upravit sonet tak, že prvních 8 veršů tvoří jeho větší, druhých 6 veršů jeho menší polovici uzavřenou aspoň gramaticky.

Vacek Kamenický ve svých »Liliích a růžích«,*) v nichž také partie didaktické neb gnomické jsou zdařilejší částí popisných neb ryze epických.

Leží tedy květ sonetů Kollárových bez odporu v prvních třech zpěvech »Slávy Dcery«. Zde jsou ony ryzí ohnivé granáty, které založily právem básnickou slávu Kollárovou. Nejlepší tato čísla stala se již více méně majetkem našich anthologií. Jaroslav Goll**) první s jemným taktem vybral 19 znělek a rozřídil je na dvě skupiny, do první položil 8 sonetů vlasteneckých, do druhé 11 erotických. Daleko menší výbor podali Chalupa a Bílý, poslední zvláště — viz účel jeho knihy, — ačkoli erotika Kollárova není nijak z nebezpečných, vyhnul se živlu milostnému docela Bačkovský při svých hojných citátech ze »Slávy Dcery« hleděl více k obsahu, k niti pojící v celek jednotlivé myšlenkové obzory básně, nepřihlížeje k esthetické ceně volených znělek. Nejšťastněji posud do šachty Kollárova zlatodolu zasáhl Goll; ovšem úzký rámeček jeho publikace nedovolil nabrati tak plnou hrst drahokamů, jak by si byl jistě sám přál. Ale jedno jest jisto, kdoby chtěl podati výbor z Kollára, test jeho poetickou, krátce to, co po něm zbude potomstvu nejen po Slovanu, nýbrž hlavně po básníkovi, že musí sáhnouti pro základ k výboru Gollovu, který jak v hlavní myšlence: rozdělení celku v dvě skupiny, vlasteneckou a erotickou, tak v jednotlivostech bude základní. A k výboru takovému z Kollára dojíti musí; nemá naše doba času více hledati zlatá zrnka z celé šachty, která filologům, archaeologům a jiným vědcům podá vždy ještě dosti i tam, kde básník a esthetik docela s prázdnem odcházejí.***)

*) V těchto znělkách (vydaných r. 1846) aspoň již se střídají v obkročných rýmech ženské spády s mužskými v obměnách ABBA AbbA. Rovněž v trojverších panuje daleko větší rozmanitost, za to je poetická cena skladeb nepatrná.

**) Goll, Anthologie české lyriky, 1872, str. 116.

***) Zatím vyšel již výbor takový péčí p. prof. dra. Jana Jakubce nákladem Šimáčkovým. Za základ přijat princip Gollův: přísné oddělení sonetů erotických od vlasteneckých a gnomických. Jak lze souditi z první části (erotické), je výbor šťastný a přinese, jak jsme také naznačili, asi třetinu díla Kollárova, patrně vše, co vedle klassického prologu vždy zůstane čtoucímu obecenstvu nezbytným.

Dva Kollárovy nápisy.

Kollár byl výtečný epigramatik. Není velká jeho sbírka Nápísů, ale vydá formou i obsahem za nějaké sto znělek. Měl k tomu zvláštní nadání, břitký vtip, okamžitý blesk myšlenky, který věci zcela různorodé dovedl tak osvítiti, že se objevila netušená spojitost jich rázem. Naopak z námětu zcela známého uměl vyvoditi důsledek tak nový, že původností překvapil. Přirozenou tu vlohu opatřil cvik a studia rovněž znamenitou, klassicky stručnou, ale obsažnou formou. Jsou epigramy, že by obsah jejich nevyčerpal leda knihou. Obor poznatků je v Nápisech zastoupen rozsáhlejší, než v celé Slávy Dceři. Proto jsou nejhlavnějším svědectvím Kollárovy intelligence. Epigram není věcí citu; naivnost skoro vylučuje. Proto jsou Nápisy projevy velice mužné a poctivě pravdivé. Ledacos tu opravuje z oné veliké osnovy nepravd a poblouzení, k níž ho zavedl vášnivý vzlet a cit. Tak by se mohlo leckomu na př. zdáti, že se Kollárův »surový egoismus« národnostní příčí zásadám pravé lidskosti. Kollár toto nepravé ponětí o poměru národnosti a lidskosti pozoroval sám v okolí svém. I ohradil se proti němu nápisem:

Horlič.

Národ tak považuj jedině jako nádobu lidství,
A vždy, voláš-li: Slavjan! nechť se ti ozve člověk.

t. j. pravím vám, entusiasté (horlič) národnosti, jichž výlučné, krajní vlastenectví mimo svou vlast ničeho nechce znáti a pěstování své národnosti za sám cíl pokládá, že vaše takto pěstovaná národnost jest prázdná forma, bezcenná slupka. Národnost není cílem, nýbrž prostředkem. Každý člověk byl někde narozen a někde vychován. Místo narození nebo vychování ho obdařilo jistou řečí, vírou, smýšlením, city, návyky, vzpomínkami a povahou, což vše pospolu představuje jeho národnost, formu to, v níž se na světě pohybuje a skrze ni

o cíl svůj se snaží. Všecko lidstvo je takto rozděleno na množství rázovitých forem, nádob, na rasy a národy. Lidství nestojí a nemůže státi nikde o sobě; ani se žádný jednotlivec nemůže vymknouti z formy své, aby se stal pouze člověkem, občanem světa všeho. Kdo to o sobě tvrdí, buď se nezná nebo projevuje hrubou bezcitnost a je tudíž tím méně člověkem. Naopak čím více je kdo proniknut vlastnostmi a rázem svého národa, tím plněji a dokonaleji představuje člověka. Nemusí o své národnosti ani vědět. Prává národnost stará je bezvědomá. Prostý lid a jeho píseň užívá nejméně názvu národnostního.

Umění, které by svou národnost zakládalo na pouhých její znacích, na př. na vlastenecké látce, na napodobené národní formě, verši, heslech, epithetech »slovanský« a p., podávalo by jen nádobu bez obsahu. Umění musí jíti hloub, do duše, kde jádro se skrývá, ono »všeobecné«, které podmiňuje trvalou cenu díla. Toto »všeobecné« jsouc abstraktní povahy, žádá si konkrétní formy. Tu právě čerpá umění ze své národnosti a čím zevrubněji, význačněji a pravdivěji ji zachytí, tím silněji vyjádří »člověka«. (Dra J. Durdíka Všeob. aesthetika 102.) A dále: aby bylo lidské jádro opravdu »všeobecným«, nesmí se chtít národ vylučovati z dosahu působení jiných národů. Čím více styků, tím víc obsahu má národní duše, tím větší sílu vyvinuje národnost, by obsah strávila. Stykem duševním národové rostou, čínskou zdí zakrňují. Bylo mínění i u nás, že sluší národnost chrániti zákazem všeho dovozného zboží. S tím bludem bojovali romantikové a bojuje se podnes, ač jej Neruda a Hálek a j. potírali důkladně. »Učme se od národů jiných, ode všech; zpracujme pak v sobě vše v celek nový s tím, co jsme s mateřským už mlékem obdrželi a ve vlastech svých poznali. Bude to pak zajisté slovanské, poněvadž co Slované jinak tvořiti nedovedeme.« (Neruda.)

Patrně, že má nápis Kollárův vztah několikery. Rovněž duchaplný a obsahem nad obyčej bohatý je nápis

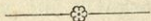
Dokonalost.

»Chceš-li dojít v umění věnce, plytkosti nenávid,
Měř svým výšku i hloub, délku i šířku duchem.«

Jsou tu jmenovány čtyři rozměry, jež znázorňuje geometrie přímkami. Přímka o sobě představuje určitý, jednostranný směr, výhradně na sebe odkázaný, do nekonečna směřující. Kdo chce v některém oboru lidské práce, ve vědě, v umění atd. vyniknouti, toho pílě musí se podobati především té přímce. Musí se člověk věnovati zvolenému oboru všecek, neuchylovati se ani v pravo ani v levo, a pracovati vytrvale, neunavně, jako by práce neměla míti konce. Z takové práce tvoří se specialisté, kteří jedině způsobují pokrok svého oboru. Ale taková práce má vadu, že je jednostranná. Žádná věda ani umění nestojí zcela o sobě, nýbrž každé je středem velikého počtu oborů lidského poznání. Kdo chce náležitě vědu svou poznati, musí se též kolem ní obhlédnouti, musí hledět co možná všestrannosti. Všestrannost představuje plocha tvořená dvěma přímkami: délkou a šířkou. Jsou lidé, jimž se právě líbí rozbíhat se na šíř,

a kteří se domnívají, že jsou všestranni. Ale není-li při tom úsilí na děl, v před, nejsou-li v jednom hlavním oboru neunavně pilni, rozplyne se jejich činnost v nic. Všestrannost bez jednostrannosti škodí. Obě se výborně doplňují. Ale ani to není dosti. Plocha je rozpjata do široka daleka, ale nemá žádnou podstatu, žádnou tloušťku, totiž hloubku. Kollárova »hloubka a výška« je jedna a táž čára, kolmice na rovině. Tímto třetím rozměrem se mění plocha v těleso. Všestrannost má vadu povrchnosti a mělkosti. Má-li býti práce opravdu vynikající, má-li »dojítí věnce«, musí býti také hluboká, to jest zevrubná a důkladná.

Ž. Voborník.

Svatopluk Čech o Janu Kollárovi.

V českých chaloupkách ráda bývá vypravována pohádka o spanilé lilii, jež vyrostla na hrobě a která, byvši přenesena v jiné ovzduší, proměnila se v lehou živoucí dívku. Báje ta připadá mi na mysl při družném spojení dvou básníků lidem českoslovanským vroucně milovaných; jednoho stoleté zrozeniny chystá se oslavit právě vděčný svět slovanský, druhý dlí mezi námi v plném květu umělecké své bytosti. — Jan Kollár jako spanilý, čistý květ vypučel na drnu, pod nímž zdálo se, že již na věky odpočívá všecko štěstí, všecka vzájemnost slovanská; jeho poesie byla jako poslem nového života, přímá, silná, bezeskrvná květina na troskách žití vzrostlá, jejíž pronikavá, kořená vůně křísila z mdloby chabé spáče. Mnozí byli probuzeni, mnozí chopili se díla a blahorečili květu kouzelnému. Když se zdálo, že lilie statečná uvadá ve své síle a působivosti, tu vzešla z ní čarovná bytost nová, mohutnější, barvitější, která zase křísila a budila, zase vyprávěla o velké lípě a orlu bílém a spolu svědectvím byla síly životní květu lepého, z něhož pochází.

Kdožkoli pozorně probádal poesii Svatoopluka Čecha, z ní se těšil, jí byl nadšen, vděčně i uznal pramen čistý a posvátný, z něhož vyprýštila mladšího básníka díla, nesoucí se k různým větvím Slovanstva, jich utrpení a pádu, jich smíru a rozkolu, a vzpomněl Jana Kollára, jehož je Sv. Čech dědicem ducha.

V letech třicátých až padesátých tohoto století rozlétaly se nadšené Kollárovy znělky, jeho velebný »Vstup« po Čechii ve mdlobu dosti tuhou pohroužené. Vznítily plamen nejen v srdcích předních bojovníků, ale padly jiskrou i v dumavé klidné mysli »vojínů bezejmenných svaté čtyř«, jak Sv. Čech nazývá otce svého, a věru v záhřevný oheň v něm rozdmýchaly vědomí slovanské. Kollárova poesie tak pronikala duši Čechova otce, že ještě dětem jeho se sdělovala a ji naplnila; i jest zajisté vroucí, ale skromný a zpola zapomenutý tento správce venkovského panství jen ukázkou mnohých jiných Kollárem nadchnutých vlastenců. Ve »Vstupu« ku Václavu Živsovi vypráví Svat. Čech o svém otci:

»Zvláště vřelý paladýn byl vzájemnosti slovanské
a mně jevil mnohokrát, kterak od věčné zimy pólu
po stálý jihu máj ohromné plémě se šíří
pokrevních bratří, dětí veliké Slavie matky.

Věstec Tatranský mu byl proto srdce miláček
 a v duchu často slyším, jak nadšeně hlasně mi čítal
 verše jeho slavné, jak stesk jeho žalně pronášel:
 »Aj zde leží zem ta před okem mým smutně slzícím.«

Kollár a jeho »Slávy Dcera« zajisté nerozlučnou byla součástí duševního života starých vlastenců. Čech, líče ve starším panu Živsovi a jeho choti Marii dva manžely, jejichž máj životní odehrál se v letech našeho probuzení, chtěl nám zároveň ukázati, jaký že duch panoval v tehdejších rodinách středního stavu a jakými prostředky vědomí české dobývalo si půdy. Z »Výletu do minulosti« Václava Maliny (v Pestrých cestách I.) víme, že Pavel Živsa a jeho něžná Mařenka, již milovali a zasnoubili se na Skalce pod Sutomí ve Středohoří, jsou Čechovi rodiče Klára a František Čech. I vypravuje tu starší Živsa-Čech, jak ubíraje se v čarokrásné Středohoří k cíli svému, připomněl si ihned milého pěvce slova. Čtemeť ve V. Živsovi III.:

»... v úvalu rozkošném, stromovým kryta ze všad ovocným
 skrovná, přívětivá v tichu vábném vesnice dřímá,
 Vlastislav jméno jí, jež zmoutili Němci maličko.
 Neb lán odrodilý tam v úvalu právě začíná,
 úplně naň se hodí Kollárova výtka žalobná:
 »Les, řeky, město a ves změnití své jméno slovanské
 nechťely; než tělo jen v nich, duch Slávy není!«

Když pak mladý správce Pavel Živsa, lépe seznav rodinu Čackých, o Štědrém večeru v její střed zavítává, tu ve tklivou epizodu vánočního obdarování opětně vpleteno jméno a verše poety Tatranského. Získal Živsa v Marii novou dceru vlasti, čehož důkaz ona podává mu dárkem svým pod stromek uloženým:

»Dar tu i pro mne ležel: zápisník vazby překrásné
 a v něm práce lepé, ozdobná do knihy vložka,
 v níž z Kollára se lesk, vetkán perličkami nápis:
 »Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne.«
 (V. Živsa III.)

V bělovlasém faráři, příteli Živsově z let věku pozdějšího, kreslí nám Čech prototyp oněch starých, nadšených kněží vlastenců, již pro novou vesnu našeho národa učinili tolik. I jemu do mysli klade zálibu v Kollárovi; mladý Živsa jediné přízvuk uznává za vhodné poesii české metrum a tu:

»Leč co Kollár, co jiní?« časomíry hájce namítá.
 (V. Živsa I.)

Zcela přirozeno, že veleduch, jehož nadšením otec se kochal, jehož památné slohy matka v něžné srdce své uzavřela a jimi zdobila památky milé, mocným vlivem zasáhl i v duši dětskou, k velikým věcem ustanovenou. Dočítáme se ve »Vstupu« k mohutné Slavii, kde pěvec klaní se Slavii Matce:

»Buď zdráva mi! Již útlá duše dítky
 přilnula k tobě — jak se vroucně tulí
 k mohutným prsům věkovité žuly
 horského šípku bělorůžná snítka.
 Již hochu zrak se jiskřil zanícením,
 když Tatranského pěvce zlaté znělky
 ret otcův zvoníval mi s mocným chvěním.«

A dále v básni »První struna« (v Nových písních) promlouvá o struně domácí, která první a nejmocněji nitrem jeho zněla, praví Čech:

»Když zajala's mé srdce, Slávy Dcero,
 a Dějin blesk mi zaplál v času šero,
 kde předků laur se kryl,
 když Havel heslo své mi v duši hřímál
 a pěvec Ohlasů mne sladce jímál
 a Jablonský a Tyl;

Když bezejmenný vojín čtyř svatě,
 leč nadšený, můj otec, duše vzňaté
 mi jevil blesk i stesk:
 tu božská vidina mou létla skrání
 a věrnost přísahal jí do skonání
 mých vlhkých očí blesk.«

Že »Tatranského pěvce zlaté znělky« v úrodnou padly půdu, toho důkazem přestkvělým jest celá umělecká dráha básníka Čecha. Hned báseň »Husita na Baltu«, jedna z prvních, již napsal a v tisk dal jinoch Čech, se nese k zahubenému kmeni slovanskému; leč »Husita na Baltu« jest pouze drobounkou perlou z oné báječné čelenky slávy, již obtočil Čech polabské bratry naše, kdysi v dávných dobách krutě nepřátely od severu, jihu i západu stíhané. Drahokamem v diadému tom největším je Dagmara; vzácnými rubíny i mohutná apostrofa »Nevěřme nikomu« a »Geronův smích«. Kde dlužno hledati zřídlo tklivé a silné této elegie na hrobech polabských i pomořanských než ve »Slávy Dceři« Jana Kollára? Leč nejen k zašlým snítkám lípy slovanské naklonil Tatranský věstec epika našeho i s ratolestmi dosud na kmenu trčícím a divoce vášněmi i osudem zmítanými spojil jej láskou. Věstít nám »Handžár«, jak trpí a cítí Čech s utiskovanými Jihoslovany, »Čerkes« pak svědčí o jeho porozumění čackým kozákům — Malorusům; »Slavie« rozvinuje všechny tóny lýry slovanské a obzvláště bolně zvučí o neshodě ušlechtilých dvou bratrů Poláka a Rusa. »Zimní fantasie« líčí nám porobu i naděje východních Slavie dětí a »Zimní noc« maluje obraz o vítězství Slovanstva v mocné říši, nyní barbary sevřené. Všude v básních Čechových šumí »Slovanstva orel bílý«, jehož jakoby vtělením již jednou byl pěvec Jan Kollár. Duch pěvce Slávy Dcery to jest, jenž žáka svého postavil tam:

»Kde bílý orel k zori vzlétá,
 a lípa obrovitá vzkvétá,
 pod větve svoje širodálne
 zvouc velké Slávy plémě valné,

kde obrození kyne všem
 ve svorné lásky zřídle:
 ten šik je můj! vždy stanu v něm
 na nejkrajnějším křídle «

(Nové písně.)

On zajisté naučil jej doufati v konečné spojení všech Slávů, třeba dříve Acherontem bludů a utrpení jej provodil jako Vergilius Danta; on vložil mu na rty mocně rozrušenou báseň »Věřím« (v Nových písních), která z trpkého smutku posléze v jásavou hymnu vyznívá.

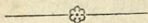
A Svat. Čech tak uznává vřele ducha, který pasoval jej na rytíře shody slovanské, že jeho jménem posvátným svolává ve svorný šik rozvaděné kmeny. Zpívá v jedné ze svých nejkrásnějších, nejmelodičtějších písní »Tatrám«:

»Nad Tatrou křídla rozpjal nám
 duch věští orlím vzletem,
 jenž stavěl svorné lásky chrám
 všem velké Slávy dětem
 Nuž za ním předně my a vy,
 již od Boha jsme svoji,
 syn Vltavy i Moravy
 i Váhu v jednom voji!«

Nedostalo se Kollárovi tklivějšího holdu, než jaký vzdal mu v poesii své nástupce a dědic jeho Sv. Čech!

V době stoleté oslavy zrozenin zajisté s láskou rozbírány a obdivovány budou útlé lístky zlatého věnce, jenž obkličuje čelo myslitele-básníka, pěvce Všeslovanstva Jana Kollára. A v koruně té zářivé neposledním bude list, na němž zapsáno, že »Orel Tatranský« vzácné a plodné símě položil v mladou duši vznatou, že jeho »Slávy Dcera« vzbudila a odchovala nám nového bojovníka za velikost, lásku a smír Všeslovanstva, pěvce Dagmary, Slavie, Jitřních a Nových písní.

Teréza Nováková.

Uspomeni Jana Kolara.

Sto već lieta zvezda tvoja sjaje
slavenskomu nebu sa visina,
pod tim svjetlom brat brata poznaje,
slavskom moru kud pukla pučina.
Velikog ti srca na oltaru,
kô svjetiljka bogu posvećena,
gorila je u nebeskom žaru
bol i nada svih slavskih plemena.

Sto je lieta suza i očaja
trebalo nam da shvatimo tebe,
da svetošću tvojih osjećaja
okupani upoznamo sebe.
Obnovivši veze pokidane
slavenske nam prošlosti daleke,
snažnom stablu da smo svježe grane,
silnom moru pritoci i rieke.

Svježe krvi, nove treba sprema,
umorno je cielo čovječanstvo,
slavenstvu se približilo vrijeme,
sveto da si ispuni poslanstvo.
Da milotom srca slavenskoga
ledno lice preobrazi svietu,
i vedrinom svježeg duha svoga
pokaže mu nebešćansku metu.

Blago tebi u Slavenstva raju
 apostole sloge svih Slavena,
 još i danas tvoje nade sjaju
 na oltaru slavenskih plemena.
 Hrvatski ti skromni pjesnik eto
 Slava! kliče iz zahvalnih grudi,
 Slavensko jer tvoje geslo sveto,
 Hrvatsku nam iz groba probudi.

Prvu baklju ti u ruke dade
 svjetlonošam našeg preporoda,
 nove rodu da upale nade,
 da mu sine svjetlo i sloboda.
 I da sretan uz slavensku braću,
 pozivu si uvijek vjeran svomu,
 primi svoju zasluženu plaću:
 svoj da bude u svojem domu.

Jovan Hranilović.

Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě.

Podává Dr. Jan V. Novák.

V slavském nebi Kollárově jen slavskou se mluví řečí, »v dokonalejší však obnově, tak že každý nezvuk vytisknuto«; staroslovansky mluví se v chrámech, v obcování užívá se polštiny, ruštiny ve správě, »hedbávnou pak českoslovanského jazyka řeč zvláště miluje sladkohlasná plet' pohlaví ženského«; při tom však změkčuje se tvrdý zvuk hl. *r* a *l*.

»Než řeč naše nejen nemá hmotů
jako *bl*, *kl*, *sl*, *ml* huhnavé,
aneb *dr*, *pr*, *tr*, *vr* štěkávé,
od Germanů půjčené a Gothů;
nýbrž chrání se i od skřehotů,
svléká pomalu ř břískavé,
slala *íikání* kvičlavé
s *ee*káním k mezem Hottentotů:
milostné *a*, pak *o* převelebné
vracejí se zpátkem z vyhnanství,
bejk, *šejd*, *hejl* — tu hnusné, nepotřebné;
každá těžká, přebroušená, divá
hláska ztratila tu měšťanství,
hudbu má řeč naše zlatoznivá.«

V této a předcházející znělce (503. a 504. vyd. z r. 1832) Kollár tedy jasně vyslovil svůj ideál řeči československé, jak ho užívají tam, kde není již nižádné slabosti ani nedokonalosti, v slavském nebi.

A sám přidržuje se toho ideálu, proto odchýlil se v tom vydání na mnohých místech od spisovného jazyka českého, jak o tom svědčí každá téměř stránka jeho tehdejší (úplné) »Slávy Dcery« a jak mu to i kritika tehda vytkla.

Nebyly však myšlenky o potřebě změn v českém jazyce spisovném teprve tenkrát od něho vysloveny, než Kollár obíral se jimi dříve již, ba sestavil si v tom směru i celou theorii, nemálo zajímavou v požadavcích i výsledcích z toho plynoucích. Stalo se to v nejstarším vědeckém časopise českém, *Preslově »Kroku«* (I, 3, str. 32—47), a na té theorii Kollár trval dosti dlouho, byť v něčem od ní později upustil; svědčí o tom na několika místech jeho výklady k *»Slávy Dceři«*.

Dokonalost každého jazyka dle Kollára záleží na dvou živlech: aesthetickém, který vede k libozvučnosti, a logickém, který vede ku pravidelnosti. Pokládá pak Kollár za nejdokonalejší jazyk ten, který se drží zlatého středocestí, neboť převaha živlu aesthetického přivodí přílišnou měkkost, převaha logiky vésti může až k plášti a sudu kynickému. Záleží však aesthetičnost každé řeči na její hmotě, logičnost na formách.

Hmotou v řeči jsou hlásky, avšak že souhlásky jsou v řeči částí nehybnou, tedy jakoby tmou, již světla dodati mohou teprve samohlásky, proto Kollár ponechává theorii souhlásek stranou, promlouvá toliko o samohláskách, o nichž podává celou aesthetickou theorii zcela vyvinutou v symboliku hláskovou.

Řeč s mnohými samohláskami není ještě čistá, nemá-li dosti hlásek čistých. Tak s dvojhláskami řeč jest nezpěvná, ač zvukná. Lyrikové řečtí básnili nejraději v aiolštině, protože má nejvíce čistých samohlásek; Maďarům, ač jazyk jejich jest zvukný, nikterak není do zpěvu; za to Valaši a Slované jsou národy nejzpěvnějšími, protože čisté jich samohlásky jim žily a články rtů násilně nepřekrucují. Než jiní národové k některé své temné hlásce nastrojí ústa, Slovanka zapěje celou písničku.

K libozvuku však nestačí toliko čistota, nýbrž potřebí tu též náležitého střídání hlásek. Přistoupí-li k tomu zvuknost, nazvati lze jazyk libozvukným. Ze samohlásek *o* jest nejzvuknější, méně *a—e*, nejméně *u—i*. Poněvadž pak v češtině velmi značnou převahu má *i*, nelze nazvati jazyk český a to zejména spisovný libozvukným.

Každá ze samohlásek má svůj zvláštní význam a ráz: *o* bývá při slovech předmětů důstojných, vznešených, velikých, strašných, slavných, svatých, krásných; *a* má ráz milého, veselého, živého, spanilého, laskavého; *e* znamená něco tichého, krotkého, mdlého, mrtvého; *i* jest rychlé, končité, ostré, tenké, bystré, prudké, rozkazovačné; *u* má povahu holého, smutného, těžkého, starého, příšerného, tajemství plného.

Čím více který jazyk jest pouze plodem smyslů a přirozenosti, tím více se podané povaze této blíží, čím více však jest plodem umění, tím více se od ní odchyluje. Latina je zajisté proto tak jadrná a velebná, že má všechny hlásky souměrně rozděleny, a zejména ve sklonbě nejvíce se jí blíží slovanština, kde též hlásky přirozeně stejně jsou poděleny.

V češtině však tato rovnováha hlásek značně se zatemnila tím, že převahy nad jinými nabylo *i*, a to zbytečně; stojí leckde místo *a* (*jati* — *jíti*), m. *e* (*mléko* — *mlíko*, *sekera* — *sekyra*), m. *u* (*lud* — *líd*, *rútiti* — *řítiti*), m. *o* (*Roma* — *Řím*). Hláska *o* ze všech nejzvuknější vůbec v češtině velmi utrpěla, jednak jsouc zatemňována (*volše*, *vorati*), jednak mění se v *u* (*láž*, *lžno*) nebo v *e* (*macecha*, *zmek*). Také *a* zaměňuje se v *e* neb se vynechává

(berle, prodej, vejce, příkop). Při tom nejednou vzniká i dvojsmysl, jemuž by hláskami různými snadno se zabránilo. I v cizích slovech samohlásky mění se v horší, když se přebírají do češtiny (pytel — beutel, Rýn — Rhenus). Vše to ukazuje, že čeština není na pravé cestě ke skutečnému libozvuku a že potřebuje opravy.

V celé této theorii opět poznáváme všude onoho básníka Kollára, který ve všem slovanském shledává svrchovanou dokonalost, snaží se k tomu obrátiti pozornost posluchačů a čtenářů, co by ještě výše mohlo povznést. Co kde bylo vynikajícího, v tom všude viděl stopy ducha slovanského, a tak i tuto slovanský jazyk přirovnává ke zvučné latině, ač se jednotlivá nářečí v té příčině velmi značně liší, zejména pokud se týká t. zv. hlásky střídavé čili náhradné (v češt. *e*, v srbšt. *a*) a *j*. Theorie sama nebyla ovšem Kollárova, nýbrž náležela v ten obor mluvnický, jenž povstal za minulého filosofického století od té doby v jazyk uváděl zákony logické, jak patrně i ze spisů K. Ferd. Beckera, v logiku veškeren jazyk uvádějícího. Jinak Kollár jako Slovák, v jehož mateřském jazyku samohlásky širší vrch měly nad úzkými, přirozeně pohlížel nelibě na tu chabou češtinu, která se byla zvučností té již před stáletími vzdala, jen aby se pokud možná úzce přiblížila sousedním jazykům germanským.

Shledávat Kollár při bedlivějším pozorování spisovné češtiny, že Čechové při ní úplněji se řídili akustickým zákonem germanským, nežli duchem samé slovenčiny (Výklad k Slávy Dc., 1832, str. 390 sl.), a důkazů toho vypočítává několik:

- a) Jako Němci mají neskloňná skoro subst. verbalia, tak i Čechové (das Leben — žití). Na uvarování dvojsmyslů z toho vznikajících buď přidávají jest k takovým slovům adjektiva nebo nahrazovati jinými slovy konkrétnějšími;
- b) *l* syllabické (slabikotvorné) dostalo se do češtiny z němčiny;
- c) *š* má všude za sebou hlásku *e* místo širších a zvučnějších *i* v němčině i v češtině;
- d) po *z* rovněž všude stojí *e* jak v němčině tak v češtině;
- e) totéž lze říci o *c* (něm. *z* a *tz*);
- f) německého *e* po *l* místo silnějšího *a* čeština se také velmi chytá (sl. perle, berle, církev, houžev, mrkev m. círka, houžva, mrkva a j.).

Jak těmto nedostatkům tak značným pomoci, jak navrátiti češtinu k oněm přednostem, jimiž se vyznačuje všechna ostatní slovanština?

Odpověď k těmto otázkám Kollár neváhá dáti způsobem svých myšlenek o vzájemnosti a jednotě slovanské důstojným. I jazyky slovanské jsou mu jednotou, jsou celkem, z něhož bez rozpaků a právem vybíráti lze ve prospěch jednotlivých částí.

V češtině prvou bude úlohou zrušenou rovnováhu samohlásek obnoviti, aby nestydaté *i* se vyměšovalo, *a*, *o* zase navrátily. (Výklad, str. 14.) Leckde bude věc velmi snadno vykonána, jestliže české znění nahradí se slovenským (na př. Jane, nejlepší, daj, chovaj; voz, loj, lono, obrus; už, pohrůžiti, surový, cizí). Kde to nelze, tam řídit se jest příkladem Homerovým, jehož řeč básnická jest výběrem všech nářečí řeckých, a příkladem němčiny spisovné, která

není nářečím jediného kmene německého, nýbrž ze všech nářečí vzrostla k takové dokonalosti a kráse přičiněním učencův. (Výklad, str. 392 sl.) Aby spisovatelé čeští zamilovali si náležitě libozvučnost ve svém vlastním jazyce, nechť hledí poznati z jazyků slovanských hlavně polštinu, ruštinu a starou slovanštinu, což jim poskytne hojně vzorů pro vlastní jich řeč spisovnou.

Úloha hlavní připadá tu ovšem samohláskám, které v jazyce jsou duší, any souhlásky jsou pouze tělem. Proto nižádná slabika nebuď bez samohlásky, aby se nejen vysloviti, ale i zpívati mohla. Časové, kdy slovo pokládáno za češtější, čím bylo tvrdší, již minuly, a pokládati *l* a *r* za polovokály jest lichou výmluvou. Čeština na dráze ku vzdělanosti a libozvuku právě zůstala na půl cestě, ana vedle slov, jako břevno, křeč, hluboký, zajisté libozvukných, má jiná nelibá: prkno, krt, vlk, hltati a j.

Chtěje na té dle mínění jeho jedině správné dráze k libozvuku příkladem vlastním předcházeti, sám Kollár zavedl ve vydání »Slávy Deery« z r. 1832 hojně takového vokalisování (hlasicování) *l* a *r*, a to přidržuje se všude znění jinoslovanského kromě některých výjimek, kde nemaje na snadě takových příkladů vytvořil si je sám (jako *vluk*, *mlučeti*, *blučeti*), přihlížeti chtěje i k tomu, aby nevznikal tím dvojsmysl (*vluna* — unda, proti *velna* — lana).*)

Při hl. *r* zvláště po hrdelnících kladl *a* (*hardlo*, *harlička*, *kark*, kromě *skerz*, *herdý*, *hrenec*). Jinak míní, že by ve slovech, kde již samohláska jest, mohla zůstat i ve všech pádech (gen. *kreve*, *mudřece*).

Odstraněním samohláskového *l* a *r* mnohý nelibozvuk vymizel by z jazyka českého, a to takový, který pokládá se obecně za nejnejpříjemnější. Proto myšlenky o vokalisaci těchto hlásek Kollár držel se i tenkrát, kdy ostatního provedení rovnováhy samohláskové se již neodvažoval, totiž ve vyd. z r. 1832.

Bylť radil v Kroku (l. c. str. 4 sl.), kde slabými samohláskami děje se ujmá síle a pravidelnosti, aby se takové samohlásky nahradily silnými; při tom cílem buď pravidelnost, určitost, srozumitelnost. Také ve skloňování dle mínění Kollárova původního Čechové mohli se sblížit se Slováky a při tom získati hojně libozvuku, kdyby při sklonění ženském měkkém v sing. ponechalo se *a* (přítelkyňa); tím vyhnuli by se zároveň leckterému dvojsmyslu. Prostředky k odstranění přebytečného *i* mohla by se dle návrhů těchto zjednati také jinak rovnováha; jen třeba m. výborní knížata říkati výborná, neužívati záporného genitivu, místo kolektiv a verbalii na *i* užívati slov konkrétnějších (přírození — příroda, stvoření — tvor, kázání — kázeň, políbení — políbek, psaní — list a p.), posléze držeti se místo dvojhlasek čistých a nemíšených samohlásek.

*) Na doklad uvádíme některé příklady z předzpěvu a z I. zpěvu (vyd. z r. 1832): Předzp. 1. *selzy*; 14. *heltným*; 21. *kreve*; 41. *pervý*; 54. *hernou*; 58. *umlukla*; 101. *sardce*; 112. *zvertne*. — I.: 2., 10. *smysel*; 8., 12. *deržet se*; 10., 4. *terhá*; 10., 13. *vertochů*; 11., 8. *smerdí*; 12., 6. *perst*; 30., 5. *perška*; 30., 8. *zatermáci*; 38., 7. *rozterhaných*; 47., 6. *her*; 48., 11. *ztfásel*; 50., 7. *na sterništi*; 50., 11. *nýberž*; 51., 5. *dopeřňuje*; 52., 1. *dinskému*; 53., 13. *Přemysel*; 55., 2. *tverdé*; 55., 14. *cuker*; 63., 6. *mohel*; 68., 6. *smertníka*; 74., 5. *odekrývám* (jiného druhu vokalisace); 75., 6. *tervajícími*; 77., 3. *v terhu*; 79., 3. *hardlo*; 80., 11. *mlučte persy*; 86., 8. *usmertiltě*; 87., 11. *paherbkové*; 89., 1. *snesol*; 92., 6. *nadverhoval*; pod. ostatní. Někde zvláště nápadně se takové vokalisované slabiky stýkají: II. 128., 8. *perve než tě sheľnou vľuny a j.*

Z těchto však posléze navržených věcí úmyslněji Kollár přidržel se toliko chvalitebné a básníkovi zajisté potřebné konkrétnosti jazyka českého, nahrazuje určitějšími tvary subst. verbalia. Jinde buď ustoupil nebo ve vlastních pracích netroufal si provésti, co navrhoval, neboť nemohl z proudů literárních v Čechách neznámenati, že nebude asi těšiti se obecnému souhlasu, co by rád provedl.

Dle mínění jeho arci třeba k tomu času a zvyku hlavně, aby se novoty jeho zavedly a skutečně i ujaly; nebo řeči že vůbec při pokojném vzdělávání národů z tvrdých k měkkým zvukům přecházejí. A jestliže ani Slováci ve chrámě nemluví tak, jako v životě obecném, slušno, aby také Čechové jazyka svého si hledíce, pěstovali jej a zlepšovali.

Avšak již v době, kdy myšlenky ty vysloveny, pŕda pro ně nebyla vhodná, a když Kollár jal se je sám prováděti, tu bylo na jiné straně již v jeho smysle, ale v neprospěch věci provedeno, co odmítavý soud o návrzích Kollárových jen uspíšilo.

Myšlenky ty vysloveny v prvním vědeckém časopise českém, jež Presl založil ovšem hlavně pro pěstování věd přírodních, kde však právě v I. díle značný podíl měla stránka filologická, zejména hárající tehda spor o prosodii. Kromě něho počátkem let dvacátých i spor o pravopis byl nerozhodnut a ke konci tohoto desetiletí vzplanul tím zhoubněji pro *y*-sty, že celá řada nových sil vyslovila se pro pravopis nový. Jungmann stál v čele pokroku všude a mohl se honositi, že položil prvý základ jazyku básnickému svým překladem *Ataly* a *Ztraceného ráje*, i na jeho novotářskou *Slovesnost* počalo se tehda poněkud jinak pohlížeti; a nyní jednalo se o to, aby od cesty se zdarem nastoupené na nové pole změn důležitých a nekonečných sestoupili, aby odchytky od staletého vývoje hlavně v těch částech provedli, kde jich před tím nikdo nežádal, v tvarosloví a hláskosloví. To bylo při tehdejšímu stavu písemnictví nemožné a nebezpečné.

Není tedy divu, když první spisovatel ve smyslu Kollárově vystoupil a jal se takřka důsledně prováděti, co tu bylo od básníka vysloveno, že dostalo se mu z Čech odbyti naprostého, ba že i patriarcha spisovatelstva, J. Jungmann, pokládal za svou povinnost věc ve smyslu posavadního jazyka spisovného odmítnouti.

Mužem tím byl Frant. D. Trnka, nar. r. 1804 v Humpolci, učitel češtiny v Brně, od r. 1830 amanuensis a pak skriptor universitní knihovny Olomucké. Již za pobytu svého v Brně počal vydávati mluvnické knihy české zejména pro potřebu těch, kdož by se chtěli naučiti česky, a zároveň z knih i z lidu sbíral moravská a slovenská přísloví. Snad toto sbírání a poznávání zevrubnější dialektů moravských přivedlo jej na myšlenku, že by úplnější tvary moravské a slovenské zavést se měly do jazyka spisovného, který by se tím obohatil. V té pak myšlence posilovala jej i shoda těchto zvláštností dialektických s návrhy, jež činil Kollár o libozvučnosti češtiny. Proto jal se hned přizpůsobovati svou češtinu těmto zvláštnostem, a tak vypadla již předmluva k jeho sbírce *»Porekadel Slovákův«* (vyd. r. 1831) úplně odchylně od nové češtiny spisovné, ale ovšem velmi podobně tomu, jak si ji Kollár představoval. Počiná tato předmluva těmito slovy: *»Jakož národní zpěvy a písně odhalujou*

nám povahu srdca neb citicnost národa; taktéž propovídky a příslovíá národné — Slovákem porěkadla — jsou zrcadlem rozumu i soudnosti jeho.*)

Spisek jeho neveliký (48 str.) vzbudil v Praze nemalý úžas, jakož svědčí také odbytí, jehož se mu dostalo od Fr. Palackého v Č. Č. M. 1831, kde tento recensent jeho Pořekadel neví, má-li spis ten počítati mezi díla česká, kde pochybuje i o tom, že by přísloví správně byla podána.

Trnka ozval se proti tomu zvláštní nevelikou knížkou, nadepsanou »O českém jazyce spisovném« (1831), kde poukazuje na přednosti slovenštiny před češtinou spisovnou a žádá, aby tyto přednosti došly také k platnosti tu, kde by srozumitelnosti byly na prospěch. Na konci odmítnuv výtky Palackého ve »Slovech upřímnosti mladým spisovatelům našim« žádá, by se všude drželi určitosti, směrnosti a jádernosti, jakož i více dbali libozvučnosti a dobrohlasnosti; také jiné podrobnější v tom směru rady dává.

Tuť pak i Jungmann pokládal za svou povinnost ujmouti se posavadního vývoje českého jazyka spisovného a poukázati k tomu (v čl. »O různění českého písemního jazyka«, v Č. Č. M. 1832, str. 165 sl.), že více než přílišní konservativci, držící se houževnaté doby Veleslavínovy a Komenského, škodí posavadnímu dosti utěšenému rozvoji ti, kteří v češtině vidí jen samé nedokonalosti a zběhlejší jsouce v jazycích cizích i svůj vlastní jazyk snaží se naráziti na kopyto cizí, a posléze ti, kteří dle nářečí východních rádi by utvořili nový jazyk spisovný, kdežto jiní národové od sebe daleko odchylnější právě řeči spisovné váží si velmi jako palladia své národnosti, hotoví jsouce jakoukoli obět jí přinášeti. A vykládá tu Jungmann myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny v ten smysl, že chtěl tu podobně jako později Šafařík (Gesch. der slav. Sprache u. Liter. 1826, str. 298) poukázati k tomu, že nestojí ještě spisovná čeština na vrcholu dokonalosti, nýbrž potřebuje dalšího ještě pěstění. Pak Jungmann odmítá novoty od Trnky navrhované (ač jich původce nejmenuje), ve všem odkazuje k náležité opatrnosti, přednost dávaje spisovné češtině před nářečími východními pro staletý její a přirozený rozvoj bohatým písemnictvím, jímž slovenština vykáhati se nemůže; proto právem i češtině spisovné vyžaduje před ostatními nářečími prioritu.

Palacký, jsa mladší a ohnivější než Jungmann, odpovídá ve svém posudku knížky Trnkovy (Č. Č. M. 1832, str. 352 sl.) také určitěji, zmiňuje se mimochodem i o jiném spisovateli v Brně žijícím, který také podobnými se obíral myšlenkami, ale na veřejnost s nimi ještě nevystoupil. Byl to Vinc. Pavel Žák, později známý svou mluvnicí a některými překlady neméně než podivnými požadavky o spisovné češtině.

Palacký staví se hned z předu na jediné správné stanovisko jazykové, ukazuje, že tu není základem rozum a theorie, nýbrž tradice, že kromě toho spisovatelé čeští jazyka spisovného netvoří, nýbrž jej toliko přejímají od nejosvětenějších mužů starší doby a dále jej vzdělávají. Čeština nebyla podobně jako jiné jazyky spisovné povýšena k tomu pro svou dokonalost, nýbrž že to byla řeč hlavního města a politického střediště země; proto jest i společným

*) Jak tato ukázka svědčí, také v pravopise Trnka odchytil se značně od obyčejného pravopisu, ale zavedl většinou novoty později přijaté (m. g — j, j — í, w — v).

jměním národním, jehož si jako své minulosti každý vážití má. Odmítaje pak návrhy Trnkovy, Palacký poukazuje, kdyby se jim povolilo, kdyby formální stránka jazyková ponechala se volnému proměňování komukoli, že pak by novotám nebylo konce, protože by pak přišel ten i onen, žádaje si nových a nových ústupků a změn.

Mohlo se týchž myšlenek užiti také proti Kollárovi, o němž několik dní před tím, než Palacký odpověď Trnkovi dopsal (16. září 1832), Čelakovský psal Kamarýtovi (12. září), že první exemplář nového vydání Slávy Dcery právě poslal do Prahy, ale že se mu tu patrně »matou koncepty, protože začíná filologicky básnit a básnicky filologuje«; míní těmi slovy Čelakovský patrně slovnou stránku jeho básní a svrchu uvedené filologické jeho znělky.

Palackého odpověď k těmto pokusům netřeba ani valně doplňovati. Stanovisko jeho historické uznáno později za jediné správné a ukázalo se, že naši buditelé obnovující jazyk spisovný vedli si úplně správně, což i později Kollár doznal, ustoupiv od jazykových těch zvláštností jak v prose, tak i ve vydáních Slávy Dcery pozdějších.

Avšak exaktním filologem se nestal, jak patrně z jeho článku »Ústrojnost řeči slovanské« (vyd. v ČČM. 1838, str. 220), kde nové a to zase na theorii nezcela správné zbudované stanovisko zaujal. Avšak právě svrchu vyličený jeho symbolismus samohlásek velmi jasně ukazuje, že byl především básníkem, který k básnictví vše i vědy hleděl přizpůsobiti.

Kollár, sběratel a vydavatel písní lidových.

Napsal J. Polívka.

Kollár záhy se zvláštním zalíbením zajímal se o písně i podání lidu svého. Sám píše ve svých »Pamětech«, že »již téměř za dětinství zpěvem slovenským a národní poesíí býval očarován«, zpěvanky a národní rozprávky slychal v Mošovcích již od svého učitele Jiřího Hruza — a později, když Kollár se s ním opět v Pešti stýkal, mnohé zpěvanky z jeho úst čerpal — pohádky pak slyšel Kollár rovněž ještě ve svých letech jinošských, ve škole Kremnické, tu mimo jiné pohádku o »tátoši a bílé kněžně« otištěnou v »Národních zpěvankách« (I., 423.); v téže době slyšel poprvé »zpěvanku« z úst slečny jedné stavu vyššího, vytištěnou potom v Nár. Zpěv. II., 250. (Spisy IV., 141.). Sám sděluje Kollár ve svých »Pamětech«, že mnohé zpěvanky do zvláštní knížky zapisoval, zvláště písně zpívané po dobu žatvy, kteréž potom vytištěny; i v poznámkách ve svém velkém sborníku písní slovenských (II., 50., 2.) vypisuje, za jakých různých příležitostí sbíral a skrytě, nepozorován plachými zpěvačkami zapisoval písně. Činil-li tak Kollár v ranných dobách svého mládí za jasné vytknutým určitým cílem, měl-li již tenkrát vědomě na zřeteli přesné sbírání a vydání tradic lidových, nelze ovšem s určitostí říci, ale sotva se podobá pravdě. S naprostou takřka určitostí aspoň můžeme tvrditi, že nepronikla k sluchu mladého Kollára zpráva o tom, jak v západních literaturách se obracoval zřetel k tradicím lidovým, a není snad bezvýznamné, že o důležité pro tehdejší dobu činnosti Herderově v tomto právě oboru Kollár se ve svých Pamětech nezmiňuje, tak že nemůžeme říci, seznámil-li se Kollár blíže s pracemi Herderovými, měl-li Herder podstatnější vliv i na jeho pozdější horlivost pro studium podání a obyčejů lidových.

Nebyl již tehdy Kollár ani první ani jediný, který zapisoval písně lidové. Kollár sám ve svých Zpěvankách uvádí mnohé starší sběratele, připomíná i starší rukopisné sborníky lidových písní, jež z různých stran mu zaslány, na př. sborník ev. kněze Matěje Holka a jeho dcer z r. 1756,

rozmnožený pak roku 1789 stejnojmenným synem Holkovým; sděluje, že tento mladší Matěj Holko připisoval do svého sborníku ze starší jedné rukopisné sbírky z roku 1678; dále dostal od Hollého rukopis písní Šarišských, s jiné strany rukopis písní Špišských, »které rukopisy se v bibliothekách privátních od dávna povalovali« (sic) (Nár. Zpěv. II., 487.). Pozoruhodná jest zpráva (Nár. Zpěv. II., 501.) o jisté »pověstné spisovatelkyni a básnířce německé« Theresii Artnerové (1771—1830), která za svého pobytu v Nitranské a Trenčanské stolici prstonárodní zpěvy a rozprávky sbírala dala a do němčiny překládala; bohužel nezaznamenal Kollár, kdy tato dáma se zajímala o prstonárodní poesii slovenskou, zdali již před vydáním »Písní světských lidu slovenského v Uhřích«.

Mimo a vedle Kollára a sice nezávisle na něm projevovali více méně hluboký zájem pro lidové písně i jiní literáti, tak na př. B. Tablic a j., zvláště však Šafařík; píše tento sám 18. ledna 1828 Kollárovi (Č. Č. M. 1875, 135.), že první s Blahoslavem slovenské písně sbírali počal.

Velký dojem asi učinily na Kollára »Drevnija Ruskija Stichotvorenija«, které dostal od jednoho ruského přítele v Jeně (Spisy IV., 234.); byl to nejspíše znamenitý sborník ruských epických písní Kirše Danilova, poprvé vydaný r. 1804 a po druhé r. 1818 Kalajdovičem; Kollár měl patrně první horší vydání. Zdá se, že k pilnějšímu sbírání a vydávání lidových písní přiměly naše spisovatele ruské a srbské sborníky. Z ruských poznali u nás jmenovitě Pračův sborník; Šafařík měl na zřeteli a za vzor ruskou jednu sbírku národních písní »od l. 1780 v 6 dílech« (Č. Č. M. 1873, str. 131.), patrně druhé vydání sborníku Čulkova »Новое и полное собрание руссїйскихъ пѣсень« (v. Рупин Исторія русской этнографіи I., 65.); ale největší dojem činila činnost Vuka Stefanoviće Karadžiće. Na počátku svých studií Jenských, tedy asi r. 1817 v zimě seznámil se Kollár s Göthem a opatřil i přeložil mu na jeho prosbu několik slovenských národních písní; z nich dle »Pamětí« Kollárových (Spisy IV., 248.) prý některé od Göthe metricky přepracované vyšly v časopise od Göthe vydávaném, ale Kollára tu vlastní paměť sklamala, neboť v časopise Göthově není takých přepracovaných písní (Dr. A. Kraus, Göthe a Čechy I., 58.). Kollára seznámil s Göthem »právě tehdaž národní slovenské zpěvy hledajícím a překládajícím« jiný jeho krajan Samuel Ferjenčík (Spisy II., 329.); možná předpokládati, že tento krásným tenorem vynikající a oblíbený zpěvák zazpíval ve společnosti Göthově i slovenské písně (v. Kraus op. c. 60.)

Soustavná a intensivnější práce nastala po návratu Kollárově z Jeny. Dle Pamětí (Spisy IV., 253. sl.) radili se a pracovali u Kollára Jan Benedikti, Šafařík a Palacký »o plánu ku sbírání a vydávání národních zpěvů a jiných knih«. Šafařík byl tu nepochybně hlavním a předním činitelem; on již r. 1817 tiskl v Hromádkových »Prvotinách pěkných umění« slovenské národní písně, i jeho práci právě hlavně slovenské lidové písně nejdříve tištěny na vybídku týchž »Prvotin«, (1815, 22. srpna), odkazujících na ruskou sbírku Pračovu »Собрание народныхъ русскихъ пѣсень«, sbírali »naše líbezné národní písně«. Z »větší sbírky« Šafaříkovy převzal slovenské písně Čelakovský do I. dílu (1822) svých »Slovanských národních písní«.

Práce u vydávání lidových písní slovenských šla dosti pomalu ku předu, že však poměrně přece brzy vydán nevelký sborníček, toho zásluha nejspíše přísluší Kollárovi. Pracovali právě o vydání slovenských písní lidových předně Kollár a Šafařík, a prvním plodem jich práce byla knížka. »Pjnjě swěťstě Lidu slovenského w Bhih. Sebrané a wydané od Pawla Jozeja Šaffarjka, Jana Blahošlawu a giných. Swazek prvuj. W Pešti 1823. 16°. str. XXXIV + 150.

Mezi Šafaříkem, za svým povoláním učitelským v Novém Sadě dlícím a přímého styku s literárním životem svých rodáků zbaveným, i Kollárem vedla se v příčině vydání sborníku lidových písní slovenských horlivá korespondence. Šafařík píše 14. února 1821, že se jeho sbírka rozmnožila: »žně dosti bohatá; teď jen do stodoly a humna, ať se tam vymlátí a vycídí«, neboť nalézá se v jeho sbírce aspoň »mnoho koukole«, podle listu dne 10. března 1822 pak »mnoho plev a zrna málo«. Sbírky své ale Šafařík ještě neposlal, chtěl na před Kollárovu sbírku viděti. Na mnohé domlouvání Kollárovo začal Šafařík svou sbírku pořádati a »co lepšího přepisovati«, v té práci, píše dne 28. dubna r. 1822, »pro mnohonásobná školská zaneprázdnění« musil ustati, dle listu dne 6. ledna 1823 jest písní ve sbírce jeho »taková hromada a tak mnoho plév, že nijak konce kraje« nemohl dojíti. Práce patrně Šafaříkovi se znechutila, a proto tedy poslal Kollárovi svou sbírku, své »sebrání nebo raději rozmetání některých Slovenských svetských piesní« (Č. Č. M. 1873, 130.), ale teprve koncem ledna r. 1823. Šafaříka zdržovala od vydání slovenských písní lidových jiná jistě okolnost, obava totiž, aby sám touto svou prací nepřispěl též k zesílení onoho proudu u Slováků, který se nesl za založením zvláštní literatury slovenské, za uvedením slovenského jazyka do písemnictví a vytlačováním dosavadního společného československého jazyka. On měl příležitost pozorovati z blízka, jakou bouří u Srbů způsobila činnost Vuka Stefanoviće Karadžiče, a obával se, že by svými písněmi podobně vzbouřili duchovenstvo a lid, a že by jmenovitě se nalézali »slepí následovníci«, »kteříž by«, píše, »snadně věci té zle užiti a časem tu velikou vinu na nás uvaliti mohli, že jsme první ze všech zmatek a ještě větší zkázu do ubohého literárního našeho života přivedli« (Č. Č. M. 1873, 123., 124.). Zajímavo však, že Šafařík, ač se obával takých účinků od vydání lidových písní, přece navrhl Kollárovi setřítí s jednotlivých písní, z různých krajů slovenských sebraných, jich zvláštní ráz dialektický, a navrhl pravopis zvláštní »se zvláštním ohledem na ty Slováky, »kteří i Čechů a Moravanů, i Poláků a Rusňáků jednak vzdálení jsou« (Č. Č. M. 1873, 131.), navrhl tedy zavésti veskrze centrální dialekt slovenský: nemyslel zajisté Šafařík, že právě tím dá silný popud individualisačním snahám na Slovensku. (Srov. Jaroslav Vlček, Dejiny literatúry slovenskej 42.—43., kde to omylem připsáno Kollárovi.)

V listech následujících se Šafařík dotazuje Kollára, co dělají »piesně«, myslí, že časem mohl by se vydati druhý jich svazček, ale o jednotlivostech více nepromluvil. Koncem roku 1823 byl I. sv. dotištěn, 26. prosince t. r. píše Šafařík, že mu tiskář »písní« poslal jich několik výtisků, aby je rozprodal, v témže listě konstatuje s politováním tiskové omyly v písních. Konečně obšírněji jednáno o vydání »piesní« v listě datovaném dle vydání Č. Č. M. 1873, 389. dne 24. dubna r. 1824; celým svým obsahem náleží však do r. 1823, a

vročení 1824 jest zajisté chybné. Nejdříve mluví Šafařík o předmluvě patrně k I. sv. »písní«, a z plna srdce ji schvaluje. Jak již dříve navrhoval Šafařík, nejvíce, nejobširněji pojednáno v ní o otázce důležitosti a zachování společného spisovného jazyka pro celý československý národ. Předmluva byla patrně Kollárem načrtnuta a Šafaříkovi k dobrozdání a případnému schválení zaslána. Šafařík ji rád schválil, i vyznal, že »nic více ku zdokonalení čili napomožení vydání těchto písní učiniti« nemůže. Důležitější ještě jest, že Šafařík v témže listě píše, pod kterou firmou má býti sbírka lidových světských písní slovenských vydána. Kollár, ač měl tak vynikající ba rozhodující účastenství při jich vydání, nechtěl býti veřejně jmenován jako jich vydavatel. Jakých obtíží a nepříjemností se tu obával Kollár, poznáváme z jeho poznámek k II. svazku Zpěvanek (str. 490. sl.), se strany totiž jeho nejbližších soudruhů z evanjelického duchovenstva: r. 1823 patrně obával se Kollár velice vzbuzovati nevůli tohoto kruhu, necítil se zajištěným ve své existenci, a teprve r. 1835 troul si velice důrazně vystupovati proti těmto svým soudruhům a naproti nim odkazovati na katolické kněžstvo, jakožto daleko vnímavější pro život lidu prostého, jeho písně, podání a zvyky. Šafařík tedy navrhl Kollárovi v tomto listě, aby, nedopustil-li jemu »outlejší položení« jeho a »spojení s kněžstvím« jména jeho »těmto světským marným pochabým písnem předložiti«, směle na titulním listě vyložil: »sebrané a vydané od Pavla Josefa Šafaříka, Jana Staršího (či jak sebe jmenovati chcete) a Jana Blahoslava«. Na titulním listě I. sv. »Písní« nečteme ani toho navrhovaného pseudonymu Kollárova, než místo toho dodáno jen »a jiných«. Necítil se patrně Kollár ani v úkrytu tohoto pseudonymu dosti bezpečným.

Na druhém svazku »Písní« měl Šafařík ještě menší účastenství. Dne 9. ledna 1826 Šafařík píše Kollárovi, že Jungmann ve své Historii literatury české »písně světské položil II. svazek 1825. Vyšel-li? Snad omyl«; byl tedy Šafařík o vydání tohoto II. sv. velmi skrovně informován, ani později o způsobě vydání nejednal, ani slovíčka o něm nenalézáme, teprve v listě dne 1. října r. 1827 čteme zmínku o něm, ale tu nejedná se o vydání, ale o jeho rozprodej, rovněž ještě v listě dne 28. října 1827. Vydán pak byl II. svazek pod titulem: *Пісні світські Лиду славінського в Угорщині. 1827. Євважєй другій. В Пейшти стр. XXX + 163.* Šafařík v listě dne 31. prosince 1827 litoval »poněkud«, »že na titule obyčejné naše »slovanské« proměněno«; čteme tam totiž slavenké. V listě pak brzy na to odeslaném dne 18. ledna 1828 nevyslovil Šafařík právě vysoké mínění o II. svazku Slov. písní, ač slovy mírnými, jak jen jich možno bylo užiti v listě s tak vznětlivým korrespondentem, jakým byl Kollár; píše totiž Šafařík: »Jen za svatý Codex našeho Slovanstva jich držeti nemohu — sunt bona mixta malis« (Č. Č. M. 1875, 135.). Šafařík přál si jen přísného výboru z národní či lépe lidové poesie, nemyslíl jistě vydávati pokud možná úplný materiál pro studium lidové poesie; konečně nebylo to zajisté ještě na místě, kdy se teprve měl u nás vzbuzovati zájem pro umění lidové i vůbec život obecného, prostého lidu, a kde bylo přemáhati ještě mocný odpor zastaralých předsudků tříd společenských namnoze nejbližších onomu lidu, jako na př. duchovenstva. Jinak Šafařík ani o této sbírce ani vůbec o lidové literatuře s Kollárem písemně už nejednal, byl se Šafařík zahrabal

hlavně do studií literárně-historických a archaeologických, zpracoval v těchto letech první historii písemnictví u všech slovanských kmenů a na to zahluobal se do studií praehistorických, pozbyval jaksi zájmu na lidové literatuře, i později nad bibliografické práce o ní se nevzmohl.

Z toho všeho, co jsme uvedli o účastenství Šafaříkově na vydání »Písní světských lidu slovenského v Uhrách«, patrně, jak práv byl Šafařík, když ve svém »Bibliografickém přehledu slovanských národních písní« (Č. Č. M. 1838) jako jich vydavatele uvedl Kollára, ač své účastenství na jich vydání ani tu neměl zamlčeti.

V předmluvě II. svazku, nepodepsané, ale nepochybně Kollárově, promluveno o věku a starobylosti »těchto slavenotatranských písní«: jsou prastaré mnohé z nich, pocházejí z dob předkřesťanských a »z neeuropejských krajín«, z asijské pravlasti Slovanů. Jsou to náhledy podnes opakované a pro věk Kollárův nikoli nenápadné. Ba jiný náhled byl by i pro méně vroucného Slavomila oné doby takřka anachronismem. V téže předmluvě pojednáno ještě o poměru slovenských písní k českým a vytknuta poměrná větší starobylost slovenských písní; proti soudu o poměru slovenských a českých písní všeobecně jen pronesenému nelze zajisté ničeho podstatného namítati. Národ s tak bouřlivou historií postavený do politického i duševního ruchu západoevropského a měrou velikou na něm účastněný nemohl starých tradic zachovati jako lid uzavřený od širého světa do dolin horských.

Na konci předmluvy vybízí se k horlivému sbírání vůbec všeho podání lidového. Již nejen písně zároveň s nápěvy, než i pořekadla, přísloví, hádanky, pohádky a obyčeje, ba i lexikální zvláštnosti mají se zapisovati, »tak abychom v stavu byli celý všénárodní poklad potomstvu zachovati«. Úplné a »lepší« poznání vlastního národa, ejhle toť byl cíl, který tanul před zraky pisatele této předmluvy, cíl, na který po více než půl století i dnešní pokolení zraky své upírá.

Měl Kollár úmysl vydati ještě III. sv. »Písní«, ale Šafařík mu domlouval (v listě dne 20. pros. 1827, Č. Č. M. 1874, 424.), aby se s tím nenáhlil; píše mu doslovně: »Aspoň Vy byste neměli tím čas tratiti. Hoc mediocria ingenia praestent — Vy jste Slávii více dlužen.« Patrně, jak s patra pohlížel Šafařík se své archaeologické výše na takouto činnost literární, a jen tím zánícením pro studia archaeologická můžeme si vysvětliti, že Šafařík Kollára měl k tomu, aby psal »starožitnosti slovanské«, jinak zajisté byl by musil o Kolláru achaeologovi souditi jako čeští přátelé Kollárovi, Jungmann, Palacký. —

Místo obmyšleného třetího svazku »Písní« přistoupil Kollár k novému úplnému vydání všech lidových písní slovenských. Zjednav si po všech krajích slovenských horlivé sběratele, zorganizovav na ten čas zajisté velkolepou činnost sběratelskou, nashromáždil velký materiál, a tak po nemnoha letech obdařil kmen svůj, i vůbec ethnografickou literaturu slovanskou velkým sborníkem: »Národníe zpiewanky čili písně swětské Slowáků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i wyššjch stawů, sebrané od mnohých, w pořádek uwedené, wyswětlenjmi opatřené a wydané od Jana Kollára. Wydánj hogně rozmnožené i perwé dwa tištěné swazečky w sobě obsahujc. Djl perwy str. IV+456. Djl druhý str. IV+570. W Budjně 1834 a 1835.

Písne seřaděny jsou podle obsahu v XXI kapitolách. Díl I. obsahuje: I. Písne a zlomky z mythologického ohledu památné (str. 1—26). II. Zpěvy historičně památné (str. 27—56). III. Zpěvolibost čili milování písní, t. j. písně o písních (str. 57—64). IV. Mladost, krása, láska, t. j. milostné písně (str. 65—122). V. Kostel, roucho, ozdoby, dary, věnec, pero, květy: jako živlové mladosti a krásy (str. 123—154). VI. Vohledy čili zálety (str. 155—202). VII. Svatba a manželstvo (str. 203—276). VIII. Hospodarství a rolnictví (str. 277—318). IX. Pastýrství (str. 319—334). X. Řemesla (str. 335—354). XI. Vojna (str. 355—394). Díl II. pak obsahuje: XII. Ballady, romance, rozprávky (3—40). XIII. Národní hry, zábavy, obyčeje a obřady (str. 41—76). XIV. Hudba a tanec (str. 76—90). XV. Nápitnice čili písně při pití (str. 91—108). XVI. Žertovné, satyrické a allegorické písně (str. 109—134). XVII. Národ, řeč, vlast, cizinci (str. 135—150). XVIII. Písně studentské a rektorské (str. 151—204). XIX. Písně měšťanské a panské (str. 205—344). XX. Směsice čili písně vzdělanějších (str. 345—400). XXI. Přídavek staroslovenských historických zpěvů (str. 401—458).

Ve sborníku Kollárově tedy nenalézají se jen písně lidové, zpívané obecným lidem, než i písně ostatních vyšších tříd národa, stavů i učených, intelligentních, písně tedy vlastně umělé, nesoucí na sobě fysiognomii zcela odchylnou od písní obecného lidu, nejširších vrstev národa, lidu vesnického, selského, pastýřů atd. Vlastně pojímají se do sborníků lidové poesie jen písně lidu v pravém slova toho smyslu, a tu opět přede vším lidu vesnického, civilisací a vnějším světem vůbec nedotknutého. Nenáleží tedy do nich ani písně širokých vrstev lidu městského, tím méně písně řemeslnické, vlastně neměly by se též pojímati písně vojenské, neb i tyto budou míti nazvíce ráz cizinský. Neschvalovalo se také, že Kollár přijal do »Národních zpěvanek« písně vlastně nenárodní, písně stavů vyšších. Pravda zajisté, že obsah se nekryje s titulem knihy, jest daleko širší. Ale nicméně musíme býti vděční Kollárovi, že tak široce si postavil úkol a v té šíři jej provedl: neboť jen tak možno dokonale i všestranně poznati duševní život, fysiognomii, ráz všech vrstev slovenského kmene podtatranského, celý slovenský národ. Mimo to právě studium lidové literatury za novější doby ukázalo důležitost poznání duševního života stavů středních, neboť právě střední vrstvy to byly, jichž prostředím vnikaly a stále vnikají nové látky, namnoze i úprava, forma látek do vrstev nižších, do obecného lidu, do zákoutí a samot selských i pastýřských.

Nalézají se pak ve sborníku Kollárově nejen písně v jeho době, počátkem našeho věku sebrané, než velmi mnohé vybrané z rukopisných sbírek z minulého věku, i v různých starých knihách nalezené připsané písně otištěny, na př. ballada »Prokletá dcera« s přepisem Turčanská píseň (II, 502) napsána na desce starého exemplaru Cosmografie Jana z Puchova, náležejícího rodině pánů z Košutů.

Nanadsazoval slovem Šafařík, když ve svém »Bibliograf. přehledu slov. nár. písní« napsal o Kollárově sborníku: »Sklad to písní bohatý, dobře spořádaný, správně tištěný a potřebnými vysvětleními opatřený, jak ý m ž co do podotčených vlastností sotva která jiná větev slovanská honositi se může«; dnes ovšem dodáme »na ten čas«.

»Vysvětlení« dodána oběma dílům. Poznámky k I. dílu (str. 395—448), jmenovitě k písním »mythologickým« dnes ovšem vědecké ceny pozbyly, ale pro hojné výpisky v nich i dnes není s neprospěchem nahlížeti do nich. Zajímavější a cennější jsou poznámky k II. dílu (459—510), tak o vzpomenu- nutém již na počátku toho článku sborníku Holkové, o nápěvích sloven- ských, o zdobných slovech, o refrainech čili přípěvech, o vlivu maďarštiny na slovenštinu, o rozměru zpěvanek a j. Zde ještě dotekl se Kollár poměrů slovenských písní k moravským, českým a též k haličskoruským (II., 403 sl. 477 sl.); jak dříve v II. sv. »Písní« vytknul starobylost slovenských proti českým, tak nyní rovněž moravské písně, které byl poznal ze Sušilovy sbírky 1834, klade za slovenské. Charakteristická pro Kollárovu dobu jest kapitola, ve které hájil své »Zpěvanky« proti oněm slovenským kněžím, »kteří se sou- kromě i vyřejně, ústně i písemně, buď z národní neumělosti, buď z mystické zlorozumění pobožnosti, tato naše předsevzetí tak nádherně a urážlivě odsu- zovati a zlehčovati nestyděli, a kteří by, kdyby bylo možné, všecky národní písně, hry, starozvyky lidu, snad v lyžici vody utopili«... Mnozí »tyto zpěvy jako nebezpečný jed, nemravnost a bezbožnost považovali«, »jiní opět drželi to aspoň za plevy a chatrnosti smíchu a opovržení hodné«, sbíráti a vydávati je »za daremné maření času vyhlášovali«. A právě u nejbližších svých sou- druhů, spolupracovníků na roli Páně, u evangelického duchovenstva setkal se Kollár s největšími překážkami jak při sbírání taktéž při vydání písní a při rozprodeji svého sborníku. Trpce si na to Kollár stěžuje, odkazuje na opak na přízeň, se kterou se potkal v této věci u katolického duchovenstva, a proti svým soudruhům hájil se, poukázav na vydavatele slaveného sborníku »Stimmen der Völker«, Herdera, že »byl nejen knězem ale nad to superin- tendentem a právě pobožným křesťanem«. To vše dokazuje mimo jiné, že Kollár, ač sbíral a zapisoval písně lidu svého za mládí svého, před cestou do Jeny k této své zálibě v lidové poesii i na životě obecného lidu nebyl pohnut ani pobádán doma na školách, a dále že Kollár již v této době choval tak vřelé účastenství pro obecný lid, vysvětluje se tím, že nevyšel z třídy duchovenské, než právě z lidu samého. Tato úzká spojitost s lidem slovenským živila v Kolláru horlivou činorodou lásku k lidu slovenskému, láska tato udržovala se na školách uherských stykem s jinochy stejně smýšle- jícími: v Prešpurku »učinil známost a ve svazek přátelský vstoupil« s Palackým, jenž byl »první milovník národu a řeči a literatury československé«, s kterým se seznámil Kollár; píše Kollár (Výklad k »Slávy Dceři« Spisy II., 329): »Střetli a našli se spolu jako žákové v Prešporských vinicích v jarním čase, on Moravan Slovák Tablice, já Slovák Moravana Komenského v ruce máje a čítaje.« Kollárova láska k lidu vlastnímu živila se konečně na německé universitě, stykem s německo-nacionálním studentstvem. (Srv. Kraus: Goethe a Čechy 59). Účelné, takřka systematické sbírání a studium lidové poesie bylo plodem vroucího vlasteneckého citu Kollárova. Ale i tu vedl Kollára jediný jen cíl: »vysokou cenu národního našeho, v celé Europě nejvýtečnějšího básnictví všelijak představití...« »ku přesvědčení jinozemcův, že národ náš tak nevzdělaným není, jak některému neznateli a nedoukovi o něm křivě souditi se zdálo.«

Kollár, kňaz a kazateľ.

I.

Keď Kollár prišiel r. 1819 do Pešti za kaplána k nemocnému farárovi Jánovi Molnárovi, v Pešti bola len jedna evanjelická cirkev augšb. vyznania a mala len jedného kňaza. Založená r. 1787, pozostávala vo veľkej väčšine z nemeckých, v menšine zo slovenských údov. Stav slovenských údov bol veľmi žalostný. Sám Kollár vyslovuje sa o ňom takto (Kázně a řeči I. Predmluva): »Kazateľ týchto kázní našel v Pešti před sebou poušť velikou, nevzdělanou a cele zanedbanou. Hmota a tělo bylo tu, ale bez údů a článků, bez ducha a života: musel tedy nejprvnější péči o to míti, aby toto mrtvé tělo oživil a oduševnil. Počet duší slovenských, v evanjelické církvi, vynášel asi tisíc, dítek asi 70, ale všechno to bylo zanedbané, rozptýlené, jeden druhého neznající; služby slovenské byly před tím jen ledabylo odpravovány; školy a učitele žádného nebylo, jen pouze němečtí, se kterými se slovenské děti smlouvati neuměly; ba i odrostlá slovenská mládež nebývala nikdy v náboženství vynaučována a k velebné svátosti připravována: nepochybně proto, že jeden kazatel nestačil oběma stránkám dosti učiniti. Slováci, vidouce sebe tak zanedbané a nemohouce na německých, ovšem lépe opatrovaných, službách božích podílu bráti, stali se téměř ke všemu náboženstvu a jeho přípravám studenými a nevšímavými.« Z patnáctich mladých Slovákov, ktorých Kollár prvý rok pripravoval ku konfirmácii, len jeden jediný vedel slovensky čítať.

Stav tento zavinielo nielen to, že Slováci boli opustení, bez vodca, sami na seba zanechaní, ale ešte viac príčinou bola nepravnosť a nenávisť, akú nemeckí údovia cirkve k nim dosvedčovali. Slováci boli i so strany cirkve v duchovných veciach zanedbávaní, i v chráme a škole, áno i v občianskom postavení od Nemcov utiskovaní.

Kollár tedy tým vrejšou láskou priľnul k opusteným, zanedbaným, potlačovaným rodákom; ako pravý kňaz, starostlivý o všestranný prospech svojho stáda, tým horlivejšie chopil sa vyhľadávať, k životu prebúdzat, shromažďovať Slovákov, po oboch mestách, Pešti i Budíne roztratených žijúcich bez toho, aby

boli povedomí spolupatričnosti národnej a znali práva, aké patrily im v ev. cirkvi vedľa Nemcov.

Prvú starosť venoval škole. Vedel dobre, že bez školy marné bude jeho v chráme i cirkvi pôsobenie; bol presvedčený, že bez slovenskej školy, bez vyučovania a vychovávaní mládeže slovenskej rečou vlastnou, materinskou, Slováci nebudú môcť ani nábožensky a cirkevne napredovať, ani národne nebudú sa môcť udržať medzi väčšinou im cudzou, ich prevládajúcou.

Ale založiť školu bola práca ťažká. Cirkev bola tu nie starostlivou matkou, leš nepravou macochou naproti slovenskej mládeži. Nielen že nenapomáhala snahy Kollárove, ale ešte krivým okom hľadela na jeho počínanie; odporovala slovenskej škole. No Kollára, kňaza za vec svätú celou dušou zaujatého, ťažkosti neodstrašili. Neustal, kým nesriadil slovenskú školu. A keď cirkev všetku pomoc odoprela, sriadil ju z dobrovoľných príspevkov slovenských cirkevníkov.

Keď povážime spomenutú už opustenosť, nevšímavosť, známu chudobu veľkej väčšiny peštianskych Slovákov a pri tom nepravosť ich protivníkov, môžeme si predstaviť, koľko to Kollára iste stálo prosieb, presvedčania, oduševňovania a práce, kým prelomil laby ľahostajnosti a nechuti u vlastných a odstránil prekážky, kladené v cestu od cudzích, aby previedol dielo, od ktorého právom sľuboval si mnoho i v náboženskom i národnom ohľade. Vieme si teda predstaviť i radosť, ktorú cítil, keď 21. okt. 1821 uvádzal do novozaloženej školy prvého učiteľa slovenského v osobe Samuela Matejkovského. Videl prvé ovocie svojho šľachetného kňazského horlenia, neunavnej kňazskej práce. Školou slovenskou založil pre evanjelických Slovákov v Pešti štepnicu viery i reči, nábožnosti i národnosti, týchto rovnorodých, nerozlučiteľných sestár v ríši duchovnej.

Položiac dobrý základ v škole, mladý kňaz pokračoval s posvätným nadsením ďalej v budovaní ev. Siona slovenského. A Boh žehnal práci jeho očívidome. Sám Kollár mohol dosvedčiť (Kázně a reči. II. 596), že »cirkev tato se ode dvou, třech let tak utěšeně rozvíjati počala, že milá věc byla, dívati se na zdárný zrůst a květ této mladé vinice boží.«

Ale radosť nad týmto zrastom a rozkvetom pokazená bola zrastajúcou nenávisťou protivníkov. Krivo pozerali na Kollára a jeho pôsobenie. No zasiatemu semeni mohli prekážať v zraсте, ale vykoreniť ho neboli už v stave. Ukázalo sa to, keď po smrti Molnárovej Nemci vyvolili si kňaza len pre seba, slovensky neznajúceho. Slováci, urazení vo svojich právach a svätých záujmoch, ohlásili sa proti tomu. A keď z počínania Nemcov videli, že týmto spôsobom v jednej cirkvi, v spoločnosti s tými, ktorí neprajú im dychu a života, nemôžu ani práva svoje v platnosť priviesť, ani záujmy sväte obhájiť, ustanovili, že vyvolia si vlastného kňaza, že utvoria osobitný, samostatný sbor slovenský. Netreba dokladať, že kňazom týmto mal sa stať Kollár. Avšak protivníci odporovali i tomuto čo najkrutejšie. Povstaly tuhé hádky, trenice, boje, zmätky v cirkvi. A keď dlho neprestávaly, a Kollár, nemajúc úrad zabezpečený, nevedel, čím by vlastne bol, no i pre povážlivo narušené zdravie, vzdal sa doterajšieho úradovania, opustil Pešť a utiahol sa do Turčianskych Teplíc.

Boly to ozaj ťažké okolnosti, v ktorých Kollár, tak silný v premáhaní protivenstvá, tak neústupný v obrane svätej veci, odhodlal sa opustiť

pozíciu, teraz snáď najviac ohrozenú. S trpkým bôlom prehovoril o týchto ťažkých okolnostiach, keď po roku, na dôrazné vyzvanie samého superintendenta Lovicha, — vyvolený súc za riadneho slovenského kazateľa — vrátil sa nazad do Pešti, a prijal riadny vokátor samostatného slovenského farára. Po návrate primlul sa prvý raz k cirkvi »Hlasem pastýře k rozplašenému ale opät shromážděnému stádu.« Tu dotýká sa nemilosrdných pomerov, pre ktoré donútený bol roztrhnúť sväzok, ktorý ho predtým za celých päť rokov spojoval so sborom peštianskym. »Tak bylo s námi: pastýř stál na jednom, ovečky jeho na druhém břehu a mezi námi tekł hluboký bahnitý potok, zuřily příválové a bouřky, tak že sme jeden druhému ani jen ruky podati nemohli a nesměli. Hlas pastýře oněměti musel pro veliké, svaté, nevyhnutné příčiny; stádo se rozplašilo a rozprchlo které na poušť, které do děr a jeskyní: nájemníci přišli, ale takoví, kteří ovce téměř více rozehnali, nežli shromáždili... Od toho času, co mne milostivé řízení boží k vám přivésti ráčilo, že sem se vás opuštěných ujímati začal a vás v pořádek uvésti chtěl, od toho času již valily se na nás rozličné neřesti: ale tohoto minulého roku zdálo se, jakoby sám nepřítel církve Kristovy, satanáš, celé své peklo byl zbouřil i proti mně i proti vám a našemu sboru. Nechci já při této příležitosti rány srdce mého ještě sotvy zacelené znovu rozkrvavit; nechci zde na paměť přivozovati, ani co sem já pro vás, ani co ste vy pro mne trpěti museli. Znáte vy sami ty vády a hádky, ty různice a rozbroje, ty křivdy a žaloby, ty klevety a ústípký jedovatých jazykův; znáte ten zmatek, to běhání, to pohoršení, na které již sama nebesa hněvivým okem dolů hleděla. Lidé, kterýmž sem já v celém životě mém nikdy nic zlého neučinil; lidé, kteří mne ani neznali, a snad ani neviděli, obrátili všechny své šípy proti mně pro vás, pro vaši školu, pro vaše služby boží, pro vaši řeč a národnost, tak že všechno, cokoli jen člověku milé a drahé býti musí, to hledali při mně poškrvniti a pošlapati; ubližovali mému zdraví, kousali mou poctivost, snažili se mé dobré jméno v podezření uvésti, očerňovali mne co zrádce, co nenávistníka jiných národův a řečí, ba dotkli se všečetnými prsty i mého náboženství.« — No on všetko toto dávno už uvrhnul do mora zapomenutia a k tomu napomína i ostatných: Zapomnite dnes na všechno, co se neslušného a nespravedlivého posavád proti vám stalo! A ďalej napomína: »Shromažďete a posbírejte se zase spolu všickni v nový tuhý svazek; prokazujte, jak dlouho žijete, vděčnost k vašim zástupcům a dobrodincům; pracujte a pečujte i dále o trvanlivý květ této nové církve, obzvláště skrze svornost.«

Kollár teraz so stupňovanou, opravdu apoštolskou horlivosťou zaujal vnove úradnú postać a to postać nielen nových prác, ale i nových bojov i utrpenia. Jednou rukou musel odrážať nápadý, len druhou vzdelával, budoval nový Sion. Šlo mu predovšetkým o to, aby zabezpečil i právne i hmotné trvanie mladého sboru. Na jeho i vnútornom zmohutnení i zovnútnom konsolidovaní dvojnásobne mu záležalo. Predne voči protivníkom, aby dokázal, že i Slováci schopní sú dôstojného života duchovného; a ďalej preto, lebo ev. slovenskú cirkev v Pešti považoval za útočisko Slovákov v hlavnom meste krajiny, uprostred cudzoty a nepriateľského sveta.

S koľkým odporom musel vnove zápasíť, na to dostačí spomenúť nasledovné.

Keď navrátil sa do Pešti ako riadne povolany kňaz slovenský a chcel v deň nedeľný ísť do chrámu k službám božím, vstúpil do jeho príbytku, návodom Nemcov, stoličný úradník s hajdúchom, s naložením, že sa mu menom stoličnej vrchnosti zakazuje ísť do chrámu a konať služby božie. Kollár zastal sa rázne, neustúpil, a previedol, že kľúče zamknutého chrámu boli vydané a služby božie vybavené.

Bol farárom sboru slovenského samostatným. Ale verejne uznať, zabezpečiť samostatnosť sboru slovenského pre odpor nepriateľov podarilo sa mu len po dlhých trinásťročných bojoch a pravotách r. 1833, keď rozhodnutím samého cisára-kráľa Františka dlhoročné spory riešené boli v prospech cirkve slovenskej.

Toto skvelé, ale ťažko dobyté víťazstvo je korunou neunavného kňazského pôsobenia Kollárovho. On neobmedzil sa v konaní kňazského povolania na chrám a cirkevné výkony, ale ako verný pastier sám chodil za roztratenými ovcami stáda, sám hľadal, volal, privádzal do sboru, kde len o kom znal, že je rodák slovenských krajov a evanjelik. Každéj príležitosti použil, aby aj iných povzbudil k podobnému pokračovaniu. Vymohol si prístup i k vysokopostaveným, aby získal ich ochranu pre cirkev slovenskú; vyhľadal i najchatejšieho, aby volal ho k živej účasti v sbore. Sbližujúc sa takto osobne, jednotlivce k svojim cirkevníkom, niesol nebeské dary náboženstva sám do ich príbytkov i sŕdc. Zkormútených potešoval, slabých posilňoval, pomýlených napravoval, snaživých v dobrom utvrdzoval, všetkých viere získať hľadel, vierou k Bohu viedol. A táto obetivá, hľadajúca láska podmaňovala srdcia. K novému spoločnému ohnisku vinuli sa mnohí i z tých, ktorí pred tým boli odcudzení, i z tých, ktorí prvej nedôverčive stáli zďaleka. Tak mnohí zachránení boli i náboženstvu i rodu. Táto činnosť horlivého kňaza spôsobila, že srdcia i ruky otvorili sa i k obeťam na oltár cirkve hojným, tak že už r. 1828 a nasl. shromaždilo sa od 41 jednotlivcov 16,600 zlatých na základinu pre dotovanie slova božieho kazateľa slovenského.

Aj, »život byl, kde nic před tím vládlo!« Tak stal sa Kollár nielen zakladateľom ev. slovenského sboru v Pešti, ale i pôvodcom nového života v sbore tom. Týmto vnútorným pastorálnym missionovaním medzi údami cirkve dal skvelý príklad kresťanského, za kráľovstvo božie, za spásu veriacich až po samožertvu zaujatého kňaza práve tak, ako húževnatým vymáhaním samostatnosti mladého sboru a neústupným bránením práv evanj. Slovákov pred konventami, vrchnosťami, súdami dal príklad neohrozeného božieho bojovníka.

Ako vo všetkých týchto prácach a bojoch samého seba nešetril, nech svedčí vlastné jeho soznanie.

»Mezi vámi přišel sem do okolností takových, ve kterých sem ani nemohl ani nesměl zvláštního ohledu na tělo a zdraví míti, proto, že mi ruka boží mnohem vyšší a světlejší naložila povinnosti; povinnosti tak veliké a vznešené, že jim člověk, když na to přijde, že to potřeba vyhledává, nejen zdraví, ale i život obětovati má a musí. Na ten způsob já sem se stal nemocným, aby ste vy zdraví byli; já sem tělesně mdlým i neduživým učiněn, aby ste vy duchovně silnými a čerstvými učiněni byli; já sem již téměř do hrobu

vstoupil, jen abyste vy život měli v Kristu a v Bohu. Bojovali sme sice všetci spolu za jednu a touž nebeskou spravdivou věc, všickni, i pastýř i ovce: ale předce žádný z vás z toho boje tak i na těle i na duši poraněn a ochroměn nevyšel jako já — odpustte mi dnes toto, ne z chlouby ale z bolesti vyplývající slovo — já nevinný mučeník.« (Kázně a řeči. II. 601).*)

II.

Akým v živote ako kňaz, takým javí sa nám Kollár i v chráme, na kazateľni, v kázňach ako kazateľ slova božieho. I v kázňach je on nadšeným horliteľom za všetky vznešené, svaté veci, ktoré zvlášte údob jeho cirkve môžu vzdeláť, ktoré oni zvlášte znáť, obľúbiť si, nasledovať majú. Všeobecné pravdy Písma, ktoré zvestuje, ktorým učí, prispôsobňuje vždy prípadne na špeciálne

*) Aj Ludevít Haan, dobrý priateľ Kollárov, spomína vo svojom diele »Jena Hungarica«, koľko trpeť musel Kollár a že aj vo svojich kázňach často žaloval sa na mnohé krivdy.

»In hac Hungariae metropoli recte eo tempore constitutus, cum ob linguam patriam acerrima agitabantur litigia creveruntque in dies simulationes, quantasnam ob ardens in gentem suam studium perferre debuerit acerbitates, id et in sermonibus suis sacris passim attingit, et nobis, qui viro familiaris usi fuimus, ignotum esse non potest.«

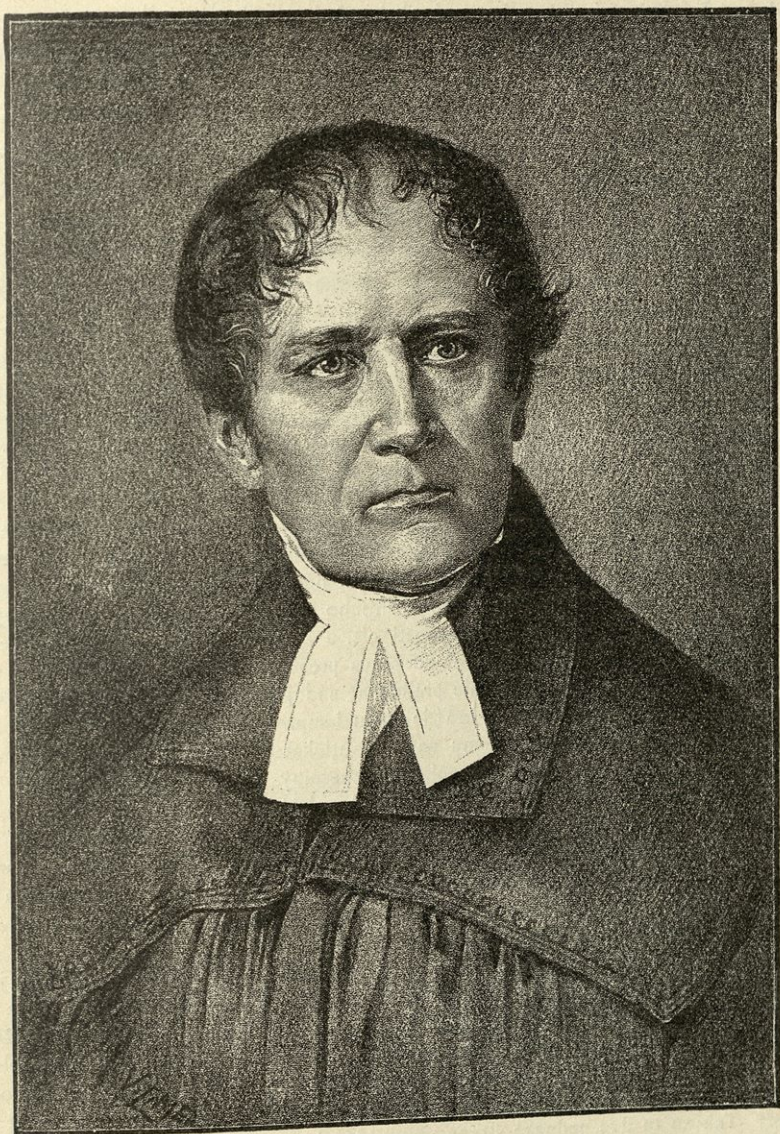
V rokoch štyridsiatych bolo už toľko neprávosti a krívd natropeno, že Slováci, nemohúce ďalej znášať útlaky, odhodlali sa. hľadať pomoc na stupňoch trónu. Kollár mal v úmysle vystrojiť veľké vyslanstvo do Viedne, v ktorom všetci Slaviani uhorskí zastúpení mali byť. Toto nevydarilo sa; podali tedy roku 1841 len Slováci evanjelici svoje žiadosti a prosby k najvyššiemu trónu. Tento rozhodný krok Slovákov rozzúril nepriateľov Kollárových, ktorí za hlavného pôvodcu vyslanstva a za osnovateľa prosbopisu držali Kollára.

Celá záležitosť dovlečená bola v nasledujúcom 1842 roku 15. júla na generálny konvent, kde nielen vyslanstvo celé, ale aj tichučký superintendent Jozefy a Kollár surove a hnusne napadnutí boli. Kossuth a Pulszky priviedli celú družinu jurátov a nezralých mladíkov, ktorí hlučom a vreskom sterrorisovať chceli cirkevné shromaždenie. Na nespravodlivé a nečestné útoky Pulszkého odpovedal hlboko urazený a rozhorčený Kollár tou ostrou a významnou rečou, ktorú on sám aj s opisom konventu Ludevítovi Gajovi do »Illyrských novin« zaslal. Reč túto preložil veterán a spisovateľ slovenský Ladislav Pauliny, ev. farár vo Veľkej Prietři, a uverejnil ju v »Korouhvi na Sionu« roč. III., str. 330, r. 1880. Historickú, veľký cirkevno-národný význam majúcu reč, podávame aj na tomto mieste širšiemu obecenstvu slovanskému.

»Potom jako vyzvaný superintendent Pavol Jozefy dokonil svoju ospravedlňujúcu reč: prečo podal s ostatňou deputáciou rekurs Slovákov vo Viedni minulého roku, vyzvali krikom Kollára, aby hovoril.

Kollár na to:

»Slávny konvent! Ja iste nerád zastavujem mojou osobnosťou beh vážnych k obecnému dobrému smerujúcich rokovaní, jaké v konventoch bývajú, alebo jaké aby byly potreba vyhľadáva. Dokiaľ p. Pulszky to, čo povedal, skutkami, činmi, svedectvami nedokáže a nepotvrdí, dotiaľ ja vždy a verejne jeho reči za fabule, chimery a zlostné klebety vyhlasujem. Pravda, že som ja minulej jasene putoval, ale nie výlučne do Záhrebu alebo do Chorvátska, ale do Štýrska, kam mňa bol jeden priateľ pozval na svadbu, a že som pri tej príležitosti v literárnom ohľade i čiastku Vlach prešiel. Pán Pulszky putoval tiež v tom čase po všetkých europejských krajinách, bez toho, že by sa nad tým daktory Slaviani bol pozastavil a horšil, a naposledy by Slaviani pre maďarské námietky a potvárania nikam, ani cestovať a prechádzať sa nesmeli. Toľko na osočovanie pána Pulszkého.

JAN KOLLÁR v R. 1850.
PODLE OLEJOVÉHO OBRAZU LIEDEROVA V PEŠTI.

pomery a potreby svojej cirkve slovenskej, poslucháčov slovenských. To je prvé, čím pútajú pozornosť jeho kázne a reči, ktoré zostaly nám po ňom — počtom 110 — vo dvoch sväzkoch, vydaných v Budíne r. 1831 a 1844. Táto vlastnosť dáva kázňam Kollárovým pečať originality a svezosti; ňou líša sa nápadne od iných tvorieb tohoto druhu rečníctva duchovného.

V nich vidíme hlasateľa lásky k rodnej reči a národu, rozniecovateľa prítnosti ku svojeti, oduševňovateľa za blaho národa tak nadšeného, že v tomto ohľade Kollár u nás nemá rovného. Zjav to tým väčšieho obdivu hodný, že to bolo v meste, nepriateľskom všetkému, čo smerovalo k utuženiu, povzneseniu života slovenského; že to bolo v čase, kde nielen stará nenávisť nemecká, ale i povstávajúca neznášanlivosť maďarská podozrivým okom sprevádzaly každý prejav cirkve slovenskej a nadovšetko jej kazateľa, kde pre každé Kollárovo slovo »lidé dlouhé uši měli.«

Čo sa prosby Slovákov týka, tá vec ani v okres generálneho konventu nepadá. Krome historického opisu, jaký už páni superintendenti dali, rekurenti hlavnému konventu nič viac podlžní nie sú; krome priate ského smierenia — i to iba v daktorých bodoch — nič sa tu úradne pretriasať a hore brať nemôže. Predmet ten nepatrí sem ani vzhľadom materie, ani vzhľadom formy. Vzhľadom materie nie: lebo národnosť, jazyk, stažnosti proti nespravedlnostiam a potupám so strany Maďarov proti Slovákom, žiadosť o riadneho censora, jakého i druhé reči vo vlasti majú, to a ostatnie, čo prosba Slovákov v sebe obsahuje, dľa cieľa veci nepatrí sem, ani sa tu do pretriasania brať nemôže, jestli gener. konvent jako cirkevné shromaždenie hranice svoje prekročiť nechce. Ale ani dľa formy a procedúry nemá gener. konvent práva púšťať sa do obširneho a úradného pretriasania prosby Slovákov. Žiadosť je už v rukách Jeho Jasnosti cis. a kr. jako najvyššieho sudcu všetkých nás. Generálny konvent nesmie sa pliesť do práva prestolu — tu sa zdvihol krik a povyk od koštutistov a jurátov — aniž sa smie predstíhať súd Jeho Jasnosti. Dľa zásad protestantizmu, ba i dľa krajinských zákonov, kráľ je spolu i supremus Inspektor a episcopus ecclesiae evangelicae quoad externa: k tomu sa teda utiekať o pomoc, ktoby to zločinstvom, alebo zradou cirkve a viery menovať môhol? Generálny konvent ako nám je milý a potrebný ako cirkevný sbor, ale nič nie je iného, ako dobrovoľné, a i to dôstojné a nie zariadené rokovanie, slobodne povýšené cirkevné shromaždenie, nie ale synoda alebo consistorium, nie forum alebo iurisdiction, keď ešte od Jeho Jasnosti zákonne potvrden a sriaden nie je. Zákon vo vlasti našej krome superintendentov nijakého iného predstaveného a hlavy cirkve neuznáva. Že Slováci svoju prosbu nepredniesli generálnemu konventu a že ju svet-skému a politickému stavu nesdelili, ani to z čiastky nie je pravda: lebo niektorí zo zemanov, inšpektori a kurátori cirkví mená svoje podpísali; z čiastky ale očividomá je príčina, prečo sme ju nesdelili. Ktože je vinou, že generálny konvent zničil dúfanie a vieru Slovákov? Dôvera a láska nedobývajú sa silou, ani sa s druhej strany zakázať nemôžu; tie sa musia zaslúžiť, získať. I tá rôznosť hlavného konventu vystríha ho, aby sám seba ne-kazil a do nových zmätkov sa nezapletal. Čo že — pýtame sa — jestli generálny konvent jeden, a Jeho Jasnosť druhý súd v tej veci vynesie, ktorýže bude stáť? ktorý mať svoju platnosť? Tak sú tu dve jednaké strany, musí tedy byť nad nimi tretí vyšší sudca. Pro-sebníci a všetci evanjelickí Slovania nie sú subordinovaní, ale coordinovaní bratia tohoto konventu. Prosiaci Slováci nemyslia a nemajú za to, že by sa generálneho konventu báť, alebo sa mu pokoriť museli, lebo nemajú k tomu príčiny; ale sú úplne presvedčení, že sa tá vec tuto na žiaden spôsob k žiadúcemu koncu priviesť nemôže. Ostatne jestli sa tu strany našej prosby hovoriť bude iba o dákej inquisícii, fiskálskej akcii, súdu, alebo o ne-spravedlnosti, zrade, alebo jestli naše cirkevné hlavy, ktoré my dľa veku, zásluh a cti jejich volíme, ešte ďalej hanené a potupované budú: tedy sa tu zjavne osvedčujeme, že my takého konventu účastni byť nemôžeme a že nariadenia jeho ani neuznáme, ani nevyplníme.«

Pozn. red.

Vidme daktoré doklady, ako Kollár v kázňach svojich horlí za reč a národ.

Keď káže o veciach, »za než i my podľa príkladu Krista život klást máme«, v osobitnej čiastke počítuje medzi tieto veci reč našu a národ náš. V osobitnej kázni presvedčive prednáša mnohé a sväté príčiny, ktoré nás k tomu zaväzujú, aby sme i my tú reč milovali, v ktorej sme sa zrodili. Opätovne sú predmetom jeho kázne »dobré vlastnosti národu Slovanského.« — Všetko, čo môže naplniť vnímavé srdcia šlachetnou hrdosťou nad veľkosťou, pamätnými udalosťami, slavnými mužmi slovanského národa, zachytáva do kruhu chrámového rozjímania, kedykoľvek či textom či pamiatkou dňa podáva sa k tomu vhodná príležitosť. Keď vo sviatok zjavenia sa Krista Pána mudrcom rozmyšľuje o tom, čo vzbudzovať má v nás pohľad na hviezdy nebeské, dokladá nadšene, že vzbudzovať má v nás ušľachtilú hrdosť, že ten, ktorý ľudskému pokoleniu pravú známosť o hviezdnom nebi udelil, bol syn nášho národa. Pripomína teda Mikuláša Koperníka, »ktorého učiteľom sveta a všetch národův, mistrom všetch hviezdářův, nejpravějším vykladačem božích skutkův, nejhlasitějším zvěstovatelem boží všemohoucnosti jmenovati můžeme«. Inou kázňou predstavuje obrancov viery kresťanskej, poslych z nášho národa. Zase iný raz predstavuje slávnosť žne ako pre náš národ najradostnejšiu a najčestnejšiu. V podobnom smysle káže o veľikosti nášho národa. V deň pamiatky reformácie líči obraz »výtečného předchůdce reformácie mistra Jana Husa«. V jiné dni pamiatky reformácie prednáša o podiele, ktorý národ náš mal na reformácii vôbec a vo vlasti našej zvlášte.

A z tohoto širšieho kruhu vstupuje zakaždým v užší kruh domáceho sboru, aby budil k nemu lásku a záujem. Tak poučuje: »Jako my tuto naši evanjelicko-slovenskú církev rozmnožovati můžeme a máme«, a hovorí, že stane sa to: usazovaním príchozích medzi námi, rozhojňovaním manželských svazků, zaujímaním se o opuštěné dítky, milovaním naší vlastní řeči, držením pěkného pořádku ve chrámě i ve škole.

Zo všetkého tohoto vidno, že kazateľ nezatajil básnika ani na kazateľni v láske k reči a národu, v horlení za dobro a slávu národa.

Týmto spôsobom stal sa i v chráme bližším, prístupnejším každému poslucháčovi, keď — ako sám hovorí — »ne o suchých, povětrných, nepochopitelných a k životu nepřináležejících, ale raději o takových věcech rozjímal, které se nás samých, které se štěstí našich bližních a potomkův týkají, které se na naše potřeby a povinnosti a na všechny okolnosti života nejblíže vztahují«.

(K. a ř. II. 1.)

Ale i keď takto aplikoval objektívne slovo božie na zvláštne názory, city, túžby, ciele, povinnosti svojich poslucháčov, Kollár ostáva vždy v hraniciach slova božieho. Ani pri takýchto, ako sme uviedli, tématach kázni nikdy neuchýli sa od pravidla evanjelia Kristovho. Jeho, ani keď za čisto národné ideále horlí, ani keď k láske naproti vlastnému národu volá a zradu karhá, nesmie stihnúť výčitka ani profanácie svätého miesta, ani ponižovania alebo tupenia iných rečí a národov. A že pri všetkom tomto horlení najviac záležalo mu na náboženskom, mravnom vzdelaní, na večnej spáse tých, ktorí sverení boli jeho duchovnej péči, vysvitá jasne z týchto jeho výrokov. »Nechat raději

Prístojný Pane!
Mojace chéjny brat v Pane!

Žapomnem, když se se od nás oddělali vaši, na onen od P. Balkovice z Boudařovic namí
přesah, spíš, kde právě byl a už byl z mladých domů od p. Boudařovic.
projevil skoro toto první se nevyhovující, aby nás duchovní měl ten spíš
po první postě přelát náda gal obecné i nejméně in Boudařovic.
Přelát ale dva cest. tohoto spíš přelátu a nemám zde konu byt to kade
první světský model, který byl máme přelát, aby to pan brat. Právě
gohor světské požadování, odpovídal a tak aby mi duplikát toho duchovní
přelát náda, jeden totiž k navracení p. Balkovici, druhý pro nás k duchovní
st. - Mne ještě v klauz kuz od konventu!
Jin však chéjny přelát však

Prístojný Pane!

1842 dne 19. června.

Právě chéjny brat v Pane!
Právě chéjny brat v Pane!

celá tato naše časná vlast a všetky vlastenské řeči zahynou, aby i jen jedinká nesmrtelná duše zahynouti a její spasení do nebezpečnosti přijíti mělo.« (K. a ř. II. 238.) »Raději ať celý národ časně zahyne, nežby i jen jedno pokolení jeho, aneb jedna duše věčně zahynouti měla.« (II. 248.)

Podobne ďaleký bol Kollár náboženskej neznášanlivosti a prepiatosti. Stanovisko jeho označujú tieto jeho slová: »Církev rímská vypoďobňuje osobu prísného, vzešlého otce; církev řeckoruská osobu tiché, krotké matky; protestanti obojho vyznání, augšpurského i helvetského, jsou dítky z obou oných pošlé, mladé a čerstvé, plné bystrého, bujného života. I nechejmež je tedy v jednom národním domě pokojně vedle sebe státi, působiti a hospodařiti k obecnému dobrému. Každá víra a církev jest cesta k Bohu, a každé náboženství jest posvěcování duše k věčnosti.« Slová tieto vyslovil vo významnej kázni o tom: »Čím se máme uspokojovati při té myšlence, že náš národ, co do náboženstva, na tak mnohé stránky rozdělen jest.« (II. 251.)

Čo sa týka theologického smeru, kázne Kollárove vyražajú napospol charakter školy, v ktorej ich pôvodca vyrástol, nesú na sebe výraznú známku racionalistického prúdu svojej doby. Idúc za svojim jenenským učiteľom Gablerom, povestným racionalistom biblickým, o ňomž v Pamětech (str. 240) napísal, že »co jest opravdový protestantismus, tomu sem se teprv od tohoto muže naučil,« Kollár bol racionalistom, ale takým, ktorý články náboženské a viery prednáša s najväčšou úctou a útlosťou. Jeho hlboké mravné presvedčenie, zdravý aesthetický smysel, no a nadovšetko slaviansky prirodzený cit náboženský a šetrenie tohoto citu i pri poslucháčoch nikdy mu nedovolily znížiť sa na cestu všetečného podrývania, tým menej na šikmú plochu surového negovania. No za to racionalismu jeho pripísať, že v jeho kázňach centrum kresťanskej theologie, viero- i mravouky, Kristus, a viera v neho ako Bohsyna a spasiteľa ľudského pokolenia temer ani miesta nenachodí. Aspoň nie miesta samostatného, osobitného. Tomu pripísať i to, že dogmatá špecifčne evanjelické, ani len základný materiálny princíp evanjelickej cirkve, totiž ospravedlnenie z viery, nenachodia v kázňach jeho dôstojného, určitého výrazu. Miesto všetkého toho Kollár s úľubou rozvinuje otázky, týkajúce sa všeobecne duchovného života; často thematá, podávajúce sa z denných udalostí a potrieb duchovných. Týmto sa dá vysvetliť, že na príklad v I. nedeľu adventnú káže o výbornosti pravej osvety, v IV. adventniu nedeľu o vzdelanosti a pod. Ale všetky tieto predmety osvecuje svetlom božieho slova, zohrieva teplým citom zbožného, pravdou božou vedeného srdca. Tak i tú, na prvý pohľad cele profánnu — skorej do besedy než do chrámu patriacu otázku — rozvinie vznešene, tak že nielen vzdelá, ale i mravne povznesie, zošlachti poslucháčov. Pri tom Kollár v kázňach nám pozostalých vždy viac je učiteľom než moralistom, viac vzdelávajúcim kazateľom, než hromživým káratelom.

Text biblický, tvoriaci základ kázne, Kollár zriedka berie z predpísaných perikop, zväčša volí svobodne a vyberá z neho prevažne len hlavnú myšlienku, často práve len pokyn na thema kázne. Kollár neni vykladač Písem; ani neexegetuje, ani neparafrazuje text, a mnohorož len jednoducho pripína naň osnovu svojej prednášky. Reč je všade vzletná, dôstojná miesta i predmetu; z vlastností rečníckeho slohu vynikajú nadovšetko jasnosť a presvedčivosť.

Poslucháči Kollárovi svedčia, že bol rečníkom pútavým, uchvacujúcim. Dojem jeho reči hlboko, nevymazateľne utkvil v duši poslucháčov. Vehlasu slavného rečníka požíval na ďaleko. Preto i volený býval za slávnostného rečníka k vynikajúcim slávnostiam. Prednášal vždy so zápalom; i vtedy, keď už jeho telesné zdravie natoľko bolo porušené, že s kazateľne, z chrámu rovno musel ísť — súc zoslabnutý — do postele.

O ňom ako rečníkovi kňaz Ondrej Szeberínyi zaznačil v časopise »Korouhev na Sionu« 1878, str. 164. tieto charakteristické črty: »Predstav si muža prostrednej výšky, chudého; tvár bledá, ale bystré oko. Ruky má na prsiach na kríž preložené. Keď začne hovoriť, máš lútosť nad ním, lebo zdá sa, že ťažko mu príde hlasu vydať, preto, že rukami prsia pritíska a ozvena hlasu jeho je slabá. Každým okamihom je hlas jeho, zvučný ako striebro, silnejším; i ruky prichodia do pohybu, až konečne duchaplný muž reční s celým zápalom a zachváti sebou poslucháčov, zbudzuje v nich dľa lúlosti: žiaľ, milosrdenstvo, obetivosť, oduševnenie za vieru, národ atď. Ten rečník je Kollár. Pritom vždy zachoval vážnosť cirkevného rečníka už či vo vydávaní hlasu alebo v posuňkoch. Jedným slovom, on bol vzor najvýtečnejšieho rečníka.«

Jur Janoška.

Romantická myšlenka a skutečnost.

Příspěvek k životopisu Kollárovu.

Polovice století — doba sama o sobě ne příliš velká ve věkovém životě národů evropských: ale jak poměrně velká ona jest, když se my se svými myšlenkami ve střed Slovanů toho času přeneseme a vzkřísíme s povděčností ve svých představách první chvíle — jitřenku — všeslovanského romantismu, probuzení.

Jak dítě, začínající mluvit, neustále žvatlá milá probouzející se v duši jeho slova: mama, tata, — tak i z úst slovanských u všech těch našich bratrů, pro něž život minulý byl macechou a nikoliv matkou (tedy vyjmouc »veselé« Slovary »na Vislách«), téměř neztrácelo se slovo »vlast, vlastenec«. To byl radostný výkřik vytrpěvší duše slovanského člověka, oddech zlámané v běhu století duše.

Nám, lidem na sklonku XIX. století, zaznívá to takřka jakýmsi anachronismem, toto naivní a nevinné, neustálé opakování toho slova, toho hesla epochy; my jsme málem nakloněni, hotovi slyšeti falešný tón v tom slově, když se mu tak mistrovsky posmíval veliký český básník-publicista, nezapomenutelný Havlíček, v svém »Překladu z češtiny do češtiny«, nevěřiti v upřímnost, viděti strojenost, přetvářku. Avšak tak nebylo v ony doby, na začátku našeho století a později: nešikovným veršem projevovala se tato radostná ozvěna doby; ale ona byla upřímná, pravdivá, jak upřímná duše dětská.

Hle, před námi leží objemné patriotické dílo vysloužilého vojenského lékaře moravského, posvěcené jeho vlasti — Moravě. Myslíme Gallaše (1756 až 1840), s jeho rukopisem »Rozmanitosti Moravské«, jenž se v knihovně státního gymnasia v Přerově na Moravě nachází, z r. 1813.

Gallaš počínaje dílo vroucně, obrací se k »vlastencům« a naříká na smutné položení »vlasti«: »Moravo, vlasti má, vlasti drahá! Ach, jak velmi bídne od vlastních tvých dítek, co se týče jazyka tvého, hyzděna a potlačena býváš!«

Rozhorlen nad cizokrevným svým historickým sousedem, ulevuje si starý lékař patriotickou ódou, naivnou v obrazech a v obsahu, avšak vytrysklou ze srdce a s nevyhnutelným »vlast«. Uvedu z ní jednu strofu:

»O milá vlasti, vlasti svatá,
 Jíž sobě vždy víc než zlata
 Vážit má pravý vlastenec;
 Ach, jakž mnohého cti tvé vraha
 Krmíš tukem svým, vlasti drahá!
 Jenž ti z trní strojí věnec.«*)

Týž obrázek krmení, nasycení »tukem svým« cizince, avšak ještě v širší míře, ukazovala i současná moravskému lékaři Čechie: přirozeno, jestli i zde potkáváme se s týmž pocitem zármutku a s tím skromným z počátku výrazem jeho — vyzvání k svému národu, chovati pro sebe »svůj tuk«, mysleti na sebe.

Přemkněme se v ony doby, temné jako neprůhledný, šerý soumrak, a uprostřed toho obecného mračna, spočínme v mysli své s láskou na nemnohých bodech, svítících ještě nadějí, — na sebezapíravé pracovníky ze školy »tichého genia«: nový poeta-romantik, avšak učedník téhož Jungmanna, neupadal v karikaturu, v přepjatost svou silnou poetickou antithesou:

»Když náš národ a vlast mřela —
 V něm prorocká duše vřela,
 Křísil, věstec Sláviin,
 Bratry své kněz Antonín ...«

Tak vzpomíná mladý tehda, nyní nebožtík Václav Štulc památného historického faráře v Libuni, Antonína Marka, ve svých »Pomněnkách na cestách života«, v r. 1845.

Nářkem si v nouzi nepomůžeš. Pravda, pláč jakožto počátek v poznávání svého stavu, pomněme třeba na pláč Adamův při ztraceném ráji, — má vždy dobrý význam, jakožto očišťující první stupeň k činnosti. Avšak jestli »věstec Sláviin« »křísil bratry své«, svůj národ, tož znamená to, že první etapa byla už odbyta, a v poznání jejím jasně představoval se celý určitý program pro činnost, s jasně vytknutými zásadami a prostředky pro činnost, a cíl této činnosti — dáti možnost svému národu, mluvě obrazným jazykem Gallašovým, chovati »tuk svůj« pro sebe, vystoupiti z passivity v podmínky nového, aktivního, sebevědomého života.

Jaké povahy byly tyto prostředky »vzkříšení«? Kde, v čem nacházel jich Marek?

Horribile dictu, — avšak pro znalce dějin novoslovanského znovuzrození dávno již není tajemstvím, že »farář z Libuně« z počátku bázlivým, skromným, potom víc a více energickým ukazováním na Východ povznášel oslaběvšího, hasnoucího ducha »svých bratří«, že tam hledal i prostředky znovuzrození.

*) Psáno orthographicky dost nemotorně. Hle původní pravopis Gallašův:

O mila vlasti, vlasti swáta
 Giž sobe vždy wjc než zlata
 Wažit ma prawy vlastenec;
 Ach gakž mnoheho cti twe vraha
 Krmiš tukem swjm vlasti draha!
 Genž ti trni strogi wenec.« (Str. 17.)

Nebudeme opakovati známých věcí: rozpomeňme se jen na otisknuté v »Čas. Mus. kr. Českého« důvěrné dopisování Markovo s Jungmannem a klassickou biografi posledního od nebožtíka V. Zeleného. Avšak nemohu zde pominouti s obzvláštním zadostučiněním svého osobního svědectví v témž smysle. Byl jsem tak šťasten, že jsem po čas svého slovanského cestování mohl zastati na živě Marka a osobně mluvit s tímto drahým historickým působitelem českým na začátku XIX. věku, zachránivším sebe, svého ducha neporušeně i na sklonku svého téměř stoletého živobytí (nar. r. 1785). Dávná minulost stávala se událostí takřka včerejší, když znamenitý stařec vyprávěl mi obsah svých intimních rozmluv s Dobrovským ještě v r. 1812, avšak v téže Libuni. Hlavním obsahem těchto rozmluv byl Východ, jeho bezvýminečný životní význam pro počínající znovuzrození.*)

Neodporuju jiným, avšak přiznávám se, že nám osobně při čtení vysoce poučitelného dopisování velkého Dobrovského se znamenitým Kopitarem, když docházím do klassického zakončení listu abbéova do Vídně z 22. července 1811 roku:**) »Die Slowaken (krajané Dobrovského) stemmen sich wacker genug dagegen (t. j. proti jazyku maďarskému), und wenn sie je ihre Sprache gegen eine andere vertauschen müssten, so gäbe es ja doch eine bessere Wahl...«, nevzniká a nevznikala ani nejmenší otázka nebo pochybnost, jaký »lepší jazyk« tanul Dobrovskému na mysli jakožto protijed proti maďarské ideji, která jak známo začala vřávit už v poslední desetiletí minulého věku. S obvyklou svou diplomatickou opatrností ex-jesuita Dobrovský jazyka toho nenazýval a nenazval; avšak ozvěna jeho duše, mladý Marek, jmenoval Východ i jeho jazyk plným jménem, i v básních (ódách) svých, i v důvěrné korespondenci; ba více, nejmakavějším způsobem svědčil o té zbraní znovuzrození při samých základech nového literaturního jazyka českého, jenž tehda začínal se tvořiti pérem Markovým a těch, kteří politicky stejně smýšleli.

Rovným krokem, jako bojovná řada, kráčeli s Markem i jeho tichý vůdce a přítel Jungmann a 12 apoštolů Dobrovského s vychytralým Hankou v čele, s rozumem praktickým. A smíme-liž zapomenouti na Puchmayera, tohoto tuším nejlepšího znalce ruského jazyka dosud? Mám-li říci, jaký duch spocínul na něm?

Novému duševnímu proudu, vycházejícímu z českého politického probuzeního středu, přidružil se, avšak nezávisle na něm, i slovanský Jih, jmenovitě Srbové, se svými věkovými literárními tradicemi, jež se ustálily pod vlivem téhož Markovského Východu. Přirozeně muselo se očekávati, že v budoucnosti tyto literární tradice zabezpečí svůj vzrůst.

Pravda, tam znamenitý ethnograf srbský, Vuk Karadžić, začínal již své tažení protiv literární starině — tehdejšímu ruskému literárnímu jazyku u srbských spisovatelů, pod jehož panstvím z řad jejich vyšli nemálo vynikající činitelé i na Rusi (Terlaić, Stojković a j.). Avšak vítězství odstředivé slovanské ideje, individualisace, od věků vynikající v dějinách Slovanů, bylo ještě daleko

*) O mých rozmluvách s Markem viz můj článek: »Návštěva v Libuni« v Petrohradském »Истор. Вѣстникѣ«, r. 1892.

**) V. Jagić, Briefwechsel zwischen Dobrovský und Kopitar. SPb. 1895, str. 213.

v popředí. Stěnou, jako jeden muž, vystoupili proti smělému novotáři literaturne síly pravoslavných Srbů, co jich bylo, obzvláště v Rakousku, kde, jakož přirozeno, politická zralost nedopouštěla lehkovážně odřici se širokého horizontu Slovanské ideje, protiv hlásané Vukem literaturne uzavřenosti, a ne vždy se zásadami opatrnými. Otázka individualisace skoro přešla na půdu politiky, těžkých obviňování a ostrých, avšak úplně pochopitelných při náruživém napětí myslí, domněnek a obžalob.

Slovanský čtenář odpustí, když při tomto vědomém chránění, při horlivé obraně staré literaturne tradice skrze Srby, která tak překrásně se družila k současným kulturním snahám nejlepších českých činitelů, při obraně současně projevené tam i zde v oboru literatury skutečné vzájemnosti slovanské, prodlíme minutu, dvě.

Rok 1830 v Bělehradě. Vuk Karadžić, jak vidno, hledá stoupenců pro sebe a prováděnou svou reformu v současných politických představitelích srbského národa, ale jeho protivníci — v historickém duchovním středu všeho pravoslavného Srbsva — v patriarchovi Karlovickém. Abychom se však živěji přenesli v onen boj, obeznámili s jeho zásadami, stáli v středu jeho, poslechněme jednoho z účastníků jeho, horlivého opponentu Vukova, jenž však již psal blízkým k prostému jazykem, zachovávaje při tom starých tradicionálních zásad písma, t. j. ruských. Máme zde na mysli jistého Pantu Stojlova z Bělehradu, jak ze všeho patrno, kněze, o jehož osobě nic více nevíme povědět.*)

Tu jest jeho obžalovací spis na adresu Vukovu, jež poslal metropolitovi Karloveckému, znamenitému Stratimirovičovi, s důkazy svých osobních podniků na obranu společného díla — vzájemnosti.

»Дозволите, Ваше высокопреосвященство, да я, пише з Бєлєграду «взаимщикъ», понизный сынъ вашъ, аки моему архипастирю и попечителю и просвѣщенію рода нашего, моя сердечна и чувствительна соболъзнованія у смотрѣнію садашнѣгъ прѣнія о книжествѣ и литературѣ Славено-Сербской и просто сербской покорнѣйше слѣдующее представить.

»Я по моіой сыли у книжеству трудимъ се на сваки начин, да се заведе овде Славено-Србско книжество и литература..., обаче наоде се нѣки разврацены новы списатели, као Вукъ и нѣму подобны, кои се стараю увести просто ербеку литературу у книжество, а Славено-Србеку да одбаце, коя е тако исто кривословна, као ще е и вукъ.

»Онъ се обѣщава да може и ербеку граматiku составити и святое евангеліе на просто-србеки превести, чини ми се, да ће бити то нѣгово толкованіе криво и наопако, као и онъ що е...«

V Post-Scriptum obžalovatel Vukův připojuje:

»Вукъ се націо, да принуди се кнезове, да му одобре подпишу нѣгову литературу, книжество и нѣгова крива слова. Обаче кнезовы као паметны, не самъ ни су хотели то подписати, но нити одобрити. Обаче некъ е привуко и къ себи. Зато молимъ покорно, ако налазите за добро, изволите Господиру поради Вукова дѣла и намѣренія опоменути.« (**)

*) V »Bibliografii« p. St. Novakoviće jména toho není.

**) »Dovoliž Vaše Svatost, abych já,« пише »vzájemník« z Bělehradu, »ponižený syn Váš, jakožto svému arcipastýři a ochránci osvěty národu našeho, svou srdečnou

Náruživost a rozhorlenost byly velké u »popů«. Než mohlo-li býti jinak? Vždyť ochraňovala se stará, drahá tradice, ona skutečná jednota jazyka, vkusu a zájmův, ona vzájemnost, která dávno už duševně spojovala Srby s jich dalekými bratry na Východě. Obhájcem slovanské vzájemnosti v mezích dějinami ustanovených, obhájcem podle možnosti jednoho obecného literárního jazyka s Ruskem (první úloha ruského jazyka urážeti nikoho nemohla; vždyť dříve Rusové celé věky užívali cizího, církevně-slovanského jazyka, a cítili se dobře, pochopující jeho spojovací sílu), v tomto ještě ne úplně objektivně oceněném boji s Karadžičem osvědčila se, ač bezděčně, jedna ještě vznešenější idea než speciálně srbsko-ruská vzájemnost, vzájemnost i s neslovanskými členy jedné historické rodiny, na příklad s Rumuny, jak to bylo ve skutečnosti i dříve a ještě na začátku XIX. století: v pravoslavný »rod« (= národ, duchovní stádo) patriarchy Karlovického patřili i Rumuni rakouští. Nikomu nebylo urážlivé, užívat i v literárních a jiných stycích jazyka, ne z hlavy vymyšleného aneb zvláštním dědictvím jednomu živému členu náležejícího, tenkrát, jakož přirozeno, vzbuzujícího řevnivou závist, nýbrž bezvášnivého, »poangličeneho« dějinami vytvořeného literárního jazyka. Ještě Lukian Mušickij, znamenitý církevně-slovanský a nikoliv pouze »slavo-srbský« básník této doby a mnich, jasně to poznával a pěl:

»И Нѣмци разнымъ скитромъ служе,
Дѣлю едной на нивѣ сложно...«*)

Následující vítězství partikularismu u Srbů připravilo především dráhu k roztržení historické jednoty Srbův a Rumunů, Rumunů, o nichž nelze říci slovy jiného protivníka Vukova, starého novosadského spisovatele a velmi plodného, Milovana Vidakovića, že u nich slovanský jazyk »и съ малымъ трудомъ постызава се.«**) A dále, co přineslo toto vítězství, tento demokratický

a vroucí soustrast při pohledu na nynější půtky o písemnictví a literaturu Slaveno-Srbskou a prostosrbskou následující (myšlenky) předložil.

Já podle své síly v písemnictví vynasnažuju se všemi prostředky, aby se zavedlo zde Slaveno-Srbské písemnictví a literatura..., avšak nalézají se někteří zkažení noví spisovatelé, jako Vuk a jemu podobní, kteří usilují zavést prostosrbskou literaturu do písemnictví, a Slaveno-Srbská aby se opustila, která jest tak jistě nepravá, jako i vlk (= srbsky »vuk«, jméno Vuka Karadžiče).

On slibuje, že může i srbskou gramatiku sestavit i svaté evangelium prostosrbsky přeložiti; zdá se mi, že bude jeho výklad křivý a takový, jako i on je...«

Post-Scriptum: »Vuk se namáhal, aby se přinutili vladkové, aby mu schválili vlastnoručními podpisy jeho literaturu, písemnost i jeho křivá slova. Avšak vladkové, rozumní jsouce, nejen že nechtěli nic podepsati, ani nic neschválili. Přece některé přivábil k sobě. Protož prosím proníženě, jak uznáte za dobré, račte knížeti (Miloši Obrenovići) strany Vukova díla a úmyslu vzpomenouti.«

*) I Němci různým žezlům slouží,

Pracují na jedné roli svorně...

**) Rukopis »Slavjanské grammatiky« r. 1830, byvši, jak se zdá, i v »Rossijské Akademii«, Šiškova Предувѣдомление § 7. — V r. 1838 Vidaković vydal svůj spis již pod jménem »srbské« grammatiky, »по чистоме у садашње време нарѣчју«. Viz Novaković, op. c., No 1021.

proud — »свобода, да како кой зна и хоће, онако и пише«, mluvě jazykem téhož Vidakoviće, z téže gramatiky? Jestli starý Vidaković i přeháněl své obavy, že »шени коєне сердце... ако мы овамо ушпитемо, свакиї по своему начину, нећемо моћи у натої литературу ушпѣти«:*) nicméně nelze neuznat, že literaturná reforma mezi svými dobrými následky způsobila jedno — provedla ostrou demarkační čáru odloučenosti a zničila možnost vzájemného blahodějného kulturního vlivu jedněch i druhých, Srbův i Rusův, jak to bylo nejen v starých dobách, nýbrž ještě velmi nedávno. Kolik užitku Rusku, na začátku XIX. století, přinesli jediné professoři z Srbska v ruských universitách, tito dobří, Rusům naklonění hlasatelé vědy a nikoliv nájemníci!

Vychovávajíc nevelký, ač od přírody nadaný a sympatický srbský národ v ethnických mezích svého kmene, v úzké ideji serbismu, s odmítáním širšího horizontu politického romantismu, srbská literaturná reforma měla nepřímý vliv i na tvořící se řady uprostřed znovuzrodivších se Čechův, s jejich zásadami ochrany svého »tuku« od cizího, které, jak jsme viděli, směřovaly do téhož přístavu, v němž po věky stála písmenost Srbův a odkud právě počínala se odrážeti — k duchovně literární vzájemnosti s Rusy.

Jestli srbská idea měla své příčiny, proč by neměla jich idea česká? Nový ethnografický čili filethnický princip tak svůdně mluvil k srdci...

Pravda, nehledě na nešťastné polské povstání r. 1831, starý Jungmann nepřestal pěstovati, zahřívati starou víru »o nenáhlém zblížování se jazykův slovanských a splnutí jich v jeden jazyk spisovný« (sr. Zelený, 286): avšak ve vystupujícím tehda na scenu partikularistovi Palackém, s praporem »samostatnosti českého já«, nezměnitelný rusofil narazil na silný odpor.

Chladný Palacký již v řeči r. 1829, v domě samého Jungmanna, když zahájil schůzi pro vydání České Encyklopaedie (což později Maticе Česká), netajil se s odsuzováním směru Markova: »již od několika let — mluvil on — plodí se slova na pospěch u větší než přirozené ourodnosti«.***) Znamé příkoří, jež utrpěl stařík Jungmann od mladého redaktora »Časopisu Musea« v roku 1833 při otisku jeho článku o klassičnosti: on očištěn od rusismů skutečných a domnělých!****) Nové heslo — purifica — pro jazyk směrem nazad — ku klassickému stylu doby Veleslavínovy, XVI. století: »svůj k svému«.

Takovým způsobem filethnický individualism, politika »mého nejbližšího okolí« stala se jediné panující: i na Jihu, i na Severozápadě Slované vstupovali v dobu nového »zlatého« věku. Sám Kopitar horlivě podporoval i kajkavskou »literaturu«, může býti, snil i o kajkavské universitě, ačkoliv dříve i on vzdychal zrovna à la Antonín Marek...†)

Úplně pochopitelně, že těžko bylo očekávati, aby v okamžiku vítězství nového principu uprostřed nadšených slovanských činitelů nového pokolení našli se lidé, kteří by střídlivě a opatrně pohlíželi na novou situaci slovanských věcí, kteří by se pozastavili i nad rubem medalie, nad otázkou: vzniká-li škoda pro obecné zájmy životní, i slovanské i lidské, z toho tvoření literaturních

*) § 10, v téže knize.

**) Zelený, op. c., 273. Cf. pozn. na str. 274.

***) Ibid. 401.

†) Cf. Kollár, Spisy II, str. 199.

jazyků, následovně z rozvoje etnického partikularismu? Vždyť životní cesta ani u člověka každého, ani u národů různě vystlána není, nýbrž častěji — trnín . . . Pravda, že vítězní Slované obdrželi tehda obzvláště i svou naivnou poněkud marseillézu: »Hej, Slované«, v r. 1833: avšak tento »perunovský« pochod dokonce neodpovídal skutečnosti, okamžiku, neboť nyní byli, tam i zde, jedině »kajkavci«, i nebylo těch »Slovanů«, kteří dříve, tak neb jinak, avšak přece vždy se vytvořovali a nejen pouze na zeměpisných mapách byli velikány.

Pravda, že chorvatský illyrism Gajův jakoby se navracel k opuštěnému programu koncentrace, soustředění sil, osvěžoval staré ideje: avšak on jest zjevem místným a ubil nemilosrdně kajkavismus.

Avšak lidé se našli . . .

V tyto okamžiky nebezpečného nadšení pro ideu odstředivou zavzněl ostrý hlas Slováka, který střizlivým duchem poohlédnuv se v minulosti Slovanstva, prohlédl i nebezpečí partikularismu i řekl: ve jménu obecného blaha zapotřebí jest dohodnouti se o mezích partikularismu uprostřed Slovanů, vytvořiti třebas umělou, avšak přece všeobecnou kombinaci pro činnost, pro úspěchy budoucnosti. To byl Jan Kollár se svým projektem slovanské vzájemnosti, t. j. projektem opuštěné minulosti, pod novým praporem ze čtyř barev, vlastně pod čtyřmi prapory najednou. Vypouští projekt k vystřízlivění, on správně v něm a o něm poznamenal: »nesmí se prospati čas«, pro Slovaný jest čas, aby se sjednotili.

Projekt Kollárův byl zřetelným, horlivým odsouzením partikularismu, neboť »Kdož mezi vrabci první jest, není jím ještě mezi ptáky«, řekl on, kdežto historie předkládá Slovanům zvláštní požadavky. Všeobecné myšlenky o misi Slovanů v lidstvu, toť východiště projektu.

Obyčejně se myslí, že projekt Kollárův měl ohromný úspěch ve svou dobu a dlouho. Avšak dovoluji si pochybovati. Jestli ne později jak v r. 1846 sám Kollár přinucen byl vystoupiti v Praze ve spise: »Hlasové o potřebě jednoty«, tož jest to znamení, že projekt sám měl malý účinek v obecnstvu slovanském, nehledě na svou povahu zlatého středu, umělého kompromissu mezi starou Jungmannovskou ideou o »splnutí« a novou, filethnismu. Uděili na poplach protivníci Slovanů a vším právem: projekt Kollárův byl přece jen zavrhnutím drahého jím partikularismu. Než jakkoliv tomu jest, ochlazující projekt Kollárův zůstane vždy mohutným pomníkem epochy slovanského romantismu v jeho dalším stadiu, s hlubokým obsahem a kritikou, avšak s nepraktickým v základní myšlence, romantickým směrem. On daleko není pozváním k jakémusi všeslovanskému kupeckému společenstvu pro lehký mezislovanský odbyt knih . . .

Ve skutečnosti ukážeme jen na znamenitý myšlenkami o dějinách Slovanů § 13: zde v krátce to, čemu později obšírně učil Štúr, ještě později hlásal u Rusů Danilevskij a současně s Kollárem slavjanofilové v Moskvě, o providenciální úloze Slovanstva v lidstvu. Pro lehčí vyplnění této úlohy ukazuje se též projekt skrze spisovatele, aby pomohl Slovanům dostati se »mezi ptáky«, totiž státi se mohutnou veličinou, a nezůstávati v ubohé roli »vrabce«.

Spisovatel rozděluje všechny Slovanů na tři skupiny čili stupně dokonalosti, s rozličnou povahou povinností vzhledem na providenciální missi:

- 1) obyčejní Slované,
- 2) vzdělaní a
- 3) nejvzdělanější hrdinové ideje.

Skupiny 2. a 3. nás zajímají nemohou; avšak důležitá jest první skupina: jaké jsou závazky, jaká povinnost její, t. j. massy Slovanů před sebou samými, aby rozvoj slovanských idejí ve světě se zabezpečil?

Tato povinnost jest povinná znalost čtyř vyvolených slovanských jazyků, aby takovou cestou se vešlo v duchovní obecněslovanské obcování: ruského, polského, českého a illyrského. Pak Rus nepůsobí více jako pouhý Rus, nýbrž jako Slovan a t. d.

Avšak jest to skutečně osud Slovana?

Nemluvě o možnosti námitek protiv příčině volby čtyř jazyků: bulharská literatura může na příklad vyžadovati pozornost, nemluvě o nesprávnosti parallelismu v nahodilé shodě jednoho a téhož čísla členův mezi činiteli budoucnosti, Slovanů, a činiteli starořeckého světa Kollár zapomínal na hlavní věc, na theorii providenciálnosti našeho plemene, kterou hájil.

Jestli Slovanům náleží kultura budoucnosti, státi se »ptákem«, a neuspokojiti se, býti »vrabcem«, tož jenom zastavovati (ne-li paralysovati) může dostižení svého vyššího cíle skrze Slovanů přijetí rekommandovaného receptu, povinné znalosti čtyř jazyků. Neboť znalost děje se učním, následovně, i bez toho poměrně těžší postavení slovanského učně, pokaždé kandidata na missi, v poměru s jeho vrstevníkem na západě (na Slovana vždy připadá, naučiti se o jeden jazyk cizí více: Němec učí se 2, 3 jazykům, a tento 3, 4 a t. d.) zhoršuje se vyplněním požadavku Kollárovy vzájemnosti. Jasno každému, že, vyplňuje jej, Slovan ztěžuje své zaměstnání, svůj duchovní vývin o 100%, neboť při učení 3, ku příkladu, přespolečných jazyků cizích on povinen jest, naučiti se i 3 »přespolečným« slovanským, a to, jest-li narozením přináležeti k číslu čtyř vyvolených, privilegovaných národů. Pro jiné Slovanů, ku příkladu Bulhary, jsou podmínky ještě obtížnější. Ve Švýcarských sám Kollár pozoroval, že směs jazyků vede jediné k ohloupění lidu a varuje toho Slovanů. *)

Slovanům třeba spěchati; spisovatel zrovna vyslovuje se »neztráceti času«; mezi tím však jsou přinuceni, navléci si na nohy slovanské pouto vzájemnosti, nemluvě již o tom, že osvojení slovanských jazyků a jejich literatury slouží více k osobnímu zadostučinění, ne tak jako osvojení přespolečných západoevropských jazyků a literatur, které najmě Slovanu podává nevyhnutelné prostředky, i k boji s nepřitelem, i k poslušnému vyplnění providenciální missi, aby »smířil vzdělanost antickou a novou, a dalším vývojem jeho započal novou epochu v lidstvu«, jak vyjadřuje se Kollár,**) a nebýti dále »trpaslíky v umění a literatuře«. ***)

*) Spisy IV, 31.

**) O literární vzájemnosti, vyd. Tomíčkovy (1853) str. 42.

***) Ibid. str. 36.

Vidíme, že reálný život zůstal hluchým ku kázání Kollárovu, jakkoliv hlasitě »křičel on na rozrůzněné Slovany, syny Slavie«, mluvě jeho slovy. Jiného výsledku skutečnost ani nemohla předložit. Může býti, že výjimku tvořili vlastenečtí katoličtí kněží, kteří majíce prázdnou chvíli a jsouce bez starosti, svůj volný čas vyplňovali učením a osvojením toho, co žádal autor »Vzájemnosti«.

Než zanechme těchto všeobecných praktických úvah o romantické theorii slovanské »povinnosti«, o tom fiktivním receptě, aby Slované své missí v budoucnosti dostihli. Jest ještě řada protiv charakteru paedagogického, které se objasňují nejlépe samým autorem »Vzájemnosti«, jeho osobním pokusem, ukázati příklad realizace slovanské »povinnosti«.

Kdo nezná ze slovanských lidí známého povolání, jak těžko jest udržeti u vědomí, nemýle se, znalost slovanských jazyků? Brzo blízkost mýlí, brzo protivný význam. Jediný stařec Bodjanskij rád se chválil, že všemi sedmi slovanskými jazyky mluvil jako vlastním, rodným. Avšak o tomto příznání může se pochybovati.

Může-li kdo pochybovati o linguistickém talentě P. J. Šafaříka? Zatím však poslechněme, jak on sám upřímně se přiznával, proživ deset let mezi Srby, že jeho český jazyk jest již na polo srbským, v listech k přátelům. V r. 1829 Šafařík z Nového Sadu píše našemu Kollárovi v Pešti: »Vy přede vším jste, jak se zdá, zapoměli, že jsem já v Novém Sadě od 10 let už téměř zapomněl česky. Člověk je člověk; nejsa Bohem nemůže býti všemohoucí.« *) A skutečně, vezmeme-li písma Šafaříkova k Palackému před opuštěním Nového Sadu, tož bez srbského jazyka nelze jim porozuměti: ne bez obtíží porozumíval jim Palacký.

»Člověk jest člověk«, avšak tuto prostou pravdu nechce znáti a s ní počítati autor »Vzájemnosti«, uvaluje na slovanského člověka břemena nesnadno nositelná v svém kompromisném projektě uskutečnění vzájemnosti. A mezi tím svou vlastní osobou Kollár, ačkoliv bez odporu byl úplně připraven k osvojení slovanských nářečí, jak nesnadno se vyrovnává se slovanskou vzájemností, jak nesnadno aktivně a ne pouze passivně bere účast v jejím uskutečnění!

Mluvíce takto, máme na mysli nevelkou korespondenci původce »Vzájemnosti« se známým později srbsko-hrvatským básníkem a patriotem, hrabětem Medo Pučićem, z let 1842—1844, která se nachází v naší mapě a zejména z našich listů první tři, jež jsou napsány »illyrsky«. Kollár dosti blízko obeznámil se s mladým hrabětem, jenž tehda ještě studoval na universitě v Padově, po čas své první cesty po severní Italii. Jak viděti, známost se znamenitým básníkem »Slávy Dcery« způsobila silný dojem na horlivého Slovana Jihu — hrabě stal se »panslávem« a dopisování, které mezi oběma započalo, mělo zjevněji utvrditi Pučića v osvojených dříve idejích »istinoga Panslavisma«, jak překládá sám Kollár po hrvatsku ideji slovanské vzájemnosti.

Tuto korespondenci my zde vydáváme. Předpokládáme, že náš příspěvek nebude zbytečným materiálem pro životopis znamenitého bojovníka za velikou

*) Zelený, op. c., 284, pozn.

slovanskou ideu. Kollár mohl romanticky mysliti, co se týče prostředků, zásad; avšak vysoký duch jeho a vřelé srdce zůstanou povždy předmětem nejpřímnějších sympathií a uznalosti v střídajících se pokoleních Slovanstva.

Dopisy Jana Kollára k hr. Medo Pučícovi 1842—1844.

1.

Od 13. ledna 1842 r.

Prisvitli Gospodine Mlogo poštovani Slavjane!

Váš list primih; on me je silno obradovao, jer sam iz njega jasno uvidio, da naše poznanstvo nije onako kratko i površno, kao što su obično poznanstva putnikah, nego da je stalno i trajúce. Ja sam se, Višnjemu hvala, za dva mesecah s moje Talijanske šetnje mirno i srečno v svoja povratio, obogaćen mlogimi krasnimi čutjenih, mislik i iskustvami. U Rimu nisam mogo iti, i za to sam otišo u Milan, Tirolsku a Mnichow (München), svugdi pomnjivo obziruci se na razsejane ondešnje slavjanske živalje. Sada radim o spisu putovanja moga.

Krasne Vaše pšeme ne samo meni, nego i svima Slavjanima kojima ih sobćih, veoma se dopadaju. Vi ste rodjen za pšenika, i naš narod u Vami mlogome se nada. Napredujte samo u tome duhu, u kojem ste počeli. Potrudite se poznati i druga slavjanska narečja a osobito česki i poljski. Slov-nice lahko si pribaviti možete posrēdstvom knjigotržcah Bečkih ili Pražkih. Vaše »Sveslavjanstvo« i »Mojoj bratji« dati ću ja sam u mojem Putovanju tiskati, ako mi censura na put ne stane, a druge pšeme iziti ćedu stranom u Danici Ilirskoj, stranom u Serbskome Nar. Listu. Ja pako nikakav list ne učredjujem i zato Vam niti broj nijedan poslati ne mogu, a putovanje moje kada na svēto izidje, neću propustiti 1 ex. poslati Vami.

Za sada šiljem Vam mali dar: Slávy dcera (Kći Slave), lyričko-episki spěv. Imateli moje njemački pisano dēlo o Uzajemnosti Slavjanskoj? U Padui možebiti bi mogli ustanoviti Slav. čitaonicu a malo po malo i Slavjansku biblioteku.

Poznajete li gosp. Sauerschnigg (ili bolje Zaveršnik), koji je takodje u Padui i u kasarni prebiva? On je veoma plemeniti muž i verstan Slavjan. Gledajte s njime se upoznati i izničte mu moj pozdrav. U ostalom jesam Vaš serdčani Slavobrat

Ivan Kollár.

U Pešti 13. Sičnja 1842.

2.

Od 24. června 1842 r.

Presvētli Gospodine!

Vi se čudite, da Vam tako dugo nista nepisah, i to pod puno pravo, jer sam Vam na dva pisma odgovora dužan. Ali ako razsudite, da moje zvanje

toliko vremena i truda iziskuje, to ćete oklevanje moje doista izviniti; okrom toga Pësma Vaša dugo je kod censoreda zadržana, a ja sam želio, poslati Vam ju tiskanu, što evo i činim, šiljući Vam list g. Pavlovića. Nekoje od Vaši pësama poslao sam u Zagreb za Danicu, i čudim se da jošte izišle nisu, valja da će i tome strogost Censure uzrok biti, jer kod nas Slavizam poprëkim okom gledaju. No to netrëba da krasnu Musu Vašu zaustavi; jer Vam zasvëtujem da marljivo radite, pak onda sve spëve Vaše skupite i u jednoj svezki na svët izdate. U Novinah to se razštrka i mlogo plodovah ne prinosi.

Budući da nijedan exemplar Uzajemnosti ne posëdujem, no takovih jošte nekoliko komadah kod Pražskoga knjigoteržca Kronbergera nalazahu se, zato sam odtuda jedan ex. Vam nabavio. Čena je 1 fl. cm. Podvoz do Pešte 20 kr. cm. = 1 F. 20 kr.

Putovanje moje već je odavna gotovo, no nemamo ovdë nijednoga censoreda, i zato moram bog zna kako dugo čekati. Tamo se i jedna iz Vaših pësamah nalazi. — Ako Paduu ostavite, javite mi, kuda nemëravate.

Ako ste u Mletcih poznati, pišite mi: kde stoi Palota Pitti, dal' pri Canalu Grande? i ko ju sad posëduje, da li obitelj Pitti, ili koga druga.

Pozdravite sve prijatele. Vaš otdani sluga i Slavobrat

Ivan Kollár.

Pest 1842 24. junij.

Šaljem i 1 ex. Slawa Boginja.

3.

Od 13. července 1843 r.

Presvetli Gospodine!

Budući od nekoga vremena oči me bole, zato Vam ovo pismo kao odgovor na Vaš preljubezni list, koga jučer dobih, kroz drugoga pisati dati moram. Ja sam se doista malo čudio svrh Vašega mučanja, i mislio sam, da se je moj na Vas poslani Paket gđë-god na putu izgubio, al zato me tim radostnije uzhitiste, uvidiše iz Vašega lista, da ste u Slavizmu takve naprëdke učinili, da ste već i učene članke o našoj literature sastaviti i u književne listove talijanske slati ih mogli. Žalibože, takovih novinah ovdë se u mojoj okolini slabo nalazi.

Vaše ime ujedno s Vašom krasnom pësmom »Sveslavjanstvo« već leti po cëlome gotovo slovjangskome svëtü pomoću moga »cestopisa«, u kojemu se Vaša pësma na strani 117 i 118 nalazi. Ja vas iskreno molim, da i u buduće onu nadu, koju s Vami hiljadi i milioni slavjanskih domorodacah, goje, sve više i više izvršujete. Božanstvena Providnost dade Vam ne samo pospešni gradjanski položaj, nego obdari Vas takodjër talentom, srčanostju i ljubavju prema narodu našem i, što je kruna svega toga, udeli Vam plemenitu moć, da se do uzajemnosti i umnoga Panslavizma uzvisiti mogoste; nastojte dakle o tome, da u tome smislu u Vašoj domovini u Dubrovniku čitaone, knjižarne, društva, kojich bi svrha bila utemeljenje i razprostiranje slavjanskoj uzajemnosti,

podignite, time za sada više učiniti možeme za dobro našega naroda, negoli su naši predci svojom junačtvom i hrabrošću zadobitom slavom.

Po Vašemu zaktevanju šiljem Vam ovde priklopljenih 3 komada moga »Cestopisa« s prijateljskom molbom, da ih medju prijateli naše literature razprodate. Budući mi, Slavjani, jošte ně mamó*) ustrojeno knjigoteržtvo, zato moramo medjutim mi sami taj posao na sebi uzeti i naše knjige kroz Slavoljube sami prodavati. Čena jedne knjige nevezane jest 2 f. 20 kv.; vez pako u zelenome engleskome platnju poklanjam. Daľ ste pohoditi g. Zaveržnika i s njime poznanstvo učinili? Možda i on jedan exemplar uzeti. Šta vade naši prijateli u Mletcih-Demmetrijević, Kaznačić, Tomaseo? Pozdravite ih ljubezno od moje strane i obradujte skorim odgovorom Vašim Vašega istinitoga Slavobrata

Ivana Kollára w. r.

U Pešti 13. Julija 843.

4.

Od 9. února 1844 v.

Wysokorodný Hrabě welectěný Pane a Příteli!

Poněwadž sem Wám předtím již dosti illyrsky psal, budaucně chci Wám, dílem k Wašemu vlastnímu cwičení, dílem k napomožení (!) Slawjanské wzajemnosti, našim Česko-Slowenským nářečím listy psáti. To pak nyní učiniti prawě přinucen jsem, anť pri pořád ještě trwající slabosti mojih očí sám vlastní rukau psáti nemoha, list tento jen předříkati musím takowému peru, které w Illyrčině ještě náležitě dokonalé není.

Těšilo mně welice, že Waše Hraběcí Milost, netoliko na mne nezapomenu, ale take blížeji k nám se dostala, a we Wídni ubytowala. Poslané poštou w listě peníze řádně sem přijal. Co se žádaného Wýkladu ku Slávy Dceře týče, ještě se jeden exemplár zde w Pešti u jedné wdowy nachází, a sice auplný i s obrazmi, jen že Přídawěk (!) w něm, moje drobnější básně obsahující, chybuje (!). Na tomto však mnoho nezáleží, anť se w krátký čas podruhé vydá; sám wýklad ale aby se vydal, k tomu žádných wýhledů není. Cena tohoto na welinowém papíře tištěného wýkladu jest 4 zlaté stříbra. Prosím tehdy, račte mně čím dřewe (!) Waši wůli oznámiti.

Za poslané oprawy a doplňky k »Cestopisu« srdečně děkuji. W dějepisu krásoum čili chudožestwa slawjanského, já sem jen počátek učiniti, a cestu jiným mladším proklestiti (!) chtěl; aby i toto pole literatury a národnosti auhorem neleželo. Shromažďujte (!) Wy sami potřebné k tomu látky, a časem swým obdarujte nás dokonalau historií malířstva juho-slavjanského. (!) Slowo »Nalega«, nakolik se rozpomínám, já sem w Cestopise nikde neřekl, žeby to »blato« aneb »lagunná« znamenalo, ale wýslovně psal sem, že to znamená ostrow, na němž malá pewnost stojí z té strany od Fusine. Co o pánu Zaweršnikowi pišete, že swau krásnu knihownu do Lipska prodal, to mne welmi

*) Po slovenski nie = češ., hrv.-srb. ne.

razmautilo (!); ant' on mně výslovně powědel, že ji Slawjanstwu daruje a do města Rjegy přeložiti dá.

Račte se we Wídni s našimi Slawočechy seznámiti, jmenovitě poraučím Wám Pána Fleischera, kandidata Theologie, z Morawy rodilého, který Wám w učení se české řeči wyborně napomocen býti může. Potom wýhledejte pána Wasina a jiných.

Co se s námi, Slawjany w Uhřích děje, o tom se dá lépe ústně mluwiti, než listowně psáti. Mnoho budet Wám i z novin a jiných studnic známo. Když do Peště přidete a nás nawštíwite, jak slibujete, potom Wám všeccko obšírně wyprawíme. Neynowější znamenitá knižečka (!) w této dauležitosti wyšla w Lipsku pód názvem: Politische Memorabilien aus Oesterreichs neuer Zeit, na kterau Waši pozornost obrácím. Já nyní wydávám Kázně a Reči, k napomožení národnosti, asi o 4—pet týdnů dílo bude hotowo. Bude to celá weliká kniha. Mějte se blaze, zustawám Wáš aupřimný ctitel a Slawobrat

Jan Kollar w. r.

W Pešti 9tého Unora 844.

(Rukou Kollárovou připsáno):

P. S. Budu-li živ a zdráv, já chci tohoto leta ještě jednau Italii, Řím, Neapol navštíwiti. Pojdte se mnau! — to by byla radostná cesta.

5.

W Pešti dne 7 dubna 1844.

Wysokorodný Pane, Welectěný (!) Příteli!

Waše dne 4. dubna poslané psaní já teprw wčera, totiž d. 6. přijal sem, a ponewadž (!) píšete, že hned na druhý den po Wzkříšení na cestu do Italie odcházíte, proto newím, či Wáš tento list můj již we Wídni najde. Nechtel (!) sem však zanedbati, abych Wám odpowěde nedal, ač práwě již i oněhdy skrz p. Fleischera Morawana we Wídni Theologii studujícího Wám již odkázati sem dal, že Wýklad ku Sláwy Dceře wýce (!) zde w Pešti k dostání není. Budu se však usilowati, abych Wám snad někde jinde, skrze moje přátely a známé, ještě jeden exemplár zaopatřil. Možná však wěc jest, že i nowé, druhé wydání Slawi (!) Dcery v krátký čas swětlo spatří. A to sice s wýkladem, ač práwě ne tak obšírným jako byl prwní.

I ten exemplár mojich Kázní, který ste žádali, poslal sem již do Wídne (!) na knihkupce Wenedikta a kand. Fleischera, aby Wám jej tyto doručili. Newím, či to již došlo. Skrze pána Fleischera předplatil sem já i na 1 exemplár Waší Anthologie Slawo-Dalmatinských Básníků. Račte mi jen Wáš tytul a adress, a poslední poštu zdeliti (!), je-li Wám do Italie psáti a list adressowati mám, aby Wáš jiste (!) našel. Mejte (!) se dobře a blaze.

Wáš aupřimný ctitel a přítel

Jan Kollár.

Z českých psaní Kollárových k slavnému srbo-chorvatskému básníkovi je vidět, že ruka, která ta psaní psala, nebyla dost vycvičena v běžném českém

pravopise, odtud taková hojnost orthografických omylů. Sám Kollár jenom podpisoval (u nás proloženými písmeny). Ale nedá se upříti, že něco z těch omylů třeba připsati na vrub rodné slovenčině dopisovatele. Ale nechme to, jak věc vedlejší, a přejdeme ku vzoru linguistické vzájemnosti Kollárové — k jeho chorvatskému cvičení — »illyrským« psáním pod č. 1, 2 a 3.

Žádný nemůže pochybovati o tom, že Kollár s největší pilností a ohledností psal svá »illyrská« cvičení, po 1. aby udělal přirozenou příjemnost svému novému příteli z »Illyrie«, s kterým se seznámil na první cestě po severní Italii, za 2. aby ukázal, že autor duchovní vzájemnosti slovanské — politicko-literárního Panslavismu — samým skutkem holduje své nejmilejší myšlence — že může psáti na každém ze čtyř renomovaných jím slovanských nářečí.

Napřed musíme konstatovat, že Kollár, když vypracovával svou Vzájemnost (*»Ueber die Wechelseitigkeit«*), ještě dost málo čiperným a obratným v »illyrštině« — srbském neb chorvatském jazyce byl. Toto nedá se upříti vzhledem k vlastnímu přiznání samého Kollára.

Ve svém »Cestopisu«, v kterém se několikrát připomíná o 1, 2 a 3 psaních, takto se vyjadřuje o své známosti v »illyrském« jazyku, o době, kdy se s ním zanášel:

»... Oni (= S. Dimitrović z Kotaru a A. Kaznačić z Dubrovníku) mne — píše Kollár — zavedli k V. Kralevičovi, biskupovi řecké nesjednocené církve. Stařeček nevěděl, co radostí činiti, slyše Slováka illyrsky mluvícího: nebo častým obcováním s rozličnými Jihoslovany, jež nyní (= ve Vlašsku, na cestách) tak daleko jsem byl přinesl, že na vzdory některým Čechismům a Slovakismům, obstojně jsem mluvil, aspoň dokonale jsem se usrozuměti mohl. Pravda, že ant mi nyní dvěma řečem učiti se a mluvití náleželo, illyrské totiž a vlaské, často jedna druhou mýlila...«^{*)}

Samo sebou se rozumí, jestli při stálém obcování s Illyry autor Vzájemnosti cítil sebe ne bez obtíží, co se týče korektního užívání cizí, třeba slovanské řeči, to pozdě, když se ze své »illyrské« cesty vrátil domů, a ponechaný sám sobě, octnul se mezi svými Slováky, jenom s »illyrskými« knihami a grammatikami, tyto obtíže se zdvojnásobily — výsledek docela přirozený.

Mluvíce vůbec o illyrských psaních Kollárových k M. Pučićovi vidíme, co se týče formální, grammatické stránky, dostatečnou korektnost: toto illyrské pensum mohlo by uspokojiti i dost přísného školního mistra. Ale při všem tom my nacházíme: na jihoslovanský výbor oddílných slov a výrazů, nevlastní konstrukci; hláskovou nedůslednost (r = i, e), místy — formy padové nemožné, jak to: »krasnými čutenih, mislih i iskustrami«, ba též i Slovakismy (*»nie«* = ne). Ze všeho — tak z pravidelnosti, jak z nepravidelnosti — je viděti, že psal cizinec, a ne »naški«: pravý duch jazyka schází, že před námi poměrně mozolistá práce, ale přece padělání pod jazyk, a ne samý jazyk. Ba, v samé češtině Kollárově nemálo je odzvuků slováckých.

Je-li to nějaká výčitka ze strany naší velkému politickému duchu Slovanstva, smělému obhájci velké myšlenky slovanské? ... Ne a ne! ... Všecko naše rozumování se nese jenom k tomu, že nemožno »psáti« proti přirozené

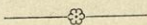
^{*)} Spisy III. (v Praze 1862) str. 149.

obmezenosti lidských schopností, že víc prosaický duch, veliký Šafařík, měl svatou pravdu, když již před dávnem psal tomuže Kollárovi, ospravedlňuje sebe z hojných serbismů ve svých českých psaních — »člověk je člověk; nejso Bohem, nemůže býti všemohoucí... Statečnost není Kollárovský slovanský romantismus... »Pohloupitelé Slovanů«, t. j. Němci (podle upřímné Kollárovy terminologie — viz Spisy, II., 180.), vždycy se drželi reálních poměrů, a jich politická úloha protož byla několik jiná, než Slovanská — posavad aspoň... O tom psával, jak my viděli, již Srb Mušický v počátku našeho století.

Jestli by romantická theorie »slovanské povinnosti« unesla s sebou bez rozvahy Slovan, v jejich zvláštním světě započala éru jich života, ona dostihla by jedné věci: ona by utvrdila tutěž »čínskou zed«, kterou Kollár s hrůzou viděl mezi rozličnými slovanskými národy, jen že tato »zed« přenesena by byla na jiné místo; dříve ona byla mezi Slovan, nyní taktěž zed byla by zde, avšak mezi Slovan a Neslovan, t. j. získaly by se podmínky pro sebeobranu, avšak nikoliv pro vůdcovství lidstva, pro onu missi Slovanů, která se jasně představovala duchu znamenitého Slováka a nezávisle od slavjanofilů Moskvy.

Než to se nestalo. Theorie Kollárova zůstala vznešeným pomníkem politického romantismu; skutečnost přijala od ní, co přijmouti mohla — vzájemnou úctu Slovanů mezi sebou; avšak pro historickou, providenciální úlohu Slovanů ona nepřestávala ukazovati na jednodušší a lehčí recept — theorii jednoho jazyka pro Slovan, a nikoliv čtyř... Než kterého?... Na to odpoví ne poetická, nýbrž skutečná budoucnost... V závěrku dovolíme si mysliti, že starý »serbo-slav.« a drobounký farář z Libuně byli blízcí pochopení této »skutečné budoucnosti«, její podmínkám a nešli na »Cestu Krivú«...

Professor *Alexandr Kočubinský*,
přespolní úd Královské České Společnosti Nauk v Praze.

Kollárovy literární styky s Fr. C. Kampelíkem.

Dějiny znovuzrození národa českého budou vždy souhrn dějin jednotlivých jeho buditelů. Jak umělý stroj jsou dějiny tyto, kde každá součást, každé kolečko točí se sice kolem své osy, žije svůj vlastní život, ale jen jedna myšlenka ovládá je všechny. Jedno kolečko zasahuje do druhého, pobádá je k další práci. Každý buditel národa českého měl své snahy, mnohdy dosti ojedinělé, ale cíl jim byl všem společný — probuzení národa. Pobádal jeden druhého k práci, byl s ním v úzkém styku osobním neb literárním, a proto styky tyto jsou velmi důležité pro dějiny našeho znovuzrození. Mnohdy bez známosti styků těchto nemožno pochopiti a vysvětliti důležité události, jmenovitě jejich vznik. My proto chceme na tomto místě poukázati na literární styky Kollárovy s Františkem Cyrilem Kampelíkem.*)

Kampelík byl roku 1831 bohoslovcem v semináři v Brně. Tenkrátě již dopisoval si s mnohými vlastenci a spisovateli, a chtěl se seznámiti i s Kollárem, napsal mu 8. prosince 1831 dopis. Od doby této zavládla čilá korespondence mezi Kollárem a Kampelíkem. Kollár velmi oblíbil si Kampelíka a, seznav jeho upřímné vlastenectví, kladl v něj velké naděje, jež vyslovil v jedné zňelce:

**) Kampelík narodil se r. 1805 v Sifenově v Čechách. Pocházeje z českých rodičů, trudně zápasil již na normálce s němčinou, která veškeré školství i národní život dusila. Již na gymnasiu jičínském utvořil hlouček stejně smýšlejících a počal buditi národní vědomí u svých spolužáků. Po dokonání studií gymnasijských, vida smutný stav jazyka českého na Moravě, šel studovat filosofii do Brna a tam probouzel uvědomění národní. Když pak vstoupil do semináře brněnského, pokračoval ve své vlastenecké činnosti, a také se mu podařilo, že seminář brněnský v letech třicátých stal se ohniskem, z něhož duch vlastenecký po celé Moravě se šířil. Než Kampelík ze semináře vystoupil a studoval ve Vídni lékařství. Tam stál v čele hloučku vlastenců. Rok 1848 našel ho na svém místě v Praze. Po roce 1848 byl lékařem na českém venkově, až usadil se v Kuklenách, kdež r. 1872 zemřel. Literárně činným byl již od r. 1836. Sepsal přes 30 spisů obsahu národohospodářského, politického, filologického, lékařského a zábavného.

Nad břehem se čerstvá zelenala
 štěpnice a slibná zahrádka,
 v nížto právě mlád' a přísádka
 od země se pnouti začínala;

Na lístkách ty názvy byly psané:
 Liskay, Kuzmani dva Slováci,
 Kampelík a Kačer Moravané.

(Léthe 73.)

Zmíněný dopis Kampelíkův přijal Kollár do svého »Výkladu ku Slávy Dceři« jako výklad k uvedené znělce.

Kampelík horlivě rozšiřoval nyní spisy Kollárovy. Jako bohoslovec odebral 25 výtisků »Slávy Dcery«, jež mezi svými soudruhy rozšiřoval. Z jednoho dopisu Čenského též dovidáme se, že Kampelík horlivě rozšiřoval spisy Kollárovy, a že Kollár prostřednictvím jeho po Moravě spisy své rozšiřoval.

Roku 1832 pozval Kollár, tehdy kazatel slovenské evangelické církve v Pešti, Kampelíka, by jej navštívil a královské Slovensko poznal. Kampelík skutečně o prázdninách roku 1832 pěšky vydal se do Pešti, kde Kollár přátelsky jej přijal a uhostil u horlivého Slováka Koíše v Budíně, který právě tenkrát všeslovanský slovník spisoval. A tu se stala událost, již děkuje důležitý jeden spis Kollárův za svůj vznik.

Jednoho dne procházel se Kampelík se svým hostitelem Koíšem v budínských sadech. Kolem nich ubírala se společnost pěti vojínů, kteří hlasitě hovorem se bavili. Byl to pěšák rodem Srb, dva dělostřelci Čechové, hulán Polák a pěšák Slovák. Každý z nich však hovořil svou rodnou mluvou, nicméně zábava ta byla velmi živá a upřímná.

Koíš upozornil na tento zjev Kampelíka. Ten přistoupil k vojínům a tázal se jich:

»Rozumíte sobě, pánové?«

»Dobře sobě rozumíme,« odpověděl dělostřelec Čech, »či myslíte, pane, že bychom pospolu na procházku šli, kdybychom si nerozuměli?«

»Barzo dobře sobě mosci dobrodzeju rozuměmy« potvrdil Polák.

»Zjevem takovým života konavého překvapen, — vypravuje Kampelík ve svém spisu »Germanisace« — nastojte, myslím si, národkové dobře sobě rozumějí, a jichto učení a školaři, plní vrtochů, živou věcí sobě rozuměti nechtějí. I sdělil jsem výše vzpomenutý zjev konavého života slovanského slavnému Kollárovi. Slavný a dělný Jan Kollár dobře pravil: »Ze Slováků nic nebude, z Čechův a Moravanův též nic, ostanou-li zlomky osamotnělé; spojili se však svorně v jedno tělo, budou-li spolu držeti, spolu působiti, směle všem pohromám a útokům odolají na jich řeč a národnost se valícím!«

»Oba jsme — vypravuje dále Kampelík — nad rozervaností naší v Rakousku a za Sávou a za Balkánem se mrzíce, svoje myšlenky upřímně sobě sdíleli, z čehož později ve »Hronce« krátká rozprava o vzájemnosti slovanské povstala. Tuto vzájemnost později německým jazykem poetičtě vyšperkovanou ve zvláštním spisu vydal.«

Potud vypravuje Kampelík. Jasně a určitě označuje původ Kollárova spisu o vzájemnosti slovanské, k němuž sám podnět a mnohou myšlenku dal. Kollár rozpravu tu nejprv uveřejnil r. 1837 v časopise »Hronka«, kterou Karel Kuzmány v Baňské Bystrici vydával. Jako prostředek ku podporování vzájemnosti slovanské uvádí též »cestovanie učených Slavov do jinonářečných krajov slavských a časté vzájemné navštěvovanie pobratných kmenov ku bližšímu a dokonalejšímu s nimi sa obeznániu«, a mezi takovými cestovateli uvádí i Kampelíka. Toto pojednání z »Hronky« přepřacované, rozšířené a po zvyku svém básnicky vyzdobené, vydal Kollár německým jazykem roku 1837, kteréžto německé vydání teprv r. 1853 J. Sl. Tomíček přeložil do češtiny pod názvem: »O literární vzájemnosti mezi rozličnými kmeny a nářečmi slovanského jazyka«. Mimo to vyšel spis ten dvakrát rusky a dvakrát srbsky. Význam tohoto spisu Kollárova pro ideu všeslovanskou jest dosti znám, tak že není třeba o něm se zmiňovati. My chtěli jsme jen na jeho zajímavý původ poukázati.

Kampelík, když navrátil se ze své návštěvy u Kollára, obdržel od něho list, v němž Kollár praví, »že jeho cestování více působilo nežli mrtvé knihy, a že by mladí Čechoslované o prázdninách po svých vlastech po dvou cestovali měli, aby lépe do konavého života i jeho potřeb nahlédli«.

Kollár s Kampelíkem dopisovali si nyní stále. Než bohužel, že z této korespondence našel jsem v pozůstalosti Kampelíkově jen jeden list Kollárův. Ostatní se ztratily. Kladu list ten v úplném znění:

Velectěný Pane a Příteli!

Psaní Vaše, po tak dlouhém přetržení našich dopisů, nemálo mne potěšilo vidoucím odtud, že nejen živ a zdrav jste, ale i pro národ horliv a účinn. Vaše Spisy, které cestou knihkupectví k dostání byly, já všechny mám, ovšem pak onen »Krása a výbornost jazyka českého«, z něhož já několik exx. i po Slovensku rozšířil jsem. Mezitím i za poslané srdečně Vám děkuji, rozdám to přátelům, co již mám, 1 ex. z posledního dám p. Šemberovi.

Co se Vaší žádosti, do Slovenska se dostatí, týče, račte se s tím přímo a bezprostředně na ministerium vnitřních důležitostí (ministra Bacha, Excell.) poštou frankovaně obrátiti. Tam buď 1) prosba, 2) přílohy, a sice křestní list, školská a lékarská vysvědčení, že jste běh řádně dokonat, pak vysvědčení od ouřadů, měst neb vesnic, kde jste praxim měl, že jste nejen způsobným lékařem ale i zachovalým občanem všudy býti se dokázal. Mimo tento řádný ouřední krok račte zvláštní psaní neb prosbu i na Jeho Excell. hrab. Thuna obrátiti, zvláště jestli by jste místo při školách žádal. V tomto posledním můžete se i na mne odvolávati, že Vás znám, on pak o tom nepochybně se mnou mluvití bude a já co možno jistě udělám. Mně zajisté samému všecko na tom záleží, aby se hodně mnoho výborných vlastenců českých do Slovenska dostalo k napomožení oslabené Šturočinou jednoty a vzájemnosti. U Bacha o mně zmínky nečinite, anť sám téměř v podezření jsem, že Slovensko s Čechy a s Moravou slíti a stotožniti chci, což však pravda není, anť já jedině proti tomu jsem, aby se Slovákům za ouředníky nedávali Maďari a lidé slovenské řeči nepovědomí, ale raději ouřed-

níci z příbuzných jim kmenů, s nimiž by se smlouvatí mohli. Tato Vaše žádost zaslána bude baronovi Gesingerovi do Pešti, hlavnímu civilnímu c. komisařovi, který tam ty ouřady dle návštěví ministerstva obsází. -- V žádosti své o pronásledování Vás — nečinite zmínky, nýbrž přidejte vysvědčení aneb některé z Vašich spisů co důkaz, že československé řeči povědom jste (k. p. onen spisek nový o choleře atd.).

S knihkupcem Rohrmannem příležitostě mluvití budu. On však, aneb raději jeho obchod, mnoho utrpěl v posledních dobách a nevím, podvolil-li by se k nákladu na časopis.

Od p. Šafaříka zpátečné pozdravení. Mějte se dobře.

Váš upřímný ctitel

Ve Vídni, 11. Listop. 1849.

J. Kollár.

Tolik jen zachovalo se nám z hojných zajisté styků Kollárových s Kappelkem. Služič však i tento skrovný příspěvek k uctění památky velkého hlasatele myšlenky slovanské, pěvce »Slávy Dcery«.

Frant. Komárek.

Posłanie J. Kollára o wzajemności Słowian w języku polskim.

Skutkiem uprzejmiej wiadomości Dra. Pastrnka o nadchodzącym jubileuszu J. Kollara zwróciłem się z prośbą do zarządu biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie o udzielenie rękopisu z memoryałem Kollara o wzajemności Słowian (Bibl. Jag. N. 2622), który też łaskawie nadesłano; pan Dr. Murko udzielił mi uprzejmie do przeglądu inny rękopis tego posłania, otrzymany przez prof. Jagiła z Petersburga. Exemplarz Petersburski zawiera memoryał czeski na 4½ kartach pięknego listowego papieru in Q, exemplarz Krakowski składa się z trzech części: 1. z czeskiego memoryału, 2. polskiego tłumaczenia tego posłania, wraz z polskim tłumaczeniem znanego wiersza Kollara »Slav«, razem na czterech kartach również pięknego listowego papieru, 3. tego samego wiersza w czeskim odpisie, także na dużej ćwiartce listowego papieru.

Z porównania dwu tych exemplarzy pokazało się nasamprzód, że w nich zachodzą rażące błędy, w Petersburskim ich więcej, aniżeli w Krakowskim, n. p. w Pet. gednotnocowi zam. jednotlivcovi (Krak. i Hron.), we twarnja z. va tvář, bulğaiského z. bulğarského, Jamik z. Jarnik, od Kopitora (!) i t. d.; w Krak. nazwisko Jarnik także fałszywie było napisane: Jamik, ale poprawione, nazwisko Kopitara zupełnie milczeniem pominięte, a miejsce dotyczące się gramatyk i słowników błędnie umieszczone w § 10. 4, zam. § 10, 2. Wynika ztąd, że żadnego z dwu tych różnym charakterem i różną ortografią pisanych exemplarzy nie pisał J. Kollar sam własnoręcznie.

Z porównania pokazało się dalej, że papier obu exemplarzy jest ten sam, z tej samej fabryki; jest to papier piękny listowy, formatu ćwiartkowego, w obu rękopisach tych samych rozmiarów, tego samego gatunku i z tym samym wodnym znakiem J. Wathman; papier z czeskim wierszem jest wprawdzie nieco mniejszych rozmiarów, ale z tej samej fabryki i z tym samym wodnym znakiem. Dozwolony więc jest domysł, że oba exemplarze wyszły z tego

samego miejsca, że więc polskie tłumaczenie nie powstało dopiero na polskim gruncie.

Za takim przypuszczeniem, wysnutem jedynie z zewnętrznych wskazówek, przemawia także i ta okoliczność, że polskie tłumaczenie nie zupełnie jest poprawne, w szczególności tłumaczenie wiersza, pisane tą samą ręką co tłumaczony memoriał, ma kilka uderzających błędów: Sławoniec oddolýwa nieprzyjaznym siłom w miejsce czeskiego odolávati; cudzi nom. plur. zam. cudzy; z resztą tłumaczenie jest niezręczne. Przez kogo polski text był ułożony, trudno powiedzieć.

Również trudno orzec, do kogo Krak. exemplarz z polskim tłumaczeniem był wysłany i kiedy. Nadmieniam, że do biblioteki Krakowskiej dostał się r. 1841. Naturalnem wydaje się przypuszczenie, że był wystósowanym do jednego z wymienionych w memoriale uczonych i literatów polskich: J. S. Bandtkego, Kucharskiego, Maciejowskiego, Wł. Medyńskiego albo Adama Rościszewskiego; Bandtke umarł r. 1835; Kucharski i Maciejowski mieli z Krakowem mało stósunków; pozostaje tylko Wł. Medyński i Rościszewski. Medyński, doktor medycyny, jeden z najbardziej uzdolnionych uczniów profesora Brodowicza w Krakowie (Wisłocki, Katalog rękopisów bibl. Jagiell. N. 2757.), już bardzo rychło wyszedł z kraju, w r. 1841 już był dawno za granicą; zresztą katalog rękopisów biblioteki Jagiellońskiej wymienia wiele jego darów, po większej części jego własne prace medyczne, oprócz tego i własne poezye, ale pod N. 2622. nie ma jego nazwiska, z czego wypływa, że on memoriału Kollara bibliotece Jagiellońskiej nie przekazał. Przypuszczam, że ów Krakowski exemplarz był posłany do A. Rościszewskiego i że Rościszewski jako członek Towarzystwa Nauk w Krakowie podarował go towarzystwu, które przed odłączeniem od uniwersytetu dary swoje przekazywało bibliotece uniwersyteckiej (Jagiellońskiej). Adam Rościszewski stał w ożywionych stósunkach z Czechami (Mały, Naše znovuzrození I, 57), w szczególności utrzymywał korespondencyą z W. Hanką, z którym podobno zamienił około 300 listów; Hanka mu dedykował swoją Polską gramatykę 1839; Rościszewski należał także do założycieli Maticy czeskiej; naturalną więc jest rzeczą, że Czesi okazywali mu żywą sympatyą (zob. jego biografią w Naučném Slovníku VII, 622.) Rościszewski należał zresztą do niewielkiej liczby tych, którzy w ogóle interesowali się słowiańskimi rzeczami: kupował ruskie książki i rozdawał je polskim bibliotekom. Polskie swoje wiersze umieszczał w Rozmaitościach Lwowskich 1825—1826, czasopismo czeskie Čechosláv przełożyło je i ogłosiło w czeskim języku 1831; pisywał także do Pszczółki Lwowskiej, do Słowianina, do Czasopisma bibl. Ossolińskich (O starożytnościach Galicyi 1830, o Kajetanie Kamińskim 1842, O pracach Maciejowskiego 1843), do Przyjaciela ludu i t. d., podpisując się zwykle literą A.

Ostatnie lata przepędził, jak mi pisze prof. Estreicher, w największem opuczzeniu we Lwowie, gdzie też i umarł w niedostatku 11. grudnia 1844. Jego sympatyje dla pobratymczych narodów słowiańskich nie znalazły wśród jego otoczenia sympatyj.

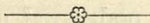
Polskie tłumaczenie wiersza J. Kollára do Słowian ułożone jest, podobnie jak czeski oryginał, w 10 zgłoskowcu, widocznie w naśladowaniu serbskiej bo-

hatyrskiej poezyi. Polski ten wiersz zawiera więcej niż oryginał, bo od w. 71 idzie dodatek, nie wiadomo czy od Kollára pochodzący, który się zaczyna od słów:

Ja nie jestem z pocztu tych obmierzłych
 (Bodaj znikły prędko te odludki!)
 Którzy swoje odwracają oko
 Od książki pisanéj literami
 Cyrylskimi lub głągoliczkimi i t. d.

Słabe to polskie tłumaczenie słabego oryginału nie zasługuje na ogłoszenie.

W. Nehring.

Kollárova vzájemnost slovanská.¹⁾

Napsal Dr. M. Murko.

Vznešeným manifestem ke všem Slovanům byla Kollárova »Slávy Dcera«, aby byli »celek a ne drobtové«,²⁾ ale slyšeti jej mohli s malými výjimkami přece jen Češi a Slováci. Na jiné Slovany účinkoval Kollár osobně v Pešti, nejvíce na Chorvata Ljudevita Gaje, vzkřisitele illyrismu, který chtěl spojit pod jménem Illyrů všechny Jihoslovany, a na některé Srby. Všeobecně stal se pak Kollár známým u všech Slovanů svým spisem »o literární vzájemnosti«, protože se sám postaral o jeho překlady a jej vydal také německy. Důležitost toho pojednání se ledakdy podceňuje, zvláště v literatuře ruské, ale docela nesprávně: jeho vliv na tehdejší dobu byl ohromný a trvá až podnes; vedle Šafaříkových »Starožitností slovanských« a jeho »Národopisu« nic nepomohlo tolik k poznání a sblížení všech Slovanů, a proto Kollár žije a žíti bude v jejich vděčné paměti jako tvůrce formule »o slovanské vzájemnosti« a apoštol bratrské lásky. Také cizí svět dověděl se nejvíce od něho o slovanských tužbách a tvořil si ze vzájemnosti strašidlo »panslavismu«. Z těchto příčin bude k oslavě Kollárových zásluh na místě krátké pojednání o tom, jak povstal Kollárův spis »o literární vzájemnosti«, jaký byl jeho úspěch, co se z Kollárových myšlenek splnilo a co ne, jaké se objevily námitky protiv jeho vzájemnosti a jak máme v duchu Kollárově v ní pokračovati.

V básnické formě Kollár dal výraz svým myšlenkám o slovanské vzájemnosti již v prvních vydáních »Slávy Dcery«,³⁾ ale ještě víc ve vydání třetím (r. 1832), obohaceném »Nebeslavskem« (zpěv IV.) a »Slavopeklem« (zpěv V.). »Výklad ku Slávy Dceři«, který byl poprvé připojen také tomu vydání, přinášel množství historických a národopisných materiálů o všech Slovanech,

¹⁾ Pro nedostatek času a místa zůstal tento příspěvek nástinem. Dále ať se uváží, že jej psal Slovinec, jenž z jazykových ohledů nemohl se pouštět do slohových okras.

²⁾ Slávy dcera, vyd. Fr. Bačkovský, zn. III, 10.

³⁾ Kolik možná mám v mém pojednání ohled také k ní.

čerpaných také ze slovanských pramenů, nejvíce polských. Theoreticky zmínil se pak Kollár o vzájemnosti poprvé r. 1830 v »Rozpravách o jmenách, počátcích i starožitnostech národu Slavského a jeho kmenů«; ¹⁾ hledání »libozvučnosti« a »správnosti« jazyka dovedlo ho již k smělému slovenčení a on vypuzuje v tom »všeslavském díle« *r* a *l*, aby od něho neodstrašoval jiných Slovanů těmi »svěhlavými, odsterkavými zvuky« českými. V odůvodnění toho nešťastného a docela nefilologického počínání nalézáme prvou definici dobré myšlenky ve všech základech. Kollár se obrací proti námitce, že tím česko-slovenskou řeč rusizuje a polonizuje, a povídá:

»Chceme-li my Slované národní literaturu a vzdělanost míti, tedy musí mezi námi přestatí posavadní osamělost a sobství jednotlivých kmenů a nářečí, na její pak místo nastoupiti *národní* vzájemnost (reciprocitas, Gegenseitigkeit), to jest, takové, ne politické, ale literární spojení mezi všemi čtyřmi hlavnějšími kmeny slavskými, podle něhož by jedenkaždý kmen slavský při svém sice nářečí zůstal, ale knihy a literaturu jiných slavských kmenů znal, kupoval a čítal.«

Potom určuje čtyři hlavní nářečí slovanská (české, polské, ruské a srbské) a pokračuje:

»Jen kdo všecka tato hlavní nářečí umí, zasluhuje jméno vzdělaného Slava, a jen ten by péro do ruky bráti a spisovatelem býti měl. Takováto, na všestranné vzájemnosti založená jednota Slavů i možnější i lepší bude, nežli snářské universalizování a násilné míchání všech nářečí slavských v jedno jediné. Politické mohou a musejí být Slavové (tak jako někdy Řekové a nyní Němci) rozdělení, než literaturu mají a musejí míti jednu, chtějí-li duchovně nejen jak dosavad hlivěti ale kvěsti a ovoce pro člověčenstvo přinášeti takové, jakové pro tak veliký národ povinnost jest. Při této vzájemnosti může se potom hrubost slov jednoho nářečí mírniti zjemnělými slovy druhého nářečí; jeden kmen může sobě krásy půjčiti ode druhého, a přece bude všechno naše, t. j. slavské.«

Všecku nejasnost a nesrovnalost Kollárova pojmání literární vzájemnosti nacházíme teď již zde. Kollár pomýšlel potom mnoho o této věci, ²⁾ studoval k tomu účelu také spisy jiných národů a r. 1836 vystoupil v »Hronce«, jejíž svazek I. byl věnován »Pěvci Slávy Dcery«, s pojednáním »O literárné vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými.« ³⁾ To je kostra (v 11 paragrafech) jeho většího a všeobecně známého německého spisu, ⁴⁾ který vydal již r. 1837 »na žádost více Slovanů.« ⁵⁾

Kollár byl zejména výtečným propagátorem své idey a poslal pojednání, které známe z »Hronky«, Polákům, ⁶⁾ Rusům, Srbům a Chorvatům, aby bylo

¹⁾ V poznámce ke slovu *tepruv* (t. j. *teprv*) na str. 345—346.

²⁾ Viz »Ueber die literarische Wechelseitigkeit«, 1837, str. 5.

³⁾ Hronka, Podtatranská zábavnice, dílu I. svazek II. 39—53.

⁴⁾ Ueber die literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation. Von Johann Kollár. Pesth 1837. 8°. 132 + 2 str. Já cituji to vydání, ale беру české citáty z překladu J. S. Tomíčka.

⁵⁾ Tam, str. 13.

⁶⁾ Viz články Nehringův.

přeloženo a uveřejněno v jich časopisech; však u Poláků a Rusů neměl štěstí, rozhodně proto, že nerozuměli jeho češtině, ačkoliv byla dost poslovenčena. Možná, že polský překlad, který pocházel z Kollárova okolí, byl sdělán na žádost přijímatelovu. Poslání k Rusům dostal P. Koeppen v Petrohradě s listem ze dne 18. června 1836,¹⁾ v kterém čteme: »Für den Aufsatz über die Literatur der andern Slawischen Mundarten danke ich Ihnen: um diese, uns allen so erwünschte, Wechelseitigkeit in der Literatur zu befördern, setzte ich einige Gedanken zu Papier und schicke sie Ihnen hier beigelegt, für irgend eine gelesene Russische Zeitschrift. Es ist freulich böhmisch-slawisch, allein die Uebersetzung wird Sie nicht viel kosten.« Opis nebyl psán Kollárem samým, *ne* pochází z »Hronky«, však jeho odchylky a chyby jsou nepatrné. Zajímavé je jen to, že Kollár z prostředků vzájemnosti (§ 10.) vynechal 7. a 8., t. j. záměnu knih mezi spisovateli rozličných kmenů a opuštění cizonárodních slov a forem v každém nářečí. Jaké delikátní příčiny měl pro vynechání prvního prostředku, nemohu určit, však pro druhý může se říci, že si netroufal Rusům vyčítati jejich cizí slova, a činil tak dobře, protože jeho příklady očag, glaz, šar patří k nejobvyklejším slovům a aspoň glaz ani cizí slovo není.

Poslání k »Ilirům« dostal bezpochyby Chorvat Lj. Gaj a jeho »Danica Ilirska« přinesla překlad²⁾ s některými dodatky a změnami, v kterých Gaj propaguje svůj illyrismus.³⁾ Jeden dodatek pak pochází od Kollára samého: v § 10. uvádí, jakožto devátý prostředek vzájemnosti, stejně jak v německém zpracování, jednostejný pravopis a chválí novoty Gajovy, které se také staly majetkem Chorvatů a Slovinců.

Své pojednání odevzdal Kollár v Pešti osobně Srbu Tomáši Pavlovičovi,⁴⁾ kterému přimlouval, aby podnikl vydávání srbských novin. R. 1835 začal vycházeti »Srbski narodni list« a v číslech 25.—26. přinesl Kolláruv článek, který nám zůstal však nepřístupný. Menší spis o vzájemnosti vyšel tedy nejdříve srbsky, ale není pochybnosti, že se od jiných poslání mnoho nerůzní.

Tak se aspoň na jihu podle Kollárova přání stal hned známým jeho menší spis o vzájemnosti. V Čechách »výborné toto pojednání« přinesly »Květy« podle »Hronky« k většímu uvědomění a potřebnému rozšíření.⁵⁾

Avšak jestli mluvíme o Kollárově díle o vzájemnosti, myslíme vždy na jeho německé zpracování z roku 1837, které se stalo světoznámým, vyšlo v druhém málo zlepšeném vydání r. 1844 v Lipsku⁶⁾ a bylo přeloženo do ruštiny⁷⁾

¹⁾ Prof. V. Jagić sdělil nám laskavě oba.

²⁾ Danica Ilirska, 1836, str. 114—116. 117—120, 122—123. Že byl originál rukopisný, dokazuje polský citát na str. 118, odchýlný od textu v »Hronce« a v rukopisu Koeppenově.

³⁾ Srv. § 4, 7, 8.

⁴⁾ Viz článek Gjorgjevičův.

⁵⁾ Květy Jana H. Pospíšila. Třetí roční běh. 1836. Příloha na str. 85—87, 91—92, 93—94.

⁶⁾ Kollár píše již 5. června 1839 W. A. Maciejowskému (Slovanský Sborník, 1885 str. 79): »Já již žádných ex. Wechelseitigkeit nemám a mnozí ještě exempláře hledají.«

⁷⁾ Московскія Вѣдомости 1838, Отечествен. Записки 1840, Nro 1.—2. (Překlad Srezněvského.)

dvakrát, do srbštiny¹⁾ a na konec také do češtiny.²⁾ Zde nebyly rozšířeny a provedeny jen dřívější myšlenky Kollárovy, nýbrž on dodal devět nových paragrafů (§ 9—15, 17—18), v kterých se co nejvíce, pokud bylo možná, postavil na evropské stanovisko.³⁾ Překlad do ruštiny navrhoval sám Šafařík již 18. června 1837 v listu psaném Pogodinovi:⁴⁾ »Sorgen Sie doch dafür, dass es (das Werklein) unverzüglich ins Russische übersetzt und gedruckt wird. Da die Pièce deutsch und sehr klein ist, so wird die Sache, hoffe ich, gar keine Schwierigkeiten haben.«

O dojmu toho díla na jiné Slovanů vypravují nám následující články. Upozorňuji jen na to, jak byla tato knížka přijata Slovinci. St. Vraz slibuje Muršecovi 18. února 1838 z Št. Hradce⁵⁾ »pěknou knihu, která v Hradci rozproudila všecku slovinskou krev. Když ji přečtete, půjčujte ji co možná nejvíce, ať se věc Boží — Slovanstvo šíří od Severu na Jih, od Východu na Západ, kdekoli bydlí zapomenutí Slovinci.⁶⁾ Tato kniha je Evangelium slovanské, kde se čte: když uzříte, ano se tyto věci dějí, vězte, že blízko jest království Boží. Jestli byste měl zapotřebí víc exemplářů, pište mně, a oznamte mi jich počet. Já jich rozdal již dvacet a chci jich brzy více objednat.« Korutanec U. Jarník píše Vrazovi r. 1838, že je Kollarův spis »velkolepý a že jsou mu důkazy nezvratné.«⁷⁾ Jiný Korutanec, M. Majar, který potom Jihoslovánům navrhoval směšení všech jihoslovanských nářečí, přeje si Kollárovu knihu, »která bude na korutanské kněze víc účinkovati než kterákoliv jiná.«⁸⁾ Štýrský spisovatel A. Krempel chce téhož roku, ačkoliv byl již dvacet čtyři roky knězem, provést »velkou ideu Kollárovu« a přijímá jednotejný illyrský pravopis.⁹⁾

O hlubokém dojmu na německé obecenstvo svědčí nám ještě po několika letech Maďar Fr. Pulszky¹⁰⁾ a sám soudí takto: Ich werde ohne Gereiztheit von dem Werkchen reden, welches durch seinen rednerischen Styl und die kühnen glänzenden Ideen, die wir darin finden, zu den ausgezeichnetsten Erscheinungen der deutschen Pamphlet-Literatur (!) gehört.«

V přístupě Kollárova pojednání čteme: »Zum erstenmale wieder nach vielen Jahrhunderten betrachten sich die zerstreuten slavischen Stämme als

¹⁾ Překlad Dim. Teodoroviče vyšel v Bělehradě r. 1845. Podle Pypinových »Dějin literatur slovanských« přinesla »Zastava« jeden překlad ještě r. 1878.

²⁾ O literární vzájemnosti mezi rozličnými kmeny a nářečími slovanského národu. Die zlepšeného vydání... přeložil Jan Slav. Tomiček. V Praze 1853.

³⁾ Ueb. d. Wechsels. 5.

⁴⁾ Письма къ М. М. Погодину изъ славянскихъ земель (Чтенія 1879, кн. IV.) str. 202.

⁵⁾ Děla Stanka Vraza V. 169; sr. 171.

⁶⁾ Může se také přeložit: Slované.

⁷⁾ St. Vraz, Izabrane pjesme. S uvodom Franje Markovića, str. LXXIX.

⁸⁾ Tamže LXXXII.

⁹⁾ Tamže LXXXI.

¹⁰⁾ Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn. 1843. I. 1. 122. Že byl Pulszky spisovatelem toho článku, vysvítá z poznámky II. 2. 59.

Ein grosses Volk, und ihre verschiedenen Mundarten als Eine Sprache, erwachen zum Nationalgefühl, und sehnen sich nach einem engern Aneinanderschliessen.«¹⁾ To byl omyl. U všech kmenů slovanských zachovávalo se vždy vědomí společného původu, velkého příbuzenství a rozšířenosti »jazyka slovanského«, co dokazují staří kronikáři a pozdější spisovatelé.²⁾ Také v politických stycích mezi Čechami a Polskem, mezi Polskem a Ruskem hrála tato myšlenka velkou úlohu; její jménem vyzýval také Karel IV. srbského cara Dušana k sjednocení východní a západní církve, a od Polska očekávali Jihoslované osvobození, jako v novější době od Ruska. V literatuře pak panovala u veškerého pravoslavného Slovanstva nejen literární vzájemnost, nýbrž jednota do našeho století, ačkoliv na konec nebyla štěstím těchto kmenů, tak že jen osvobození od ní přineslo do jejich literatur nový život. Máme však také jiné příklady. Vzdělanost a literatura česká měly velký vliv na Poláky a polská nejen na Bělo- a Malorusy, kteří byli pod polským panstvím, nýbrž také na Rus moskevskou, do které do Petra V. přicházely západní vlivy přes Polsko. Západní pověsti, často pocházející z českých originálů, a scholastické spisy nebyly do ruštiny ani správně překládány, nýbrž nejdřív většinou jen transkribovány z latinského písma do cyrillského, a na titulech čteme často poznámku, že je kniha přeložena »s slaveno-polskago na slaveno-rossijskij jazyk«.

To vědomí se na konec opravdu ztrácelo, ale to bylo v souvislosti s veškerým upadkem slovanských národů vůbec. Jakmile však přišly nove idey, probudili se také Slované a ohlíželi se po svých bratřích. »Znovuzrození« Slovanů je výsledkem duchovního a politického hnutí Evropy v konci minulého a na začátku nynějšího století. Kollárovo dílo mělo tak velký úspěch zrovna proto, že úplně odpovídalo duchu času a dalo jen velkolepý výraz myšlenkám a citům, které se musily objevovati u všech vzdělanějších Slovanů. Kult národní poesie šířil se z Anglie, z Francie hlásal Rousseau národům, aby se vrátili k »přírodě«, odtud přišly zásady demokratické, Napoleonovy vojny budily svrchované vlastenectví u všech národů, zvláště v poníženém a poraženém Německu. Proto němečtí učenci, básníci a politikové idealisovali svou minulost a národnost, hledali svůj »Volksthum« a viděli svou budoucnost v pangermanismě. Nemusili-li jich v tom následovati Slované, kteří byli zvláště pod kulturním vlivem německým? Nejdříve pozorujeme to u Poláků, které smutek

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 3.

²⁾ Nejlépe poučuje až podnes o slovanské vzájemnosti v starších dobách Riegrův »Slovník Naučný« VIII. 607—644. Zde u Perwolfa ještě nebylo těch tendencí, které vystupují v jeho pozdějších pracích. Jeho velké dílo *Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи* (Варшава, Т. I. 1886, Т. II. 1888, Т. III. ч. I. 1890) došlo jen do vyličení slovanské myšlenky u západních Slovanů do konce 18. století. A. N. Рупин, *Панславизмъ въ прошломъ и настоящемъ, Вѣстникъ Европы*, 1878, Сентябрь — Декабрь. *Литературный панславизмъ, Вѣстникъ Европы*, 1879, Июнь, Августъ, Сентябрь. Hlavní myšlenky o této otázce podává Рупин také ve svých »Дѣjináchъ слованскихъ литературъ« v kapitule o znovuzrození (Viz český překlad Kottíkův, II. 513—534.). A. Будиловиѣ, *Общеславянскій языкъ. Томъ II. Варшава 1892.* Pro ruský náhled o slovanské otázce je důležité také dílo Данилевského, *Россія и Европа*.

po ztracené »ojczyzně« učinil nejvíc schopnými pro idealisaci své národnosti a svého bývalého státu.

Že se Kollár v Jeně, kde viděl vlastenecké hnutí německé mládeže, stal básníkem »Slávy Dcery«, je známo, ale zapomíná se, že byla Jena také vysokou školou německé idealistické filosofie. Zde ku konci minulého a na začátku nynějšího století učili Fichte, Schelling a Hegel, což nezůstalo bez následků na jejich okolí a nástupce. Kollár sám vypravuje, že nejsilněji účinkovali na jeho ducha dějepisec Luden¹⁾ (byl professorem filosofie od r. 1806 a od roku 1810 profesorem dějepisu), zakladatel pověstné Naturphilosophie Oken, jeden »z nehlubších zpytatelův přírody a z největších mužův našeho věku«,²⁾ a filosof J. Fr. Fries,³⁾ u kterého poslouchal filosofická čtení a aesthetiku, »co duchu mému — povídá sám — potom velice vhod přišlo. Fries urovnal a smířil mé mudrcké náhledy, které se dlouho chvěly mezi Okenským materialismem, Schellingovským a Fichtovským idealismem a Kantovským suchým materialismem (čti: rationalismem). Jeho hlavní cíl a snažnost, kteráž se mu i výborně zdařila, byla: náboženství, mravnost a krasoumu jednou vidou spojit, totiž vidou krásy duše«.

Filosofickými otázkami zabýval se teď Kollár dost, ačkoliv nenabyl samostatných a celkových náhledů. Fries byl opponentem Kantovým a zakladatelem »filosofické anthropologie«⁴⁾ a podle něho začíná Kollár paragraf (13.), kde mluví o »důležitosti této vzájemnosti pro Slovanů veliké ustanovení, jež jim běh času a řada národův ustanovily«, takto: »Das Leben der Menschheit ist Entwicklung der Vernunft oder Entfaltung der inneren Welt im Menschen. Völker sind Formen, in denen sich die Menschheit entwickelt und gestaltet.« Hlavní důležitost pro Kollára měl Fries však tím, že byl aesthetickým rationalistou.⁵⁾ Oken rozvínoval Schellingovy geniální aprioristické konstrukce přírody a ty se Kollárovi velmi líbily, ačkoliv »při tom i mnoho poesie a fantasie bylo«.⁶⁾ Docela podle toho bylo také jeho Všeslovanstvo, podobné vymyšlenému slovanství jeho Míny,⁷⁾ plodem nejen básnické, nýbrž také filosofické fantasie. V době všelijakých přírodofilosofických srovnání nacházíme zejména také u něho podobné nejasné pokusy: Die slavische Nation strebt wieder in ihre ursprüngliche Einheit zurück, wie die zur Blume und Frucht entwickelte Pflanze zu ihrem Keim und Kern.⁸⁾ Jinde pak praví o významu vzájemnosti pro společnou národní literaturu: »die Wechselseitigkeit selbst ist darin nicht eine Blume, sondern die Blumengöttin, welche die verschiedenen Blumen säet, pflanzt, pflegt, begiesst und beschützt, und ihren Kelchstaub zu

¹⁾ Spisy (v Praze 1862) IV. 243—44.

²⁾ Tam 245.

³⁾ Tam 246—247. Důležité bylo také to, že Fries byl potomkem a ctitelům českých bratří, již také působili na Kollárovy názory. Sr. zn. IV. 125.

⁴⁾ Fr. Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie, III. 289, 290, K. Fischer, Geschichte der neueren Philosophie, 2. Aufl. 5. 104—105, 108.

⁵⁾ Ueberweg, o. c. 290.

⁶⁾ Spisy IV. 245. U něho poslouchal botaniku, jak vypravuje na str. 267.

⁷⁾ V. Zn. I. 96, 113, II. 29, 31.

⁸⁾ Ueb. d. Wechs. 4. Ponechávám citát v originálu, aby překlad nebyl vinen nejasnosti.

neuen herrlichen Mischungen ordnet.«¹⁾ A na jiném místě: »Die eleganteste unter den slavischen Mundarten, wenn sie dieses sein und bleiben will, muss sich, wie die Blume, von ihrem Urstamme nicht entfernen, sonst verkümmert und verwelkt sie.«²⁾ Tímto srovnáním definuje jednou velmi pěkně svou vzájemnost: »Slovanský národ a literatura buďtež rovny stromu, jenž se ve čtyři veliké větve dělí, každá větev kvete a vlastní nese ovoce, každá se dotýká a objímá vzájemně svými haluzemi a listy větve druhé, a všechny jsou vkořeny přece jen v jednom prakmeni a vespolek jen jednu korunu činí: žádná z nich nesmí uschnouti neb se ulomiti, neboť tím by celý strom stal se ne-li rezovým a červotočivým, přece tuze zohyzděným.«³⁾ A společná slovanská literatura má býti »ve světle vzájemnosti skvoucí se diamant, jenž mnoho paprskův a jen jedno ohnisko má, soustředěný jeho lesk klenotní bude všemi barvami hráti.«⁴⁾ Však ještě větší váhu má to, že u nikoho nebyly tak svázány umělecká a vědecká činnost jak u Schellinga: také jeho idealismus byl aesthetický, i tím on nejvíce působil na romantickou školu německou, pod kteréž vlivem byl také básník »Slávy Dcery«.⁵⁾

Nebudeme se teď diviti, že také Kollárův panslavismus byl jen — aesthetický. Literární vzájemnost nezáleží »v nějakém básnivém universalisovaniu všech nářečí slavských v jednu hlavní řeč a spisovnou mluvu, jako sa některým o tom snívati počalo«;⁶⁾ Kollárovi se jednalo jen o »čistotu slovanství« každého nářečí, i nejmocnějšího, t. j. ruského,⁷⁾ o jejich zdokonalení, čistě slovanskou tvárnost, odloží-li cizí prvky a budou-li se obohacovati z opravdu slovanských pramenův.⁸⁾ V politickém ohledu pak byla vzájemnost zajisté »tichá nevinná ovečka«, která »světským vrchnostem a zeměpánům není nebezpečna... se stavem věcí, jakéž se jeví, spokojena jsouc«.⁹⁾ Kollár ani nesouhlasí s »německým« (slovinským!) spisovatelem Ant Linhartem, který ve své Geschichte Krains tvrdil, že »Rakousko vlastně též tak jako Rusko slovanským státem by se nazývati musilo«,¹⁰⁾ a očekává od vzájemnosti docela jiný politický prospěch, nežli jí byl potom podkládán: »neboť vzájemností přestane touha po spojení s druhými Slovany, neb se aspoň velmi zeslabí«.¹¹⁾ Ideálem Kollárovým byla jen literární republika, kde se navzdor rozličnosti žádný tyran netrpí.¹²⁾ V »Slávy Dceři« byl přece ještě bojovnějším, kde aspoň z některých sonetů — jestli pomíjíme znělky proti

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 7.

²⁾ Tam 41.

³⁾ Tam 49.

⁴⁾ Tam 46.

⁵⁾ Od romantiků dostal Kollár podnět k následování Petrarky a Danta v »Slávy Dceři« a její kytici, znělku, »die gewöhnliche Form der romantischen Decrete« (Haym, Die romantische Schule, 633).

⁶⁾ Hronka 41, Ueb. d. Wechs. 10.

⁷⁾ Ueb. d. Wechs. 41.

⁸⁾ Tam 95.

⁹⁾ Tam 7.

¹⁰⁾ Tam 8.

¹¹⁾ Tam 98.

¹²⁾ Tam 49.

německým a maďarským odpůrcům — zněla dost silně politická nota.¹⁾ Tak chtěl by na př. ze všech slovanských kmenů ulít »jednu sochu«²⁾ a

»Před tou modlou klekati by mohla
Evropa.«

Jinde ho bolí věčné »otroctví« Slovanů³⁾ a slzí:

»Kolikráte myslím o tom našem
Národu a jeho velikosti,
Ale na zlomky a drobnosti
Rozervané zhoubným satanášem,
Pod knížetem, carem, králem, bašem
Žijícím co kaluž v temnosti...«⁴⁾

Jen zdánlivě si odporuje Kollár v §. 9., kde lásku k vlasti podřizuje lásce k národu a na konec volá: »Všichni Slované mají jenom jednu vlast.«⁵⁾ Kollár se však obrací proti jednostrannému vlastenectví starověkých národů a vůbec myslí, že jest »láska k vlasti... slepý přírody pud: láska k národu a národnosti jest více plodem rozumu a vzdělanosti.«⁶⁾ Máme zde v duchu romantiky přeháněné zbožňování národnosti, »mravů, řečí a myslí svorných.«⁷⁾ Pojmy »Volksthum«, »Volksgenius« a »Nationalgeist« opakují se v pojednání několikrát. V romantice byl hlavní pramen hledání »slovanství«, »slovanského charakteru«, odtud pochází záliba v nejstarších dějinách, v mythologii, v starém právu, v srovnávacím jazykozpytě, v mluvě lidové a v národní poesii u Kollára a vůbec u všech slovanských učenců a básníků z jeho doby. Kollár sice není proti studování řeckých, římských neb kterýchkoli cizích vzorů, ale chceme-li býti Slovany, »musí se literatura a poesie u nás zvláště utvářiti a čistě slovansky vzdělati.«⁸⁾

Úzkým národovcem se Kollár přece nestal, nýbrž chtěl vzájemnosti ušlechtili lásku k Slovanstvu a Slovany činiti schopnými k velké úloze, která jim byla určena v dějinách člověčenstva. »Povšechného, čistě lidského směru žádá nyní čas a dospělé člověčenstvo; velikou tuto úlohu rozřeší

¹⁾ Denunciace proti Kollárovi, že volá Rusy, aby spojili Slovanstvo atd., objevila se nejdřív v časopisu Malterově v Aaravě. (V. dopis Jungmannův ze dne 1. dubna 1832, v Časopisu Česk. Museum 1880, 205.) Jiné vynálezce panslavismu nám připomíná v zn. V. 111.

²⁾ Zn. III. 7.

³⁾ Zn. III. 60.

⁴⁾ Zn. III. 61.

⁵⁾ Ueb. d. Wechs. 37. Zn. II. 139: Vlast je naše: Věslávia!

⁶⁾ Ueb. d. Wechs. 34. Srv. také zn. II. 124:

Nepřipisuj svaté jméno vlasti
krají tomu, v kterém bydlíme,
pravou vlast jen v srdci nosíme...

⁷⁾ Srv. tuže znětku.

⁸⁾ Ueb. d. Wechs. 52.

ale též jen veliký, mladistvý, ve starých formách neztrnulý národ, jako jest právě slovanský.«¹⁾

Kollár nebyl spokojen se souvěkou vzdělaností: stěžuje si na »převzdělanost čili přesycenost, předrážděnost a z toho vzniklé zmalátnění ducha a ochabnutí citu«²⁾ zvláště na romantickou hudbu, na »satanský řehot«³⁾ poesie Byrona, která byla přece vzorem pro největší slovanské básníky Mickiewicze, Puškina i Lermontova, a vůbec sympatická Slovanům, dychtícím po svobodě, odsuzuje nejnovější německou filosofii, zvláště Heglova,⁴⁾ není spokojen také s Schillerovými »Loupežníky«⁵⁾ a Goetheovým Wertherem, kteří jsou také »povahy byronovské«, a mrzí ho již docela nejnovější literatura a básnictví evropských národů, které »utonuly dokonce v potopě politické«. Jedním slovem: ostrý a příkrý kontrast mezi starým klassickým a novým romantickým světem,⁶⁾ mezi antickým a moderním časem mají smířiti a vyrovnati Slované, oba oddělené živly vzdělanosti v národní svůj život přijati, a dalším jich vděláváním pro člověčenstvo novou dobu založiti,⁶⁾ jich »k lidskosti povýšiti (zur Humanität potenziren)«. ⁷⁾ Tato božskou Prozřetelností, která sobě odporovati nemůže, velkému národu určená velká a vznešená úloha je sice těžká, ale Slované jí musí rozuměti a spojití své síly, aby je úspěšně a čestně vyplnili.

Kollár tedy žádal od Slovanů, aby dovedli v harmonii antiku, moderní romantiku a humanitu. Takové synthese byly vůbec v módě. Tak tvořil Kollárův učitel filosofie »krásu duše«. Schelling (ale teprv v Berlíně po r. 1841) chytil se Fichteovy charakteristiky epoch křesťanství a hledal pravé náboženství v synthesi všech náboženství: po církvi Petrově (katolicismu) přišla Pavlova (reformace) a následovati má Janova.⁸⁾ Kollár se však náboženské otázky netýká, byl vždycky tolerantním,⁹⁾ ale zajímavá je poznámka: »Církev řecká snad se mezi oběma (t. j. katolickou a protestantskou) vznáší«. ¹⁰⁾ Známo je, že Peter Kirějevskij a s ním ruští slavjanofilé vůbec, operující s methodou a pojmy Schellingovými a Heglovými, hledali pravé křesťanství a spásu nejen Slovanstva, nýbrž i člověčenstva v pravoslavi.¹¹⁾

Svůj ideál humanity nalézal Kollár u svého hlavního učitele — Herdera. Tomu vele duchu německému patří v dějinách slovanského znovu-

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 66. Myšlenky na str. 85 jsou vyraženy v zn. II. 142:

my, co jiní dokázali, známe,
než to skryto přede jinými,
co my v knize lidstva býti máme.

²⁾ Ueb. d. Wechs. 69.

³⁾ Tam 70.

⁴⁾ Tam 71, 72.

⁵⁾ Schillerovo »naiv«⁶⁾ a »romantisch«.

⁶⁾ Ueb. d. Wechs. 77.

⁷⁾ Tam 82.

⁸⁾ Ueberweg o. c. 330. Masaryk, Slovanské studie I 97.

⁹⁾ Sr. Zn. II. 99: náš je Hus i Nepomuk i Cyrill. V zn. IV. 8 a 9 nachází se jako bratři a sestry slovanští svatí a světice všech kmenů.

¹⁰⁾ Ueb. d. Wechs. 77. Anm.

¹¹⁾ Srv. Masaryk o. c.

zrození jedno z nejčestnějších míst: on vzal prvý do své sbírky národních písní také některé slovanské a vzbudil pozornost a lásku k tomu od vzdělanců zapomenutému aneb opovrhovanému pramenu pravé poesie, který měl ohromnou důležitost pro Slované, poněvadž většinou neměli starého uměleckého básnictví; ale ještě více se nám zavděčil krátkou a znamenitou IV. kapitolou poslední knihy svých »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (IV. Theil, Riga und Leipzig), kde nacházíme onu charakteristiku Slovanů a jejich dějin, která se stala kanonem všech slovanských vlastenců, a proroctví o jejich lepší budoucnosti. ¹⁾ Kollár sám nám to připomíná (Zn. I. 64):

Kant a Wieland nemá národnosti,
Klopstock němým, Schiller studeným
jest k nám, ne ty, kněže človehnosti;
tys byl prvým Slávův, na vzdor zvyku,
obráncem a chválcem vznešeným,
začež příjmi od nich česť a díku!

Z Herderovy charakteristiky Slovanstva je zbasněna každá věta v »Slávy Dceři«. K vůli svému filosofickému systému oblíbil si Herder náš »národ holubičí«, ²⁾ jehož »Mars nelíbal«, kterýž zaujal »jenom pravotně místa prázdná, opuštěná, volná«, byl v rolnictví »vždy pro Evropu mistrem«, měl

»Všude zpěv a vlídné obyčeje,
stoly veždy plné hostinství«,

založil Hansu, kterou »nedědil syn za otcem«, musil staviti hrady na »slavjanské půdě proti Slavům«, a bojoval jen proti ziskuchtivým šířitelům křesťanství.³⁾

Tu sentimentálně ideální charakteristiku ⁴⁾ opatřil Kollár ve »Výkladě« rozmanitým vědeckým materiálem a provedl ji dále již dříve ve dvou kázáních »Dobré vlastnosti národu slovanského« (v Pešti 1822), odkud ji vzal mladý — Šafařík skoro doslovně (celý § 5) do své »Geschichte der slavischen

¹⁾ М. М. Собѣстіанскій, Ученія о національныхъ особенностяхъ характера и юридическаго быта древнихъ Славянъ, р. 10—17. Srv. mou recensi v »Archiv f. slav. Philologie« XVI. sv. 1.

²⁾ Zn. II. 20, III. 62. Ten výraz našel Kollár však už u Komenského, v. Výklad k zn. II. 20.

³⁾ Viz znělky II. 21, 43, 40, 41, 78, 75, 80, 81. Většina těchto myšlenek vyjadřena je také v »Předzpěvě«.

⁴⁾ Věřili v tu idyllu Herderovu také kritiký Dobrovský i Kopitar a rozšiřovali ji. Kopitar, u kterého podle obyčejného mezi Čechy náhledu nebylo ani slovanského citu, volá po její citování (Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnthen u. Steyermark XII): welcher Slawe erkennt sich nicht in diesen Zügen? Was vermisst dabei der Philosoph, selbst zum Ideale eines Erdbürgers als — wissenschaftliche Cultur! Srv. Kollárovu zn. II. 140:

Všecko máme, věřte, moji drazí
spoluvlastenci a přátelé,
.....
svornost jen a osvěta nám schází!

Sprache und Literatur nach allen Mundarten« (r. 1826) ¹⁾ a potom theoretický také do »Slovanských starožitností«, čímž se rozšířila ještě víc u všech Slovanů. Rozumí se samo sebou, že Kollár má Herderovu charakteristiku Slovanstva i v pojednání o »literární vzájemnosti« ²⁾ a s ním dí: »Ježto jinak mysliti nelze, než že v Evropě zákonodárství a politika na místě bojovného ducha pořad více tiché pilnosti a pokojnému obchodu národův mezi sebou napomáhati musejí a budou, toť i slovanští národové z dlouhého snu svého se osvěžice, budou krásných krajín svých od moře adriatického k horám karpatským, od Donu k Muldě, co svého statku požívati.« ³⁾ Slované jsou právě pro svou úlohu dobře připraveni, poněvadž »lahodná mysl, vlastnictví dětských, mnohonásobně zkoušených národův, jest nejjistější známka pravého lidství«. Tato humanita pak byla Herderovi cílem pokroku člověčenstva.

Vůbec na Kollárův názor o světě působila ještě víc nežli jenenská filosofie Herderova universálnost a také podle něho učí: Mezi čtyřmi stěnami nemůže člověk, mezi hranicemi země nemůže kmen svého vychování dosíci. Lidmi a národy, v nejkrásnějším slova smyslu, stáváme se teprve náhledem v celek člověčenstva, bez něhož jednotliví lidé jenom dětmi, národové a kmenové jenom barbary zůstávají ⁴⁾ Pro Kollára má velkou důležitost také to, že již Herder obohacoval německou spisovnou řeč z nářečí a ze starých spisovatelů, dávaje jí tím zvláštní ráz. ⁵⁾

Takové byly hlavnější cizí základy, ⁶⁾ podle kterých se složily Kollárovy myšlenky o vzájemnosti Herder a německá romantika se souvěkou filosofií daly pomůcky, kterými Kollár potřebu vzájemnosti v prospěch nejen Slovanstva nýbrž i člověčenstva skvěle odůvodňoval. Stejně vlivy účinkovaly také na slovanské učence a vlastence, kteří pracovali ve smyslu vzájemnosti již před Kollárem. Především Dobrovský. Otec slavistiky sice nebyl romantikem — tak na př. docela nerozuměl nadšenému oceňování srbských národních písní u Slovanů a Němců — nýbrž pocházel ještě z doby francouzské a josefínské osvícenosti a encyklopaedických i archaeologických studií, ale Herderovu charakteristiku Slovanstva šířil také on, v svých vědeckých pracích měl ohled na dějiny, jazykozpyt a národopis všech kmenů slovanských, cestoval s vědeckými a slovanskými zájmy po Rusku a Polsku, a jeho Slavín byl »poselstvím z Čech ke všem slovanským národům« a ne méně jeho Slovanka.

Romantikem, ačkoliv velmi kritickým, byl již Slovinec Kopitar, který měl styky s bratry Schlegly a psával do vídeňských romantických literárních

¹⁾ Viz Soběstianskij o. c. 225—235. Dodáváme, jak Šafařík Kollárovi děkoval: Vaše dvojí kázání je dar a poklad, za nějž Vám dosti děkovati nemohu. Všecko to z srdce a z duše mi psáno (ČČM. 1873, 129).

²⁾ Sr. zvláště §. 12, Ueb. d. Wechs. 52—60.

³⁾ Ueb. d. Wechs. 87.

⁴⁾ Ueb. d. Wechs. 48.

⁵⁾ Paul, Grundriss der germanischen Philologie, I. 1. 47.

⁶⁾ Podotknouti musíme ještě, že Schloezer (zvláště jeho Nestor) byl v době znovuzrození velmi ctěný učenec, který se vždycky cituje, když se mluví o rozšíření slovanských národů.

orgánů a chtěl udělati z »Wiener Jahrbücher für Literatur«, jejichž redaktorem byl sám nějaký čas, orgán západních slavistů. Kopitar šel ve svých »Phantasien eines Slaven«¹⁾ dále Kollára, sníval v době, kdy Rakousko nemělo ani německé akademie, již o zřízení »slavisches Central-Akademie«,²⁾ »Académie slave«, »Société slave«,³⁾ které by byly podřízeny jiné již existující a budoucí jako filiálky, a navrhoval již Dobrovskému vydávání slovanské encyklopaedie,⁴⁾ jakéž ještě posud nemáme, vyjma záslužné články o Slovanství v »Slovníku Naučném«. Kopitar byl zvláště velikým ctitelem národních řečí a poesie, on opravdu stvořil Srbům Vuka Karadžiče, který byl Kollárovi také vzorem vzájemnosti,⁵⁾ a od něhož Kollár vzal myšlenku, že můžeme Slované psáti svá nářečí podle příkladů starých Řeků, ale jednotvárnou abecedou a bez tuctu různých pravopisů.⁶⁾ Proti předsudkům, že »každý kmen své nářečí za nejbohatší a nejslovanštější má«,⁷⁾ obracel se také již Kopitar: Lasst uns doch, Brüder, die ohnehin durch unsere weite Verbreitung genug erschwerte Communication nicht noch mehr erschweren! Lernet einander besser kennen, gewiss, ihr werdet täglich neue Vorzüge an einander entdecken!⁸⁾

Dále jak na mladého Šafaříka, působili také na Kollára zvláště Poláci,⁹⁾ u kterých se mezi Slovany nejdřív objevil vlastenecký směr ve vědeckých názorech o polském národě i o Slovanech vůbec v duchu romantickém:¹⁰⁾ romantyczność a narodowość byly jim identické věci. S Maciejowským, který dokazoval samobytnost slovanského práva v zákonodarství slovanském, byl v stycích, a vzornými stoupenci vzájemnosti, již se učili zvláště češtině, byli mu kromě něho Kucharski, varšavský slavista, od kterého očekával marně cestopis po slovanských zemích,¹¹⁾ Rosciszewski, velmi zasloužilý pro vzájemnost česko-polskou, a Medyński. Mimo to vidíme, že znal hr. Platera, který si již r. 1825 stěžoval, že »Sławianie nie tylko obcym narodom mało są znani, ale między sobą nawet w grubey niewiedomości jedni o drugich zostają«,¹²⁾ básníka Woronicze, který mu dal motto k »Rozpravám o jménach«,¹³⁾ Chodakowského dílo »O Słowiańczyźnie« (W Krakowie, 1835), v kterém

1) Tištěné ve »Vaterländische Blätter« III. r. 1810, ve »Wiener Allg. Literaturzeitung« r. 1813, nyní v »Kleinere Schriften«, herausg. von Fr. Miklosich, p. 61—70.

2) Kl. Schriften 71.

3) Письма Добровскаго и Копитара 63, 91, 107, 135, 141, 157, 172, 178, 181.

4) Tam 24, 30, 41, 66, 168, 182.

5) Ueb. d. Wechs. 26.

6) Kleinere Schr. 69.

7) Ueb. d. Wechs. 115. Sr. vůbec celý § 18.

8) Úplný ten citát byl vzat do »Výkladu« k zn. II. 141. V české literatuře byl by již na čas spravedlivý článek o Kopitaru.

9) Sr. mou recenzi na knihu Soběstianského.

10) Jak se líbily práce polských učenců Rusům, zvláště kroužku Rumjanceva, viz v Kočubinského Начальные годы русскаго славяновѣдѣнія 145—147.

11) Hronka I. 2. 50.

12) To místo z »Opisu wschodniej części Europy« cituje Kollár v »Rozpravách o jménach« a t. d. po své definici vzájemnosti.

13) Sławo! stare bożyszcze Sławiańskiego rodu,

Rozświeć zamierzchle dzieje północy i wschodu!

Woronicz, Wstęp do Lechiady.

byly již r. 1819 proneseny žaloby petrohradských slavistů, »že se mezi nimi a Poláky pořád ještě nalezá hradba staré nedůvěry, mlčelivosti, slovem severní noc«,¹⁾ K. Brodzinského, básníku »Slávy Dcery« velmi podobného, idyllického a elegického prostředkovatele mezi polskými klassiky a romantiky,²⁾ vlasteneckého dějepisce Surowieckého, Rakowieckého, který mluvil prvý o »národním duchu« v slovanském právě, Niemcewicze³⁾ a j.

Z ruských slavistů měl styky s Koeppenem, který se stal známým svou cestou k západním Slovanům a krátkým vydáváním slavistického časopisu »Bibliografičeskije Listy«,⁴⁾ potom s Pogodinem, a věděl také o ministru Šiškovu, který chtěl zařídit slovanskou knihovnu v Petrohradě a založit stolice slavistiky na ruských universitách a k těm účelům prostřednictvím Koeppena do Ruska pozvati Hanku, Šafaříka, Palackého a potom na jeho místě Čelakovského,⁵⁾ a o mecenáši Rumjancovu. Spojení se Srby a Chorvaty usnadňoval mu pobyt v Pešti.

Není zapotřebí o tom mluvit, kolik působili na Kollárovy myšlenky o vzájemnosti Jungmann,⁶⁾ Palacký,⁷⁾ Hanka, Čelakovský a zvláště Šafařík. V jeho »Geschichte der slavischen Literatur« spatřili se Slované »jako ve velikém zrcadle s nadšením, podivením a jasným vědomím poprvé v soustavném pořádku a veřejně před celou Evropou co jeden národ«, a od něho pochází také srovnání slovanských národů s příbuznými a pokrevníky — oudy jedné rodiny třeba v daleké rozloučenosti žijícími a vzájemně se milujícími.⁸⁾ Náramně bohatá byla korespondence mezi Kollárem a Šafaříkem.⁹⁾ Mnohá místa Šafaříkových listů psaných Kollárovi připomínají nám přání vyjádřená v pojednání o vzájemnosti. Novosadský učenec si často stěžuje, jak nesnadno jest dostati ruské a polské knihy, očekává dychtivě »súhlasnú grammatiku všeslovenskú, t. j. grammatiky všech desatero slovenských nářečí podle jednoho sústavu«,¹⁰⁾ kterou by mohl napsati Herkel, po druhé byl by spokojen již se »srovnávající grammatikou aspoň tří hlavnějších nářečí«,¹¹⁾ a jednou volá jako potom Kollár:¹²⁾ Pokud Srb myslí, že mu Turek bližší přítel než Čech, Polák neb Slovenec; pokud Čech, Slovenec atd. svého Němce si chválí a za bratra má, a Srbem, Bulgarem etc. pohrdá, jeho znevažuje a utíká

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 31.

²⁾ Ueb. d. Wechs. 100. Sr. zn. IV. 27:

Romantickou jsem i antickou
stránku věncem smířlivosti ctíla.

³⁾ Viz Výklad. Z Rakowieckého měl již v »Rozpravách o jménach« pro slovanskou romantiku charakteristický citát (na str. 351): Historya dawnych Słowian dopóty nie będzie dostatecznie wyjaśniona, dopokąd Słowianie, podobnie jak inne narody, niepoświęcą się badaniom historycznym

⁴⁾ Sr. Kočubinskij o. c. 204—205.

⁵⁾ Kočubinskij o. c. 237—324.

⁶⁾ Viz jeho listy Kollárovi psané v Časopisu Českého Museum r. 1880.

⁷⁾ Listy, tam r. 1879.

⁸⁾ Sr. Ueb. Wechs. 24—25.

⁹⁾ Listy Šafaříkovy do r. 1828 (proč ne pozdější?) jsou tištěny v ČČM. r. 1873—75.

¹⁰⁾ ČČM. 1874, 67.

¹¹⁾ ČČM. 1874, 297.

¹²⁾ Ueb. d. Wechs. 29.

jako Turka anebo psohlavca — až potud na všeobecnú abecedu slovenskú mysliti nelze.¹⁾ Připomenouti také sluší, že byla oda »Slavjan«²⁾ zbásněna »podle prostomluvy Ant Marka« a že poslední část (začínaje od verše: O já nejsem z počtu těch omrzlých) byla tištěna na konci pojednání již v »Hronce« a potom v německém zpracování přeložena. Že by Kollár napsal svou rozpravu na základě Markova článku »Slovan«, vyšlého v »Jindy a Nyní« r. 1833, jak tvrdí Bačkovský,³⁾ zamítá se již tím, že Kollárovy »touhy a myšlenky všeslovanské« byly již r. 1830 hotovy.

Nejvíce podnětu k svému pojmání vzájemnosti dostal Kollár však od svých slovenských krajanů, co sám výtečně objasňuje: »Kdo už něco má, uspokojuje se tím, co má, aniž myslí na to, by se rozšířil: kdo však nic nemá, chce mnoho, chce všecko míti. Tatranští Slováci neměli posud skoro nic v literatuře vlastního: protož byli i první, jižto svých rukou k objatí všech Slovanů pozdvíhovali. Nářečí jejich jest v mluvnickém a zeměpisném ohledu středem všech slovanských nářečí: neboť Tatry jsou a zůstanou ko-lébkou všech Slovanův.⁴⁾ Protož mezi Slováky v Uhřích vznikla myšlenka vzájemnosti ne-li nejdřív, aspoň nejživěji, jakož i nejrychleji a nehlouběji byla rozšířena.«⁵⁾ Také národní povaha Slováků, jejich passivita, ještě větší nežli u jiných kmenů, měla vliv na Kollára; proto se mu musila zvláště zalíbiti Herderova theorie o »holubičí« povaze slovanské,⁶⁾ která je měla činiti schopnými pro velký úkol v dějinách člověčenstva. Náboženská snáselivost, tak důležitá pro vzájemnost, byla stejně dědictvím jeho Slovenska. Jen u Slováků mohlo také vzniknouti takové podceňování lásky k vlasti, nejen k politické, nýbrž také k rodnému kraji, jakým trochu překvapuje Kollár.

Jakým směrem vůbec se ubíraly všeslovanské touhy Slováků, svědčí nám stížnost J. Chmelenského při zprávě o pešt.-budínském almanachu »Zora«⁷⁾ »Kamž ty pány jejich kosmopolitismus, jejich všeslovanstvo vede a zavádí.« Obracuje se proti »kolláristmům« napomíná: »Nezapomínejte, ... že jazyk slovanský, rozdělený v řeč českou, ruskou, polskou a ilirskou, nikdy již v jeden jazyk, tak nazvaný všeslovanský jazyk, se více nespojí.«

Kollár tedy v svém pojednání o vzájemnosti jen soustředil a zpracoval myšlenky, city a potřeby, které byly před ním a za jeho doby pronášeny v literatuře, v listech, v osobních stycích, aneb se mohly abstrahovati z činnosti souvěkých slavistů. Nové byly jenom dvě věci. Poprvé jméno »literární vzájemnost«,⁸⁾ kterým označil Kollár poměry, jaké mezi Slovany již existovaly a měly ještě

¹⁾ ČČM. 1874, 297.

²⁾ Spisy I. 399—402.

³⁾ Dějiny českého písemnictví 522—523.

⁴⁾ Naivně samolibé myšlenky, rozšířené na Slovensku před Kollárem a po něm. Viz Vlčkovy Dějiny literatury slovenskéj, na př. na str. 15, 55, 82, 152, 188.

⁵⁾ Ueb. d. Wechs. 24.

⁶⁾ Sr. také zn. III. 5:

Slavský národ rovným se mi zdává
pokojnému býti potoku...

⁷⁾ Časopis Českého Museum 1836, 214—15.

⁸⁾ V »Rozpravách o jménach«: národní vzájemnost; viz nahoře.

více býti uskutečněny v budoucnosti. Slova vzájem, vzájemně musila býti sice již před Kollárem v spisovné češtině a v českých a slovenských nářečích vůbec známá,¹⁾ ale pro slovo vzájemnost přivádí Jungmann příklady jen ze slovníku Lindeho, jeden Kollárův (ze zn. III. 108) a A. Markův. Při slově vzájemný ukazuje Jungmann výslovně na polštinu a Linde nalezl v českém materiálu, který měl před sebou, jen tato odpovědná slova: proměnný, odměnný, střídni, obapolný. Příklady Kottovy na vzájemnost pocházejí také z pozdějších terminologií. Kollár sám povídá o Dobrovském, že »neznal ještě, co jest slavská vzájemnost«,²⁾ a o jejím původu mluví: »vzájemnost není novokuté slovo, nýbrž v starocírkevním, polském, ruském a jiných nářečích od jakživa potřebováno; odpovídá latinskému *reciprocitas*, německému *Wechselseitigkeit*, *Gegenseitigkeit*.«³⁾ Z kontextu já soudím, že se »v jiných nářečích« vztahuje jen na jihoslovanská; v tom mne potvrzuje další poznámka: »České slovo obapolnost nevyjadřuje úplně věc, anť slovíčko »oba« toliko na dvě poly a stránky sa vztahuje, vzájemnost pak místo míti může i mezi třemi, pěti i více stranami a nářečmi.«⁴⁾ Slovák J. Herkel definoval před Kollárem »pravý panslavismus« jako »vzájemnou lásku« (*mutuus amor*) a »literární jednotu« (*Unio in literatura*).⁵⁾ Podle mého náhledu vzal Kollár slovo vzájemnost z polského slovníku Lindeho, kde se nachází tlumočení *Wechselseitigkeit*, *Erwiderung*, *reciprocitas*, *reciprocité*, a mnoho příkladů z polských pramenů, z ruské a z jihoslovanských řečí; Kollár sobě vybral z nich staroslovenské a ruské *заемный, занимаю, взаимствование*,⁶⁾ u kterých je hlavní význam, jak v jihoslovanských řečech *das Leihen*, a tak si to také Kollár představoval: »nehmen und wieder geben, leihen und erstatten.«

Podruhé bylo nové zvláštní, aestheticko-humanitní motivování vzájemnosti. Že nastupuje doba, v které budou také Slované hráti velkou úlohu, mysli se již před Kollárem a zvláště po něm všeobecně, jen určení této úlohy nebylo stejné. Dobrovský ku př. představoval si ji takto: *Von den Slawen muss die neue Erleuchtung der Welt ausgehen, wenn eigentlich die Deutschen die ersten Verkündiger der besseren Methoden werden möchten.*⁷⁾ Ruští slavjanofilové zase chtěli omladiti Evropu sjednocením církví v pravoslaví, potom vůbec »greko-slavjanskou« kulturou, odchýlnou od vzdělanosti »zhnilého« romano-germanského západu, Poláci katolickým mysticismem (messianismem), slovanští a západní sociologové, zvláště komunisticky nadchnutí, očekávali pak od Slovanů rozřešení sociální otázky⁸⁾ a studovali s nadšením jejich domnělou sociální idyllu, jakáž se jim objevovala v ruské obci (*mir*) a v jihoslovanské »zadruze«, neznajíce ještě, že podobné instituce

¹⁾ Sr. Slovník Jungmannův a Kottův.

²⁾ Hronka 44.

³⁾ Hronka 40, Ueb. d. Wechs. 6.

⁴⁾ Hronka 40.

⁵⁾ Ueb. d. Wechs. 88–89.

⁶⁾ Ueb. d. Wechs. 6.

⁷⁾ Письма Добровскаго и Копитара 404.

⁸⁾ Sr. také v češtině: Duchovný komunismus. Rozprava od Karla Sabiny. V Praze 1861.

bývaly také u jiných národů v starší době. Svou humanitou klestil Kollár cestu nejvíce posledním, ale přál si, jak jsme viděli, od Slovanů přece jen omlazování evropského umění.

Neuplynulo sice tolik času, abychom mohli již pověděti, »co z nás Slávů bude o sto roků«,¹⁾ ale přece se můžeme již ohlížeti po dokonané cestě a slušně tvrditi, že všeslovanské touhy básníka Kollára nebyly tak nepraktické, jak se ledakdy soudí. Podíváme-li se na jeho »cesty a pomůcky k vzájemnosti«,²⁾ musíme sobě říci, že Kollár znamenitě určil program slavistů, ačkoliv on sám byl velmi špatným linguistou a básnickým badatelem starožitností; většina jeho přání se také splnila a uskutečnění jiných musí být ještě dnes žádoucí.

Učitelské stolice a školní katedry slovanských jazyků máme dnes nejen na všech universitách a duchovních akademiích v Rusku, nýbrž také v Rakousku a v Uhrách na všech universitách, které Slované navštěvují vedle stolic příslušných zemských jazyků, o kterých se také nemůže přednáseti bez ohledu na církevní staroslovanštinu a na jiné slovanské řeči. Pro stolice v Prusku musil již r. 1841 vypracovati program sám Šafařík³⁾ a dnes se konají přednášky o slovanských jazycích a literaturách nejen v Berlíně, Vratislavě a Lipsku, nýbrž slavistické studie mají své pěstovatele také již ve Francii, v Anglii a v jiných zemích.

Vedle všech rakouských stolic nacházejí se také semináře s knihovnami,⁴⁾ v kterých nejsou jen mluvnice a slovníky, jakož si to přál Kollár, nýbrž také jiná díla ve všech slovanských řečech. Také s veřejnými knihovnami byl by Kollár spokojen, ačkoliv my dnes nemůžeme býti.

Pro srovnávací mluvnici všech »nářečí« redigoval ve vídeňské akademii hned po jejím založení ještě Šafařík program a Kopitarův žák Miklošič napsal dílo rovné pracím J. Grimma a Dieze. Dnes musí vůbec každý slovanský grammatik a etymolog, který chce býti skutečně vědeckým, znáti jiné slovanské řeči a práce o nich, a nemůžeme si mysliti badání slovanských starožitností a také národní poesie bez srovnávání všech slovanských — a rozumí se také cizích — pramenů.

Výměna literárních plodů mezi spisovateli rozličných kmenů konala a koná své služby. Cestování po slovanských krajích a navštěvování bratrských kmenů⁵⁾ neodporoučel Kollár marně a již roku 1836 navrhoval

¹⁾ Zn. III. 110.

²⁾ Ueb. d. Wechs. § 19, Hronka § 10.

³⁾ Ten zajímavý projekt je otištěn v Письма-х къ М. Погодину изъ славянскихъ земель jako příloha.

⁴⁾ Sr. zn. IV. 77, kde jsou v nebeské »všeslovanské knihovně« Bandtke, Kopitar a Hanka.

⁵⁾ Ten prostředek se upomíná jen v »Hronce« na str. 50. Sr. také zn. IV. 112 o »cestitelch« s »cílem národným«:

... v celém Slavsku putující,
napomohli onu vzájemnost,
po níž ty tak toužíš velice.

»učené a vzájemné schůzky slavistov ze všech nářečí, každoročně v městě jiného kmene, na způsob schůzek německých zpytatelov přírody«. Jakým bystrým pozorovatelem toho, co bylo u jiných dobrého, byl přece Kollár! Teprv r. 1837 následovali německých přírodozpytců a lékařů také »deutsche Philologen und Schulmänner«, schůze všelijakých specialistů jsou dnes na denním pořádku, jen zástupci tak velké a tak důležité vědy, jako jest slavistika, nedovedli se ještě sejít a spojit! Jaké pole máme jen v této ještě pro vzájemnost!

K prostředkům vzájemnosti počítal Kollár dále sbírání a vydávání národních písní a přísloví, které dalo u všech slovanských národů velkolepé resultáty, obcerstvovalo uměleckou poesii a obohacovalo literární jazyky. Odstraňování cizonárodních slov a forem a tím podmíněné přibližování se k ideálu všeslovanského jazyka, t. j. řeči, již by každý Slovan kteréhokoliv kmene snadno rozuměl, představoval si Kollár trochu naivně,¹⁾ jak to dělají všickni puristé, protože zrovna odstraňování²⁾ a často velmi nerozumné překládání mezinárodních slov, zvláště ve vědecké terminologii, Slovanů ještě víc oddálilo, přijímání jinoslovanských slov pak se dělo často v příliš velké míře³⁾ a bez přizpůsobení k duchu a hláskoslovním pravidlům domácí řeči.⁴⁾ Však podle toho jednali Češi, Slováci, Srbi, Chorvati a Slovinci, což se musí objasňovati tím, že západní Slované rozuměli řečem, z kterých si vypůjčili většinou svá cizí slova, a měli opravdu také příčiny k očištění svého slovanství; jen Poláci a Rusové si ponechali »chaos«⁵⁾ svých »terminologií a technických výrazů v uměních a vědách«. Vůbec Kollár takovým »ideálem všeslovanského jazyku« sám sobě zásadně odporoval, ponevadž odsuzoval násilné smíchání slovanských nářečí.⁶⁾ Podobné »přibližování se« však bylo velmi rozšířené přání slovanských vlastenců a ještě dnes někteří myslí, že by si Slované již rozuměli, kdyby se každý kmen vzdal jen jemu vlastních slov a forem.

Kollár navrhoval také »jednotejný, filosofický, v duchu slovanské řeči založený pravopis, o němž by všichni Slované se měli usnésti, aspoň ti, jižto jednotejných písmen, latinských a kyrilských, užívají«. Tato myšlenka slyšela se ze všech stran a dělaly se všelijaké návrhy. Nakonec zvítězil nynější pravopis český, nejen doma a u Slováků, nýbrž přijali jej ne bez osobního

¹⁾ Jak nešťastné byly příklady z ruštiny, jsem se již zmínil; z polštiny chtěl v »Hronce« vyloučit: sztuka, hufnal, filut, stancia, szereg, lanczucha, v německém pojednání pak první tři slova a k tomu: okazia, honor. »Německé mezi singulárem a plurálem rozdílu nečinící formy« byly mu duše, lavice (jen v »Hronce« str. 51)!

²⁾ Zajímavý příklad je užívání slovanských jmen měsíců v češtině, polštině a chorvatštině, kde se jedno jméno dává různým měsícům.

³⁾ Kuriozní jsou mnohá ruská slova u Slováků na místě domácích a českých, jakých napačital Czambel (Příspěvky k dějinám jazyka slovenského) asi 300.

⁴⁾ Z mnohých příkladů jeden charakteristický: Slovinci vzali od Čechů »úředník«, změnivše je jenom v »uradnik«, a vedle toho podle zákonů slovinčiny mají také »urednika (redaktora). O českých a ruských slovech v chorvatštině máme pojednání prof. Martiče v Radu jihoslovanské akademie (kn. 108).

⁵⁾ Ueb. d. Wechs. 97.

⁶⁾ Tam 10.

příčinění Kollárova také Chorvati a od nich Slovinci. Nové litery obohatily přiměřeně latinské písmo, čehož nejlepší důkaz máme v tom, že se jich užívá v transskripci všelijakých jazykův se zvláštními abecedami a také již v německých dialektologických pracích. Vukovu reformu cyrilice pro srbštinu ospravedlňovala také myšlenka Kollárova, v její duchu byla zamyšlena maloruská fonetika (kulišovka) a připravuje se reforma bulharského pravopisu.

Také hlavní myšlenka literární vzájemnosti nezůstala marným slovem. Práce západních slavistů stávaly se hned známými ruským a naopak, vzájemná morální a také hmotná podpora za tehdejších těžkých podmínek konala velké služby, a my dnes víme, že máme za epochální »Slovanské Starožitnosti« Šafaříkovy děkovati nejen českým vlastencům, nýbrž také Pogodinovi, který ho v delikátní formě podporoval knihami a penězi. V dopisech slovanských učenců a spisovatelů se tenkrát vždycky nachází rubrika: u nás vyšly ty a ty knihy, a všude se objevovali dobrovolní komisionáři pro jejich rozšiřování. Jaký úspěch měla tato vzájemnost, vypravuje nám na př. illyrský básník St. Vraz:¹⁾ sbírka jeho básní »Gusle i tambura«, tištěná v Praze r. 1845, měla víc odběratelů v Čechách nežli v Slavonii, Dalmacii, Srbsku a v Bosně; také Morava převyšovala Srbsko a Bosnu. Kollár pak uvádí mezi předplatiteli »Národních Zpíevanek« také Srby, Chorvaty, Slovince a Poláky. V literárních časopisech nacházíme stručné přehledy jinoslovanských literatur, které psávali také jinoslovanští spisovatelé; tak si na př. Vraz vyzval mezi spolupracovníky do svého »Kola«, které mělo býti učeným orgánem všech Jihoslovanů, Poláky, Čechy a Rusy: Zapa, Dubrovského, Erbeny, Šafaříka, Srezněvského a j.²⁾ Docela v duchu Kollárovy vzájemnosti bylo r. 1851 v Záhřebě »Maticí Illyrskou« kyrillským a latinským písmem vydáno pozvání do všech slovanských vědecko-literárních spolků, aby vyslaly do nějakého slovanského města, nejlépe do Varšavy aneb do Bělehradu, delegáty k poradě, »kako da se razni načini pisanja kod Slavjana jeden drugomu približe i postavili v duhu prave slovanske uzajemnosti pravila, po kojih bi se imala slavjanska narječja obrazovati, da se u napredak još više ne razilaze. Ako nam nije sudjeno imati jedan književni jezik, a ono nam je dužnost, da ugledajuć se u stare Grke nastojimo oko toga, da nam se jezici što više primiču.«³⁾ Z toho sjezdu sešlo pro přísné zakročení Bachovo.⁴⁾

Mnoho účinkovaly již příklady. Na způsob »Matice Srbské« (z r. 1826) byla založena r. 1831 »Matice Česká« a tato se stala vzorem pro illyrskou (potom chorvatskou), haličsko-ruskou, srbskou v Budišíně, slovenskou a slovinskou; ruskou navrhoval r. 1857 Vl. Lamanskij⁵⁾ také podle českého vzoru. Stejně byly potom vzorem české spolky sokolské, zpěvácké a dramatické, záložny, Matice školská a jiné podniky k povznesení a ochraně národnosti. Některé zpěvy, pochody a jiné komposice rozšířily se po všem slovanském

¹⁾ Děla II. 142.

²⁾ M. Šrepel, O Vrazovoj kritici, 3.

³⁾ Spomen-knjiga Matice Hrvatske, 27.

⁴⁾ Tam 25.

⁵⁾ О распространении знаний въ Россіи, 42—46.

světě¹⁾ a aspoň ve Vídni dovedou zpěváci každému slovanskému řečníku hned odpovědět jednou jeho nejmilejších domácích písní.

Vzájemnost tedy působila také na společenský a veřejný život, budila a zesilovala národní sebevědomí a pomáhala mnoho k duchovnímu a politickému znovuzrození. Pojímána byla však tato vzájemnost vždycky v smysle Kollárově, aspoň prakticky. Tak psal Havlíček, tak se mluvilo a jednalo na slovanském sjezdě v Praze r. 1848, z jehož manifestu k evropským národům slyšíme myšlenky Kollárovy,²⁾ s nimi vrátili se do vlasti první ruští slavisté,³⁾ v tom duchu pronášeli své řeči v moskevském sjezdě r. 1867 Palacký a Rieger (sr. jeho aesthetické srovnání vzájemnosti slovanské s harmonií moskevských zvonů, které by nebylo, jestli by se ze všech ulil jeden velký, a jeho trefné slovo: rozmanitost v harmonii; srovnání s mnohovětevnatou lipou je Kollárův slovanský strom s čtyřmi větvemi,⁴⁾ tak budou mluvití vážní, slovanští mužové vždy, protože každá slovanská národnost chce zachovati svou individualitu a se jí vůbec vzdání nemůže, kdyby tomu i chtěli jednotlivci.

A ptáme-li se nakonec, co se stalo s Kollárovou vírou v kulturní poslání Slovanů, musíme také vysloviti své uznání básníku »Slávy Dcery«. Nebudu mluvití o tom, že se před uplynutím sto roků splnilo jeho proroctví:

Kroj, zvyk i zpěv lidu našeho
bude módným nad Seinou i Labem.⁵⁾

K tomu přivedly většinou přece příčiny jiného charakteru, ale pomysleme, jak odplatili západoevropské poesii její vzory Mickiewicz, Puškin a Lermontov, ačkoliv ne podle náhledů Kollárových, jak působili na vývoj techniky románu a novelly Turgeněv a Kraszewski, čím jest ruský realismus a jeho Kollárově humanitě nejvíc se přibližující láska k nešťastným pro veškeré literatury, jak svěže vystupuje polské malířství do světa, co vykonává a bude ještě konati česká hudba. Vědy nepotekou »slavským žlabem«, ale také v nich působí Slované úspěšně a užitečně pro sebe a pro své učitele. Jedním slovem: nestvoříme sice nové kultury, ale na starých a nových evropských základech, kterých si vážil také Kollár — k teoriím proti »zhnilému« západu by se on nikdy nebyl sklonil — staráme se o svou osvětu a pomáháme k tvoření všelidské civilisace, která nikdy nebyla dílem jen jednoho národa.

¹⁾ Staly se také při tom pro prvé slovanské nadšení charakteristické věci. Tak je naše »marseilleisa« (Hej Slované) polský pochod Dąbrowského, na jehož melodii zpívají Poláci »Jeszcze Polska nie zginęła«, Rusíni pak »Ще не вмерла Україна«. Pro větší díl slovanského světa se tedy tato bojovná píseň nehodí! Podotknouti sluší také, že náš text pochází z protestantského chorálu proti Římu.

²⁾ O návrzích ohledně vydávání slovanského časopisu, o zařízení slovanské knihovny, akademie atd. nemohlo se již rokovati.

³⁾ Рупін, Вѣстникъ Европы, 1879, Августъ, 716.

⁴⁾ Viz nahore str. 207.

⁵⁾ Zn. III. 110.

Co bylo nesprávného v Kollárových myšlenkách o vzájemnosti a co se také nemohlo splnit, vysvětlilo již při rozboru jejich původu. Aprioristické konstrukce v duchu souvěké filosofie a romantické zamilování v pravěk a v staré dějiny slovanské zavedlo ho do zásadní chyby, že pokládal Slované za jeden »národ«, jejich řeči za jeden »jazyk«. Však také v tom měl německé a slovanské vzory. Němci nechtěli sjednotiti jen německé státy a soukmenovce v cizině, nýbrž počítali k sobě také Dány, Norvegy, Švedy, Nizozemsko a Belgii,¹⁾ slovem všechny Germany, vyjma Angličany. Proti jejich státní rozptýlenosti zdálo se Kollárovi malicherným, že byli Slované pod 4 neb 5 vládami! Účinkovalo také to, že se naši sousedé a spisovatelé, kteří se o nás zmiňovali, nikdy nestarali mnoho o různosti národností a řečí slovanských, zvláště těch, které nehrály žádnou úlohu, a mluvili prasto: *lingua slavica*, *lingua schiavona*, *slavishe Sprache*. Podle jejich vzoru mluvili a psali také Slované. Kollár kromě toho patřil také k těm, již následkem toho naše společné jméno odvozovali od — slavy; odtud jeho neslovanské formy Slav, slavský. Vůbec je charakteristické, že správnou formu toho jména (podle starého Slověnin) užívají jen Češi (Slovan) a Poláci (Słowianin). U Rusů zdomácněla mnišsko-učnická a bělorusko-polská nestvůra Slavjanin,²⁾ kterou si vypůjčují Slováci, Bulhaři a jednotlivci také u jiných národů, Chorvaté a Srbi zachovávají obyčejně také pseudoučnický výmysl Slaven,³⁾ Slovinci vzali si českou formu.

Mezi novějšími učiteli ještě Kopitar psal slovinskou mluvnici s titulem »Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnthen und Steyermark« (1808) a v jeho spisech opakují se: *slawischer Volksstamm*, *slawische Sprache*, *slawische Volkszweige*. Tato terminologie byla na začátku století vůbec obvyklá. Také Linde ve svém slovníku, který byl vzorem Jungmannovým, užívá jen výraz *język słowiański*, mluví o *dyalektach słowiańskich*, a myslí, »že się zdaje rzeczą nie zbyt trudną, tak zbliżyć te pobratymcze dyalekty, żeby je powszechnie zrozumiano«, a tvořiti jeden jazyk literární podle utvoření vlaského od časů Danta.⁴⁾ Ještě více charakteristickými jsou následující slova: »Łącząc wszędzie Polsczyznę z Słowiańszczyzną snuł mi się ustawicznie pod oczami rys niejakiś zjednoczonego w myśli mojej powszechniejszego języka Słowiańskiego, z stosunkami jeszcze rozciąglejszymi co do ogółu mowy ludzkiej.«

U Rusů zas byl slavjanskij jazyk (t. j. církevno-slovanský) do našeho století také orgánem duševního života, a nejposlednější mužik slyší jej a rozumí mu ještě dnes. Není tedy k podivu, že se Rusům představuje poměr mezi slovanskými jazyky takovým, jakýž je mezi jejich poruštěným církevním a ná-

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 9.

²⁾ Sr. Šafařík, *Slov. starožitnosti* § 25, 8.

³⁾ Děje se to většinou k vůli tomu, aby byl rozdíl mezi adjektivy slovanský a slovinský, co by znělo jinak všude slovenski. Přesazování Slavjanina do jiných řečí pak je jeden z příkladů nerozumných rusizmů a smutné svědectví, že Šafaříkovo bojování proti ignoranci přece nic nepomohlo. Šťastnější byli němečtí učenci, již vypudili formy *deutsch*, *Teutscher*, obhajované domnělým původem Němců od — Teuta.

⁴⁾ Linde, *Słownik*, T. I. str. X.

rodním spisovným. Tím více nám bude tedy srozumitelná jejich terminologie slavjanskija narěčija a katedry slavjanskich narěčij, protože se při jejich založení podobně mluvilo o »dyalektach«, »nářečích« a »Mundarten« také na západu.

Podle pokroku vědy a faktických poměrů mezi slovanskými národy můžeme dnes však mluvit jen o jednom slovanském pránárodu a prajazyku. V době, z které máme prvé ukázky slovanských jazyků, byly mezi nimi již prvky nynější různosti, což Šafařík dokázal pro srbštinu (v »Serbische Lesekörner«) již r. 1833. Takového rozdílu jako mezi jazyky germanskými a něco méně mezi romanskými sice není mezi řeči slovanskými, ale nesprávné je srovnávání s německými nářečími, jaké nacházíme u Kollára¹⁾ a slyšíme často až podnes. Přihlédněme na př. k přízvuku, duši řeči: všichni Němci a vůbec Germani přízvukují podle jedné zásady, na kmenové slabice, ale jaký rozdíl je mezi Slovan? Čech má přízvuk na prvé slabice, Polák na předposlední, u Rusů a Jihoslovanů je volný, ale všude rozmanitý. Tato vlastnost se komplikuje ještě tím, že Rusové a Poláci nemají dlouhých slabik vůbec, Slovinci jen takové, na nichž je zároveň přízvuk, Češi a Srbové mohou je mít všude, však jaká zásadní různost je zas mezi češtinou a srbštinou v tom, že má český jazyk stejnoměrné délky, srbský pak stoupající a padající. Jak bezpodstatná byla tedy žádost Kollárova, aby Rusové a Poláci »k ostatním Slovanům, jmenovitě k Čechům, Slovákům, Illyrům a k jich překrásné metrice přilnuli«!²⁾ Mějme na mysli ještě některé jiné nápadné zvláštnosti: zachování nosovek v polštině, bulharský člen za jmény podstatnými (brěg-ot, žena-ta, selo-to), skoro úplnou ztrátu skloňování a infinitivu v bulharštině, zato zachování aoristu a imperfektu v bulharštině a srbštině. A kolik je jiných všelijakých důležitých rozdílů ve zvukosloví, v tvarosloví a skladbě! Jak mění na př. ráz ruštiny úplná ztráta přítomného času tak často užívaného slovesa býti,³⁾ a jak podivné je sloučení jeho zkrácených forem s předchozími slovy v polštině?⁴⁾ Zůstávají ještě slovníkové rozdíly, které jsou často větší, nežli se nám obvykle zdává, proto že nacházíme mnoho stejných kořenů a slov s rozmanitými významy v jednotlivých řečech.

Národnost však netvoří jen řeč, nýbrž také fysické a geografické poměry, dějiny, církev a osvěta. Co se týče poslední, zdálo se Kollárovi, že rozdíl vzdělanosti kmenů slovanských jest jenom dle stupně, ne dle způsobu (Verschiedenheit des Grades, nicht der Art).⁵⁾ To platí částečně již dnes a bude ještě více provedeno v budoucnosti, ale do novějšího času byl přece velký rozdíl mezi byzantijskou civilizací jihovýchodních Slovanů a romano-germanskou u západních. Kollár sice znal veškeré různosti v slovanském světě, ale podceňoval jejich důležitost, i myslil naopak, že jsou Slované pro ně tím více

¹⁾ Sr. zvláště jeho rozmluvy s J. E. Sojkou (Naši mužové, 156): Němci byli opatrnější v řeči a literatuře, než my Slované.

²⁾ Ueb. d. Wechs. 41. Sr. také domnělou přednost »jazyka slovanského« na str. 77—78.

³⁾ Sr.: Ja zdoròv, brat zdoròv, ty zdoròva, ja jemù govorił.

⁴⁾ Sr.: Jam nie winien, życiem [žítí jsem] zachował, zdrowaś, mowilem, mowila.

⁵⁾ Ueb. d. Wechs. 89.

schopní, aby plnili svou velkou úlohu všelidskou.¹⁾ To by bylo pěkné, ale vypadá jinak ve skutečnosti. Tak přinesla doba illyrismu Srbům a Chorvatům sice jeden spisovný jazyk, k čemu pomáhal mnoho také Kollár, ale zůstaly dvě národnosti s různým písmem a různými ideály, podporovanými historickými tradicemi, církví a starou osvětou. Aneb druhý příklad: co přineslo Čechům a Slovákům spisovnou jednotu, a bylo-li by možno její rozdělení, kdyby byly oba kmeny jedna historicko-politická individualita?

Že se v takových poměrech nemohla vyvinouti společná národní literatura (*gemeinschaftliche National-Literatur*),²⁾ nemůže nikoho překvapiti. Jak se mohou Puškin aneb Mickiewicz státi pro jiného Slovana národními básníky, když se často v každém verši musí dívat do slovníku, jestli se jejich řečem dost důkladně naučil? A kolik věcí mu také se slovníkem zůstane ještě nejasných, poněvadž nedovede vybrati pravý význam a nezná ruského a polského života. Však Kollár také v tom stál pod vlivem německé romantiky, která překládala básníky všech národů a šla pro ně až do Indie, i proto se domnívá, že se učí »každý vzdělaný Francouz i druhým sbratřeným, k romanskému čili latinskému jazykovému kmeni náležejícím nářečím, každý vzdělaný Angličan mluví i francouzsky, vlasky, španělsky, portugalsky (Angličan a cizí řeči!); každý vzdělaný Vlach čte i francouzského Voltaira, anglického Shakespeara, španělského Cervantesa, portugalského Kamoensa.«³⁾ Pod stejným vlivem viděl Goethe tenkrát v duchu již jednu Weltliteratur: Kollár byl přece ještě skrovnějším. Do jisté míry byly však obě myšlenky správné. Velcí básníci a spisovatelé všech národů čtou se dnes opravdu v originálech a v překladech všude, veškerá umění stávají se víc a více mezinárodním majetkem. Podobně a ještě ve větší míře může a musí se to dít mezi námi s uměleckými a vědeckými plody všech Slovanů, ale nezapomínejme, že tato záměna není tak snadna, jak si často představuje jalové všeslovanské nadšení.

Když Kollár myslil, že každý vzdělaný Francouz, Angličan a Vlach umí tolik řečí, nesmíme se mu diviti, že také žádal, aby každý »na prvním stupni vzdělanosti a osvěty stojící Slovan« znal »čtyři nyní žijící vzdělanější nářečí, totiž ruské, illyrské, polské a českoslovanské,«⁴⁾ aspoň tak daleko, aby »každému mluvícímu druhu slovanskému rozuměl, každou knihu čísti uměl.«⁵⁾

Vzdělanější »Slovan druhé třídy« měl již vniknouti i do »menších nářečí a podnářečí« a »Slovan třetí třídy čili učený jazyko- a dějzpytec« měl znáti již všechna slovanská žijící, jako už vymřelá nářečí a všechny památky, konečně také řeči Letův, Litvanův, Kurův, Rumunův, Albanův, Novořekův atd. To dělení Slovanů na různé třídy bylo trochu zábavné, ačkoliv by někteří chtěli podle takového systému ještě dnes šířiti ruštinu,⁶⁾ ale myšlenka, aby se každý vzdělaný Slovan učil jiným slovanským řečem, byla docela správná a měla také úspěchy. Kollár žádal jen příliš mnoho od každého vzdělance a také od

¹⁾ Sr. Ueb. d. Wechs. 75—81.

²⁾ Tam 7.

³⁾ Ueb. d. Wechs. 14—15.

⁴⁾ Ueb. d. Wechs. 11.

⁵⁾ Tam 14.

⁶⁾ Sr. myšlenky A. Dobrjanského u Budiloviče, *Общеславянскій языкъ* 353—356.

slavistů, ale my musíme pamatovati, že to činil v době prvního nadšení pro srovnávací jazykozpyt. Proto napsal i tak obšírný slavistický program, že mu odpovídali přibližně jen Kopitar, z kterého byl nejvíc abstrahován, a jeho žák Miklošič, však proti jeho theoretickému celku ještě dnes nemůžeme dělati zvláštních námitek; tenkrát pak byla nejen jeho popularisace na čase, nýbrž musilo se také od filologů žádati, aby si vážili církevní slovanštiny jakožto základu grammatických studií, aby čerpali materiály ze všech slovanských řečí a nářečí a studovali stejnou láskou v jakémkoliv písmě psané památky.¹⁾ Nová věda na př. dlouho neměla žádného vlivu na polskou grammatiku, cyrilského písma se lekali vzdělanci a mnozí se ještě dnes ospravedlňují tím, že se jen k vůli této nepřekonatelné (!) obtíži neučili a neučí ruštině, srbštině a bulharštině, glagolici pak mnozí známí slavisté dokonce neznali a nalézají se ještě dnes učenci, kteří se před ní křížují.

Mnoho se Kollárovi vytýká, že nazval čtyři řeči slovanské hlavními. To byla v jeho době přece pravda. O Bulhařích tenkrát sám Šafařík nevěděl skoro nic, Slovinci byli sice již čili, ale ještě na rozcestí, neboť velká část vlastenců, nejvíc v Štýrsku a v Korutanech, zajisté lnula k illyrismu, haličtí Rusíni ještě spali a Ukrainci vystupovali v době Kollárovy vzájemnosti jen básnickou činností, která zůstala Kollárovi neznámá, jak vůbec neměl mnoho ponětí o Rusku a jeho literatuře.

Kolik má býti spisovných řečí, Kollár v svém pojednání nikde neurčoval, nýbrž důrazně tvrdil: »Při vzájemnosti zůstávají všechny kmeny a nářečí nezměnitelně na svém starém místě.«²⁾ Že neočekával, aby slovanská nářečí »přirozeným způsobem v jednu řeč splynouti aneb skována býti mohla«,³⁾ dělá všeslovanskému básníku a žákovi Schellingovy školy veškerou čest, protože »někteří slavisté — mezi nimi byl i Polák Linde, jak jsem nahoře ukázal — o tom snít začali«, a touhy po nějakém slovanském volapíku mohou se mezi vážnými vzdělanci ještě dnes slyšeti. Myšlenka o přijetí jedné společné literární řeči pak Kollárovi vůbec nenapadla: nemohl mu imponovati tak daleko žádný slovanský jazyk, ani ruský; aesthetický a humanitní Kollár si číselné a zevnější síly mnoho nevážil,⁴⁾ odsuzoval každou národní hrdost a vůbec byl přesvědčen, že očekávati nelze, »by některý kmen svou samostatnost, budiž ona jakékoliv povahy, obětoval«.⁵⁾

Nejvíce námitek proti Kollárově vzájemnosti dělá se právě proto, že nepomýšlel na nějakou všeslovanskou řeč. Tato otázka je již dlouho na denním pořádku, ale co se o ní píše a mluví, je stejně aprioristické a nejasné, jak byly některé myšlenky Kollárovy. Kde a jak má býti uvedena tato řeč? Do literatury pro lid, do škol a úřadů přece ne, když jsme dosud hlásali nejen z lásky k svým národnostem, nýbrž také jménem vznešených demokratických zásad, že se osvěta může šířiti jen v srozumitelné řeči a že mají tak mluvit k lidu a o něm jednati soudnictví a administrace. Také do bás-

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 12, 96, 131.

²⁾ Ueb. d. Wechs. 7.

³⁾ Tam 10.

⁴⁾ Ueb. d. Wechs. § 10, zvláště str. 42.

⁵⁾ Tam str. 10.

nictví a belletristiky ne: básníka v jiné slovanské řeči nemohu si ani mysliti, jest-li se on již neslil úplně se svým novým národem. V tomto ohledu a také v jiných neplatí ani příklad starých Řeků, poněvadž u nich psali jednotlivci v různých nářečích. Slovanům dělá to však velké obtíže a známo je, že i Bulhaři a Srbi, již studovali v Rusku, píšou nejspatněji i svou řeč. Do vědy? Kromě Rusů mají přece již Poláci, Češi, Chorvati a Srbi své university i akademie, u Bulharů pak jsou jen otázkou času. U těchto národů může vycházeti již každá vědecká práce, která za to stojí, a slovanské akademie jsou dílem lépe a bohatěji založeny nežli německé a také lépe honorují.¹⁾ Píše-li kdo však pro užší kruh odborníků, musí také u velkých národů psáti v jiných řečech aneb se postarati o překlady aneb aspoň o oznámení svých prací. Také německý sanskritist na př. činí nejlépe, jestli píše anglicky; ruská akademie, hvězdárna, meteorologický ústav a vědecké spolky publikují až podnes mnoho německy a francouzsky, ba některé zprávy výlučně v těchto řečech. Konečně je v slovinčině psaná práce z oboru slavistiky rozhodně každému slovanskému učenci přístupnější nežli jakákoliv maďarská aneb v podobných řečech psaná všemu světu.

Zůstává tedy jen nějaká mezinárodní aneb diplomatická²⁾ řeč slovanská. Však v společenském ohledu je všeslovanská řeč v Praze česká, v Krakově a Varšavě polská, v Petrohradě a Moskvě ruská atd. O diplomatický jazyk se Slované posud nemusili mnoho starati, ale také zde již měla praxe zajímavý resultat: novozřízené Bulharsko, o kterém se myslelo při osvobození, že by se tam nejvíce mohla rozšířiti ruština, korespondovalo se Srbskem a Ruskem bulharsky a tyto také s ním ve svých řečech! Tak to dělají dnes obyčejně i slavisté a jiní vzdělanci (na př. v spolkovém životě ve Vídni). Proto je také malicherná otázka, jak by se mělo mluvit na sjezdech slavistů. Jednací řečí byla by v městě sjezdu obvyklá, mluvit pak by se aspoň mezi slavisty mohlo ve všech řečech, co by rozhodně nebylo tak obtížné, jak užívati řeči francouzské, německé i anglické na mezinárodních sjezdech.

Podobně mohlo by se dít i ve vědeckých publikacích. Němci vydávají časopisy (*Romania*, *Byzantinische Zeitschrift* a j.), v kterých se přijímají také francouzsky, vlasky i anglicky psané články. Podle takových vzorů by se musil také u nás vydávati Kollárem navrhovaný »všeobecný, všenářečný, slovanský časopis, v němž by každá nová slovanská kniha oznámena a posouzena byla«,³⁾ ale nemusilo by to býti v řeči, v které je psána, nýbrž recendentům ponechával by se svobodný výběr podle praktických potřeb a jeho vědomí. Od takového kritického orgánu (srov. *Revue critique*, *Literarisches*

¹⁾ Tak vídeňská akademie nečlenské příspěvky vůbec nehonoruje.

²⁾ »Diplomatická« ne v tom smysle, jak v boji proti Kollárovi žádali Maďaři, aby uherské národnosti uznávaly maďarštinu na místě latiny (*Vierteljahrschrift aus und für Ungarn*, 1843, II. 2, 72—76). Podobně si však představují novější ruští »slavjanofilové« ruštinu víc aneb méně jak nějakou »státní řeč« mezi Slovany. Podle Budiloviče (*Общеславянскій языкъ* 333) mohla by zůstati česká řeč vedle ruštiny tak jak »privátní« řeči v Sicilii, Lombardii, Katalonii, Provenci, ve Švábsku, v nižším Saksonsku a jinde! Pro Palackého a »jeho školu« je v takových spisech jméno »separatist« ještě zdivotilé.

³⁾ Ueb. d. Wechs. 123.

Centralblatt, Deutsche Literaturzeitung a j.) měla by slovanská věda velký zisk a provedení této myšlenky bylo by možné. Však nemusíme se brátí jen za všeslovanskými časopisy: také kritický orgán a revue v několika řečech mohly by býti velmi prospěšnými pro vyšší duchovní život nejbližších kmenů, na př. všech jihoslovanských, u kterých nyní živoří mnoho nepatrných literárních listů. Vůbec by se musily ve vědeckých publikacích a v odborných listech připouštěti různé řeči, aspoň nejbližší. Věda se každým dnem více specialisuje a odborníci všech národů ohlížejí se po pracích svých cizojazyčných kolegů. Jak krásné pole otvírá slovanským učencům vzájemnost! Tak daleko se může brzy každý naučiti jiným slovanským řečem, aby mohl čísti jemu potřebné články. Vzájemností můžeme zvláště my západní Slované vyhověti také těm, již si stěžují, že se dnes píšou vědecké práce ve všech jazycích. Naší povinností by bylo všimati si všech prací našich východních bratrů a sdíleti vědomosti o nich v publikacích západních národů.

Ze všeho toho tedy vidíme, že slovanská mnohojazyčnost ani není tak tragická, nemáme-li přede vzatých názorů o slovanské jednotě v historických dobách aneb fantastických plánů pro budoucnost. Však podívejme se také v tom ohledu na poměry u jiných národů! Proč se nesloučili Španělé a Portugalci, kteří jsou zeměpisně a mluvnicky sobě tak blízcí, proč žádají Katalonci pro svou řeč již veškerá práva, proč vůbec myšlenka »latinské jednoty« nemá žádné půdy? A pojďme k národům germanským: proč se nechtějí Flámové spojit s Holanďany, ačkoliv se povídá, že jsou různosti jejich řeči jen pravopisné, proč hájí prusští Dánové svou národnost, proč se odtrhli Norvežané v spisovné řeči od Dánů a se Švédy nechtějí být již ani ve svazku personální unie? Zvláště ti severogermánští národové, kteří se cítí jak jeden celek, ale přece žárlivě dbají o svou samostatnost, jsou velmi zajímavá analogie, kterou by musili víc studovat ti, již se zabývají slovanskou otázkou.

Nelze však popírati, že by bylo velmi příjemno a vhodné mít jednu řeč, o které se ví, že ji rozumí každý Slovan, jedním slovem — světovou řeč slovanskou. Takovou se časem může státi ruská, však ne k vůli obyčejným teoriím. Její centrální (?) poloha mezi severozápadními a jižními Slovany nic neznačí. V takovém případě by mohla zajisté řeč tatranských Slováků pretendovat na všeslovanské postavení, protože je opravdu zeměpisně a mluvnicky nejprostřednější. Však takovým způsobem se žádná literární řeč neuttočila. K vůli větší srozumitelnosti češtiny pro ostatní Slovany bylo by zajisté lépe, kdyby se bylo stalo nějaké východní nářečí spisovným, však středisko státního a kulturního života českého bylo založeno na Vltavě. Také ruština byla by nám bližší, jestli by se zakládala na nějakém jihozápadním nářečí, ale ruská knížectví spojila Moskva v jednu říši. V naší době i v theorii neplatí mnoho také Kollárova »libozvučnost« (k vůli takové líbila by se Hattalovi srbština jak všeslovanská řeč) a zprávnost, vůbec veškeré aesthetické aneb grammatické »přednosti«, obyčejně velmi subjektivní. Jestli Budišovič tvrdí, že »ruský jazyk převyšuje¹⁾ všechny ostatní slovanské bohatstvím

¹⁾ Общеславянскій языкъ 362: по обилію грамматическихъ, а еще болѣе лексикальныхъ средствъ

grammatických a ještě více leksikálních prostředků«, tak ani nerozumím, jedná-li se zde o bohatství forem a slov aneb o grammatiky a slovníky. Však to je jedno: anglická řeč rozšířila se ve světě nejvíc na vzdor chudosti grammatické, a takové bohatství forem je v některých slovanských řečech větší nežli v ruštině (bohužel! řekne praktický člověk); nevěděl bych také, v čem zůstávají polština, čeština a srbština za ruštinou v bohatství slov a v způsobilosti pro veškeré obory věd a umění; jedná-li se pak o grammatiky, mají jich i nejmenší slovanské řeči dost a příliš, slovníků pak, jak jsou Lindeho a Jungmannův, ruština až podnes ani nemá.

Že také meč, jak mínil Šafařík,¹⁾ aneb »nátlak vážných politických úda-
lostí«²⁾ této otázky nerozluští, ukazují Polsko a — Bulharsko. Vůbec odvolá-
vání se na výroky jednotlivých Slovanů vypadá velmi nešťastně. My se přece
musíme ptáti, co by nám »první panslavist«³⁾ Križanić dnes po dvou stoletích
pověděl. Kdyby přijel zas takový apoštol do Ruska a navrhoval nynějším
poměrům odpovídající program, aby se Rusko stalo v slovanském světě tím,
čím by mohlo býti, dostal by zajisté příležitost o tom stejně přemýšleti v — Si-
birí a psáti díla o Rusku, která by se aspoň dřív nežli Križanićova stala zná-
mými a vychvalovanými. Co se týče Dobrovského⁴⁾ a jeho školy, sluší při-
pomenouti tehdejší stav českého národa, v jehož vzkříšení on ani do smrti
nevěřil. Štúrovo⁵⁾ posláni »Slovanstvo a svět budoucnosti« pak již nemá ani
jedné originální myšlenky, nýbrž opakuje všechny romanticko-reakcionářské
theorie moskevských slavjanofilů, pokud nečerpal ze společného pramene,
z Hegla,⁶⁾ a bylo psáno v stejné duševní náladě jak Mickiewiczowy »Trzy
księgi pielgrzymstwa polskiego«, se kterými se však porovnat nemůže v krát-
kosti a vysokosti biblicko-prorockého tonu. Vůbec platí o Slovácích to, co
pověděl již Kollár, proč se u nich nejvíce rozšířila myšlenka vzájemnosti.

Světovou řečí mohla by se ruština státi takovou cestou, jakou se staly
francina pro veškerý vzdělaný svět, angličina na moři a v obchodu, němčina
v střední Evropě, vlastina na Středomoří a ruština sama na Kavkaze
a v střední Asii. Pro západ však to nebude nikdy možno v takové míře,
poněvadž úplná a systematická moderní civilisace pokračuje od zá-
padu k východu.⁶⁾ Na tom faktu žádné theorie, žádná materiální síla nic

¹⁾ ČČM. 1874, 68 (1. března 1826).

²⁾ Štur, *Славянство и міръ будущаго*, 189.

³⁾ Dobrovský sám si přál »eine allgemeine Büchersprache«, ale zdá se, že pomýšlel
na církevní slovanštinu (Budilovič 326).

⁴⁾ *Славянство и міръ будущаго. Послание Славянамъ съ береговъ Дуная*. Podle
německého r. 1853 psaného originálu vydal r. 1867 VI. Lamanskij v moskevských *Чтении-х*
(kn. I.). My však velmi pochybujeme, napsal-li Štur své dílo tak, jak se nám představuje
v překladě.

⁵⁾ Sr., co psal už r. 1846 Palacký o tom Kollárovi (ČČM. 1879, 480): ...přesvědčte
Heglovce, že rozum jeho nepostačí stvořiti nové nebe a novou zemi!

⁶⁾ Sr. poměr Francouzů k Němcům, zvláště v Elsassu, německý »Drang nach Osten«,
poměr Čechů již k Moravanům a Slovákům, českého idu a středních stavů k Polákům,
Poláků k Rusům (v bývalých polských provinciích platí ještě dnes: »co pan to Polak«).
Stejný poměr je mezi Jihoslovany. Lacinější dělnické a řemeslnické síly české a polské
(v Berlíně, v Sasku a ve Westfalsku) jen potvrzují to pravidlo.

nezmění. Podle toho se na vzdor všem přáním nestvoří obchodní styky mezi Ruskem a Bulharskem i Srbskem, proto zůstávají bezplodné konfiskace polských majetků a jiné podobné prostředky, proto se nepovedla ruská kolonizace v západních krajích, nýbrž ruský lid lne elementární silou k jihovýchodu a Rusko samo překládá své těžiště v tom směru.

Všecka čest velkým ruským učencům a spisovatelům, ale všeobecná ruská osvěta západním Slovanům v jejich bojích za existenci tak pomáhati nemůže, jak se to obyčejně myslí. Má-li ruská věda, ačkoliv se pěstuje v osmi universitách, nejpotřebnější kompendia a příruční knihy pro vysoké školy? Člověk se lekne — mluvím z vlastní zkušenosti a bez národní hrdosti, poněvadž patřím jak Kollár k těm, již »nic nemají« — když vezme do rukou »programmu lekcij« (na př. petrohradské university z podzimního semestru roku 1887-8), kde musí profesori odporoučeti svým žákům hlavnější pomůcky. V oboru filologie a všeobecných dějin nacházíme skoro jen německá, francouzská i anglická díla, také pro všeobecné dějiny pravoslavné církve jen cizí knihy (již jednu novořeckou, jen žádnou ruskou!). V jiných oborech je sice víc ruských prací, ale obyčejně jsou také tam cizí díla aneb překlady ve většině. Jak málo je ruských děl a časopisů pro techniky, průmyslníky, zemědělce, řemeslníky ¹⁾ atd ! Ruská literatura ani dnes nemá ještě takové encyklopaedie, jako je »Slovník Naučný« aneb Orgelbrandova »Encyklopedya powszechna«. Tato díla dostávají již své následníky, ale do ruštiny se teprv teď překládá Brockhausův Conversationslexikon a jen útoky ruské kritiky přinutily vydavatele, že si aspoň ruských věcí víc všímají v přepracování. Vůbec má ruská literatura tu dobrou stránku, že se do ní překládají všechna důležitější díla, ²⁾ nejvíc německá, pokud je to vůči cense možné. Bulhaři až podnes čtou západoevropská díla většinou v ruských překladech, ale nejen k vůli nynějším poměrům se budou také oni víc utíkat k originálům; ³⁾ pro západní Slovany, kteří mají ještě víc příčin učit se cizím řečem, pak se samo sebou rozumí, že je lepší originál než překlad, na nějž se musí ledakdy i dlouho čekat. Zde se může také připomenouti, jak těžko dostati ruské knihy pro zvláštní poměry ruského knihkupectví ⁴⁾ až podnes.

Však to, že ruská osvěta není dostatečná a že se vnitřní poměry ruské říše musí na mnoho změnit, chce-li Rusko zaujímati žádoucí místo v Slovanství, uznávají nejen mužové jak Pypín, nýbrž také Lamanskij, ⁵⁾ O. Miller a j.

¹⁾ Když jsem jednou jistému ruskému učenči, který se mnoho zabývá slovanskou otázkou, jmenoval takové české odborné listy pro řemeslníky, odpověděl mi: »eto už po německu!«

²⁾ Proto jsou Rusové rozhodně proti literárním konvencím.

³⁾ Podobně se stávají jihoslovanští žáci na ruských universitách pořád vzácnějšími. Po posledních »reformách« v nich nemůže jim svědomitý člověk ani radit, aby je navštěvovali.

⁴⁾ Slovanské vzájemné poměry charakterisuje znamenitě to, že se krakovská a Lvovská vydání dostávají přes — Lipsko také do universitní knihovny v — Kyjevě. Kdo nezavolá s Gribojedovým: »Nam bez Němcev nět spasenija!«

⁵⁾ Viz zvláště jeho krásný článek »О распространении знаний въ Россіи (С. Петербургъ 1857) a novější v »Извѣстіяхъ славянскаго благотворительнаго общества« v ročnících 1887—1888.

Podívejme se pak, kolik působila na západní Slované novější literatura ruská, která je svou láskou k chudým, poníženým a skleslým tak blízka všelidským ideálům Kollárovým v posláních Slovanstva. Znal-li ji kdo dříve, nežli se objevily německé a francouzské překlady a nejen žurnalistická pojednání, nýbrž celé knihy o ní, pokud se nestala módní vlivem cizím, nejvíce francouzským? První překlady do slovanských řečí dělaly se obyčejně podle německých, a jestli překladatelé měli ruský originál před sebou, dostávali čtenáři ledakdy hrozné věci.¹⁾ Kromě toho se překládalo bez výběru, obyčejně nejmódnější věc, na př. Kreutzerova sonata dříve nežli jiné důležitější spisy Tolstého. Správné a systematické překlady velkých ruských spisovatelů dostává vůbec teprve v poslední době jen české obecnstvo, ale rozumí-li jim, to je jiná otázka. Jo soudím velmi skepticky podle toho, že posud jejich vlivu na českou literaturu nepozorují. Kéž by již přišel svatý duch ruského realismu a zapudil u západních a jižních Slovanů mlhy laciného romanticko-sentimentálního vlastenčení, chudost myšlenek a z druhé strany napodobování francouzského naturalismu a jeho ještě horších německých kopií!

Neznalost ruské literatury a ruských poměrů také není k podivu: Rusko je daleko, ruský národ ještě dále na severovýchodě, styků s ním nemáme žádných a obyčejně se dovídáme o něm jen z novin, poněvadž je jeho říše mohutný faktor mezinárodní politiky. Však právě to dělá správné názory o Rusku nemožnými, neboť na přátelské a nepřátelské straně převládá srozumitelná novinářská tendencioznost. V novější době se čtou mezi západními Slované již dost často ruské noviny, ale tvořiti si celkový názor o ruských vnitřních poměrech (některým se zdá to vůbec hřích!), o životě a smýšlení ruského lidu je nemožná věc. Vůbec bylo by lépe čísti velké a výtečné ruské revue a ruská díla nejen belletristická, nýbrž také jiná. Však to se neděje a Pypin vytýká nám docela správně, že nečteme ani západních velmi známých prací o Rusku, svých pak bez toho nemáme.

Ještě méně můžeme žádati od Rusů, aby oni znali západní, ba i jihozápadní Slované. Kromě našich jazykozpytných, národo- a dějepisných prací, kterých si vždycky všímali, neposkytují naše literatury mnoho, co by mělo pro ně zajímavost a cenu; výjimkou je jen literatura polská, z které se na vzdor nenormálním poměrům mezi oběma národy také pilně překládá. Ani české hudbě čeští kapelníci, kterých jest v Rusku přece dost a tam, kde největší vliv vykonávají mohou, nemohli zjednat uznání; i »Prodaná nevěsta« propadla v Petrohradě, kde se dávala poprvé v nynějším rouše r. 1871. A kolik si všimli Rusové takového kulturního díla českého národa, jak byla jubilejní výstava?²⁾ Ruské obecnstvo jen ví, že jsou tam někde za Dunajem nevďeční »bratuški«, ale o jiných Slovanéch měl kronikář Nestor na začátku 12. století rozhodně jasnější ponětí nežli ohromná většina ruské inteligence dnes.³⁾

¹⁾ Sr. ku př. Jagičovu recenzi (Archiv f. slav. Philologie r. XIII. 463 nsl.) chorvatského překladu románu »Vojna i mir«, kterým se prohřešil známý básník A. Harambašić.

²⁾ Sr. moje »Misli s česke razstave« v »Ljubljanském Zvoně«, 1892, str. 75—80.

³⁾ Sr. také, co povídá Pypin: Какъ слабо поставлена наша славянская »миссія«, видно уже изъ того, что со времени Рюрика интересъ къ славянству обнаружился

Podle toho také není k podivu, že se rozmanitá periodická vydání o Slovanství (petrohradský »Slavjanskij sbornik« r. 1875—77, moskevské »Rodnoe plemja« r. 1877, kyjevský »Slavjanskij Ežegodnik«) neudržely ani tak dlouho, jako v Čechách Jelínkův »Slovanský sborník«. Také »Slovanský dobročinný spolek« v Petrohradě nemá štěstí se svými orgány (Izvěstija, Slavjanskoe Obozrěnie) a stal se vůbec předmětem posměchu, ne bez své viny.

Otázka všeslovanské řeči tedy ještě nepokročila daleko, ačkoliv theoretická dobrá vůle k jejímu rozluštění obyčejně neschází, a má-li vůbec kdy jen jedna řeč dostati mezinárodní postavení mezi Slovany, bude za to také děkovati Kollárově vzájemnosti, neboť mluvit se může jen o její *dobrovolném* přijetí.

Vůbec musíme s historického a také s našeho dnešního stanoviska uznati, že byla Kollárova nevelká brožurka o slovanské vzájemnosti v dějinách znovuzrození všech slovanských národů znamenitým a výsledků plným zjevem. Ona přicházela vstříc potřebám tehdejšího Slovanstva, zvláště západního a musila míti rozněcující účinek: její vznešené myšlenky, hlásané v skvělé a přesvědčující řeči, určení velké všelidské úlohy Slovanům v dějinách člověčenstva, výborné a důstojné odrážení všelikých útoků na Slovany, při čemž vystupovala vysoká vzdělanost Kollárova, zvláště filosofická, musily rozechřáti každé slovanské srdce, nepřátelům pak imponovati. Pojednání o vzájemnosti neslo do slovanského a cizího světa myšlenky »Slávy Dcery«, které byly v něm soustavně a možná říci vědecky přepracovány, obohaceny a rozmnoženy, ale bez všelijakého básnického i archaeologického balastu. Proto byly i jeho účinky dalekosáhlejší a podle mého náhledu také stálejší. Nemyslím sice, že již dnes nalezne někdo sotva dva tucty sonetů v »Slávy Dceři«, které by »nemůtily požitok«, ¹⁾ ale o tom není pochybnosti, že má tato báseň svou dobu již daleko za sebou; naprotiv se celý spis o vzájemnosti čte ještě dnes se zájmem, poněvadž nám nejlépe ukazuje, co bylo opravdu »evangelium slovanské« v době Kollárově a v následujících desetiletích. Tím však důležitost jeho ještě není vyčerpána, nýbrž mohli jsme se přesvědčiti, že byla Kollárova formule pro mezinárodní poměry slovanské velmi zdařilá a že se také její podstatnost až po dnes mnoho nezměnila: něco lepšího nežli vzájemnost nám ještě nikdo nenavrhl a také v budoucnosti sotva dovede ukázati. Některé základní chyby toho pojednání pak byly jen ozvěnou novověkých názorů o vývinu člověčenstva a Slovanstva zvláště, jinak pak celý spis prozrazuje mnoho myslícího a na básníka velmi střízlivého ducha, který se jen v některých podrobnostech mýlil, poněvadž faktických a historických poměrů neznal a dílem také tenkrát nemohl znáti.

Upozornil jsem již několikrát, že máme ještě dost Kollárových myšlenek splňovati a jak můžeme v jeho vzájemnosti pokračovati. Především pak se

въ нашемъ обществѣ съ нѣкоторой силой только въ послѣдніе четыре года. (Вѣстникъ Европы, 1878, Сентябрь 353).

¹⁾ Vlček, Dejiny literatury slovenskej 203.

varujeme jeho zásadních chyb: nezapomínejme, že je jednota slovanských národů jen dílo archaeologie, slovanských jazykozpytců a dějepisců i některých básníků; Schellingova a Heglova idealistická filosofie je také mezi Němci již dávno zapomenuta, romantické názory o němectví jsou již dlouho jen předmětem literárních dějin, ale u nás myslí a jedná se ještě pořád v duchu německých filosofů, ¹⁾ mnohé německé a slovanské názory romantické pokládají se ještě dnes za stejně svaté, ²⁾ jak se podle Brandesových studií děje s dánskými. Nějaké mlhavé »slovanství« kalí nám zrak na literární, společenské a politické poměry u jiných Slovanů stejně, jako bylo u Kollára příčinou, že nerozuměl ryze národnímu charakteru největších slovanských básníků, ³⁾ Mickiewicze a Puškina, a že z ruských dal do slovanského nebe — Chomjakova, a ne Puškina i Lermontova aneb aspoň Žukovského a jiné starší důležitější spisovatele.

Rozhodně bude nám všecko milejší a srozumitelnější, co nám je bližší, a jihoslovanské přísloví »krev není voda« platí také pro slovanské národy, ale oni musí se znát a vážit si skutečných poměrů, aby nebylo všelijakých nemilých nedorozumění. K tomu pak je především zapotřebí poslouchati opravdu Kollára: »Učení mužové a vyšší školy mějtež vyučování slovanským nářečím, ve vědeckém i národním směru, na své péči jako hlavní předmět slovanského vzdělání.« ⁴⁾ Kolik řečem a kterým se máme učit, nebudeme dnes určovati, ale žádati by se mohlo od každého slovanského vzdělance, aby se aspoň jednou zabýval. Z praktického stanoviska je nejlépe vybrati pro začátek nejbližší slovanský jazyk, kterému se vždycky nejsnadněji naučíme, nejen k vůli největší jazykové, nýbrž i kulturní blízkosti; také příležitost k rozmlouvání naskytne se nejdříve v sousední řeči, což je nad míru důležité, nechcete-li se naučiti na př. polské aneb ještě více ruské češtině. Kdo zná důkladně jednu slovanskou řeč, tomu budou jiné mnohem snadnější a s dobrou vůlí to aspoň tak daleko brzy dovedete, abyste nejen četli, nýbrž také mluvícím rozuměli. Budeme-li vzájemně tak jednati, mnohojazyčnost v psaní a rozmluvě nebude mítí tolik nepříjemností jako ještě dnes. Věnujme zvláštní pozornost ruštině, však vážně: ruských mluvnic se již nikdo nebojí a každý rok se učí ruskému jazyku mnohem více Němců nežli Slovanů, ale o tom do světa netelegrafují, jak se to stalo před několika roky v Záhřebě, když vyšla po toliko německých mluvnicích pro ruštinu také jedna chorvatská.

Vůbec musíme přiznávat, že studování slovanských řečí a poznávání soukmenovců nepokračuje v takové míře, jak pokročili slovanští národové: jejich buditelé a staří vlastenci měli mnohem více dobré vůle a v těžkých poměrech v tomto ohledu také více vykonali. Uvedu několik příkladů. Jak málo užívá dnes slovanská mládež ve Vídni příležitosti učiti se slovanským řečem z nejlepšího pramene, když může mítí styky se všemi Slovany! Podívá-li se dnes

¹⁾ Abych nebyl nespravedlivým, musím připomenouti, že Heglova filosofie má ještě platnost i v — jižní Itálii.

²⁾ Spisovatelům, kteří pořád píšou knihy a články o »Rossii a Evropě«, připomínám, že Arndtovo dílo »Germanien und Europa« vyšlo již r. 1803.

³⁾ Ueb. d. Wechs. 26.

⁴⁾ Ueb. d. Wechs. 49.

někdo do knihoven pražských, záhřebských a bělehradských, musí s politováním konstatovati, že se jinoslovanské knihosbory doplňovaly systematicky asi do r. 1870 a že z novější doby chybějí nejdůležitější vydání. A kde máme dnes takové rozhledy po jiných slovanských literaturách, jakýmiž se na př. významávaly starší ročníky Časopisu musejního? Potkáváme sice v illustrovaných a jiných novinách vědomosti o jiných literaturách, ale jen kusé a nekritické, tak že se často (příklady znám zvláště ze slovinských, chorvatských a srbských časopisů) z ruské literatury oznamují a doporučují výborná díla zároveň a stejně jako všelijaké mazaniny. Dnes se již může vybírat i zprávy by se musily podávati systematické, zvláštní pak jen o důležitých dílech, však tyto buďtež důkladné. Takovým způsobem můžeme míti zisk z jiných slovanských literatur, jež očekával Kollár. Odloučenost malých kmenů má mnoho nebezpečí: »Čím menší okolí, čím oddělenější společnost, kde žijeme, tím menší, nechutnější, nesnášlivější jsou naše pojmy, knihy, jež píšeme, umělecká díla, jež vyvádíme, protože nám mimo to nic není známo, co by nás k blahocinnému porovnávání a podněcování vésti mohlo. Obmezení takovíto lidé a kmenové mají za to, že každá potažná velikost už také nejvyšší jest velikostí a dokonalostí; ale kdož mezi vrabci první jest, není jím ještě mezi ptáky. Žádný národ a žádný kmen nesmí se odříkati výhod řevnění: neb kde není řevnění, tam není pokroku.«¹⁾ Kolik pravdy je zde v každém slově pro všechny slovanské národy! Nechceme přiváděti příkladů, jak snadno se ledakdy spisovatelé, učenci i umělci stávají mezi námi »prvními«, ale upozorniti musíme na zvláště nerozumné chování, jakéž pozorujeme často u některých Slováků vůči literatuře české, u Rusů vůči literatuře ruské a polské, jakéhož ani mezi Poláky a Rusy nevidíme. Již docela podivné jsou poměry mezi Chorvaty a Srby: zde máme dvě národnosti, které jsou tak šťastné, že se mohou hádati o tom, komu patří stará dubrovnická literatura a nová národní poesie, ale knížka, která je tištěna jiným písmem, často i pro lidi s universitní vzdělaností, neexistuje, ba zrovna ti jsou nejhorší v tomto ohledu. Jak nám všechno to připomíná slova Kollárova: »Následek všeliké nenávisti jest oddělení, následek tohoto jest obmezení neb uzavření oboru myšlenek, čímž si dráhu k dalšímu pokroku zamykáme a sebe i svůj kmen duchovně sami do vazby dáváme.«²⁾

Takové poměry by se odstraňovaly, kdyby zvláště sousední kmeny jednaly kolik možná v duchu vzájemnosti. Sousedé mohou se především zajisté podporovati ve všech snahách: oni mohou společně nejvíce přijímati, vyměňovati a požívat plody vědecké, literární, hudební, mezi nimi jsou nejvíce možny sjezdy všech učenců, nejen slavistů, sokolských a zpěváckých spolků, pohostinné hry jednotlivých znamenitých dramatických a operních umělců a celých společností, obchodní styky atd. »Všekmenná« vzájemnost musí sice zůstatí ideálem, ale již Kollár ujišťoval, že i »mnohokmenná bude divy tvořiti.«³⁾ Poslední je rozhodně také chvalitebnou cestou k první a ještě dále ku Kollárově všelidstvu. Touhy po sblížení národů a všeobecném míru roz-

¹⁾ Ueb. d. Wechs. 43.

²⁾ Ueb. d. Wechs. 117.

³⁾ Tam 120.

něcovaly i Kollára, když zakládal budoucnost Slovanstva na jeho práci pro veškeré člověčenstvo, k čemuž také máme schopnosti a síly.

Kollárova vzájemnost měla epochální význam pro jeho dobu a neztratila své důležitosti ani pro budoucnost. Také dnes nemohl by nám býti podán jiný list z nebe nežli ten: ¹⁾)

»Pozdravení moje všechněm Slávům!
zde vám odesílám tajemnost
ku národní velikosti a právům;
zahyň pýcha, sobství, nedověra,
spoj vás všechny láska, vzájemnost,
s tím se dobře mějte! Slávy Dcera.«

¹⁾ Zn. III. 108.

O starožitnických spisech Kollárových.

Napsal Frant. Pastrnek.

»Jako v první mladší polovici mého života básnictví mým nejvyšším kocháním bývalo; tak mne v druhé starší době dějiny a starožitnosti našeho národu i neodolatelně k sobě vábily i nejutěšeněji blažily,« dí Kollár sám v »Předmluvě« k Staroitalii slavjanské, psané na sklonku života, téměř před samou smrtí.

Kdy nastala ta »druhá starší doba« v životě Kollárově? Doba ta nastala v letech 1826—28. »Básně« (1821) jsou ještě prosty starožitnických vzpomínek a snů, jimiž později »Slávy Dcera« (1824), obzvláště pak druhé vydání z r. 1832, je protkána a rozhojněna.

Několik let po r. 1820 ještě jiné práce stály v popředí: Kollár básnil horlivě znělky, spisoval kázání, přispíval slovenskými slovy do Jungmannova slovníku, sbíral slovenské písně lidové, psal některé články novinářské a zabýval se myšlenkami »o libozvučnosti« češtiny. Srovn listy Jungmannovy (Č. Č. M. 1880). Avšak znenáhla vzniká i záliba »historicko-etymologická«, jak ji Jungmann pojmenoval. »Rytiny bohů Slovanských tu nevyšly,« píše mu Jungmann 2. února 1820. Ke konci r. 1822 (list ze dne 2/11. 1822) Kollár počíná etymologisovati (»zlato« od »líti«) a pokračuje v něm, nedbaje výstrahy Jungmannovy, že »v etymologii vůbec nebezpečno se brodit« — rozpravu o jméně Slovan redaktor muzejníka Palacký vrací, srovn. listy Jungmannovy ze dne 4/1. 1827, pak 10/11. 1827 a 15./4. 1831, příčiny viz v listě Palackého ze dne 10/1. 1827 (Č. Č. M. 1879) — až konečně (v listě ze dne 26/2. 1828) bylo Kollárovi slyšeti šetrně, avšak přece dosti zřetelně vyslovené mínění Jungmannovo, že jeho etymologisování přátelé pražští počítají »mezi neštěstí a nehody« české literatury. R. 1828 již tedy Kollár vězel úplně ve svých starožitnických etymologiích. Záhy také, jak z listu Jungmannova (22./9. 1824) zavíratí můžeme, pomýšlel na přednášky universitní. Píšeť Jungmann: »Vaše počínání z strany školy na universitě jest velikánské! Bůh žehnej!«

Zdá se, že Šafařík nebyl bez účinku na nový směr činnosti Kollárovy. Známoť, že i Kollárovy novoty jazykové, které Jungmann, Palacký, Chme-

lenský, Čelakovský rozhodně zamítali, u Šafaříka nacházely jakéhosi souhlasu, srovn. list jeho ze dne 18./5. 1827 (Č. Č. M. 1874), a praktické podpory tím, že Šafařík češtinou slovakismy protkanou Kollárovi psával. Možná dost, že přímé vybízení Šafaříkovo přimělo Kollára k tomu, aby se oddal studiu dějin a starožitností slovanských. »Vy pište starožitnosti slovanské,« vyzývá ho Šafařík v listě ze dne 20./12. 1827. A dále naléhá (12./6. 1828), aby Kollár své rozpravy otiskl, »a to ještě tohoto léta«; ba nabízí se, že sám se o tisk těch rozprav postará. Nechtěl s pojednáním svým o Slovinech a Sarmatích státi sám (list 17./8. 1828), obávaje se kritiky Dobrovského a jiných »Neslovenů«, a toužebně jich očekává (list 11./9. 1828). V srpnu 1828 obdržel od Kollára »jmenoslov«, seznam jmen vlastních, k němuž si přeje pojmenování pramenů »cum citatis«.

První spis Kollárův v oboru starožitností bylo pojednání o národním jméně »Maďar«, jež vyšlo v Pešti r. 1827.*) Hned první tato rozprava jest takřka typem všech následujících. Jádrem jejím jsou ony známé etymologické fantasie; rozličné prameny historické, kulturní a jazykové tvoří takřka jen ornamentální arabesky k podivným řadám kmenův a slov z rozličných jazyků libovolně čerpaných. Výsledek rozpravy jest asi takový: kořen mar, mir, mer, mor, mur znamená »světlo, lesk, slávu«. Z toho kořene vzniklo »emphasí« jméno »Maďar«, jež znamená tolik co Slav, Hell, Gall, Celt, Hermann, Frank, Tit, Tot, Titan, Teuton atd. Rozprava končí slovy S. Lindeho: »Der Geschichtschreiber kann den Ursprung einer Nation nicht erforschen, ohne die Resultate der Wortforschung theils zu bestätigen, theils zu benutzen«. (Grundsätze der Wortforschung, Beschluss, v I. svazku slovníku.)

Pojednání o jméně »Maďar« jen částečně zasahuje do oboru starožitností slovanských, do něhož obšírné »Rozpravy« (1830)**) náleží celé. První rozprava týká se jména »Slav«, druhá jména »Srb« a »Chrb«, v třetí pojednává se »o jménu Un, Hun, Henet, Wend«, ve čtvrté »o jménu Čech, Těch«; pak následuje »přídavek o jménu Rus, Polák, Mold, Wilt, Lutik, Krt, Karant, Obodrit«. Rozpravy ty jsou výsledkem rozsáhlých studií, v nich je snesena celá tehdejší literatura o těch předmětech. Může se říci, že Kollár v tom ohledu si počínal až příliš úzkostlivě, uváděje kdejaké mínění, do starožitností slovanských jen poněkud náležející. S toho hlediska lze pochopiti lichotivá slova Jungmannova o »Rozpravách«. »Vaše obrovské dílo,« dí o nich v listě ze 30./12. 1830, »zůstane, nechť o něm soudí kdo chce co chce, vždycky nepřemátelné, a hluboká studnice, z které všichni vážití budeme.« A přirovnav je čarodějnému paláci, jehož »ryzí, čisté zlato ze všech světa dolů pracně dobyto a shledáno«, dodává: »Již za to nesmrtelné díky jste si zasloužili.« Palackému »Rozpravy« ovšem vyhověti nemohly; srovn. listy jeho 1./10. a 24./11. 1830 (ČČM. 1879). A Šafařík? Úsudek Šafaříkův o »Rozpravách« se tuším

*) Ableitung und Erklärung des National-Namens Magyar. Von Johann Kollár. Pesth, 1827. Gedruckt bei Mathias Trattner Edler von Petrőza. 4°. 19. Kollárův druhý titul zní: Etymologisch-ethnologische Abhandlung über den National-Namen Magyar.

**) Rozpravy o jmenách, počátcích i starožitnostech národu Slavského a jeho kmenů od Jana Kollára, církve ev. peštjansko-budínské s. b. kazatele, učené společnosti Krakovské úda. V Budíně v král. universické tiskárně, 1830. 8°. 396. Následují jména předplatitelů.

nezachoval; avšak co zbudovatel Starožitností slovanských o spise tom soudil, nebude asi daleko od mínění, které později projevil o Kollárově »Bohyni Slávě«. Jinak o Kollárových »Rozpravách« a »Zpěvankách« ani zmínky v českých učených listech se nestalo, jak to dosvědčuje nejmenovaný Čech r. 1838 v příloze ku »Květům«, roč. 1839. Srovn. Bačkovského str. 553.

Nedlouho po »Rozpravách« Kollár vydal své »úplné vydání« Slávy Dcery, připojiv zvláštní knihu, podávající »Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy Dceře«, r. 1832.**) »Výklady« sestaveny na žádost přátel a čtenářů. Kollár sám vyznává, že báseň potřebující komentáře jest nedokonalá, a myslí, že u jiných vzdělaných národů, ku př. Anglů, Francouzů takového Výkladu by byly zbytečné: ale u nás prý jsou potřebné, ježto my slovanským dějinám a starotinám, slovanskému bájesloví a dějepisu, slovanské mluvnické a řeči ani doma ani ve škole se neučíme. (Předmluva.) »Výklady« jsou vlastně excerpta — sám Kollár se slova ujímá velmi zřídka a krátce — z rozmanitých spisů politicko- a kulturně historických, nejvíce ovšem německých, »poněvadž v naší řeči málo psáno«, jak Kollár sám se omlouvá. Z některých obzvláště mnoho vyňato, tak z Adama Bremského, Helmolda, Vita s. Ottonis, Saxa Grammatica a jiných latinských spisovatelů středověkých, dále ze čtyřdílného spisu: Geschichte aller wendisch-slawischen Staaten von L. A. Gebhardi, Halle 1790, 4°, ačkoliv Kollár spisovateli tomu, podobně jak to před ním činili Ant. Linhart, Geschichte von Krain II, 217 a W. Surowiecki, Sledz. pocz. 173, srovn. Výklady str. 461, vytýká, že jest »stranlivý« (str. 116), že »rád, kde jen může, slavskému jménu útržku činí« (str. 112). Často objevuje se také »pravdy milovnější« (str. 116) K. Chr. F. Lützw, Gesch. von Meklenburg, Berlin 1827. Slované v Němcích stojí vůbec v popředí. Dále třeba vytknouti, že básník Kollár si všimal ne tak politických dějin, jako spíše kulturních poměrů, a při tom čerpal odevšad, nemálo také z denních novin a slovníku naučného. Také oblíbené poznámky jazykové a všelijaké etymologie nescházejí. »Výklady« obsahují mnoho poučného materiálu; arcit' jen materiálu. Do jaké souvislosti ho Kollár uvedl, o tom poučují znělky »Slávy Dcery«.

Zde zasluhují také chvalného vzpomnutí »Vysvětlenia« k I. dílu a »Poznamenania a pojednania« k II. dílu Zpievanek (v Budíně 1834 a 1835), v nichž Kollár nashromáždil mnoho poučných zpráv k bájesloví a k dějinám slovanským.

Bájesloví slovanskému věnována jest rozprava »Sláva bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův«, z r. 1839.***) První část knihy té tvoří 16 listů Šafaříkovi, který přátelským psaním Kollára požádal, »že by mu velice milou věc učinil, kdyby omyly a chyby ve Starožitnostech, a sice nejen tisku, nýbrž i spisovatele, co nejpilněji poznamenával a jemu časem svým zaslal« (str. 3). Kollár žádosti té vyhovuje a obrací se zejména proti výkladům

*) Výklad čili Přímětky a Vysvětlivky ku Slávy Dceře. S obrazy, s mappou a s Přídavkem drobnějších básní rozličného obsahu, od Jana Kollára. V Pešti tiskem Trattnera a Károlyiho. 1832. 8°. 528.

**) Sláva bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův. V listech k velectěnému příteli panu P. J. Šafaříkovi od Jana Kollára. S přídavky, srovnalost indického a slavského života, řeči a bájesloví ukazujícími. V Pešti 1839. Tiskem J. M. Trattner-Károlyiho. 8°. 363.

Šafaříkovým o původu, významu a způsobu psaní jména Slovanů, čině to tím ochotněji, protože Šafařík ve svých Starožitnostech Kollárovo odvozování a psaní toho jména národního, v Rozpravách vyložené, zavrhoval a potíral. Kollár byl přesvědčen, že jméno to zní má Slav, Slavené, slavský, kdežto Šafařík dokázal, že původní forma jest Slované, slovanský (Slovène, slovénŕskŕ), Starož. II. 29 násl. Důvody Kollárovy byly předně »mythologické a národňobásnické«. »Sláva« byla mu, podle různých lidových písní slovanských, bohyní, totožnou s její »matkou, indickou bohyní Svahou«, táž bytost jest mu dále »nordická bohyně Slávy«, Saga, tytéž bohyně jsou Όσσα, Φήμη, Κλειώ, latinské Honor a Gloria. »Slávové, Slavané« jsou »ctitelé Slávy«. Hláška *a* jest vůbec původnější než *o*, i v ruském vyslovení adín, agón atd. Důkazů historických Kollár dbá málo: »Že se Vašemu Slov Sloven štěstí v domácí řeči psánu býti snad prvé za podíl dostalo, než našemu Slav, odtud ještě nenásleduje jeho pravost a domácnost«. (Str. 135.) Celá tato část končí apostrofou k »Slávům, synům Slávy«: »noste, zachovejte a braňte sobě s národní hrdostí své bohyňské, původní, pravé, poctivé a krásné jméno Slávy«. Poslední slova jsou: »Hle totoť jest, Milý příteli! výsledek mého o této věci téměř celoživotního skoumání a přemýšlování; totoť jest spolu i poslední mé ozvání se o tomto předmětu, neboť již nikdy a nikde více hlasu mého o něm neuslyšíte. Sláva Bohu na nebi! Sláva našemu národu na zemi!« (Str. 152.)

Následují »Přidavkové k objasnění a potvrzení předešlých listův sloužící«, v nichž Kollár pojednává o »styčnostech a rovnostech v indickém a slavském životě« a o »srovnalosti indické a slavské mythologie«. (Str. 153—358.) Vůdčí myšlenkou jest, »že mezi Indy (Sanskritem) a mezi Slavy (Slavenčinou) ouzký svazek anobřž národní pokrevnost se nalézá« (str. 155), který se jasně zračí »v indickoslavské mythologii, kde viděti, že nejen bůh a bohyně Sláva, ale celé naše pohanské bájesloví indické jest«. (Str. 226.)

Jungmann o díle tom se takto vyjádřil: »To však upřímně říci mohu, že Vaše srovnání Mythologie Indické se Slovanskou náleží mezi věci nejvýbornější a mně nejmilejší, které jsem kdy v jakémkoli jazyku četl.« List 5./1. 1840. Šafařík nebyl tak spokojen, jak ze slov jeho k Pogodinovi (22./11. 1839) vysvítá: »Kollárova kniha »Sláva Bohyně« nelíbí se mi nijak: taková díla způsobují jen zmatky. Co v nich nového a pravidelného jest, lze na archu napsati. Ostatní jest pravý Rudbekismus. Neznaje ani sanskrtu ani staroslověnštiny ani mythologie důkladně chce nyní quantitatem incognitam per incognitam určití.« Čteníja 1879, 3—4, 255.

Později, jsa professorem ve Vídni, Kollár zabýval se »modlami Rhe-transkými« čili Prilvickými, o jichž pravosti nepochyboval (1851). Ostatně Kollár nebyl jediný, který se zastával pravosti domnělých oněch model staroslovanských; dříve učinili tak bratři Wilhelm a Jakob Grimm a později Hanuš a Kaz. Szulc. Kollárovi při jeho známých náhledech není se diviti, že se otázky o pravosti ani nedotekl, nýbrž v pravost pevně věřil. »Nám buď prozatím dosti na tom,« praví v »Přímluvě při otevření archäologických přednášek 15. října 1851«, »že více než 200 skutečných výtvorů a památek Mythologie šťastná náhoda aneb raději příznivá Prozřetelnost Slavskému národu ochránila a takové v našich časích na světlo vynesla. Jsout to ony slavné retranské

modly, které v Prilvicích, zakopané v zemi, nalezeny byly a nyní v Novo-Strelicích se chovají. Jedenkaždý z nás poznej, ostříhej, zvelebuj toto nevyrovnané národní naše jmění a vlastnictví. Že pak toto jistotně naše jest a jméno všeslavského pokladu a dědictví zaslouží, jest svatá nepochybná pravda. Nedomnívejtež se zajisté, jakoby retranská mythologie jenom na Retru, aneb nejvýš na Pomořany, ostrov Ránu a Baltické moře obmezena byla: nikoli, ona jest středisko bohů všech slavských kmenů. Co staroslavská, v biblí a jiných rukopisech zachovaná řeč jest pro částečná slavská nářečí, to jest retranská mythologie pro částečné mythologie slavských kmenů: všickni se zde shledají, potkávají, sestřeďují. Retra nebyla ani kolébkou ani metropolí slavské mythologie; nýbrž toliko útočištěm, kde se slavopohanští bohové, ode všech stran pronásledovaní, skryli, a kde příčinou polohy ostrovu a jezera Doleneckého a pevnosti Retry i déle i čistěji se udrželi, nežli v ostatních slavských krajích. Nakolik tedy Slávové jsme: natolik i retranské starožitnosti naším a všech Slávů vlastnictvím jsou.« (Vesna 1851, str. 487 násl.) Protivníci ozvali se ve Vídeňském Denníku 1850. Viz pozdější článek p. Vondrákův, z něhož také vysvítá, že Vídeňský žák Kollárův, J. E. Sojka (Naši mužové, str. 153), jest jen tlumočníkem lichého podezření, jakoby spis Kollárův o modlách Retranských byl potlačen.

Z uvedené již »Přímluvy« jest důležité ještě zakončení, proto že z něho poznáváme, o čem Kollár přednášel. »V minulém běhu,« tak Kollár zavírá svou první přednášku v říjnu 1851, »bavili sme se v našich archaeo-logicko-mythologických hodinách více na zemi, při zemských božstvích a náboženských úkazích, chrámech, slavnostech, obětích: nyní zraky své více k nebesům a k obloze obrátíme, budouce považovati jeden z podivu nejhodnějších pozůstatkův našich předků, totiž tak řečený mythologicko-astronomický Zvířetník čili Zodiakus, a jeho spojení s rolnictvem a celým živobytím našich praotců Staroslavů.« Srovn. článek p. Karáskův.

Hlavním však předmětem studií Kollárových v posledních šesti letech jeho úmorně činného života byly ony starožitnosti slovanské, jichž stopy hledal v Italii. Obojí cestu do Italie (1841 a 1844) Kollár podnikl z příčin nahodilých; srovn. Předslví k prvnímu Cestopisu, v Pešti 1843. Slovanů tam napřed nehledal, jen Venety považuje za Slávy; srovn. Cestop. 60. Teprve »příjev do Říma a jeho okolí, slyšav od Ciceronů a viděv vlastníma očima slova a jména řek: Tepula, Juturna, Egeria, Tiber; jména vrchů: Tarpejus, Saturnius, Palatinus, Aventinus, Cermatus; jména: Coliseum, Sublicius pons, Subura a těmto podobná« (Staroit. slav. IX.), nabyl přesvědčení, že »latina jest původně jedno ze staroslavských nářečí, jen něco vplyvem řečtiny změněné; celý její stroj a tok jest slavský: táž mluvnická, totéž neuzívání artikulů, táž deklinace, konjugace, táž skladna, týž numerus oratorius, táž prosodie« (str. XIII.). Z přesvědčení takového vzniklo pak průběhem několika let obšírné dílo »Staroitalia Slavjanská«, ve Vídni 1853, čítající XVI a 884 stran in 4°, s XXXIV tabulemi in folio,*) jehož veliký náklad od císař. Akademie

*) Úplný titul zní: Staroitalia slavjanská aneb objevy a důkazy živlů slavských v zeměpisu, v dějinách a v bájesloví, zvláště v řeči a v literatuře nejdávnějších vláských a sou-

věd ve Vídni, jakož i od jiných přátel a přítelkyň archaeologie, jimž Kollár (p. XIV.) veřejně děkuje, byl uhrazen. Kollár sám dílo své 8. ledna 1851 v »Návěští o předplacení« ohlašoval takto: »Italie, tato kolébka veškeré evropské vzdělanosti, byla počátečně od rozličných národů, jmenovitě pelagohellenských, ibero-celtických a veneto-illyrských čili slavských osazena a obydlena. Onino první kmenové našli již více znamenitých dělníků, jako Micali, Lanzi, Ott. Müller, Lepsius a jiní; ale slavjanskému živlu, ačkoliv jest nejbližší a nejrozšířenější v Italii, nedostalo se posud žádného zastupitele, žádného sbíratele a zkoumatele. Nížepsaný cítiv živě tuto mezeru ve všeobecném Dějepis, hledal ji dle možnosti vyplniti.« A nyní vykládá Kollár, co k tomu cíli podnikl a vykonal, jaký bude obsah knihy, jaká cena atd. (Vesna, 1851, str. 31.) Později (ib., str. 156) oznámeno ještě, jak spis bude »v hlavních nákresech rozvržen«.

Dotištění díla toto, které věnováno jest »Jeho c. k. apoštolskému Veličenstvu Františkovi Josefovi prvnímu, císaři rakouskému, králi uherskému a českému atd.«, Kollár se nedožil, zachvácen byv smrtí (24. ledna 1852), když právě díl první byl dotištěn, načež korektura svěřena A. V. Šemberovi.

Ovšem smělá myšlenka Kollárova, dokázati, že »celá Italie byla od jakživa kmeny slavského národu otočena« a následkem toho i osazena, že veškeré starožitnosti italské, i samo papežství, jest původem slovanské, souhlasu nenašla snad u nikoho Slova Šafaříkova, která napsal Pogodinovi: »Jsou to učené — fantasie« dostačují, aby byla označena cena posledního díla Kollárova, na němž si velmi mnoho zakládal. Ba ani ostřejší výrok Schleicherův, že Staroitalia Kollárova nemá jiného, kromě pathologického interessu do sebe, nelze bohužel nazvati nepravdivým. Připomenouti však sluší, že to byly hlavně jazykové »fantasie«, že etymologisování bylo bludičkou, která Kollára svedla na bezcestí.

Kollár »slavskou Starovědu, jmenovitě její nejdůležitější mythologicko-astronomickou část«, ke konci svého života pěstoval s nadšeností. »Dějepis bez starovědeckých a bájeslovných studií« byl mu pouhým materialismem. »Jen jedno chci, ne tak ku chvále jako raději k poroučení Starovědy, v duchu našeho Komenského (de cultura ingeniorum) a Herdera (Briefe zur Bef. der Hum.) říci: Starověda jest nejlepší základ čistolidské vzdělanosti a nejjistější cesta k poznání svého národu« (»Přímluva«).

Ke konci nebude od místa, když několika krátkými slovy připomenu, že Kollár také v tomto směru své literární činnosti, v tom nezřízeném etymologisování a hledání Slovanů, našel hojně následovníků, jmenovitě na Slovensku. Pod jeho vlivem stál, podle zpráv, kterých se mi dostalo laskavostí pana redaktora J. Škultétyho, Samo Chalupka (nar. 1812, zemř. 1876), v drobných příspěvcích do Paulinyho »Sokola« (1861—1869), v poznámkách k »Spevom«, knížce to básní, které vyšly v B. Bystrici roku 1868; dále jmenovati možno

sedních kmenů, z kterých zřejmo, že mezi prvotními osadníky a obyvateli této krajiny i Slavjané nad jiné četnější byli. Sepsal Jan Kollár. (Úplný podpis při článku p. Karáskově.) Ve Vídni, v císařské královské dvorské a státní tiskárně. 1853.

Sama B. Hroboně (nar. 1820), v jeho dlouhé rozpravě »Slovo o Göthe a Hegelovi« (Sokol, 1863) a ve veršovaných pracích v starším věku; Petra Kellnera-Hostinského (nar. 1822, zemř. 1873), v jeho »Rozpravách večerních o umění staroslovenském« (Orol, 1872, 1873); Samuela Ormisa (nar. 1822, zemř. 1875), ne tak v jeho »Východovědě pre seminaristov a rodičov« (ve Velké Revúci I. 1871, II. 1874), jako v menších článcích, na př. v předmluvě k pověsti V. Paulinyho »Matúš Trenčiansky«; Viliama Paulinyho-Tótha (nar. 1826, zemř. 1877), v jeho »Slovenském bájesloví«, 1876; Pavla Dobšinského (nar. 1828, zemř. 1885), v jeho spise, Maticí vydaném: »Úvahy o povestiach«, 1871; a jiné, z části dosud žijící spisovatele.

Pôvod Slovanov z Indie.

FaVste saeCVLo prImo
natiVitatIs
Ioannis KoLLár,
sCrIptorIs,
eXeVnte DeVota.

Jako jednotlivci, tak i národy zaviazané sú k vďačnosti tým mužom, ktorí si to buď dobrodením alebo zásluhami vyzískali. I Slovania mali takých mužov, a medzi nimi nie na poslednom mieste naznačený je ten velikán slovenského národa, ktorého meno má peknú a nehynúcu povest' po celom temer svete, zvlášte tam, kde bije slovanské srdce; je to Ján Kollár. Nenie divu, že meno-vite v túto storočnicu chválne spomína sa veľké meno jeho; lebo to, čo vykonal slovom i perom za národ slovanský, oduševňuje nás dosiaľ a činiť meno Slovanov slavným medzi národami pod slnkom. Jestli ktorý Slovan, tým viac Slovák je hrdý na neho, čo svojho krajana, a vencom vďačným letos zdobí obraz jeho.

Keď ale básnici, ethnografovia, linguistovia a cestovatelia zvelebujú v ňom vzor svojich štúdií, nemalby sa k nim pridružiť i historiograf? Je pravda, že jeho poetický duch a národné nadšenie nezaoberaly sa so systematickým dejepisom Slovanov, avšak vo svojich dielach nahromadil toľký material dejepisný, že ho historik hojne a zdarne používa k stavaniu budovy slovanskej historie, a pobádan býva pokračovať v tom, čo on, bár snád i mimochodne, stopovať započal. Svedkom toho je jeho »Sláva bohyně a pôvod jména Slavův čili Slavjanův«, bohaté to pojednanie »v listech k velectěnému příteli, panu P. J. Šafaříkovi« z r. 1839. Toto je dielo, o ktorom jednať som si zaumienil, abych tiež zo svojej strany priložil vavrínový list k venčeniu pamiatky jeho.

Ačkoľvek nepodpisujem jeho tvrdenie o bohyne Sláve a o pôvode mena Slávov z mena tejže, predsa nachádzam v jeho diele, čo je až veľmi hodné ďalšieho skúmania historického. Jeho poetická obrazotvornosť síce jednala dla toho, že »multa licent poetis«; avšak s básnickým ideálom svojím spojil aj také reálne výskumy, jaké veľmi siahajú do pradoby Slovanov. Na svetlo totižto vyniesol takú srovnalosť Slovanov s Indami čo do náboženstva, mluvy

a obyčajov, že temer nenie pochybnosti o tom, že buď Slovania od Indov buď títo od tamtých, alebo oba od nejakého tretieho národa svoj pôvod vzali.

Už Šafárik, jeho a náš krajan, dňa 17. dec. 1825 v Novom Sade vyslovil, že Slovania pochodia z Indie, Nemci ale z Persie, jako to dokazuje porovnanie slovančiny so staroindickou (sanscritou) a nemčiny s perskou mluvou. Kollár síce túto pravdepodobnosť na vyšší stupeň pozdvihol, ale tento gordický uzol ešte nerozlúštený ponechal; bezpochyby preto, že jeho poetický duch nemal trpelivosti, aby sa ďalej s takou trudnou úlohou historickou zapodieval.

Šafárik, jakokoľvek skúmový a bystroumný, uznal síce, že to odlúčenie sa Slovanov od Indov a jich stahovanie sa do Európy mnohými stáletiami, ba snáď i celým tisícročím pred Kristom sa stalo, ale ďalej túto záhadu neobjasňoval, ano jej objasnenie budúcnosti ponechal: ale na jak ďalekú budúcnosť máme odkladať rozlúštenie tejto tak tmavej záhady? Nenie nám dovoleno pátrať po tej dobe, abysme aspoň niečo jasnejšieho svetla o tom nadobudli? Nemožno-li nám utvoriť nejaký most, po ktoromby sa nám objavil priechod od Indov k Slovanom? Je, dľa mojej mienky, taký most; ale Šafárik si ho pred sebou strhol, a tým rozlúštenie tej záhady nemožným učinil, keď zavŕhol tvrdenie Tatiščeva, že starobylosť Slovanov treba hľadať u Thrakov.

Kmen Thrakov rozštiepený bol na viac haluzí, a medzi týmito najmocnejšou boli Getovia.

Darmo nám hovoria, že Thrakovia vôbec a Getovia zvlášte vyhynuli; lebo týmto spôsobom vymýšľajú zbytočnú a pomýlenú hypotézu, ktorá svedectvám dejepisným odporuje. Tam zajiste, kde historia mluví, hypotéze mlčať prichodí. Thrako-Getovia tiahli sa od aegéiského mora Európou až po Balt, boli veľpočetní, a nezakúsili tolku pohromu, ktoráby jich bola zničila. Krem toho práve v tej dobe, keď nastalo meno Slavini, Theophylakt napísal (r. 629 po Kr.) to upozornenie, že Slavini pred tým menovaní boli Getami. Boli-li Getovia Slovanami, boli nimi i Thrakovia ostatní jakožto súkmenovci, a to tým viac, že mena Thraces a Getae aj za jednoznačné platily. Tak teda dávny dejepis Slovanov dľa tvrdenia autochtonistov hľadať treba v Thrako-Getoch, a uznať, že títo dosiaľ v Slovanoch žijú.

Majúce toto pred očima a — jako sa aj svedčí — prijímúce to za svoje, môžeme bližšie prikrčiť k tej Kollárom nakreslenej srovnalosti Slovanov s Indami.

Herodot (o. 444 pr. Kr.) praví, že Thrakovia sú kmenom po Indoch najmocnejším a, keby stáli spojení pod jednou vládou, žiadna moc nebolaby v stave jim odolať. Z toho vysvitá, že Slovania pod menom Thrakov už pred Herodotom boli od Indov odlúčení. Stať sa to muselo, ale už dávno pred ním, keď už Ramses II. (1194—1188 pred Kr.), kráľ egyptský, vtrhnuv z Asie do Európy, s Thrakami čili (jako báseň Valeria Flacca praví) Getami bojoval.

Sú-li Indovia dosiaľ na svojom pôvodnom bydlíšti, Thrakovia (Slovania), iste pre nedostatok miesta a výživy, uderili do Medie (Persie), vypúdili odtiaľ Nemcov a osadili sa tam. Z toho sa dá vysvetliť, že Herodot a Plinius (79 po Kr.) naznačili to podanie, ktoré thráckych Sigynnov (v Pannonii) a Sarmatov (Slovanov) pokladalo za potomstvo Medov. Z Medie brali sa cez úžinu Kaukasu, známu to bránu sťahujúcich sa národov, do krajín nad Čiernym

morom a odtiaľto na západ k Dunaju a Adrii, k Rýnu a Oceanu, za Dunaj a Balkán k aegejskému moru. I toto jich stahovanie muselo sa stať v prado-be, keď — jako sme videli — už Ramses II., podmaniv si Persiu a Mediu, vtrhol z Asie (cez Kaukaz) do Europy a uderil na Thrakov.

Pôvod Nemcov z Persie a Slovanov z Indie ospravedľňuje ešte i to, že prvé bolo pomknutie sa Nemcov (Teutonov a Cimbrov) z Medo-Persie, nežli Slovanov z Indie; lebo Slovania len po jich odchode k severu mohli sa osadiť v Medo-Persii; a po nich, keď sa boli zabrali až do Skandinávie, mohli tiahnúť cez Kaukaz, aby pod nimi zaujali priestor od ustia Visly k ustiu Rýna a k Oceanu.

Z tohoto stručného výkladu vysvitá, že Kollár veľkú službu preukázal pradejepisú Slovanov, keď tak obšírne objasnil ethnografické pochádzanie Slovanov z Indie; lebo dá sa to do súzvuku priviesť s autochtoniou Slovanov v Europe a so starobylým dejepisom národov.

Fr. V. Sasinek.

O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“.

Sděluje Dr. Václav Vondrák.*)

Retranští bůžkové poutali dlouho pozornost jak slovanských tak i německých učenců na sebe a nelze si mysliti, že by byli ušli i Kollárově pozornosti při živém zájmu, s kterým slovanské starožitnosti pěstoval. Ještě za svého pobytu v Pešti obrátil se s žádostí o podporu na cestu k vládě meklenburské (makulář žádosti ze dne 15. března 1849).

Gentzen, velkovévodský bibliothekář, pod jehož dozorem idoly byly, odpověděl mu (dne 3. září 1849), že mu výlohy s cestou spojené budou nahrazeny, jakmile na místo přibude. Vybízí ho sám k cestě této a podotýká, že seznal z jeho dopisu, že se chce nyní pravý znalec věci ujmouti. Zatím Kollár obdržel stolicí pro slovanskou archaeologii na universitě vídeňské, tak že se musil na podzim r. 1849 z Pešti do Vídně přestěhovati. Z Vídně pak psal již dne 31. května 1850 Gentzenovi a sdělil mu celý plán své cesty. V Berlíně chce mimo jiné slavného jazykozpytce Boppa navštívit. Byl si toho vědom, jak důležitá úloha jej očekává a s nadšením hleděl okamžiku vstříc, kdy měl konečně spatřiti ony bůžky.

Nabízené pohostinství s díky odmítá a prosí, aby mu Gentzen v blízkosti našel nějaký soukromý byt. Vymlouvá se svým katarrhem, který si na cestě z Pešti do Vídně utržil a o kterém již tenkrát tušil, že se ho více nezbaví. Slibuje, že nestranně chce věc prozkoumati, a že bude více důvěřovati bohům nežli lidem.

Cestu tu Kollár téhož roku ještě vykonal; zachovaly se z ní ještě účty, z nichž jde na jevo, jak Kollár v hostincích skromně žil. V zápise k vévodovi meklenburskému podal pak Kollár zprávu o svých vykonaných pracích a studiích, při čemž s úmyslem vytýká, že zná dosavadní stadium sporu o dotčené modly. Od století nečetla prý se v literatuře archaeologické a

*) P. dr. Jan Jakubec mi laskavě přenechal za mého pobytu v Praze své výpisky z pozůstalosti Kollárovy, věci se týkající, začtež mu zde své vřelé díky vzdávám.

mythologické jiná jména tak často jako Nová Střelice, Prilvice, Rhetra. O pravosti model těch je přesvědčen. Nápis, řeč, duch, vnitřní organický vznešený pořádek, podivuhodná souvislost těchto božstev s celou mythologií a náboženstvím starého světa, s Indií, Persií, Egyptem, Etrurií, nordskými národy: to jsou všechno dle Kollára kritéria rozhodující pro pravost. Zde nejsou prý jednotliví bohové a mythologické zlomky, zde spatřujeme velkolepý, podivuhodný, vznešeně uspořádaný náboženský svazek, jenž obsahuje vesmír. Všude uctívání přírody, jejích darů, jejích velikých zjevů na nebi i na zemi. Zde prý je Zodiak nebo kruh zvířecí ještě ve své staré formě.

O své práci praví Kollár, že pracoval plných 9 neděl na těchto modlách, a přece cítí, že zbývá ještě mnoho práce. Tato sbírka model je prý pokladem budoucnosti a potřebuje mnoho studií. To, co on vykonal, jsou prý jen lehké a krátké skizzy, jak při množství jeho zaměstnání a krátkosti času nemůže ani jinak býti. Tyto skizzy nejsou prý také určeny pro veřejnost, nýbrž jen pro Jeho Výsost psány. Zasvětil prý p. bibliothekáře Gentzena a kreslíře Häringa ve svatost těchto bohů. Přednáší dále prosbu, aby se vydaly kresby božstev; staly prý se již jisté pokusy a proto žádá za podporu. Své skizzy chce ve Vídni provést; na kresbách se prý tam již pilně pracuje. Prosí dále, aby sochy byly uloženy v přiměřené místnosti, a aby se nedovolovaly zkoušeti tak často.

Že se pak Kollár práce své vřele ujal, vysvítá z toho, že již dne 20. prosince 1851 podává k ministru hrab. Thunovi žádost, aby mu bylo sleveno poštovné v rakouské monarchii při odesílání a přijímání korektury z Nové Střelice jeho díla »Die Götter von Rhetra«, což se i stalo. Při tom vykládá o díle samém: O modlách v Retře-Prilvici sepsal Kollár dílo pod titulem »Die Götter von Rhetra« oder mythologische Alterthümer der Slaven und zum Theil der Germanen im nördlichen Europa. Toto dílo skládá prý se ze tří dílů: 1. Historisch-mythologische Vorkenntnisse; 2. System, Classification, Beschreibung und Erklärung der Gottheiten; 3. Anfechtung und Rechtfertigung ihrer Aechtheit. Při tom mají býti ještě 52 listy in folio s 253 obrazy bohů a obětních náradí. Dílo je v německé řeči psáno a bude prý obnášeti asi 50 archů. Vše prý se bude tisknouti a obrázky lithografovat v Nové Střelici, ale archy mají se zasílati ke korektuře do Vídne.

Smrtí Kollárovou byla ovšem věc nemile přerušena a nastala nyní doba trapného vyjednávání mezi vdovou po Kollárovi s jedné a mezi Gentzenem a zprostředkovatelem Barnewitzem s druhé strany. Tito chtěli především dostati rukopis, aby seznali, je-li k tisku připraven, pí. Kollárová zas rukopisu nevydávala, poněvadž chtěla napřed dostati peníze. Dopisem ze dne 2. prosince 1852 oznamuje Barnewitz pí. Kollárové, že prý mu velkokněžnou Helenou a vévodou Jiřím z Meklenburgu nařizeno, aby vyrovnal neshody vzniklé mezi spolupracovníky na díle »Die Götter Rhetras«. 2000 dol. že věnovala velkokněžna na dokonání díla (tisk, kresby a lithografie), ne snad na rozdělení. K témuž účelu věnoval prý velkovévoda meklenburský 500 dol. Gentzen nabízí vdově, chce-li rukopis prodati, 1000 d. (500 hotově, 500 v exemplářích).

Podobně vdově dopisuje i na její odpověď ze dne 13. ledna 1853 listem ze dne 24. února 1853.

Gentzen oznamoval jí listem ze dne 4. března 1853, že jsou kresby již hotovy, ano i 13 kamenů až na maličkosti, diví se však též, že nezasílá ani rukopis ani figury, neboť Kollár byl dříve udal jiný počet figur, nežli vdova v dopise svém uváděla. Dle ní by se bylo ještě musilo 13 tabulek zhotoviti. Ale věc nebyla ještě vyřízena, i psal Barnewitz (dne 21. března 1853) a Gentzen (31. května 1853). Tento si stěžuje, proč Kollárová otálí ze zasláním rukopisu a upozorňuje ji, že vyšel spis »Über die Tollense und über Rhetras Lage« od bratří Bollů, v němž se všestranně jedná o pravosti bohů a falšování většiny sbírky. Též názor Kollárův, pokud ho Boll poznal z rozmluv, podroben zkoušce a spisovatel prý s ním nesouhlasí. Tím tedy spis Bollův není prý dílu jejich ku prospěchu. Boll je prý jakožto nehlubší historik a znatel starožitností slovanských znám a kromě toho mluví prý i soudní svědectví v jeho prospěch. V dopisu ze dne 24. června 1853 stěžuje si Barnewitz ještě více na nedůvěru paní Kollárové. Když mu tak nedůvěřuje, že si vyžádá, aby vévoda ustanovil někoho jiného za prostředníka, kdo se bude těšiti její důvěře. Byl by prý odeslal kontrakty, kdyby ho její nedůvěra nenutila k opatrnosti. Ale takto nemůže odeslati kontrakt na 1000 dol., aniž viděl dílo. Kdo prý mu za to ručí, že rukopis je úplně dokonané dílo.

Při své opatrnosti, která mu zakazovala vyplatiti dříve 1000 dol., dokud by neměl rukopis v ruce, Barnewitz obrátil se konečně k bibliothekáři Hanušovi v Praze, aby mu sdělil, jak se věc s rukopisem má. O výsledku tomto oznamuje pak pí. Kollárová v listu ze dne 16. listopadu 1853: 1 a 2. svazek díla, které Hanuš viděl, jsou prý v podstatě hotovy, ale ne připraveny k tisku. Opis pro mnohé změny a mezery je nečitelný, naopak zase mnoho zbytečně přidáno, co by Kollár při vydání byl jistě vypustil. 3. svazek a předmluvu k celému dílu p. Hanuš vůbec neviděl. Barnewitz podává jí návrhy, jak by se měla věc přepracovati a vytýká jí, kdyby byla manuskript hned poslala, a Gentzen byl shledal, co píše Hanuš, že by revise a nové zpracování bylo dávno odbyto a s tiskem že by se bylo již počalo.

Zachovala se ještě smlouva z pozdější doby (ve Vídni dne 23. července 1856, v Nové Střelici dne 26. července 1856), která již není tak přízniva pro pí. Kollárovou. Rukopis měla dle toho prodati Gentzenovi za 500 dol., z kteréžto částky již Kollár obdržel za svého živobytí 113 dol. 16 šil., tak že jí připadalo již jen 386 dol. 32 šil. Nebude-li se po vyjití 1. a 2. sešitu jevití zvláštní účast pro dílo, měl závazek na další tisknutí přestati a manuskript měl zůstatí majetkem J. cis. výs. pí. velkokněžny Heleny Ruské. Volných exemplářů měla dostati pí. Kollárová:

1. dedikační exemplář na velínovém papíře,
2. 5 obyčejných exemplářů.

V pozůstalosti v knihovně Českého Musea uložené nalézá se sice v tuhých deskách s nápisem:

»XXXII Tafeln mit Abbildungen, Inschriften, Alphabeten und einer Landcharte zu

Alt Italien
von Joh. Kollár«

mnoho lístků, výstřížků a jinak mnohdy i dosti originálně umístěných drobných článků, poznámek a výkresů, které celkem k věci se vztahují; ale těžko z toho seznati, že by to bylo vše tvořilo kdysi dílo »v podstatě hotové«, (ale ne připravené k tisku), jak o tom Hanuš sděloval. Byl-li tedy ještě jiný rukopis a co se s ním stalo, těžko udati. Že dílo bylo již více zpracováno, než by se dalo souditi z těchto zachovaných drobtů, zdálo by se i jinak dosti pravdě podobným. Kollár zvolil si totiž za thema k svým přednáškám též ony bůžky retranské (1850—51). Nalézám totiž právě v chaosu oněch lístků a poznámek též oznámení těchto přednášek. Zní pak:

»Professor Kollar wird seine archaeologischen Vorlesungen über die Rhetra-Prilvitzer Idole am 11. Novemb. Nachmittag zwischen 4—5 (oder auf Verlangen der Zuhörer zwischen 5—6) Uhr eröffnen, in der Stadt, im akademischen Gymnasium, I. Stock.«

Bylo to zvláštností Kollárovou, že i takových lístků používal k archaeologickým a jiným poznámkám, ovšem i jiného materiálu, jako účtů z hotelů, receptů o vypůjčených knihách z knihoven, ano i koncertních programmů. I v tom se jeví velká spořivost, jež byla též jednou z význačných vlastností Kollárových.

Co se pak vlastního obsahu týče, vedlo by nás daleko, kdybychom k němu blíže přihlížeti chtěli. Mimo to jest nade vši pochybnost dokázáno, že jsou idoly retranské podvrženy. Viz Jagićův článek: »Zur slavischen Runenfrage.« — Archiv für slav. Philologie V. str. 193—215. Vůbec se může říci, že slabou stránkou i výkladů těchto je, že Kollár v nich všude odbočuje daleko do šedověkého stáří a že dokazuje pravost domnělých slovanských bůžků z jich příbuznosti s řeckými, perskými ano i staroindickými. Jedna z prvních poznámek v zachovaném materiálu je asi tato: »Retra nahe ist Gadebusch. Die Verbrennung des ersten Retratempels, der nach Ditmar von Merseburg am Meere lag, geschah im J. 955 durch Kaiser Otto. Heinrich der Löwe zerstörte 1150 den auf drei Inseln erbauten neuen Tempel. Nach späteren Behauptungen sollen diese zweifelhaften Alterthümer in jenem Tempel niemals aufgestellt gewesen sein, vielmehr zu dem Privat-Pantheon einer reichen vendischen Familie gehört haben, welche sie behufs ihrer Hausandacht durch einen Künstler anfertigen liess.« Později byly prý zakopány (Liebusch). Často setkáváme se též v těchto poznámkách s etymologickými výklady, jež ovšem nebývají případny.

Ze Kollár jinak důkladně se připravoval ku své práci, o tom nemůžeme pochybovati. Nalézáme mezi materiálem i velmi obsáhlý seznam oněch spisů, v nichž se jedná o dotčených starožitnostech. Nadšení, jež vyvodilo u Kollára básnické výtvořiny nesmrtelné, svádělo jej ovšem v jeho vědeckých výkladech mnohdy na scestí. Ctíti však musíme u něho lásku a zápal, s jakým pěstoval vědu slovanských starožitností a s jakým vykládal slovanské památky.

J. Kollarowi wieszczowi odrodzenia Czech

składa w hołdzie polski pieśniarz

Kl...y (Asnyk).

Gdy lud Wasz wielką rocznicę dziś święci,
Ja, polski pieśniarz, idę do Was w gości
Oddać hołd wieszczu Waszego pamięci
I w cichem święcie sławiańskiej jedności
Wraz z Wami sercem udział wziąć pospołu,
Przy uczcie duchów, u wspólnego stołu.

Przed bohaterem, który w bój bezkrwawy
Prowadził naród, budząc go do życia,
I z tej uśpionej, pięknej Córki Sławy,
Zbutwiałe grobu otrząsał spowicia,
Z pokorą swoje uginam kolano,
Wpatrzony w zorzę geniuszu świetlaną.

Przed wodzem, który wówczas stał na straży,
Gdy mrok niewoli cnił wzróg ludu wszędzie,
I białogórskich podjął pieśń cmentarzy,
I kształcił śpiewne języka narzędzie,
Przed ojcem pieśni wiodącej do czynu,
W imieniu Polski składam liść wawrzynu.

Bliższym jest bowiem dla polskiego serca
Ten, który skupia — niż ten, co rozprzęga,
Droższym, kto wzkrzesza — niż ten, co uśmierca —
I żadna władców światowych potęga,
I żadna chwała równać się nie może
Z tą, co ludowi nową niesie zorzę.

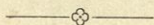
Cześć śpiewakowi! który w śnie proroczym
 Czuł, że z letargu cały naród wskrzesi,
 Cześć hetmanowi! w którego ślad kroczym
 Ku odrodzeniu z Wami, bracia Czesi!
 Przez trud pokoleń i duchów torturę,
 By oswobodzić piękną Sławy Córe.

O Córkó Sławy! zostań wierną sławie,
 Tej, nieskalanej łzami i krwią cudzą,
 Niech cię kroczące zwycięzko bezprawie,
 Ani wszechwładstwa pokusy nie łudzą,
 Szukaj natchnienia i sił w samej sobie,
 I w tej przeszłości, która żyje w grobie!

Idź raczej z temi, co cierpią i walczą,
 Nie chcąc zatracić samobojczo ducha,
 I stać się tłuszcza helotów służalczą,
 Nad którą dziejów noc zapadnie głucha, —
 Niż z tym olbrzymem, co krocząc zuchwał
 Wszystkie ludzkości depcze ideały.

Przyjdzie czas, w którym wypełnią się jeszcze,
 Tylko w zmienionej przez dzieje postaci,
 Waszego piewcy te natchnienia wieszczce
 O świętej zgodzie wśród sławianskiej braci.
 Skryte marzenia czas urzeczywistni:
 W objęcia sobie padną nienawistni!

Gdy prąd duchowy, co kajdany łamie,
 Wszystkich podniesie i usamowolni,
 Wtedy staniemy do ramienia ramie,
 Równi z równymi i z wolnemi wolni!
 I sławiańszczyzna cała, silna, młoda,
 Przy bratniej uczcie ręce sobie poda.

Jan Kollár a lužiscy Serbja.

Lubowaŕ wšoho Słowjanstwa, wučer słowjanskeje wzajimnosće, zbudźowaŕ nadžije na lěpši přichod Słowjanow — Jan Kollár bě tež z lužiskimi Serbami w lubosći zjednočeny. W basnjach spominaše často na nich, khodžeše zrudny po něhdy serbskich krajach a hladaše starosćiwje — na dvě samotnej łodźičcy, w móřskich žołmach so petepjowacej.

Ale łodźičcy so njepotepištej! Najprjedy do jeneje a pozdžišo do druheje zastupichu młodži łodźnicy, tak zo bjez stracha dale pływaštej. W Praze přihotowaše so Jan Pětr Jordan jako młody slawista, we Wrótsławju załoži Jan Ernst Smoleŕ lužiske towaŕstwo (1838) a na gymnasiu w Budyšinje August Kłosopólski serbsku »Societas slavica«; tež studenći w Lipsku počachu pilnišo serbscy pisać.

Z tutymi »młodymi« Serbami listowaše hižo Jan Kollár jako »Sławobrat« a »přeluby přecel«. Z jeho česki pisanych listow wukhowachu so štyri; tři su w českim Musejniku l. 1861 (Listy J. Kollára do Lužic) wočišćane, a jedyn w serbskim Łužičanu l. 1875 (List J. Kollára na J. E. Smolerja). We wšěch hori lubosć k Serbam.

Ludowit Štúr, tehdy student w Halli, bě w aprilu 1839 na někotre dny serbskich gymnasiastow a jich towaŕstwo w Budyšinje wopytał*) a jim radžił, zo bychu Kollárej pisali.

Na list, wot A. Kłosopólskeho (Mosig von Aehrenfeld**) z 1. meje 1839 spisany w mjenje towaŕstwa »Societas slavica« wotmołwi Kollár z přěnim listom z 22. meje hižo »bratram Słowjanam«. Wón raduje so nad jich nowym žiwjenjom a z nim wjesela so, kaž praji, druzy Słowjenjo, zo Łužičenjo swoju řeč lubować a wobarać počínaju; radži jim, zo bychu wzajimnosć lubowali a druhe słowjanske narěče pilnje wuknyli; chce, zo bychu Maćicu załožili k wudawanju knihow a časopisa w duchu wšosłowjanskeje wzajimnosće, jako tež ludowe pěsnje, hłosy, přisłowa, powěsće, lěpšu řečnicu a dospołniši słownik

*) Hl. Musejnik: Cesta do Lužice l. 1839, tež druhe tehdyše słowjanske časopisy.

**) Wón je přeložer Šafaŕkowych Słowjanskich Starožitnosći a dotal živy jako řečnik w měsće Lubiju.

wudali. Přitom pósła jim 18 knihow, mjez nimi »Slawy Dceru« přejo sebi, zo bychu tu baseń wosebje zrozumnjeli a ju žiwje začuwal. »Ach kak budu so ja wjeselić, widžo, zo bratřa Łužičenjo swoju řeč a narodnosť lubuja a zo su k nowemu wšosłowjanskemu žiwjenju wstanyli!« Můžeme sebi myslit, kak su słowa basnika a duchowneho na serbskich młodźencow skutkowaše!

Druhi list napisa Kollár 15. septembra 1839 druhemu staršemu towařstwa Janej Ernstej Renčej, kotryž bě zjewiř, zo darjene knihi po knihokupskim puću njejsu dóšle. Wón pokazuje jich na knihokupca Hartlebena w Lipsku, kotremuž buchu wone knihi pósłane. Wutrobnje so raduje, zo su młodži Serbja w słowjanskej literaturje pilni a přeje, zo by jich horliwosć trařa přez cyře jich žiwjenje. »Maće w Halli Štúra a nětko přiidže tam tež Čerwenák; njech budžetaj wašej radžicerjej a přećelej. Hdyž Waše narodne pěsnje wuńdu, pósćelće někotre exemplary a tež słownika k. Lubenskeho.«*)

Třeći list dósta Jan E. Smoleř, tehdy we Wrótsławju studowacy. Na jeho »pěkný a dořhi« list z 16. decembra 1839, w kotrymž bě na podobnosť wudajomnych serbskich »Pěsničkow« ze słowakskimi »Zpěwankami« spominař, wotmořwa Kollár 12. februarja 1840: »To je woprawdže kedžbnośće hódna wěc. Hižo professor Kucharski z Wařawy, kotryž je před někotrymi lětami pola Was a pola nas pućowař, sćini mje kedžbneho na tu podobnosť, haj jenajkosć mnohich pěsni, słowow a prajenjow.« Tuž dawa Kollár radu, zo by Smoleř w předsłowje »Pěsničkow« wo tom pojednař a tajke pěsnje poruno stajal. Jara přeje sebi nastawk wo nětčiřim stawje Łužiskich Serbow. »Kelko jich we woběmaj Łužicomaj je? Kotre měřta a wsy su hišće serbske, kotre naměřane abo poněmčene? Kak knježeřstwo zakhadža ze serbskej řeču? Kotři wučerjo a předarjo su horliwiři wótčincy a narodowcy? Kotreho nabožnistwa wuznawarjo bóle swój narod a swoju řeč lubuja, katolikowje abo ewangelikowje? Kelko je tych a wonych? Je hišće w Altenburgskej něhdže serbska wjes?« Znowa žada po wudaću »Pěsničkow« tež wozjewjenje přisłowow, prajimow, powěsći atd. Dale napomina k časćiřemu dopisowanju z Čechami a ze Słowakami w Halli; chce tež, zo bychu kóždě lěto někotři Serbja do Čech pućowali.**)

W mjenje towařstwa w Budyřinje bě starři Łužan t. j. Pful 6. měřca 1843 list pisař. Tón na to w štwórtym wukhowanym lisće wupraja swoju radosć, zo towařstwo hišće skutkuje a džěřa. »Hladajće, zo byšće z najbliřšimi Wam Sławobratrami Čechami a z českej literatury w zwjazku wostawali a česke knihi čitali.« Kónčnje podawa jim swój »Cestopis« a »Słownik wumjeřcow« z přećom, zo bychu te knihi njezahynyle, ale za potomnikow zawostaše!

Štož sebi Kollár w svojich listach přeješe, je so po času zwjetřa řařo: Pěsnički a druhe swěřske spisy so wudachu, wot l. 1842 wukhadžeju serbske nowiny a časopisy bjez přetorhnjenja (wot l. 1848 tež delnołužiski »Casnik«), serbske spěwne koncerty wot l. 1845 so wotbywachu a l. 1847 zařožichu

*) Tón je w rukopisu wostař; pěsnje pak wuda Smoleř l. 1841 a 1844 z wařnymi přilohami. Pozdřiřo wuńdžeřu wšelaki dodawke k ludowym pěšnjam a hłosam (melodijam).

**) Tam spomnjeny list k. Wannakej je so zhubiř, snadž tež hišće druhe Serbam pósłane

Serbja swoju Maćicu, kotruž hišće Kollár l. 1848 z připósłanjom někotrych čěskich knihow počesći.

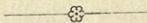
Poslednje dopokazmo Kollároweje lubosće k Serbam běše, hdyž wón l. 1850 do Meklenburga pućujo serbskich studentow w Lipsku wopyta a jich knihownju sebi wobhlada, kaž mi K. A. Jenč powědaše.

Tola nic jeno z listami skutkowaše Kollár na lužiskich Serbow, ale tež ze swojimi basnjemi a spisami. W Praze čitachu někotři młodži Serbja pilnje jeho basnje; sam wo sebi směm prajić, zo su pódla druhich Kollárowe spisy mje k póznawanju wšoho słowjanskeho mócnje pohonjaše. Přeni do našeje serbsčiny přeloženy sonnet pod napisom »Grofa Gero« poda hižo l. 1842 (w augusće) J. P. Jordan w swojej Jutrničcy; ja přeložich a zapisach l. 1852 někotre w rukopisnej »Serbowcy« serbskeho seminarja w Praze. Někotre z mojich přeložkow wočiščachu so pozdžišo (1853–57) w »Tydžeńskich Nowinach«.

Tudy snadnu spomnjenku na Kollára po požadanju napisawši, mam tež ja horce přeća, zo bychu młodži Serbja z čitanjom Kollárowych spisow k wutrajnemu džětu za swój narod so zahorjeli a zo bychu družy Słowjenjo nas słabych Serbow w našich narodnych prócowanjach podpěrali — w duchu Kollárowym. Hdyž pak w hłownym měsće Awstrije stolětné narodniny »sławneho Słowjana sławja«, přistupujemy tež my lužiscy Serbja k Maćeri Sławy prajicy z Kollárom:

Matko! hle v tom věnci spojitém
Krajané jsou moji, Lužičané!

Michał Hórnik.

Jan Kollár i Hrvati.

Napisao Milivoj Šrepel.

Slavenska ideja živi u hrvatskoj književnosti gotovo od početka knjige; ona nam se javlja kao neka ugodna slutnja, da će se jedared ujediniti pleme slavensko od Jadranskoga mora sve onamo do Sjevernoga. Nijedan slavenski narod nema u prošlim vijekovima tolik broj pjesnikâ i prozaikâ, koji su glasnici slavenske misli, kao upravo Hrvati. Dovoljno je ogledati Pervolfovo djelo »Slavjane« (tom II.), da se o tom uvjeriš. Iz velike čete slavenskih pionira medju Hrvatima ističemo samo za primjer pjesnike Gundulića i Palmotića, i »oca slavistike« Križanića.

Misao slavenske uzajamnosti, do duše u neodređenu obliku, provlači se gotovo neprekidno u povjesti hrvatske književnosti, ona kao biser sjaje u vijencu poezije hrvatske u prošlim vijekovima. Ona je tek u jozefinsko doba, po narodnu svijest hrvatsku jadno, počela zamirati pod pritiskom političkih nezgodnih prilika u domovini. Ali to bijaše samo tišina prije oluje. Za nekoliko decenijâ ona je zaplamtjela plamenom, do tada nevidjenim i stvorila za Hrvate najvedriji dio njihova kulturnog života — »ilirizam«, koji je utemeljen na slavenskoj ideji. Bilo je i prije Gaja nekoliko plemenitih otadžbenika, koji su htjeli probuditi narod, ali im trud ostade bez uspjeha.

Istom Gaju bijaše sudjeno, da postane otac hrvatskoga narodnog pokreta, a medju glavne uvjete, da je Gaj bio sretniji od svojih predšastnika, ide njegovo prijateljovanje sa Janom Kollárom. Česi su učitelji Hrvatâ za preporoda, Kollár je kum »ilirizma«.

Na otvorenom grobu dr. Ljudevita Gaja (godine 1872) reče Fran Kurelac medju inim: »Za svoga boravka u Pešti Gaj s pokojnim se Kollárom upoznao, te odonud se vrativ sva je društva, sve sastanke mladih ljudi okadio učenošću toga Slovaka, toga skromna lutorskog duhovnika, te ugrijane slavenske duše, a najpače čudesi divne mu i proćuvane pjesni »Slavy dcera«. Nam je bilo, kao da nam je tko usta medom omazao, i bolje smo k tomu pridisali nego k liljanu i čeminu. To je bila prva kitica iz golemoga vrta Slavenstva.« Gaj

je najprije učio u Beču i Gracu, no pravi ga se plamen slavenske ideje uhvati istom u Pešti, gdje se je našao u kolu mladih Slavena, a poimence upoznavši se sa Kollárom i sa Šafaříkom. Kollár je godine 1841 pohodio Zagreb i opisao svoj boravak, pa tom zgodom piše o Gaju: »Gaj jest osa, vŭkol které se duchovni i národní život Záhřebu anobrŭ celého Horvatska točí. Již tomu asi 12 let, co sme se neviděli, co sme v Pešti spolu na procházky chodívali, čítanku k poučení se češtině čítali, o pravopisu, o novinách a jiných národních důležitostech rozmlouvali a všeliké plány v budoucnost činili: ze mládence jemného, naděje plného, stal se již přísný, vážný, vysoce zasloužilý, všecka předsevzetí uskutečňující muž. Jaková to radost pro mne, shledání se s takovým přítelem, vlastencem, sounárodníkem! On co magnet přitáhl k sobě nejspůsobnější illyrské mladíky ze všech krajův a nářečí, chudé spisovatele podporami zakládal, získal šlechtu národní literatuře, sesoustředil rozptýlené síly a tak úlohu, Bohem a časem sobě danou, co jednotlivec zdařile rozřešil.« (Kollár, Spisy III. 45.) A malo níže piše Kollár: »Kdybysme my Slavjané měli národní Pantheon jako Římané a Francouzi, anebo Valhallu jako Němci, já bych Gajovu podobiznu tam postavil a lípolistovým věncem hlavu jeho ozdobil« (ib. 47).

Dok je Gaj još boravio u Pešti, objelodani sitnu knjigu, koja je Hrvatima bila od veće koristi, nega da je Bog zna koje učenosti bila puna. To je njegova knjižica o pravopisu i književnom jeziku: »Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa« u Budimu god. 1830. Povodeći se za češkim uzorom Gaj je ovom knjigom postigao pravopisno jedinstvo onih Slavena, koji pišu latinicom, izuzevši Poljake. Gajevo je knjiga puna Kollárova duha, odsjev njegovih misli. U njoj Gaj ne udeševa samo hrvatskoga pravopisa po češkom, nego ujedno iznosi Kollárove ideje o Slavenstvu. Treba tek da se navede stranica 22: »Vsaki naobraženi Čeh i Leh Vseslavenstvo (t. j. goruću želju, da sva narečja našega naroda, kuliko moguće je, jedno k drugomu približiju se) glibše čuti, neg da se mi za stanovito ufati nebi smeli, da slednja dobra, z' ovom umnem pravopisašem na svetlo dana horvatska knhiga tulikajše vu Čehski i Lehski zemlji čtela se bude. A kulika nam stopram onda hasen i korist pristupi, ako se bližnji brati naši Šlavonci, Dalmatinci, Krajnci i Korušci (kaj od njihove razumnosti ne dvojimo) vu ovom tak korenoslovju jezika našega, kak takaj izvišeňu i objačeňu zosebneh slovstih našeh prikladnem pravopisaňu z nami barem vu sobstvenosti zjedinili budu. Oh kak vnogo verlejše bi bilo slavnem našem susedom na Štajerskem i Krajnskom, rajši za ovo naše občinstvo, poleg mogućnosti z nami truditi se, nego iz izličnoga narodolubja, ali iz jednostrane tverdokorne svoj-lubnosti, nove slovstvenomu Slavenstvu zpačne slove kovati; ar samo po jedinstveni jednakosti k cilu dospeti moremo. Samo takvem načinom smemo se nadeati, da nekda ves veliki slavenski jezik iz vseh svojeh različnostih vu četvera glavna narečja skupztegnul se bude, kojeh slovstva na stupe izobraženosti i zvučenosti duha, ter slovstvene složnosti vuperta, občinsko vseh Slavencev blago budeju.« Počevši od samoga natpisa do konca, knjiga je procijedjena duhom Kollárovim.

Gaj je u Pešti s Kollárovih usta uhvatio ideju slavenske uzajamnosti, pa se vraća mladi pravnik u Hrvatsku, da joj bude apostol. Uza nj pristaju mladi

ljudi, ponajviše djaci, da rasiju sjeme slavenske ideje po svemu narodu. Kad je Kollár objelodanio svoju knjigu o književnoj uzajamnosti i svoje pjesme, poimence »Slávy dceru«, mladi se Ilirci opajaju ovim djelima Kollárova srca, to su im evandjelja. Godine 1838 piše pjesnik Vraz prijatelju Muršecu: »Naskorem bodte dobili iz Marbora eno lepo knjigo (Kollárovu knjigu o uzajamnosti), ktera je v Gradci sve Slovenske kervi sburkala. Eden exemplar za se zaderžite, drugega pa po priliki mojemu bratu Horvatu v Velkonedlo pošlite. Da bote još prebrali, jo razposodte kak jó najširje morete, nâj se božja reč — Slovenstvo razširi od Sevra do Juga, od Izhoda do Zapada, koder koli pozabljeni Slovenci prebivajo. Tota je knjiga Evangelium Slovenski, kde bere »Dere bode se vse to zgodilo, te podignete Vaše glave ino gledite, zakaj kraljestvo nebesko je blizo itd.« — Če bi znali več exemplarov potrebovati, amo pište mi za nje, ino naznante mi čislo exemplarov. Jaz sem jih že dvajsti razdaval, pa še namenim naskorem po več poslati dati. Ali to bi moglo naskorem biti.«

To nam ujedno objašnjava, zašto je u ono doba tako malo prevedeno na hrvatski iz »Slávy dcere«. Svaki izobraženiji Hrvat čitao je Kollárovu pjesmu u izvorniku, ona je bila brevijar u rukama oduševljane omladine ilirske.

Ako ogledamo »Danicu«, opažamo najbolje, kako je silan i direktan bio utjecaj Kollárov na Ilirce. Već godine 1836 priopćuje Gaj članak »O slovstvenoj uzajemnosti medju kolěni i narěčji slavenskimi« po Janu Kolláru; poslije se oglašuju Kollárove knjige, te sâm Kollár piše pozive na pretplatu svojih djela (»Sláva bohyně« godine 1839, »Cestopis« godine 1842, »Govori i propovědi« godine 1843). Godine 1844 ima u »Danici« Kollárov ispravak proti knjizi Stjepana Horvata: »Ueber Croatien als eine durch Unterjochung erworbene ungar. Provinz.« On ovdje brani misao, da su Grci Slavene nazivali »Italjotama«. Kad godine 1844 Kollár putuje u Švajcarsku, već se unaprijed »Danica« raduje duhovnoj poslanici, koju će nam odanle donijeti. »Bog neka mu bude na pomoć u njegovom putu, da se srčeno povрати onim, koji će ga željno izgleđat.«

Kollárova je lira, kako vidimo, budila ne samo Čehe, nego takodjer Hrvate. Vedri optimizam Kollárov, ono čisto pouzdanje u pobjedu slavenske misli prijaló je zanosnoj mladeži hrvatskoj tada zvanoj ilirskoj, pa se tragovi tomu svijetlomu, ničim nepomučenomu vjerovanju nalaze u svemu ilirizmu. Ilirska je književnost pretežito pjesnička, a to potpunoma odgovara prilikama vremena. Proze imade malo. Ilirizam je mladenačko doba hrvatskoga naroda, vrijeme zanosa; svaki je pisac pjesnik, bar stihotvorac. Miklošić i Babukić takodjer pjevaju. Mladu se čovjeku prikazuje budućnost u ružičastom svjetlu, on sanja samo o raju i cvijeću, a zaboravlja za pakao i za trnje. Ilirska je poezija u najtješnjoj svezi sa Kollárovim idealnim optimizmom. Prvaci ilirskoga Parnasa učenici su Kollárove vile. Dok je ruska i poljska poezija u ono doba zalutala napokon što u pesimizam što u mistiku, ilirska je zajedno sa češkom puna vedrine i pouzdanja. Nije slučajno, što su Križanić i Kollár nikli iz naroda, koji pripadaju medju najmanje grane slavenskoga plemena. Nevolja tišti, ali ne ubija kao strah; po nadi nevoljnici postaju junacima, nada im je jedino oružje.

Najsnažnije je duh »Slávine kćeri« Kollárove odjeknuo u krasnim Vrazovim »Djulabijama«, kojima je osnova kompozicije udešena prema »Slavinoj kćeri«. U objema pjesmama prepleće se ljubav k dragoj i ljubav k domovini. U »Djulabijama« imade upravo direktnih reminiscencija iz »Slavy dcere«, a ima i drugih obilježja, koja su čitaocu »Djulabija« razumljiva samo onda, ako poznaje Kollára (n. p. sastavljene adjektive upotrebljava Vraz po Kollárovu uzoru). Ipak se je Vraz umio bolje, nego Kollár, očuvati od doktrinazma; Vraz nigdje ne upada u prozaičnost. Svakako je čista narodna žica vidnija u »Djulabijama« nego u »Slávy dceri«. (Isp. Markovićev uvod u »Izabrane pjesme« Stanka Vraza p. 145 d.) Po Kollárovu uzoru dodaje Vraz svojim »Djulabijama« »Izjašnjenja« držeći se one Kollárove: »Proto v našem národu musí býti básníř spolu vykladačem, chce-li rozuměn býti.« Samo se po sebi razumije, da Vraz na mnogo mjesta cituje Kollárov tumač »Slavy dcere«.

Iz Pešte piše Kollár Vrazu (4. aprila 1843): »Že Vám moje posavadní spisy, zvláště Slávy Dc. takovou radost způsobila, srdečně mne těší: ale račte věřiti že i Vaše, zvláště původní básně... Djulabie, já též s velikým zálibením čítám. Vy ste vzájemnost a národního slavjanského ducha nejlépe pochopili a v dělách svých vyrazili. Pracujte jen i dále na této cestě vzájemnosti, nemine Vás krásný věnec básnický a nás šťastnější budoucnost.«

I Preradović crpe slavensku ideju iz Kollárova izvora, i njega zanosi bajna slika slavenske budućnosti, kako ju je naslikao kist Kollárov. Preradović slavi Čehe godine 1845 krasnom pjesmom »Pčele slavjanske«. U to doba Preradović vjeruje sa svetom pobožnošću u slavenski ideal Kollárov ne razmišljajući, kako bi tomu idealu udahnulo realan život. Istom kasnije, kad su se izjalovile vedre nade ilirske, pada Preradović u spiritizam spajajući ideju Slavenstva sa optimističnom etikom spiritizma, koji nam dočarava u budućnosti raj na zemlji. Ključar će tomu raju biti — Slavenstvo. Pa tako možemo reći, da je njegova veličanstvena pjesma »Slavjanstvu« (1865) u duševnom srodstvu sa Kollárovim idealom. Preradović u toj pjesmi na svoj način usavršuje Kollárovu ideju o zvanju Slavenstva na zemlji. Slavenstvu je namijenjena zadaća Ljubavi u svijetu, koju treba da izvrši prije, nego što ljudi dodju do općega pobratimstva. Ovom pjesmom, u kojoj nam Preradović slika slavensku budućnost poslije latinske i romanske ere, dovršio je pjesnik piramidu svojih osnovâ i nadâ; u njoj je jakim potezima naslikao zagrljaj svojih najmilijih ideala: Ljubavi i Slavenstva. Njom se je Preradović popeo na vrh svoga stvaranja, da našem zadivljenomu oku otkrije jednu od rajraskošnijih panorama o Slavenstvu. Tajnu vječnosti nastoji Preradović otkriti silom mašte podajući se sanjarskoj vjeri, da osim razuma i iskustva ima još drugih potajnih i prekonaravnih vrela za upoznavu Boga i svemirske budućnosti. Ako u tom ima mistike, nije za čudo, jer je svaka filozofija, koju samo srce gradi, puna mističnoga sumraka (Isp. Šrepelov uvod u Preradovićeve »Izabrane pjesme« p. 74 d.)

Kukuljevićeve »Slavjanke«, za cijelo najbolje njegove pjesme, zrcalo su Kollárovih ideja. U prvom odjelu pozdravlja slavenske gore, rijeke, polja, mora i gradove, a u drugom odjelu govori raznim narodima, koji su nepravedni

bili prema Slavenima (Heleni, Rimljani, Nijemci, Francuzi, Talijani, Mlečani, Mađžari, Osmanlije, Europa), te se obraća oblacima i nebesima, da dodju u pomoć Slavenstvu. Na koncu dovikuje Slavenima: »Slavjani, Slavjani! Vi narodâ sluge! Vi čuvari carstvâ! A drugovi tuge! Tudji vi kmetovi! Tudji vi vojaci! Gdje su vaša polja? Gdje vaši barjaci! Nigdje ništa svoga, od nikog ljubavi, svi vas puci mrze, svak vas pod se spravi. Na noge se dižite! Mač u ruke sada! Tudjinstvo nek padne, Slavjanstvo da vlada!« Dok se u predjašnjim pjesmama tuži na zlu kob Slavenâ, u ovoj zadnjoj pozivlje Slavene, da se late oružja. To pjeva godine 1848 u oči rata. Dosta je bilo jauka i suzâ, sad se hoće krvi i rata. Kukuljević dodaje svojim »Slavjankama« »historičke primjedbe«, u kojima se često poziva na Kollárove spise; a za optimizam pjesnikov značajne su riječi na koncu: »Hoće li Slavjan na jugu i sjeveru, na iztoku i zapadu, izbaviti se izpod robskog tutorstva tudjinaca, te postati svoj i zajedno slobodan? To će rešiti još ova godina.« (p. 88.) I druge, ranije pjesme Kukuljevićeve idu tragom Kollárovim, n. p. »Slavjanska domovina«.

Putujući po Italiji (g. 1841) upoznaje se Kollár u Mlecima sa Dimitrovićem i Kaznačićem, te sa mladim dubrovačkim knezom Medom Pucićem, koji je onda bio u Padovi djak. U Cestopisu (Spisy III, 151) opisuje nam Kollár svoj sastanak s pjesnikom Pucićem, te ga hvali u velike. Ujedno priopćuje pismo mladoga vlastelina, u kojem čitamo: »Rěč ona — Slavjanstvo — a veće unutarjni njezin sluh, koju ste meni vatreno preporučili pred Vašim odlazkom iz Mletaka, pružila jest u srcu momu duge žile i prsi moje jakim žarom zagorjela tako, da ne mogoh uzdržati nadahnuta slova.« Iza pisma štampa Kollár Pucićevu zanosnu pjesmu »Slavjanstvo«. Kako se je duboko Kollárova besjeda usjekla u srce mladoga Pucića, svjedoče nam njegove pjesme kasnijega vremena, a potvrđuje nam takodjer njegova krasna poslanica »Ivanu Kolláru« iz Padove 1842 godine, u kojoj nalazimo stihove:

... Onda ti si poslanik nebeski
Meni došo i rekô mi: pjevaj!
Pjevaj diku junačkoga puka,
Mržnju braće, narodno prokletstvo,
Svakojake tuge i nevolje:
No daleko na tavnome nebu
Kaži zvijezdu slabe još svjetlosti,
Ona veća te veća postaje,
Približa se, žarke meće zrake,
Dok zasiya životvorno sunce,
Pjevaj, sinko, Slav se preporadja!...

Godine 1848 pjeva Pucić Mickiewiczu, s kojim se je sastao u Rimu, pa ostajući vjeran svojoj ideji slavenskoj, veli »oholomu« poljskomu pjesniku, da umiri strasti i da klekne pred novim oltarom, pred onom hridi, koja će nam dati svima spasenje. »Ti k njoj danas pokorno pristupi, ... novu pjesmu slobodno zaupi; ja za tobom, ko za popom djače, sveštena ću pripievati slova, i naviestit očekano doba svom narodu, što u lancih plače.« A malo niže do-

daje: »I slobode usred tvih sinova uvijek bit će domovina prava, te davna će gospodovat Slava s Dubrovnika bielog do Krakova.«

Mažuranić stoji Kolláru nešto podalje. I on se zanosi kako slavenskom tako i ilirskom idejom. Već godine 1835 prosijeva ova misao iz njegove pjesme. Ali direktnih utjecaja Kollárovih nema. Već u dopuni Gundulićeva »Osmana« pjesnik kori slavensku braću, koja su sretnija, a ne pomažu svoje braće, koja stenju pod turskim jarmom. Prelazeći ovako okvir Gundulićeva epa, Mažuranić ulazi u »Čengiç-agu«, u kojoj je opjevao patnje jadne raje pod turskim igom (Isp. Smičiklasov životopis J. Mažuranića u »Spomen-knizi Matice Hrvatske« p. 122). Mažuraniću je najpreče oslobadjati braću od turskoga jarma. Vidi se u tom značajna crta njegove poezije. On je epik po svojoj prirodi. I onda, kad opisuje muke rajine, ne udara u lelek, premda mu je suza u oku. Mažuranićevo je srce bilo puno ljubavi k Slavenstvu, kako to najljepše svjedoče riječi iz njegove dopune »Osmana« :

O slovinska zemljo liepa,
Što sagrieši nebu gori,
Da te taki udes ciepa
I jadom te vječniem mori?

Sav je zrak u književnosti bio prožet slavenskom idejom Kollárovom; slavenska je uzajamnost ono snažno krilo, koje uznosi duhove ilirske. Kako je ilirska poezija sasvim razumljivo u prvom redu patriotska, nema pjesnika hrvatskoga u ilirsko doba, koji ne bi stajao uz žrtvenik božice Slave. S idejom slavenskom spaja se ideja narodne slobode. Njihovoj je svezi posvećena poezija Tome Blažeka, krepkoga glasnika »Slobode«. Jeku njihovu čuješ u »Ostrožinskoj Vili« Utješenovićevoj. Njih slave Stoos, Vukotinović, Bogović, Mihanović, Trnski, Nemčić, Rakovac, Rusan, Topalović, Ban i drugi. Njima se oduševljava dramatik Demeter, pjesnik »Grobničkoga polja« i »Teute«. I Tommaseo zanesen općom strujom, premda ne poznaše čeških pisaca, piše svoju 27. »Iskricu« o rastrgnutim udima slavenskoga naroda, te se poslije studene i burne zime nada proljetnomu cvijeću, ma i bilo zaliveno mnogim suzama.

I na naučnu prozu utjecao je Kollár, osobito što se tiče jezika i povjesti. Gramatik ilirski Babukić u povodu Kollárove »Osnove slavenske književne uzajamnosti« drži se načela, da se književni jezik imade sastaviti od sviju narječja velike Ilirije (Danica, 1836 godine); pa je tako nastala mješavina, koja nije urodila najboljim plodovima po sâm književni jezik, premda je odgovarala potrebi vremena, da se ugodi svima. »Moj je jezik čela Ilirija« krepko veli Babukić. Za svoje djelovanje na polju filologije dobiva pohvalu Kollárovu u pismu iz Pešte godine 1840: »Vaše a p. Gajova pilnost, neohroženost a zvláště vzájemnost slavjanská, kterou v milé Danici neustále na jevo dáváte, srdečně nás těší. Nedejte se v tomto předsevzetí ani hrozbou nepřátelův ani křičením žab odstraniti.« Od historiká ilirskih ističe se u tom smjeru Švear, koji u svojem »Ogledalu Iliriuma« (1839) niže ilirska načela o uzajamnosti sviju Slavena, i poput Kollára bez stroge kritike nalazi posvuda Slavene u starom i novom vijeku. Njegova je povjest odgovarala mladenačkomu zanosu ilirskomu, koji je uživao najveću radost, kad je mogao ovoga ili onoga

junaka uvrstiti u slavenski Panteon. Nada vedre i velike budućnosti izazivala je potrebu, da se i prošlost prikaže u veličanstvenu svjetlu.

Ovaj je zanos za Kollárove ideje živio ne samo u srcu Hrvatâ nego i Hrvaticâ. Dosta je napomenuti gospodju u Trstu, koja se zvala Sofija Rušnov. Kad je Kollár onuda (1841 g.) prolazio, ona mu je nekoliko stihová upisala u pametar i dodala: »pero ne može izpisati veselje moje, da sam pjesnika Slávy dcere i učitelja uzajemnosti slavjanske upoznala«. (Kollár, Spisy III, 72.)

Već sama riječ »uzajemnost«, koja se je u Iliraca uvriježila, pokazuje, tko je bio njihov učitelj.

Kako se vidi, Kollárov utjecaj na Hrvate išao je ne samo književnim putem, nego i osobnim. Upravo je ganutljivo čitati dopisivanja Čehâ Kollára, Šafaříka, Palackoga, Hurbana, Štura, Čelakovskoga, Erbena, Fiale, Šembere, Zapa, Vrhovskoga, Staňka, Friča, Hanke sa prvacima ilirskoga pokreta (poimence sa Vrazom, Babukićem, Kukuljevićem i dr.) Koliko ima u njima sitnih računâ o poslanim i primljenim knjigama češkim i ilirskim! Uzajamnost ide tako daleko, da Vraz piše Čehu češki, a Štur Vrazu hrvatski (god. 1844 iz Požuna). Staňek uvjerava Vraza: »Vi pišete češki, da biste mnogoga našega pisca postidjeli.«

Kad su Ilirci dobili za kolovodju grofa Janka Draškovića, bijelu vranu izmedju više aristokratije, koja je stajala u protivničkom taboru, počeli su Ilirci razmišljati o tom, da se osnuje teatar, gospodarsko društvo, Matica, muzej, knjižnica, narodni dom i dr. Kad se god. 1841 pokrenula misao, da se podigne teatar od narodnih priloga, preporučí Ilircima Kollár, da radije upotrebe novac za Maticu i muzej. Članovi »Čitaonice«, koja je postala rasadištem sviju znatnijih zavoda u Hrvatskoj, poslušaju Kollára i bi odlučeno, da Gaj prodje svu zemlju kupeći za tu plemenitu svrhu. (Kollár, Spisy III, 48.)

Kolik je bio ugled Kollárov u Hrvatskoj, najbolje se pokazalo godine 1841, kad je slavni pjesnik pohodio Hrvatsku. »Danica« donosi u 38. broju o. g. Stoosov zanosni pjesnički pozdrav Janu Kolláru, »velikomu pjesniku i uzajemnosti sveslavjanske neumrlomu spisatelju«:

Slave nebo kroz široko
Jezdi krilat sivi soko,
Ter od sunca svēt gledí:
Bistro njeg'vo oko pada
Vrh Zagreba běla grada;
Oj, u njemu jur sědi.

Nije sokô to krilati,
Već si, Otče, Ti poznati
Prvi Tatre pěsniče!
Nit je sunce, kô Ti siva,
Već je ljubav roda živa,
Kâ u sve nas utiče!

Ti si u rod nju ulio,
Svetom vatrom zapalio
Jedne majke sinove;

Da svak jedan sve Slavjane,
I svi jednog složno brane,
Kad čest roda pozove.

A pod kraj nastavlja ovako:

Do tog hrama svete sloge
Tko uzhitri naše noge,
Tko neg' reči Tvoje vjest?
Uzajemne sloge slika
Tva najveća Tva je dika,
Tvoga sjajnog uma čest!

Primi u znak zahvalnosti
Srdca naša, ter oprosti,
Da smo u tom dali sve:
To je sav naš kamen dragi,
U kojemu, Otče blagi,
Věkovat će ime Tve.

Iza ove prigodne pjesme opisuje Kukuljević svečanost, koju su Zagrepčani priredili Kolláru, »mužu, kojega već ime svako pravo slavjansko srdce plamenom svete vatre podpaljuje.« »Odmah za njegovim došastjem (12. septembra) razprši se kao munja po našem gradu glas: pjesnik »Slávy Dcere«, spisatelj »uzajemnosti sveslavjanske« je ovdě! Od kuće do kuće, od uha do uha raznosi jeka ugodnu vjest, da je neumrli Slavjan tatranski posetio svoju slavjansku bratju ilirsku, i usta sviuh Horvatah zaore jednokupno: dobro došo, dobro došo! kao Slavjan — kao pjesnik.«

Dne 14. i. mj. prirede mu prijatelji objed u streljani, kod kojega je bilo 80 ljudi, plemića, vojnika, književnika, dostojanstvenika, gradjana. Poslije službenih zdravica — Ilirci su bili lojalni — nazdravili su Kolláru, pa se onda pjevala pjesma, koju je Stoos »premda u hitroći, ipak izvrsno« sastavio. Iza toga se pilo za »municipalna prava« hrvatska, za Šafařika, Pogodina, Mickiewiczza i dr. Zatim dovršuje Kukuljević ovako: »Napokon možemo reći: da je na taj dan boginja Slava s blagimi svojimi zrakami sve nazočne obsijala i to zaista samo zato, što je njezin ljubljani sin u velikom krugu domorodacah medju velikaši od najstarije korenike ilirske i drugimi slavnimi muževi sedio, ter svojim čednostju i uljudnostju sve nas ublažavao.«

Kollár je kasnije svoj prolazak preko Hrvatske opisao u prvom »Cestopisu«. Osobito hvali Čitaonicu, u kojoj je našao svu silu slavenskih novina. »Takové množství slavjanských novin pohromadě sotvy se kde ještě na světě nalézá,« piše Kollár (Spisy III, 45). Kollára ne uznosi samo broj novinâ, nego još više slavenski duh u Čitaonici, te veli: »Takovým čistým všeslavským životem nikde jsem nebyl proniknut jako zde« (ib. 46).

Kollára slavi osim Stoosa takodjer Mihanović godine 1844 pjesmom u »Danici« pod natpisom »Odziv Danice Ivanu Kolláru«; podiže mu »Spomenu« Utješenović u pjesmi spjevanoj alcejskom strofom, u kojoj slavi Ko-

pernika, Spinozu, Herdera i Kollára. Njihovu svezu tumači pjesnik ovako: »Kopernik je zvijezda među zvijezdama, Spinoza je Kopernik filozofije svoga veka, Herder Kopernik morale, a Kollár, ovaj prorok literarne uzajamnosti slavjanske, drugi je Kopernik za Slavjane« (Vila Ostrožinska 1845). Među inim pjeva mu Utješenić:

Kolarov glas zaori: od crnoga
Do bijelog, sinja Jadra od mora do
Hvalinskog, — svuda jeka ječi...
Slava od radosti suze roni.

Tad Slavjan njedra srodnomu otvori,
I cjelov svojski svesrdno nudi mu;
A Gaj u gaju zagorskome
Zaigra četvrto Slave kolo.

Kolaru! i tvoje ime već uznese
Slavjanski genij jasne u visine,
Da vjekovječno i ono bude,
Slavjani s njim da se viekom dičel

Poznato je, kako je Kolláru bio težak boravak u Pešti. Zato ga stane Kukuljević, baveći se ondje u početku g. 1849 sa banom Jelačićem, živim riječima nagovarati, da bar za sada ostavi Peštu i podje u Hrvatsku, gdje bi ga narod objeručke primio. Dugo nije htio Kollár, da pristane, što poradi svoje obitelji, što poradi drugih okolnosti. Napokon kad se je sve više glasalo o napretku Magjara, riješi se doći u Hrvatsku ili kao profesor ili upravitelj kojega narodnog zavoda. Kukuljević odmah priopći ovu veselu vijest banu Jelačiću, koji smjesta privoli na to, da Kollár postane profesorom povjesti i slavenskih starina u Zagrebu. Kukuljević nam je u »Nevenu« 1852 (p. 183) opisao sastanke Kollárove sa banom Jelačićem i nanizao zanimljivih crtica o patriotizmu ovih velikih dvaju Slavena.

Pošto su Hrvati morali ostaviti Budim i Peštu, doskora se preseli Kollár sa svojom obitelji iz ovoga grada i podje u Beč. Ovdje ga je Kukuljević više puta pohodio godine 1850 i uvijek ga nalazio u brizi, kako će izdati »Staro-Italiju«. Kad se je Kollár povratio sa svoga znanstvenog puta iz Meklenburga, napisao je pismo Kukuljeviću iz Beča (20. januara 1851 god.), u kojem govori o »Staro-Italiji«, pa dodaje: »— — Nemůžeme my Slavjanů vůdy jen malů brošůrky, kalendáře a krejcarovů knůžky vydávati: tak nepřijde daleko naše literatura.« Za znak štovanja pokloni Kollár Kukuljeviću svoje krasno poprsje, koje se danas nalazi u g. Božidara Kukuljevića.

Tako se dogodi, da se nije ispunila ųarka ųelja hrvatskih rodoljuba: Kollár godine 1849 ne preseli se u Hrvatsku; a da bude ųalost još veća, prosu se 24. januara 1852 po svemu Slavenstvu crni glas, da je umro veliki apostol slavenske ideje — pjesnik »Slávů Dcere«. Jedini beletristični časopis hrvatski u ono doba »Neven« donosi odmah članak »ųivot i djela J. Kollára« i »Naricanje za J. Kollárom«, pjesmu J. A. Brlića, koji mu među inim pjeva

Sto vjekova on proživi
u jednome,
Sto vjekova potamnjenih
razsvietli nam!

· · · · ·
Srce puca Slavjanima
sve za tobom!
Zvjezde naše nama nema,
Jan-Kollára!
Nebesa nam ga ukrala
za uvičke!

Najpoetičniji je izraz dobila tuga Hrvatâ za Kollárom u krasnoj elegiji Petra Preradovića; pjesma se je našla u pjesnikovoj ostavini, a izlazi iz nje nježni miris Kollárove poezije. Kad ju čitaš, i nehotice ti zuje u ušima stihovi Kollárova »předzpěva«. Preradović po svoj prilici nije bio posve zadovoljan svojim distisima, pa ih za to nije ni priopćio. Ali uza sve neke hrapavosti u stihu pjesma je sa svojega sadržaja vrijedna, da ju ovdje priopćimo:

S obzora minu danica, zvijezda slavenskog dana,
Kollárov života list prevrnu nemila smrt!
Žalostna viest ta tutnjavom groma ori se, trese
Lancem uzajemnosti poduž i popreko svih
Krajevâ srca slavenska; biele vile u crno
Ruho zavijaju se, gorkijeh suzica lit
Svojijem svaka potokom lieca; Slavija majka
Razpušta kosu na tle, mjestance zasjenja njom,
Gdjeno se struni sa slavenske lipe najljepši cvietak;
Pjesnici jadicke svud poprmlju gusle, na njih
Izvode samo smućenih žica cviljenje gorko
Ne mogav svišit im spjev okrutnu srdaca bol.
Ptice slavulji svijaju tužno glave pod krila,
Lišeni odziva svog, borave žalosti san.
Koprena tuge zastire nebo slavensko svuda,
Izpod nje tuguje sve, o kamen udesa sve
Objia misli; jedino smrt se raduje strašna,
Život bo veći od nje ne stíže silniji bit! —
Kolláru slavni! s gomile groba tvogoga spušta
Pogleda slavenski duh, uvidja najbolje s nje,
S vidjeka tuge, koliki prostor, kolika svieta
Pučina bijaše to, kuda se razgrnu žar
»Slavine kćeri« s ogništa žarkog, kuda sve sjeknu
Plamen uzajemnosti, kojime užije sad
Tuga i žalost mašale svoje; Kolláru slavni,
Sveslavski bio si sin, sveslavski krije te grob.
Okolo njega sdružuje ljubav široke tvoje
Domovine vaskolik sviet, iztok i sjever i jug.
K zapadu tvome hrli i plače vap'jući zalud
Jutarce tvoje i dan. Plaćite, Slavjani svi!
Lievajte suze zemljici slavskoj, braćo, u njedra,
Neka se nakvasi njim', neka joj uzbude sok!

U lijepim riječima Preradovićeve elegije najbolje se ogleda ona sveta ljubav, kojom su Hrvati gorjeli prema Kollárovu geniju. Poradi promijenjenih okolnosti utjecaj je Kollárov poslije njegove smrti bio nešto jenjao, ali se tomu nitko ne čudi, kad se sjeti apsolutizma. Za ilirizma Kollár je Hrvatima toliko koristio, da će se Hrvati uvijek zahvalno sjećati njegove uspomene; a njegovoj slavenskoj ljubavi ne će se dosta nadiviti nijedno pokoljenje u budućnosti. Kollárov je grob ono sveto mjesto, na kojem će se jednom zagrliti sada još zavadjena slavenska plemena. Taj veseli, »slavenski« dan nestrpljivo očekuje Kollárova duša!

Колар и српска књижевност.

...Прве десетине овога века у српској литератури нарочито су интересне за проучавање и опажање; оне су припрема за народни језик, који после љуте борбе однесе победу над тадашњим браниоцима славено-српштине, тим противницима Вукових идеја. Када се пак има на уму и то, да ово доба у својој разноврсности превазилази можда сва друга времена наше литературе; онда се може појмити колико има још више примамљивости и дражи у себи ово неколико десетина година, које још чекају на радника-испитивача свога. Бацимо ли само летимичан поглед на ово доба опазићемо на првом месту масу превода, већином с немачкога, али нам они избором својим не могу ништа друго потврдити него да је већином узимано онако среда, на дохват т. ј. оно што је преводиоцу долазило до руке не разбирајући да ли је потребно оном, ком преводи ни да ли ће овај у опће разумети. Често пута превођено је и ради вежбања у језику, како нам признаје по који добродушни преводилац. С тога се свакако није чудити, ако поред каких »Стрелаца«, »Ербија, принцеза африканских« или Коцебуових комедија наиђете на какве »Нове Плутархе«, прераде и преводе философских дела (Соларића и других), па ћа и Книге — а »Umgang mit den Menschen«. — У појесији је на против била једнодушност, мислим једнодушност у употреби једне врсте појесије — ода. Оне су тада биле у обичају. Нема песника онога времена, који се није огледао на том пољу, а многи је и као дилетанат и полетарац сматрао за дужност да се неком одом »овековечн«. Оне су управљане разним лицима обојега пола, па нису заборављани ни остали Словени. Копитар, Шафарик, Колар и други имају по неколико ода у нас. Када је Вукова идеја победила, отпевала је и овом псевдокласицизму као и многим другом последњу песму. — Крај свег овога у овом времену има још нешто што треба нарочито истаћи и чиме се ово доба одликује од осталих. Веће интересовање и јаче, марљивије праћење словенских литература — карактеристика је овога времена. Заиста када прелистамо ондашње листове и политичке и књижевне, као и периодичне списе, па и када загледамо у преписку знатнијих

наших људи (као Мушицкога, Вука, и т. д.) — не опажамо само тај интерес већ нам пада у очи и она веза, коју су могли у оном времену наши књижевници одржавати и са братским словенским књижевним радницима. Њихова дела наши су приказивали, па делом и преводили; они су опет враћали зајам. Кака разлика између тог идејалног времена и данашњег више мање опћег немара и сепаратизма! Данас је жеља оно, што је пре педесет и толико година било дело!

Па откуда све то? Када и како је постало то интересовање? Чијим заузимањем? Колико је трајало? Зашто је престало?

Покрет, који је настао овим веком за интересовање словенских старина и у опће словенства, није могао а да не такне и једног од најидејалнијих Срба овога времена Лукијана Мушицкога, који се још друге десетине овога века носио мишљу — издавања »Српскога Вјесника« у Бечу, чија би задаћа била, да упознаје читаоце са словенским стварима. Али материјалне неприлике, с којима се борио непрестанце у животу, не дадоше да замисао оствари. Што пак њему не пође за руком, то је пошло Шафарику, који у то доба беше у Новом Саду, у средини тадашње српске литературе. Његовом иницијативом основа се и »Матица« и ове орган »Летопис«, који се првим свескама показа правим весником литерарних новина у словенству. На страницама његовим много је словенско дело приказано некад краћим некад дужим рефератом, а неки пут и у преводу или изводу. Стална пак рубрика беше »Известија о књигама нашим или страним језиком писанима, које се славенског вообшче или српског књижевства воособ тичу« — нешто налик рубрици, коју имају сада »Филологическія записки«. Али колико је Шафарик преко Летописа настојавао да пробуди већи интерес за словенство, у толико је више и јаче делао како писмено, тако и усмено у кругу српске омладине, Јан Колар у Пешти; он је умешношћу својом умео к себи привући сву тадашњу омладину па и виђеније српске књижевнике, који су тих година ради штампања својих дела или ради других посала боравили у Пешти. Он се већ 1828. године удружи са Јованом Пачићем, песником не особита дара, али родољубом прве врсте, те те године издаду »Имесловъ или рѣчникъ личны имена разны народа славенски. Скупио Јованъ Пачићъ, а умложіо, с' латинскомъ ортографіомъ изразио и примѣчанія додао Јоаннъ Коларъ«. Књизи ставише и чешки натпис, а текст им беше упоредо чешки и српски. Да би својим мислима о узајамности дао већа маха и у српској литератури, осећао је да је могуће то најлакше преко листова, нарочито књижевних, али како ових не беше у српској литератури у то време, настојаше да се оснује нарочито тада када је 1834. године »Летопис« због забране Матицине престао излазити. Међу омладинцима био је тада и Тоша Павловић, један од највиђенијих; он беше напреднијих идеја и предузимљива духа. На њега Колар и баци око, те га поче наговарати и бадрити, да покрене лист у Пешти. Павловић то учини; године 1835. отпоче излазити књижевни »Српски народни лист«, који се тако рећи у првим бројевима стаде бавити о узајамности. Бројеви 25. и 26. донеше у српском преводу неколико Коларових мисли о књижевној узајамности а под натписом: »О літерар-

ной (књижевној) займности међу народи и наречјима Славенским«.*) Доносећи тај чланак Павловић није могао, а да у истом 25. броју не пусти два поздрава писцу тога чланка. Један гласи:

Дич' се Твојом славом, славни
Коларе, праведно.
Од Твоје нит' лепше нит' има
славније славе
Слави сви, и саме Славе славна
кћерца Те славе.

А други:

Од Тебе славнијег не имамо, о
Коляре мили!
На коли Твоји све у род из света
носиш Славјане;
О дуго дакле и срећно Ти с нама
срећнима шестуј!

Када је након две године изишло и немачко издање, проширено мислима о књижевној узајамности, Павловић је с неким усхићењем то саопштио. »С радостију хитимо,« вели у своме листу 25. броју од 1837., »читатеље наше извести, да је Високоучени целом а најпаче Славенском свету славно познати Гдин. Јоан Колар своје, за Славенство неоценим важности, сочињено дело »О књижевној зајмности међу народи и наречјама славенским« (које смо ми у нашег листа 1835. числу 25. и проч. саопштили) сад пространије и на немачком језику (Ueber d. liter. Wechselseitigkeit etc.) издао Дело се не може довољно препоручити, но ко је оно у листу на кратко читао, тај ће јамачно зажелити, а ко није ни оно читао, тај треба да жели, ово опширније читати. Цена је књиге 1 ф. сребра и може се добити у свима књижарама пештанским као и код учредништва српског.« Сем овога поздрава он је отворио и ступце свога листа мислима о узајамности, те налазимо прво у 1837. год. бр. 16. некога Славонца Т. да нам износи неколико мисли о узајамности словенској, што нам у 4. броју 1838. године у неколико понавља и наглашује лепо писање Коларово о том. Али крај свега тога и писања и препоручивања, друго проширено издање Коларове »Узајамности« подуже је чекало, да се на српски преведе, управо је чекало до 1844. године, када изиде у Липисци друго издање (односно треће). Са тог издања и преведе Дим. Теодоровић под натписом »О књижевној узајмности између различни племена и нарѣчја славянскогъ народа« (Београд 1845). Превод овај нема особитих дометака, а исправака пак никаквих. Две три напомене преводничеве тичу се превода и објашњења. Теодоровићев превод би препоручен у Подунавци 1846. године стр. 64. и то је као да последњи одзив о књижевној словенској узајамности, јер 1848. година прекину својим политичким догађајима

*) Да ли је ово превод или само извод Коларова чланка, не могу у овај мах знати, јер ни на тражњу не могах добити тога листа, да бих констатовао.

рад на том. Сваки поче мислити о себи, а заборављати општу словенску ствар. То допринесе и одлазак Коларов из Пеште; он оде а не остави никога достојнога себи да ту ствар даље тера и развија. Нешто ученика Коларових остало му је верно; они су гајили те мисли о књижевности па их донекле и шприли, али то ширење није хватало већег обима — књижевност би готово потпуно без тих мисли. Једини, могло би се узети, Јован Суботић проповедаше и даље по који пут словенску узајамност и понављаше Коларове мисли; али те његове мисли не налазише потпуна одзива. »Јужна пчела« за 1852. донесе и песму Боројевића »Блаженој сени бесмртног Колара«. Он се и даље славио. Његово је име било чувено, али његова дела, као и Симе Милутиновића, не беху више предметом оног одушевљења, које је владало за живота му.

О његовом готово сваком делу било је помена у нашој литератури. Огледаћу да изнесем, али у напред знам, да је само — оглед или можда подетак другима, да што пре прелистају богате и до сада још неиспитане и непрегледане листове нарочито тридесетих година. У њима ће се наћи много што шта интереснога и о Колару, могуће и каквих његових оригиналних послова, јер из његове автобиографије »*Lebens Skizze v. J. Kollár*« (1847.) дознајемо, да је писао »*Recensionen böhmisch-slavischer Bücher in verschiedenen Zeitschriften z. B. des Wörterbuches Palković in Krok, der alten böhmischen litterarischen Denkmähler von Schaftaržik und Palacky in der serbischen Zeitschrift »Narodni list*«. Које је године изишла ова рецензија и с каким потписом не могах преко пријатеља дознати.

Први пут као да се сретамо с поменом Коларовим у нашој литератури године 1826. у Летопису српском, св. III., у којој се реферише на стр. 140. о његовој *Čtanka*, изданој 1825. године. — После неколико година, у св. 21., наилазимо у српском преводу Коларов позив на претплату на дело: »*Rozprawy o gmenách, počátkách a starožitnostech národu slavského*«, које износи на 50 табака а изићи ће 30. јуна. »И по садржанију и по језику судећи дело је ово скројено не само за саме учене (по занату) него воопште за изображене,« додаје уредник. Годину дана по том 1831, странице Летописа доносе из поменуте књиге превод једнога дела т. ј. о имену »Срб« и његовим отродцима »Срм«, »Трб«. И та иста свеска Летописа — 27 — која донесе почетак тога превода Стаматовићева, саопшти и приказ Часописа чеш. Музеја од 1830. године, у ком истиче нарочито оно што о Коларовој »*Slávy dcera*« писао у енг. *Foreign Quarterly Review* 2, III., да је то најзнатнији плод чешке литературе тога времена.

Сем »Имеслова« и онога што је речено о његовој »Узајамности«, треба још и ово поменути. Када је 1839. године у Пешти изишла његова »*Sláva Bohyně*«, није пропустио Летопис, који од 1837. године отпоче по ново излазити под уредништвом Тоше Павловића, да одмах те године опширно — на 18 страна — проговори о тој књизи. Реферанат се не упушта у критиковање, већ само саопштава најважније »да би се с делом овим созидателно ползовати могло«, а на крају прикључује се називу Славенин (место Словенин), »као што су га некад преци наши носили.« Али на том није остало. Стаматовић у »Српској пчели« за 1841. годину поче доносити

у преводу из ње »Стечности и једнакости у индиском и славенском животу налазеће се.«

Годину дана по том »Пештанско-будимски скоротека« у бр. 8. јавља, да је Колар свршио »Путопис по Италији«; а год. 1843. у бр. 53. доноси биографију Коларову по Брокхаузову Лексикону; сем тога доноси у преводу из Cestopis-а одељке о Хрватској (у бр. 56.) и о Адријатическом мору (бр. 89.). Ове — 1843 — бр. 31. штампана је и ода Колару »Српска жртва Јовану Колару«.

У »Летопису« књ. 57. и 58. саопштено је до 50 словачких нар. песама из прве свеске »Собрания Коларовог« у српском преводу.

Последњу белешку о његовом делу донела је Војвођанка 1851. год. у бр. 5., у којој јавља, да је »славенски стари књижевник г. Ј. Колар издао проглас на дело »Староиталија славенска«. —

Ђ. С. Ђорђевић.

Kollár a srbská literatura. První desetiletí tohoto věku v srbské literatuře čekají ještě na svého badatele. V proze panovaly tehda rozmanité překlady, nejvíce z německého, v poesii óda. Všeobecně se jeví zájem pro slovanské literatury. Nejideálnější Srb oné doby, Luk. Mušicki, zanáš se myšlenkou, založiti »Srbski Vjestnik« ve Vídni, aby obeznámil čtenářstvo své se slovanskými věcmi. Šafařík zakládá v Novém Sadě, v tehdejším středu srbské literatury, »Matici« a orgán její »Letopis«. V Pešti tvořil se kruh srbské mládeže okolo J. Kollára. V r. 1828 vydal Kollár s Jov. Pačićem »Imeslov«; v r. 1835 přiměl T. Pavloviće, aby vydával v Pešti list »Srbski narodni list«, jenž již v č. 25. a 26. přinesl několik myšlenek Kollárových o literární vzájemnosti slovanské a v r. 1837 ohlásil rozšířené německé vydání »Vzájemnosti«, která však teprve v r. 1845 celá na srbský jazyk přeložena byla od Dim. Teodoroviće. Rok 1848 všechno rozrušil. Jediný Jovan Subotić neustal hlásati a pěstovati myšlenky Kollárovy o vzájemnosti, bez valného ohlasu. Při smrti Kollárově (1852) »Južna pčela« přinesla báseň Borojeviće.

Ponejprvé objevuje se jméno Kollárovo v srbské literatuře r. 1826: v »Letopisu« sv. 3. podává se zpráva o jeho »Čitance«. Časopis ten i dále všimá si spisů Kollárových: v sv. 21. nacházíme pozvání Kollárovo na předplacení »Rozprav«; v r. 1831 přinesl »Letopis« překlad rozpravy o jménu »Srb«; v r. 1839 čteme v témže »Letopise« obšírný referát o »Slávě Bohyni«, z níž také »Srbska pčela« r. 1841 jednu kapitolu přeložila. V r. 1842—43 časopis »Peštansko-budimski skoroteča« podal zprávu o »Cestopisu« a životopis Kollárův podle Lex. Brockhausova. Konečně v knize 57 a 58 »Letopisu« jest obsažen překlad asi 50 slovanských písní lidových ze sbírky Kollárovy. Poslední poznámku přinesla »Vojvodjanka« r. 1851, že Kollár vydal návštěji o díle »Staroitalia slavjanská«.

Літературне відроджене Полудневої Руси і Ян Колляр.

Полуднева Русь (Малороссія, для котрої тепер загально приймається назва Україна або Русь-Україна) з давен давна, ще від часів галицького князя Данила перестала бути одноцільним організмом політичним, входила і входить в склад різних держав. По упадку руських удільних князів часть єї (Червона Русь) ввійшла в склад Польщі, була якийсь час під рукою Людовика угорського як провінція угорська, опісля прилучена знов до Польщі і аж до Люблинської унії 1569 р. мала порядки значно відмінні від прочих частей Полудневої Руси (України, Поділя, Волині), котрі доси входили в склад Великого князівства Литовського, а від тоді разом з тим князівством прилучені були до Польщі. Тільки невеличкий протяг часу від 1569 до 1648 р. можна вважати тою історичною добою, коли вся Полуднева Русь, тай то з виємком Руси угорської і тої частини, що входила в склад Волощини (нинішня північна Буковина) сполучена була разом в однім державнім організмі. Се й була доба, в котрій розпочався було здоровий розвій духовий и літературний на більш або менше ясно відчутій національній, южноруській основі. В тіснім сполученю з Польщею, запозичаючись головнo в неї культурним добром, але в значній части черпаючи єго й прямо з західної Європи, розвиваються в тім часі южноруські школи, міщанські просвітно-релігійні організації (братства), друкарні, росте література відповідна до потреб часу, в значній части писана мовою хоч і не чисто народною (і в Польщі і в Європі тоді такою мовою переважно ще не писали), то все таки зрозумілою загалови не тільки письменного, а й простого народа. На перекір Полякам повстає і розвивається на східно-полудневих границях Польщі також оригінальна організація воєнна — козацтво, що витворило свій осередок в т. зв. Січи запорожській і з часом мало статися грізним для цілої Польщі.

Війни козацькі від 1648. року перервали мирну працю культурну, в котрій южноруська народність, хоч не без важких перешкод з боку

ополченого панства, та все таки почала було вбиватися в силу, набирати самосвідомости народної і громадити в своїй хаті набутки цивілізації. Хмельниччина і Виговщина, хоч проявили чималі воєнні спосібности українського народу, все таки остаточно довели до т. зв. Руїни: силою Андрусівського договору, заключеного 1667 р між Польщею, Московщиною і Турцією постановлено було, що вся Україна на правім березі Дніпра понизше Кієва аж по Бог має на віки вічні стояти пустинею. Війни козацькі перегнали десятки тисяч українсько-руського народу на лівий бік Дніпра, в степи, де вони заселили т. зв. Слобідську Україну, що від 1654 р стала під власть Московщини. З кінцем XVIII. віку перейшла й правобережна Україна під Росію, натомість Червона Русь дісталась під Австрію і злучена в одно з частиною колишньої Малої Польщі, утворила країну, що нині зовсея Галичина.

Хоч і як неоднакова була доля поодиноких частин Руси-України, то все таки заселяючий її народ і доси проявляє дивну етнографічну одинцільність. Звичаї і вірування народні, казки і оповідання, пісні і обряди, одіж і помешканя, а врешті мова при всій ріжнobarвноcтi в подробицях, при всьому багатстві місцевих відмін і варіантів, в основних обрисах такі однакові, що Руснак з над горішнього Сяну без труду порозумієся з Українцем з над Десни, Сули або й від Харкова, признає его звичаї, его спосіб життя і думаня, его «поведінку» за свої, за рідні, хоча не скаже сего про свого близенького сусіда, ясельського або тарнівського Мазура. Особливо виразно бачимо ту єдність основного типу в мові українсько-руській, котрої осібність супроти обще-руської книжної і супроти північно-руської можна слідити по рукописям уже від найдавніших часів руського письменства, а котра в половині XVI. віку була вже майже такою як і та, котрою тепер говорить українсько-руський народ. Що більше, і в таких духових проявах, як приповідки, казки і пісні, навіть як улюблені пісенні розміри, на цілім величезнім обширі України-Руси бачимо велику однаковість типу (однаковий розмір колядок, однакові типи розміру пісень весільних, шпироко розновсюдженний а такий характерний розмір коломийки і т. п.) — по при істнованю таких інтересних осібноcтeй, як думи козацькі на лівобережній Україні (перенесені туди правдоподібно з правого берега Дніпра), як пісні опришківські на Покутю, пісні про панщину і єї скасованє в Галичині і т. і.

Тої однаковості не бачимо в письменстві книжнім, новім, що розвилося в нашім столітю на обширі України-Руси. Се лехко зрозуміти. Се нове письменство є ділом інтелігенції, а інтелігенція далеко більше ніж простий народ відчуває окружаючі єї обставини політичні, більше кермуєся ними в своїй письменській діяльності. Що більше, нерозривно з тими обставинами родяться і падають також відновідні їм доктрини філософічні і літературні. В часах поневолення простого люду ставєсь подою нехїть до мови, звичаїв, традицій того люду, погорда для хлопа і хлопеської народности, і в письменстві запановує або ренегатство язикове і ідейне, або штучна мертвеччина і старосвітчина. В часах живих народних рухів, політичної волі, горячої боротьби за певні яєні ідеали і конкретні інтереси народні жива мова,

живі, сучасні літературні теорії з елементарною силою вириваються на верх — і усе письменство оживлюєсь, набирає енергії і сили.

От тимто не тяжко зрозуміти, що почавшись серед дуже відмінних політичних, хоч однаково важких соціальних обставин у Росії і в Галичині, нове письменство українсько-руське довгий час мусіло йти ріжними дорогами, інколи блудити манівцями, поки і тут і там не почало будитися почуте єдності не тільки вже етнографічної, але й національної і літературної, поки століттями наложені ріжніці освіти, уподобань і традицій літературних через пильні студії над народністю і давнішою літературою, через пильне черпанє із спільних нам усім криниць загально-людської освіти і цивілізації не почали помалу вирівнуватись, а чимраз частійші і тісніші особисті зносини Українців з Галичанами не почали в те діло, що ще недавно такому знавцеві справ словянських як А. П. Піпін (*Geschichte der slavischen Literaturen I, 575*) видавалося штучним і силуванням, вносити того запалу і товариського почуття, без котрого ніяке справді живе діло неможливе. Не перечу, що все се ще тільки початки, та се не вменшує їх вартости, бож, як звісно, початки завжди бувають найтруднійші.

Початки відродження нової, національної літератури на спільній, народній основі припадають в галицькій і в українській Руси в часи т. зв. відродження словянського, часи, в котрих одним з характеристичних світочів на словянським небі був знаменитий Ян Колляр. Тож хочаби бодай коротко розказати про вплив думок і творів Колляра на хід полуднево-руського відродження, ми мусимо осібно говорити про Галичину, а осібно про Україну роєйську, бо почуте національної спільности в обох сих частинах тоді ледво що почало було прокидатися.

Осередком галицько-руського відродження літературного був Львів. Тут в початку 30-тих років пробували в гр. кат. семінарії духовній молоді люди: Маркіян Шашкевич, Яков Головацький, Іван Вагилевич, Никола Устиянович, Лькевич, Мінчакевич і др., котрих справедливо вважаємо творцями того відродження. Народні пісні свої і українські, Граматика укр. Павловського, Енеїда Котляревського і т. п. видання склонили їх іти подібною дорогою. Та заходи їх не були несвідомим, інстинктовим поворотом живих натур від книжної, церковної мертвеччини до свіжого, народного ґрунту. В думках їх, а особливо у М. Шашкевича, росли и ясніли далеко ширші замисли: витворити одноцілну, полуднево-руську мову і літературу і при їх помочи воскресити цілу полуднево-руську націю до нового життя духового і громадського. Що в тих замислах покріпляло їх пильне слідженє за рухом і ростом других словянських народностей, про се також не може бути сумніву. Зараз перші слова, котрими Шашкевич розпочав «Русалку Диястрову», той перший маніфест нового народного напруму літературного, показують, що примір других Словян був для него принукою до власного почину. «Судилося нам послідними бути — пісав він — Коли другі Словяне вже давно спішать на зустріч яєному сонцю, а деякі вже от вершка ся дохапують, ми тільки одні сидимо ще в темній, холодній долині.»

Відки черпали ті молоді люде, заперті в мурах духовної семінарії, вбогі і мало вчені, свою відомість о сучасних їм рухах та плянах братних слов'янських народів? Здаєсь, що за тим жерелом не потребуємо далеко шукати. Се був інститут Оссоліньських з його багатою вже тоді бібліотекою, багатою іменно на книги і видання слов'янські. До 1834 р. інститут той стояв під управою К. Слотвінського, правника, та докола него громадилась купка молодих, світлих і талановитих Поляків, що опісля мали відіграти важну ролю в історії польського письменства. До тої купки належали: А. Бельовський, Л. Семєньський, К. Шайноха, Ж. Паулі, брати Йосиф і Лешек Борковські, В. Хлендовський, Зелінський і др., а з старших і поважних становищем людей зближався до них Тадей Василевський, віце-маршалок галицького сойму станового, приятель і протектор М. Пашкевича. Докладного досліду про розвій і обсяг слов'янофільських сімпатій і ідеалів того кружка ми поки що не маємо. Та для нас досить буде вказати на такі факти, як те, що Семєньський перекладав тодіж «Короледворецку рукопись», Бельовський «Слово о полку Ігоря» і поодинокі сонети з Коллярової «*Slávy dcery*»; Жегота Паулі перекладав великоруськи біліни, а на своїй збірці пісень галицько-руського люду поклав епіграфом отесей дістїх Колляра (у оригіналі):

Že vzdělanosti nemá náš lid, cizozemci mluvíte;
Jakž, vy musíte lidu zpívati, nám pěje lid.

З ідеями слов'янськими носяться й брати Борковські, з котрими дружив Вагилевич; Лешек Борковський в своїй сатиричній повісті «*Parafiańszczyzna*» виспівав заскоружлість галицьких Поляків і вказував їм інших Слов'ян як примір.

Впрочім статі на теми общеслов'янські друкувалися тоді часто в польських часописах і неперіодичних виданнях, як «*Pamiętnik Lwowski*», «*Pielgrzym Lwowski*», «*Haliczanin*» і т. п. Та найбільший вплив мало видане від 1834 р. в Лешні писемко «*Przyjaciel ludu*», як на той час знаменито редаговане видавництво, до котрого дописували що найліпші молодші сили з Познанщини, Варшави, Львова, Кракова і т. п. Стрічаємо там немало статей, відомостей і матеріалів до географії і історії літератури не тільки Польщі, але також Руси, Литви, Росії, Чехії і інших країв слов'янських. І так зараз 1834 поміщено статі про Амоса Коменського, про козаків, про граматика Онуфрія Копчинського; 1835 про Братів чеських в Польщі, про Мазецу, Ю. С. Бандтке; в дальших роках про Бойків, Довбуша, Смотрицького, Юнгмана, Яна Фр. Сапегу, ремське євангеліє, про мітологію слов'янську, про старини слов'янські і т. і. Все те безперечно причинювалося до розбудження почуття слов'янського серед молодих і горячих Русинів і склонило їх увійти в ближні зносини з представителями західного Слов'янства. І таких вони нашли у Львові, де тоді, за абсолютного режіма, в університеті і по всіх урядах було багато Чехів. Особливо два світлі мужі, Запп і Коубек заслужили собі на вдячну згадку ако приятелі і не в одному вчителі наших молодих Русинів. Через їх

посередництво Вагилевич і Головацький війшли в зносини й з Чехами пражськими, і особливо з редакцією »Časop. českého Musea«, де 1838 – 42 помістили декілька своїх праць.

Але і по за тим кружком були тоді без сумніву в руській Галичині люде, старші й молодші, що інтересувалися слов'янським відродженням і старалися з него і для себе виводити провідні думки. Лишаю на боці Дениса Зубрицького, котрий познайомившись 1838 р. з Погодіним, по своїйому, а властиво зовсім по шляхетськи зрозумів его ідеї о слов'янській взаємності як конечність зречення своєї народности, мови і традиції і зілятися в одно з якою небудь пануючою: у Зубрицького такою пануючою народністю була зразу польська а потім російська. Назову тут іншого чоловіка — появу досить старомодну, та все таки дуже характерну для тодішніх галицько-руських обставин — Йосифа Левіцького. Тінь на его память кидають не тільки его бездарні переклади з Гете і Шіллера та старомодні стихи на »тезоіменія« ріжних єрархів, скільки польська брошурка »Listy o piśmienictwie ruskim«, в котрій він похваляв цензуру львівську за те, що сконфікувала Пашкевичеву »Русалку Дністрову« за єї народну мову і новітню правопись. Та все таки Йосиф Левіцький заслугоє на признанє як автор першої галицько-руської граматики, основаної на нових принципах наукових, поставлених Добровеським, як ініціатор першого галицько-руського періодичного видання (хоч воно й не побачило світа) і як автор декількох інтересних статей по історії літератури, звісток бібліографічних і т. і., котрі знакомили галицько-руську публіку з річами йій доси незвісними, прилучували єї шанувати остатки своєї старини, прислухуватися мові, пісням і переказам рідного народу. Левіцький, в 30-тих роках капелян при перемишлькїм єпископі Снігуревськїм а потім парох у Шклї, займався також і справами слов'янського відродження, слов'янської науки. Між его паперами, котрі недавно перейшли на власність »Народного Дому« у Львові, найшов я переписані ним словацкі вірші »Urad narodu Slavjanskeho« і »Utrápeny rolník«, а також докнаний ним переклад польської пісні »Do czeskich dziewoji od Polaka«. Рівночасно займався він слов'янською бібліографією, а особливо російськими виданнями такими як »Вѣстникъ Европы«, »Журналь російской словесности« Брусилова (1805), з котрих находимо виписки в тих паперах. Побіч них нотує він собі й Єнеїду Котляревського, вид. 1809 р., збирає матеріали для порівнюючого словаря русько-німецько-латиньско-грецького і т. і. Другий з таких діячів троха старшого покоління, Йосиф Лозінський, видав 1834 р. збірку пісень і обрядів весільних (Ruskoje wesile). Інтересним в его літературній діяльності є вічне хитанє між старомодною язиковою мішаниною і мовою народною, між консерватизмом в поглядах літературних і суспільних і поривами новаторськими такими як заведенє латинського писма замість кирилиці або упрощенє правописі через випущенє ъ, ба навіть такими думками суспільними, як ті, що вказані були в статі »Відки взялися лани і пани« (Зоря галицкая 1848), або сконфісковані »Гадки о власности« (1861), за котрі польська шляхта докоряла руському духовенству комунізмом. Лозінському приналежить сумнівна честь, що на галицько-руськїм ґрунті викликав спори правописні та азбучні, котрі й

досі ще не перестали трівожити наших людей. Що правда, його проєкт — друкувати руські річи латинським письмом — не був нічим новим; ще в XVII. і XVIII. в. василіянські монахи в Супраслі друкували нераз навіть церковні книжки, т. зв. требники латинськими буквами з доданим en regard польським перекладом для духовенства руського, котре не вміло читати церковщини. Та тепер справа змінилася. Духовенство руське, хоч переважно між собою говорило по польськи або по німецьки, стало проти Лозінського. Пашкевич виступив проти него в брошурі «Azбука і Abecadło», і Лозінський уступив. Та все таки примір Вука в Сербії впливав на молоде покоління галицько-руських письменників. Сам Пашкевич завів у «Русалці Дністровій» правопис значно відмінну від тої, якої вживають книги церковні, а Йосиф Левіцький видав один із своїх «тезоіменитих» віршів на честь Снігурського в 1841. році мовою народною і правописом радикально фонетичним, скопійованим з Вукового.

Та слов'янофільство в Галичині не лишилося на ґрунті літературних і правописних сімпатій. Вже в половині 30-их років польські революціонери і конспіратори перенесли його на ґрунт політичний, силкуючись із слов'янських сімпатій скувати оружжя для боротьби проти Німців в цілі визволу і реставрації Польщі. Характерно, що з окликами скомпонованими в тім дусі вони зверталися переважно до руської молодіжї, навіть до руського мужика, як на пр. звісний конспіратор Каспер Ценглевич, що пару літ ходив поміж мужиками і служив у коваля, а притім складав руські пісні революційного змісту. В одній з тих пісень, записаній мною з уст одного шляхтича (вона починається словами «Далій братя в руки коси!») находимо ось який куплет:

Руська земля наша мати,
А наш батько со небес;
Всі Слов'яне суть нам брати,
Тільки Німець то є ...

Іронія історії хотіла, щоби ті конспірації горячої польської молодіжї, що між іншим мали також на цілі увільнити мужиків від панщини, а то й ще далі сягаючі реформи соціальні, закінчилися кровавим епілогом різні 1846 року. Та сама іронія історії заставила якогось незнаного нам автора переробити Ценглевичеву пісню революційну на знаряд мужицької контрреволюції, на поклик до кровавої розправи з Поляками. Між паперами Левіцького найшов я на окремій карточці рукопис тої пісні з підписом в низу «Diaconibus circuli Sanocensis. Прошу поправити для народу!» Ось перший куплет тої пісні:

Руска земля наша мати,
Отец наш во небесах,
І Мазури наші братя,
Токмо оден Лях єсть враг!

Ніщо й казати, Коллярові думки «о слов'янській взаємності» чудесно прийнялися на галицькій ґрунті!

Не місце тут оповідати про дальший хід ідей і симпатій словянських в Галичині, особливо в 1848. році, коли то Русини й Поляки по довгих віках перший раз здибалися зі своїми словянськими братами: Чехами, Словаками, Хорватами, Сербами а потрохи й Великорусами на полі публичної діяльності, на словянськiм зйїзді в Празі (з Великорусів був тут Бакунін), і в австрійськiм соймі конституційнім у Відні і в Кромержіж. Певна річ, що в тих оживлених словянських рухах ідеї Коллярові попихали і одушевляли людей, та все таки сказати треба, що здобутки тих рухів були далеко не такі, яких собі Колляр міг бажати. Замість взаїмности виплили на верх свари словянські. Поляки тягли з Уграми, Русини з Німцями, Чехи проти одних і других. В тих бурливих часах про Колляра, тихого поета і писателя, рідко хто згадував. Навіть на зйїзді руських учених в октябрі 1848 р., де засновано «Галицько-руську матицю» і згадувано про часи першого літературного розбудження, про вплив Колляра ніхто не згадав. Аж смерть его відкликнулася луною на галицький Русин. В «Зорі Галицькій», головнім тоді органі галицької Русин, читаємо в №. 6. з р. 1852 вірш Б. А. Дідицького «На смерть І. Коллара». В ноті під текстом вірша приписано: «Знакомитый сей Ческій пѣвецъ «Славы дщери» и изслѣдователь Старожитностей Славянскихъ и Професоръ Древностей Славянскихъ на всеучилищѣ Вѣденскомѣ преставился дня 12. (24.) сѣчня т. г. о 1/2 шестого рано. Великой душѣ его вѣчный упокой.» Се була перша, і, здається, й остатня вістка про Колляра в галицько-руській пресі. Вірш сам, писаний не без певного тепла, та каліченою російсько-церковно-галицькою мовою, держиться загальних фраз; ось для приміру одна его строфа, одна з кращих:

Оль волнѣ Дуная до Волтавы,
По сумный Карпатовъ хребетъ
Молва печальная идетъ:
Пѣвецъ, любимецъ всея Славы,
Великій Колларъ не живетъ!

В слідуєчiм рочнику «Галицької Зорі» стрічаємо ще декілька звісток про Колляра і его твори. І так в №. 2. посвячено коротку згадку памяти померших в попереднім році діячів словянських: Колляра і Челяковського. В №. 15. подано звістку о передплаті на Коллярову книгу «Staroitalia slowanska», котру названо «многopредвѣщающее сочиненіе». В №. 18. є вістка, що цісар приняв посвяту того Колларового діла. В №. 21. вістка о виході книги Колляра і о тiм, що цісар дарував вдові его брильянтовий перстiнь і 250 екз. книги. «Любовникамъ славянской старины» — додає редакція від себе — препоручаєть предсмертное Коларево сочиненіе яко найлучшее въ томъ родѣ и составленное на самыхъ историческихъ данныхъ» (стор. 237—238). В №. 24. редакція ділиться з своїми читачами радісною звісткою, що міністер Бах прислав на руки намістника Голуховського один екземпляр Коллярові «Staroitalia slowanská» для бібліотеки «Народного Дому». В №. 29. стрічаємо звістку про переклад Коллярової праці «О взаимности Словенъ» на мову чеську, докoнаний Томічком, а в №. 30. вість,

що міністерство дарувало екземпляри Коллярової »Staroitalia slowanská« також чеським товариствам науковим. В тім самім рочнику »Зорі Галицької« стрічаємо ще три невеличкі проби перекладування віршів Коллярових на варварсько-руську мову, всі три dokonані тимже Б. А. Дідицьким: в Nr. 32. два дістіхи, в Nr. 35. сонет із »Slávy dcery«, що починається словами: »Брате, не могу того укрити«, а в Nr. 39. вірш »Чего намъ не достаєтъ«, з додатком »подражаніе Колару«. По думці поета:

Все имѣемъ, вѣрте братія
И друзья мои, что украшаетъ
Умъ и сердце, и что нас ставляетъ
На высокую степень житія.
Прадѣдовъ языкъ и красныи
Пѣсни, что народъ нашъ сохраняетъ,
Главы, руки; лишь намъ недостаєтъ
Просвѣщенія и согласія.

Особливо ті два остатні слова в відношенню до галицької Руси і досі ще не стратили своєї ваги.

Далеко більший вплив мусіли мати ідеї Колляра, особливо його ідеї про словянську взаємність, на Україні, хоч про хід і розвій тих ідей ми поки що маємо дуже мало звісток. Можемо тільки догадуватись, що твори Колляра, а особливо його книжечка о взаємности словянській, читані були в Харкові в тім кружку вчених і словянолюбців, з котрого вийшли Срезневський і Костомаров. Приїхавши до Кієва в р. 1845. Костомаров мав уже вироблені погляди на питанє словянське. Він приймав у свою програму конечність взаємного знайомлення Словян між собою, але йшов далі, вважаючи конечним змагати до витворення одноцільної словянської держави, основаної на взаємнім пошанованню всіх національних осібностей поодиноких словянських націй і на їх федеративному звязку, хоч під протекторатом царя російського. Отя то програма лягла в основу кїєвського »братства св. Кирила і Методія«; вона висказана була й Шевченком простими а так поетичними словами в його Посланію до Шафарика:

Щоб усі Славяне стали
Добрими братами,
І синами сонця правди
І еретиками,
Оттакими як констанський
Єретик великий (т. є. Ян Гус):
Мир мирови подарують
І славу во віки.

Що твори Колляра побіч творів »славного Шафарика« пильно читались Українцями, а особливо кїєвськими, се посвідчує також Шевченко в своїм »Посланію до живих і мертвих і ненароджених«, говорячи до своїх земляків:

І Колляра читаєте
І усієї сили,
І Шафарика і Ганку,
І в славянофіди

Так і претесь, і всі мови
Славянського люду,
Всі знаєте, лиш своє
Дасть Біг! ...

Швидко мине пів століття від часу написання тих слів. Колларові ідеї про взаємність і Шевченкові про братерство Словян не перестали бути провідними ідеями молоді і вбогої южноруської літератури. Свідомі Українці не перестають бути словянофілами в душі Коллара і Шевченка. Довговіковий притиск навчив їх відчувати й усяку чужу кривду і ненавидіти її; географічне положення поставило їх на розграниці майже всіх словянських народностей: вони сусідують і з Великорусами і з Білорусами і з Поляками і з Словаками і потроха й з Болгарами (в Добруджі), так що питання словянської взаємності є для них більше чим для всякої другої словянської народности питанням живим і пекучим, питанням практичної роботи. Оттим то натурально, що в остатніх часах звільна росте між Українцями число таких, що не тільки люблять і знають »усі« або бодай деякі (т. є. пануючі) »мови словянського люду«, але також — і свою.

Відень, д. 20. мая 1893.

Іван Франко.

Jihoruské literární znovuzrození a Jan Kollár. V úvodě poukazuje se na okolnost, že jižní Rus, ačkoliv v celém rozsahu svém, pokud jihoruské obyvatelstvo sahá, od časů Danielových skoro nikdy v jednom politickém organismu spojena nebyla a nejdéle do rozličných státních svazků a kulturních proudů náležela, přece pozoruhodnou ethnografickou a jazykovou jednotu jeví. V době, když největší část Jihorusi v polském státu spojena byla (1569—1648), nescházelo pokusů, jednotnou a typickou jihoruskou literaturu a kulturu pěstovati. Kozáckými válkami tento vývoj byl přerušen, aby teprve v tomto století v rozličných částech Jihorusi na rozličný způsob a z rozličných východišť opět se podnikl.

Obšírněji probírá se pak literární znovuzrození haličských Rusínů v letech třicátých. Činnost Marciana Šaškeviče a jeho soudruhů nejen ukrainskými vlivy, láskou k písním a pověstem lidovým, nýbrž i příkladem ostatních Slovanů se řídila. Ve Lvově tvořil ústav Ossolińských střed vědeckých a zároveň Slovanům příznivých snah, a rusínští reformatoři byli s mladšími a staršími Poláky z toho kruhu namnoze známi a spřáteleni. Podobně známi byli s českými professory a úředníky, kteří ve Lvově žili, a tak dostali se k spolupracovníctví v českých publikacích a k dopisování se slavnými podporovateli slovanského znovuzrození. Mimo tento kruh byli v Haliči i jiní, kteří se slovanskými otázkami zabývali: jedni v konservativním, grammaticko-lexikálně-starozitnickém smyslu, jako Levickij, Łozinskij a Zubryckij, jiní v politicko-převratném, jako Cienglewicz, chtějíce slovanských sympathií využítovati pro odpor proti německví a pro znovuzřízení Polska. Konečně posbírány jsou krátké zprávy, které v haličsko-ruských časopisech o Kollárovi, jeho smrti a jeho dílech se objevily, a připojeny ukázky tehdejších překladů jeho děl.

V ruské Ukrajině byl vliv Kollárův a obzvláště jeho knížky o slovanské vzájemnosti mnohem hlubší a plodnější. Jevil se v statutu tajného »bratrstva sv. Cyrilla a Methoda« a v básních Ševčenka, jenž také výslovně na četbu Kollára ukazuje. Tyto ideje, které Kollár první vyslovil a jimž Ševčenko rázu ukrainského dodal, tvoří i nyní vůdčí hvězdu slabé sice, avšak energicky zvedající se jihorusko-ukrainské literatury.

Autobiografie Jana Kollára.

Podává Josef Karásek.

Jan Kollár spatřil světlo světa dne 29. července r. 1793 v Turčanském komitátu, který zahradě podoben v lůně Karpat leží, v městečku Mošovcích, kde jeho otec nejprve byl notářem a pak sudím. Nabyv základního vzdělání ve škole tamtéž, byl poslán do školy v Křemnici, aby se tam učil latině a němčině, kde strávil 3 léta. Potom chodil do gymnasia v Báňské Bystrici, a konečně studoval na lyceu Prešpurském, kde též absolvoval filosofii a theologii.

Složiv kandidátní zkoušky vrátil se do B. Bystrice, kde byl půl druhého roku soukromým vychovatelem v jedné rodině. Aby dokončil studia svá, odebral se do Německa na universitu v Jeně.

Bera se tam přes Vídeň a Prahu, poznal Kopitara, [Dobrovského, Jungmanna a jiné slovanské učence, s nimiž potom po celý život stále korespondoval.

V Jeně obíral se mimo vědu bohosloveckou zvláště dějinami a jazykozpytem. Fries, Luden, Oken, Eichstät, Gabler a jiní byli jeho učiteli. V Jeně seznámil se také s Goethem a byl od něho vybidnut, aby proň přeložil slovanské národní písně do němčiny, jež pak Goethe metricky zpracoval a tiskem vydal jednak v »Časopisu pro umění a starožitnosti«, jednak v jiné sbírce svých básní.

Při slavnosti posvěcení chrámu a pohostinském kázání v Lobdě, městečku 1½ hodiny vzdáleném od Jeny, seznámil se s dcerou farářovou, Bedřiškou Šmidtovou, kterou také později, ale teprve po 14 letech za manželku pojal.

Po skončení kursu universitního vydal se na cestu po rozličných krajinách Německa, zvláště tam, kde dříve Slované bydleli, aby poznal zbytky jejich jazyka, zvyky a jiné starožitnosti.

Vrátiv se pak do vlasti Uherské, byl povolán do Pešti za kaplana nebo pomocníka kazatelského k tamějšímu seniorovi a faráři Janu Mollnarovi, po jehož

brzké smrti byl zvolen za řádného kazatele slovanského sboru (coetu). Mimo povinnosti úřední věnoval svou pozornost především činnosti vychovatelské ve školách jak ve své obci, tak vůbec v lidu slováckém: k tomu účelu založil novou školu obecnou, sepsal a vydal školní knihy, z nichž t. zv. »Čítanka« brzo byla zavedena ve všech slovanských školách a posud se jí užívá.

Superintendentní adjunkt a pastor Šmidt v Lobdě zemřel krátce po odchodu Kollárově. Vdova a dcera odešly nejprve do Jeny, pak do Výmaru, kde bydlely u příbuzných.

V Německu měli tehdáž, zvláště starší lidé, velmi podivnou představu o Uhrách, jež byly pokládány za zemi a lid polobarbarský. Tímto předsudkem zaujata matka Bedřiščina nechtěla dáti svolení k svatbě do Uher, pokud byla na živu. Dcera ctíla trpělivě tuto vůli matčinu, a teprve po její smrti, skoro po 14letém odloučení se svatba uskutečnila.

R. 1840 a 1844 Kollár podnikl dvě cesty na své útraty do Italie, kde se zabýval zejména studiem staroitalských národů a starožitností, zvláště Etruskův, Umbrův a Osků, dokud národové tito nebyli potlačeni a vyhlazeni od kolonistů řeckých, kteří se sem později přistěhovali.

V Pešti ztrávil Kollár skoro 30 let dosti klidně a šťastně, ač měl úřad obtížný. Jen v posledních letech, od té doby, co veřejně se na odpor postavil Košutovi, Pulskymu a jiným Ultra-Maďarům, byl život jeho ztrpčen od těchto nepřátel pořádku a pokoje. Byl všude rozkřičen jako černožlutý a pronásledován nočním povykem, anonymními hrozebnými dopisy atd. Ano i u vykonávání úřadu bylo mu překáženo. Když předešlého léta měl řečniti při pohřbu jakéhosi medika v městě, dostavila se do jeho bytu deputace 15 až 20 maďarských Juratův a studentův ve jméno, jak pravili, veškeré mládeže universitní, a protestovala nejen proti této řeči, nýbrž i proti všem slovanským pohřebním slavnostem v budoucnosti vůbec, ježto prý byl v Pešti všecken slovanský hovor a zpěv zapověděn.

Kollár žádal předešlého roku 7krát o pas do Saska Výmarského, otčiny své choti, které tato již přes 13 let neviděla, ale pas byl jak jemu, tak i jeho paní vždy odepřen.

V poslední čas hrůzovlády hrozili mu a všem Slovanům v Pešti guilotinou, nocí bartolomějskou atd., až konečně přišlo vysvobození od vítězné rakouské armády do Pešti i Budína.

Tiskem vyšlo od Kollára:

A) v jazyku latinském:

1. Chronostich k zasnoubení J. V. císaře Františka s Beatricí Marií roku 1809; zněl takto:

VIVat Pater patrIae
 FranCisCVs reX HVngarIae
 VIVat BeatrIX MarIa
 RegIna benIigna et pla
 VIVant VterqVe sanI
 Anno toto praesentI
 DeVs hos VirtVte eXorna.

Město Křemnice uspořádalo totiž za tou příčinou slavnostní illuminaci, zřídilo na trhu transparentní pyramidu, vyzvalo školy, aby složily verše a chronostichy, a tak měl tento první slabý plod Kollárovy Musy štěstí, že byl zvolen a na listu vytištěn.

2. *Deploratio praesentis status Hungariae*. Elegie v hexametrech a pentametrech za času války francouzské s Napoleonem; tištěna v Báňské Bystřici 1812 v školním programu gymnasijsního profesora Pavla Magdy.

3. *De castimonia morum vitaeque studiosae juventuti maxime commendanda*. Řeč na počátku nového školního roku v Prešpurku r. 1814

4. *Vindiciae primi carminis Horatiani, tamtotius, quam praeprimis duorum ejus ultimorum versuum*. Dílo poctěné cenou filologické společnosti v Jeně roku 1818, proti Wolfovi, Eichstaedtovi, Starkovi a j., kteří vystoupili v časopisech proti první Horácově odě »Maecenas atavis edite rebus«, zvláště proti posledním dvěma veršům

»quod sime lyricis vatibus inseres
sublimi feriam sidera vertice«

jež vyhlásili za podvržené a nepravé (nehoracovské).

B. V jazyku německém.

1. *Historisch etymologische Abhandlung über den National-Namen Magyar*. Ofen 1828, věnovaný J. kr. Výsosti arcivévodovi Palatinovi.

2. Kázání a řeči příležitostné, zvláště:

- a) Die Frömmigkeit als die grösste Zierde eines Regenten. Při pohřební slavnosti J. V. císaře Františka I.;
- b) das Bild eines Religionslehrers im Geiste unserer Zeit. Při pohřbu Karla Kleimanna, reform. kazatele, nejprv ve Vídni, pak v Pešti;
- c) Die Verdienste des weiblichen Geschlechtes um das Christenthum. Při pohřební slavnosti jedné nábožné dámy z hraběcí rodiny Telekické.

3. *Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation*. Pešť 1835, druhé vydání v Lipsku 1847.

4. *Abhandlungen und Recensionen*. Pojednání a recenze rozličných, zvláště slovanských knih v »Patriotu« Wielandově; »Isis« Okenově; v »Jenaische und Hallische Literaturzeitung«; v »Überlieferung« Zchokke-ově 1820; v Rösslerových »Gemeinnützige Blätter« v Budíně; v »Augsburger Allgemeine Zeitung« atd.

C. V jazyku slovanském.

1. Čítanky a knihy školní; *A, B, C* kniha s novou methodou čtení.

Čítanka v slohu populárním, obsahující vše, co pro rolníka a občana nejdůležitější jest, aby věděl.

2. Básně, t. j. sbírka básniček z r. 1821 nebo 1822.
3. Slávy Dcera, lyricko-epická báseň v 5 zpěvích, 4. vyd. v Pešti 1847.
4. »Sláva bohyně«, o indské bohyni slunce »Sláva« a jejích ctitelích Slovanech. Srovnání jazyka a mythologie indo-sanskrtské se slovanskou. Vy-
dáno v Pešti.
5. Rozpravy o počátkách a jmenách národu slavského. V Bu-
díně 1825.
6. Zpěvanky, národní písně slovácké ve 2 silných svazcích. V Budíně
1834 a 1835, s obrazy a popisem slováckých národních krojův, obyčejů, ná-
řečí atd. Jsou mezi nimi některé prastaré a mythologicky i dějepisně památné.
7. Cestopis, čili cesta v horní Italii. Obsahuje mimo jiné též objevení
a popis ruin prvního křesťanského kostela v Pannonii historicky známého, totiž
Salavaru při jezeře Blatenském, o němž byl dlouhý spor mezi uherskými, ně-
meckými a slovanskými učenci. Kollár uchoval tyto sv. zbytky od úplného
zničení a zkázy, jež jim hrozila tím, že tamější klášter a komitátní úředník
Deák užívali kamenů těch k dláždění.
8. Slovník slavjanských umělcův, jako druhý oddíl onoho cestopisu.
9. Kázně a řeči, k šíření zbožnosti v lidu, ve 2 svazcích.
10. Myšlenky o libozvučnosti jazykův se zvláštním zřetelem k ja-
zykům slovanským; úvaha v Presslově »Kroku«.
11. Ústrojnost řeči slavjanské, pojednání v »Časopisu Čes. Musea«.
12. Slovník dobrých slovacismův, několik tisíc slováckých slov a
výrazů v slovníku Jungmannově tištěných.
13. Recenze česko-slovanských knih v různých časopisech, na př. slov-
níku Palkovičova v »Kroku«, »Památek staré literatury české« od
Šafaříka a Palackého, v srbském »Národním Listu« atd.

D. Nevytištěné rukopisy:

1. Staroitalija Slavjanská, dílo přes 150 archů veliké, se 14 obrazy
in folio a jinými obrazy v textu. Obsahuje pokud možno úplnou sbírku
etruských, umbrických, oskických a volsko-latinských nápisův a literárních
zlomků. Pak storoitalské abecedy, staroit. mythologii a topografii, dále sedm
velikých Iguvinských tabulí, nalezených v Apenninách v jednom kostele pod
zemí, Tabula Abellana, bantinské zákony — vše to většinou vlastnoručně dle
originálů kopírováno, autopsií prozkoumáno, grammaticky a archaeologicky
vysvětleno a srovnáno se staroslovanským jazykem. V díle tomto zahrnuta
jest netoliko Staro-Italie a Sicilie před příchodem Hellénů a Aeneje, nýbrž
i okolní ostrovy a země, na př. Helvetie, Rhaetie, Carnie, Istrie, Illyrie, Dalmatie,
a pojednáno o vlivu těchto sousedních národů na Italii.

2. Retra a její modly. V 17. století ve vsi »Prilvitz« v Meklenburku
tamější pastor Sponnholz vykopal v zahradě, když sázel strom, dva hrnce
s lužicko-slovanskými bůžky, litými ze stříbra a jiných kovů, jež pak tamější
superintendent Maš vydal tiskem okreslené a popsané. Ve vzdělaných kruzích
to způsobilo velkou sensaci. Ale povstali též mnozí odpůrci, zejména Rühss,
Lewetzov, kteří je prohlásili za podvržené a za dílo spekulantského podvodníka.

S nimi mnoho slavistů souhlasilo, jako Dobrovský, ano i Šafařík. Kollár shledal na cestě do Itálie mezi etruskými a těmito Retranskými bůžky takovou podobnost, že se rozhodl hájiti pravosti těchto bohoslužebných starožitností, a shromáždil za tím účelem značný materiál, zvláště proto, že první jich vydavatel a vykladatel Maš neznal slovansky a mnohé věci špatně četl a překládal.

3. Pamětiny ze života Jana Kollára, manuskript o 30 až 40 arších.

4. Sbírka přísloví a pohádek slovenských, konečně

5. Sbírka nejstarších psaných listin na Slovensku z 14., 15. a 16. stol., obsahující listy, závěti, kvitance, biografie učených Slováků atd.

Poněvadž sborník náš neměl za účel, aby podal souvislého životopisu a ocenění všech spisů Kollárových, bude snad mnohým čtenářům vítáno, uveřejníme-li ke konci vlastní životopis Kollárův, který je také tím zajímavý, že obsahuje vyjma krátkou autobiografii našeho oslavence též přehled všech děl jeho. Spisek tento byl až dosud úplně neznám, a proto již doufáme, že bude naše krajany interesoovati.

Vydavatel obdržel jej od Excell. p. bar. J. Helferta, kterémuž jej doručil Kollár, když se měl státi professorem na Vídeňské universitě. Biografie ta sepsána byla dne 12. dubna 1849, a na ni vztahují se tato slova Kollárova (»Čas. Mus. král. čes. 1893, str. 201., dopis pí. Kollárové z 13. dubna): „Vorgestern rief mich der Staatssekretär Helfert, die rechte Hand des Ministers Stadion, zu sich und sagte mir, ich möge eine kurze Lebensbeschreibung und Verzeichniss meiner gedruckten Werke und meiner ungedruckten Manuscripte ihm überreichen. Als ich solche gestern zu ihm brachte, sagte er mir: »Das Ministerium wolle für mich hier bei der Wiener Universität eine eigene Katheder*) creiren oder gründen für die Slawischen Alterthümer und die Mythologie, ob ich für jetzt mit dem Gehalte von 1000 fl. CM. und 100 fl. CM. Quartiergeld dabei zufrieden wäre?«

A právě podle této autobiografie podáno bylo J. Veličenstvu od ministra vyučování dobrozdání, ve kterém byly vypočteny spisy a krátce nastíněn život Kollárův (cf. můj první článek).

Autobiografie tato obsahuje všechny spisy Kollárovy, poněvadž byla psána r. 1849, — tedy nedlouho před smrtí Kollárovou, a mimo to zajímavé zprávy zvláště z poslední doby pobytu jeho v Pešti.

Autobiografie byla sepsána na 11 archových stránkách po německu; z příčin na snadě jsoucích uveřejňujeme tuto věrný překlad.

Doufám, že tímto způsobem ukončujeme šťastně náš almanach.

J. Excellenci p. bar. Jos. Helfertovi vzdávám tímto nejsrdečnější dík za laskavé zapůjčení tohoto dosud neznámého spisku Kollárova.

*) Místo mascul., lépe by bylo »Lehrkanzel«.

EPILOG.

Bol Slovákom: synom, ach, chatrného rodu,
k tomu i nešťastného, úpiaceho veky
pod opätkom zúrívca!... všetky jeho vzteky
zkúsivšieho za každý povzdych o svobodu.
I dosť bolo mu, len raz pozrieť na nehodu,
kríž národa, bez ľudstva strážne, bez opeky
od Boha: a nespierat viac sa prídom rieky,
spolu s rodom schvátiť sa dať jej víru, brodu.

No nezhasil svetielka, čo sa v duši jätrí
mu, nádeje svitu — Z vln vyšvihnul sa smeľ,
na prah hupol Kriváňa; zvolal: kde ste, »bratri«?
Či Polabských osud už zabudnutý cele!?
vrah smie zase potopiť...?

A v Slavianstva diele
tmavé bleskly majákom spasným naše Tatry!

*

Kňazom bol tiež: pastierom maličkého stada.
I bárs verne pečoval oň, dňom-nocou strážil,
varoval ho pred bludmi, z živých vôd mu vážil:
neušetril mu ho vlk lutý, podvod hada.
Lež bárs vlastných ešte aj nevera i zrada
mu ztrpčily úlohu, nejeden šíp zažil
zášti: rovno, ba tým viac truil sa a snažil
preds'... ni púšť kol horlenia jeho neprevláda.

Jak v svoj čas Ján-Krstiteľ, veľiký muž boží:
 nezamíkol vzdor búrok tresku, plesku vlny,
 škrekú farizejskému; hlásal príchod Slova —
 Semä pravdy padlo však v kyprú pôdu; v zboží
 krásnom vzrastá — Hospodin sám ho laská, chová —
 Jeden svet mu uveril: proroctvo sa splní!...

*

Bol i pevcom, spevného rodu spevec milý;
 avšak nie len slávikom dumným, v skrýši šera
 žalostiacim s lúboťou, ktorá túžbou zmiera:
 jehož zvuky iba by smútku lahodily.
 Ako škorvák staré sa vzniesol nad mohyly,
 od brieždenia trblietal nôťac do večera,
 až Slaviansťvo vzrušila pieseň »Slávy dcéra«,
 vzbudila ho k jaru, v ňom rozkypela sily.

V pejme totéj zbudoval slávnú sochu Slávy:
 nie však pomník chladný, lež bytosť čulú, živú,
 všetkým údom prideliv úkol činu pravý.
 A veľbytnosť nabýva smyslov ku podivu! —
 broj démonov hrozí sa už obrvy kyvu...
 Jeho srdce v hrudi jej buší bez unavy! —

Hviezdoslav.

POZNÁMKA.

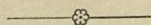
Některé příspěvky, přes všechny ústní a písemné sliby, dodány nám nebyly. Obzvláště litujeme, že nebylo nám lze, ačkoliv jsme se všemožně o to starali, dostati článku o značném vlivu Kollárově na ruské slavisty a slavjanofily, a pak že slíbená bibliografie Kollárovská, na kterou jsme velkou váhu kladli, odnikud se nám nezaslala. Posléze bohužel i na polský článek, který styky polské s Kollárem, úplným překladem »Slávy Dcery« nad jiné významné, vyložití měl, marně jsme do poslední chvíle čekali. Konečně pokládáme za svou povinnost, všem, kteří nám při korektuře nápomocni byli, vysloviti srdečné díky, jmenovitě pp. prof. F. Bílému, Jar. Vlčkovi a univers. docentu dru. J. Polívkovi.

Redukce.

O B S A H.

Strana

Předmluva.	
Svatopluk Čech: Proslov	1
Pavel Križko: Jána Kollára detinský vek a školárenie v Mošovcach i Kremnici. (Životopisné príspevky)	3
Krivdou prebudený: Z básnických prvotín Jána Kollára v Baňskej Bystrici z r. 1812	25
Pavel Blaho: Ján Kollár v Pešti	30
Dr. M. Murko: Listy Kollára Kopitarovi a Miklošičovi	49
Ján Cimrák: Dva listy Kollárovy Samoslavu Hroboňovi	54
Drobnosti zo života Kollárovho v Pešti	57
Julius Žarnovický: Kollárov list	60
Josef Karásek: Jan Kollár ve Vídni 1849—1852	62
Zdeňka Šemberova: Drobné vzpomínky	78
Станоје Станојевић: Колар у успомени код Срба	82
Dr. Jan Jakubec: Vzpomínka na Kollára v Durinkách	88
J. Stritar: Janu Kollarju	95
Fr. Bílý: Jak Slávy Dcera rostla	96
Leander Čech: Význam Kollárovy »Slávy Dcery« v naší básnické literatuře	107
Jan Voborník: O postavení J. Kollára v literatuře české	124
Jaroslav Vlček: Ako Kollár účinkoval na literatúru slovenskú	133
J. Vrchlický: Vónet Kollárův po jeho stránce formální	136
J. Voborník: Dva Kollárovy nápisy	145
Teréza Nováková: Svatoopluk Čech o Janu Kollárovi	148
Jovan Hranilović: Uspomeni Jana Kollara	152
Dr. Jan V. Novák: Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě	154
J. Polívka: Kollár, sběratel a vydavatel písní lidových	161
Jur. Janoška: Kollár, kňaz a kazateľ	168
Alexandr Kočubinský: Romantická myšlenka a skutečnost. (Příspěvek k životopisu Kollárovi)	179
Frant. Komárek: Kollárovy literární styky s Fr. C. Kampelíkem	194
W. Nehring: Posłanie J. Kollára o wzajemności Słowian w języku polskim	198
Dr. M. Murko: Kollárova vzájemnost slovanská	201
Fr. Pastrnek: O starožitnických spisech Kollárových	233
Fr. Sasinek: Původ Slovanov z Indie	240
Dr. Václav Vondrák: O Kollárově díle »Die Götter Rhetras«	243
El...y (Asnyk): J. Kollarowi wieszczowi odrodzenia Czech składa w holdzie polski pieśniarz	247
Michal Hórník: Jan Kollár a lužiscy Serbja	249
Milivoj Šrepić: Jan Kollár i Hrvati	252
Ђ. С. Ђорђевић: Колар и српска књижевност	263
Іван Франко: Літературне відроджене Полудневої Руси і Ян Коллар	268
Josef Karásek: Autobiografie Jana Kollára	277
Hviezdoslav: Epilog	282
Poznámka	284

hruš 672/2-88P26

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000448770

